ЦЕНТРАЛНА НАР. БИБЛИОТЕКА
„ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ"
ЦЕТИЊЕ
ЦРНА ГОРА
Бр. III 33912/3

Monumenta Montenegrina

III

ID=193957

L.4092/2001

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
ЦЕТИЊЕ
Сигн. бр. III 33912/3/1

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

949.716„07/13'(093.2)

Monumenta Montenegrina

Knjiga III

tom 1

Vrijeme kraljeva

Priredio, predgovor i rječnik napisao
Vojislav D. Nikčević

Preveli
Mile Bogeski
Ana Klikovac
Vesna Hrvatin

Podgorica 2001

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

Monumenta Montenegrina

knjiga III

tom 1

Vrijeme kraljeva

IZ PROŠLOSTI CRNE GORE

POSEBNA IZDANJA

Urednik
Prof. dr Branislav Kovačević

Recenzent
Prof. dr Božidar Šekularac

L`INSTITUT HISTORIQUE DE LA MONTÉNÉGRO

Monumenta Montenegrina

volume III

livre 1

L'epoque des rois

Podgorica 2001

ИСТОРИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ ЧЕРНОГОРИИ

Monumenta Montenegrina

tom III

книга 1

Время королей

Подгорица 2001

Od priređivača

Naredna četiri toma predstavljaju dokumente iz epohe slovenskih država začetih na prostorima današnje Crne Gore od osmog do četrnaestog stoljeća. Posebna pažnja posvećena je građi vezanoj za arhiepiskopiju barsku i njene crkve-podložnice koje su praktično četiri vijeka bile ili nosioci insignacija moći srednjevjekovnih slovenskih država ili moćni trgovački i politički centri koje su uvažavali evropski i poznovizantijski vladari. Uz kodekse koji su već korišćeni u prva dva toma, kao što su Minjev i Mansijev, "Res Albaniae" i nezaobilazno Farlatijevo djelo "Illyricum sacrum" u narednim tomovima, podrazumijevajući i sedmi i osmi u kojima se nalazi izbor književnog stvaralaštva iz skriptorija u Baru i Svaču tokom 13. i 14. vijeka, priređivač je konsultovao i sljedeće korpuse objavljene izvorne građe:

J. V. Pflugk-Harttung: "Urkunden der papste 97-1197 - Acta pontificum romanorum inedita", Graz, 1958.

"Monumenta Germaniae historica", Berolini, MCMLVI, kao i reprinte iz 19. stoljeća dokumenata iz ove kolekcije, objavljene u izdanju Stuttgart-New York, 1963.

Augustino Theiner: "Vetera monumenta Slavorum Meridionalium", Romae, 1863.

"Recueil des historiens des Croisades", Paris, MDCCCCVI

"Acta Sanctorum", Bruxelles, 1910.

Aleksandar Solovjev: "Odabrani spomenici srpskog prava (od XII do kraja XIV veka)", Beograd, 1926.

"Dubrovačka akta i povelje" koje je priredio Jovan Radonić, Beograd, 1934.

Iz zaostavštine i u prevodu don Antona Miloševića (17. IX 1872-30. III 1960) preuzet je manji broj dokumenata i predstavljen u dodatku toma "Arhiepiskopija barska" naslovljenom "Rat za insignacije moći između Dubrovnika i Bara". Ovaj zaslužni građanin Boke pisao je oglede i studije iz istorije pomorstva, prava i kulture, arheologije i numizmatike rodnog kraja, učestvovao je u radu "Hrvatske enciklopedije" i edicije "Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925", a napisao je i nekoliko rasprava na latinskom jeziku.

Tokom pripreme ovih tomova korišćena je obimna stručna literatura, brojni specijalistički rječnici, a posebno su crpljena saznanja iz sljedećih djela: "Terres médiévales", Paris, 1993; Franz Brunholzl: "Histoire de la litterature latine du Moyen Age", Bruxelles, 1996; François Halkin: "Saints moines d'Orient", London, 1973; Dom Jacques Dubois-Jean Loup Lemaitre: "Sources et méthodes de l'hagiographie médiévale", Paris, 1993; Augustin Theiner: "Codex diplomaticus domini temporalis S. Sedis", Rome, 1861; J. C. L. Simon de Sismondi: "Histoire de la chute de l'Empire Romain", Paris, 1835; R. Guillard: "La politique religieuse de l'Empire byzantin de 1204 à 1341", Poitiers, XB86A.8; "Hérésies et sociétes dans l'Europe pré-industrielle 11-18e siècle", Paris, 1968; Е. П. Наумов: "Господствующий класс и государственная власть в Сербии XIII-XIV вв", Москва, 1975; A. Ducellier, M. Kaplan, B. Martin: "Le Moyen Age en Orient", Paris, 1990; P. Richard: "Antivari" i E. Van Cauwenbergh: "Budva", Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique, Paris, 1960, itd.

Zahvaljujem svima koji su mi omogućili da obavim proces kompletiranja građe: Biskupiji u Kotoru, Milošu Miloševiću i pokojnom don Vinku Maljaju. Posebnu zahvalnost dugujem Istorijskom institutu Crne Gore, njegovom direktoru Branislavu Kovačeviću, a najveću za svesrdnu pomoć šefu njegove biblioteke Marijanu Miljiću.

VRIJEME KRALJEVA: PAGANI I POLUHRIŠĆANI

"Radi se o onima što upravljaju dobrima moćnih. Eto, stid nas nagoni da kažemo sa kakvom bezočnošću oni to rade, kako im naoružana pratnja služi i brojna im gomila povlađuje. Sve haraju bez uzdržavanja..."
(Justinijan: "Novela 30", godina 536)

Huni su početkom petog stoljeća prešli Dunav i, predvođeni Atilom, 441. godine došli do pod zidine Konstantinopolja. Gotski saveznici Istočnog rimskog carstva, koje je na visoke funkcije u vojsci postavio Teodosije, prestali su da služe Istoku - Ostrogoti počinju da marširaju na Italikum, preplavljuju ga i zauzimaju. Vizantijske vojskovođe tokom prve polovine šestog vijeka slamaju njihovu vojnu silu i čitav prostor priobalja Mediterana stavljaju pod svoju kontrolu: Mediteran postaje "Romejsko jezero". To stoljeće obilježavaju i veliki vojni pohodi Avara i Slovena, sa kojima vizantijska vojska na području Ilirikuma vodi teške i gotovo svakodnevne borbe. Nakon velikih upada, čak i opsade Konstantinopolja početkom sedmog stoljeća, Sloveni počinju da se organizuju na prostorima Ilirikuma. Proučavaoci ovog razdoblja ukazuju da Sloveni "stvaraju čitav niz "sklavinija" - malih kneževstava, plemenskog karaktera, "nezavisnih jednih od drugih". Oni stvaraju polako sjevernu odbrambenu liniju vizantijske odbrane, čiji je spoljni zid bio na nekadašnjem Dunavskom limesu. "Sklavinije" teže da što više očuvaju svoju nezavisnost, brojne od njih više ili manje "izmičući carskoj vlasti Vizantije".

Na osnovu svjedočenja vizantijskih hroničara, istoriografa i imperijalnih činovnika, gustina naseljavanja na prostorima Ilirikuma bila je različita od oblasti do oblasti, od provincije do provincije. Sloveni su gotovo potpuno naselili Makedoniju, "gdje je grčki narodonosni element potpuno nestao". Sloveni nijesu bili brojni u odnosu na grčki živalj na području Epira, Tesalije, "u centralnoj Grčkoj i na Peloponezu", gdje su još živjele grčke zajednice koje su veoma brzo "helenizovale ovu populaciju". Proučavaoci ove epohe ukazuju da su se Sloveni u sudaru sa helensko-helenističkom kulturom i hrišćanstvom veoma brzo "prilagođavali vizantijskom uticaju". Stoga se, nakon pohoda vizantijskih careva, Sloveni naseljavaju na područje Male Azije i današnje Grčke, najviše u Bitiniji, gdje brzo bivaju podvrgnuti procesu "imperijalne asimilacije". Naseljavajući se na prostore Ilirikuma i organizujući, poluzavisne od imperijalne moći, kneževine, Sloveni su se suočili sa hrišćanstvom koje je bilo različito prihvatano i tumačeno od prvosveštenih sjedišta, Rima i Konstantinopolja.

Crkveni sabori održavani tokom sedmog stoljeća, pod okriljem Rima (najznačajniji je u Toledu), prihvatili su zahtjev Vizigota da hrišćanska crkva "mora biti nacionalna", te da njene veze sa Rimom moraju biti "labave" (Vizigoti su svoju crkvu organizovali u šest mitropolitskih provincija - Bragi, Meridi, Narboni, Sevilji, Taragonu i Toledu). Kraljevi moraju da budu glavni nosioci širenja hrišćanstva na gotskim prostorima, pa je u razdoblju od kraja šestog do početka osmog vijeka dignuto više od dvije stotine manastira - mitropoliji u Toledu data je crkvena vlast nad dijecezom koju je nekada imala sjevernoafrička Kartagina. Rim je na taj način pokušavao da proširi svoj uticaj i da suzbije namjeru Konstantinopolja da ponovo preuzme sve crkve i dijeceze na teritoriji sjeverne Afrike. Arijanstvo se preko Gota polako uklapa u zvanično hrišćanstvo, da bi tokom narednih vjekova, sa utvrđivanjem kanona svetih tekstova, polako potpuno nestalo, utapajući se u katolički dogmat.

Vizantija u jeku naseljavanja Slovena i na početcima njihove hristijanizacije, pokušavajući da suzbije uticaj istočnih patrijarhata čiji se teolozi u nadmetanjima oko predloga kanona svetih spisa vezuju za ranohrišćanske hronike pisane u judejskim zajednicama, od vremena cara Iraklija odlučuje

da Jevreje potpuno isključi iz borbe za kanon, pa i iz zvanične hrišćanske crkve. Iraklijevi edikti zabranjuju Jevrejima da vrše javne funkcije (izričito - vjerske), da imaju robove-hrišćane, da u manastirima budu učitelji. Te zabrane odnose se i na djecu koja su iz porodica koje su slijedile neke od tradicija judeo-hrišćanstva, a hrišćanima koji ispovijedaju dogmat zvanične crkve ne preporučuju se bračne veze sa Jevrejima ili judeohrišćanima. Iraklijevi edikti neposredno su vezani, što će se kasnije ispostaviti, za ikonoklazam, epohu koja će obilježiti više od vijek hrišćanstva, i dovesti prvo do stvaranja unije istočnog hrišćanstva i islama, a potom do njenog raspada i viševjekovnog rata.

Sloveni, bez literature na sopstvenom jeziku, prihvatajući u nasljeđe helenizam i hrišćanstvo kako su ga nudili putujući misionari ili lokalni episkopi i mitropoliti na prostorima Ilirikuma, upoznaju se sa novom vjerom bez jasnijeg poznavanja njenog sadržaja - na taj način grade svijest o pripadnosti hrišćanskom svijetu i poretku Istočnog rimskog carstva. Međutim, ubrzo, kako Rim takođe polaže pravo na dio prostora na Ilirikumu i ima svoje arhiepiskope-mitropolite u Saloni, na prostorima nekadašnjih Norika i Retije, Donje Dalmacije, sa papskim predstavnicima počinje da prodire vizigotska teorija crkve - "da je ona po biću nacionalna i vjerom vezana za Rim". Stara trvenja između Konstantinopolja i Rima za prevlast nad mitropolijama i dijecezama Ilirikuma bivaju sve jača - nedovoljno hristijanizovani a helenizovani Sloveni su pred izborom: da prihvate vlast konstantinopoljskog patrijarha i svoje mitropolije podrede po tradiciji njemu, uživajući pravo autonomije izbora mitropolita između kandidata koje sami predlažu, ili da na prostorima koje su zaposjeli organizuju nacionalnu, slovensku crkvu, vezanu za rimskog prvosveštenika koji će im slati ili birati mitropolita-arhiepiskopa.

Najamnici, posjednici ali ne i crkveni dostojnici

Još u vrijeme Gota i Huna, Istočno carstvo u formiranju slijedilo je tradiciju vojne organizacije nekadašnje Rimske imperije, koju je utemeljio Dioklecijan a strateški razvio Konstantin. Vizantijska armija u ranom imperijalnom dobu, uoči velike provale Slovena na prostore Ilirikuma, bila je sastavljena od dva dijela: ekspedicionih korpusa i pogranične vojske. Pogranična vojska, kada je imperija formirana i kada je Istočno rimsko carstvo jasno odredilo svoje granice na prostorima Azije, Afrike i Ilirikuma, dobila je izuzetan značaj - ekspedicioni korpusi bili su takozvane interventne snage, kojima je raspolagao car, i mogli su veoma brzo sa kraja na kraj imperije da priteknu u pomoć pograničnoj vojsci. Pogranična vojska, po pravilu, bila je sastavljena od pripadnika raznih etničkih grupacija, koje su prebivale na određenom prostoru i bila je, kao i ekspedicioni korpusi, plaćena, najamnička.

"Limitanei" kako se nazivao ovaj dio armije, zvanično utemeljen 363. godine, sačinjavali su u najvećem broju vojnici-zemljoradnici i oni su bili oružana podrška garnizonima profesionalaca koji su se nalazili u utvrđenjima. Utvrđivanje prostora koje zaposijeda ova vojska za Vizantiju je značilo omeđavanje teritorija na kojima ostvaruje imperijalnu vlast - pogranična vojska određivala je teritoriju imperije. Provincije koje su se nalazile odmah iza "limitanei" dobile su naziv "ripenses", "ripariannses"; to su bile takozvane "pogranične provincije" - prostori Duklje i Prevalitane nisu imali taj status, što ukazuje da je u epohi rane Vizantije ta dijeceza bila pošteđena jakih udara varvara, koji su se, pošto bi bili zaustavljeni na prostorima Mezije, preko Donje Dalmacije i Panonije, po pravilu, zapućivali na Apenine. Tamo su sve do rijeke Po intervenisali vizantijski ekspedicioni korpusi sastavljeni od varvara-najamnika, u kojima će, počev od kraja petog stoljeća, značajno mjesto zauzimati slovenska konjica i strijelci.

Organizacija vizantijske vojske na prostorima Ilirikuma posredno je označila razloge naseljavanja i stalnog zadržavanja Slovena, poznije njihovog potpunog prihvatanja vazalstva i službe isključivo Konstantinopolju. Varvari, u epohi prvih velikih naleta na Ilirikum, od trećeg do prve polovine

petog vijeka, nijesu mogli da se vežu za zemljišne posjede jer su oni bili u vlasništvu veterana (po pravilu isluženi vojnici su dobijali zemlju, a među njihovim potomcima imperija je nalazila regrute za vojne formacije) ili privremenih doseljenika - vojnika, sa porodicama, iz raznih krajeva carstva, čak i sa prostora Jermenije, Gruzije, Ponta, pa i iz srednjeazijskih provincija. Mreža kastruma, sa stalnim vojnim posadama, takođe iz svih krajeva carstva, uspijevala je koliko-toliko da održi stabilnost graničnih područja, odupirući se napadima dok ne stignu interventne jedinice ekspedicionih korpusa. Ali, sa dolaskom Avara i Slovena, poznije samo Slovena, u Vizantiji sazreva svijest da je osnov odbrane imperije - vladavina i vlasništvo vojnika nad zemljom. Više nijesu u pitanju veterani i namjera da se među njihovim potomcima vrbuje novi profesionalni plaćenički kadar, već je u pitanju organizacija stalne stajaće vojske koja je trebalo sama sebe da održava i da po dubini prostora, kao u mrežu, hvata neprijatelja i uništava ga. Kako veterani počinju u razdoblju avarsko-slovenske najezde da se oslobađaju, uglavnom prodajom, zemlje koju su dobili, čak da je i napuštaju, to velika prostranstva graničnih oblasti u Ilirikumu ostaju potpuno nenastanjena. Vizantija mora da zaštiti granice i teritoriju, te ona tu zemlju, ukoliko već nije prodata varvarima, počinje da daruje i tako dobija vojsku koja će vršiti pograničnu službu, štiteći njenu državu. Sloveni se na taj način uključuju, kao podanici, u Romejsku imperiju.

Sa takvim rješenjem problema Vizantija počinje da gradi novu strategiju odbrane svojih teritorija, pa i na prostorima Ilirikuma: sistem "ripenses", koji je trebalo da po dubini zaustavlja neprijatelja na prostorima jedne provincije, sada dobija niz utvrđenja i raznih fortifikacija u kojima su manje vojne posade. Najveći dio vojske čine vlasnici zemlje i članovi njihovih porodica koji se, po potrebi, pridružuju odbrani utvrđenja ili stavljaju na raspolaganje vojnim vođama provincija da ih usmjeravaju tamo gdje su najneophodniji. Takva organizacija vojske počinje da se vezuje preko hrišćanstva, kao zvanične ideologije imperijuma, za civilnu vlast i da se uklapa u organizaciju države. Varvari, Sloveni i jedan dio Avara, postaju vojnički oslonac carstva, njegovi, sa statusom koji ima vojska, poštovani i uvaženi građani.

Nešto je drugačija situacija bila sa varvarima, Slovenima, pripadnicima vizantijskih ekspedicionih korpusa, najboljom najamničkom vojskom Istočnog rimskog carstva, dobro plaćenom. Upadi gotskih naroda na prostore Italikuma i njihov boravak u Donjoj Dalmaciji i opsada nekih većih sjevernodalmatinskih gradova (Solina i Splita) nijesu mnogo poremetili redosljed stvari na Ilirikumu jer su tu operisali, kada bi pogranična vojska bila razbijena, ekspedicioni korpusi koji su imali sjedište u Sardici, Skupiju i Solunu (nema podataka vezanih za Duklju - Prevalitanu, ali ima naznaka za Dirahion - Drač). Ekspedicioni korpusi koje su slali vizantijski carevi sa prostora juga Ilirikuma i direktno iz Konstantinopolja i sa Peloponeza, dobili su više nego strateški značaj - Sloveni su bili oslobodioci, takvima ih je predstavljala ne samo civilna već i najviša crkvena vlast. Vizantinci su preko ovih ekspedicionih korpusa štitili rimskog prvosvještenika i interese Zapadnog rimskog carstva koje se raspadalo, ali prije svega interese hrišćanske crkve, stavljajući varvarske osvajače u iznudicu - ili da se priklone istočnom obredu ili arijanstvu koje su prećutno štitile pape, nastojeći da na taj način sačuvaju samostalnost i prvenstvo sopstvene crkve. Vizantija je u gradovima Italikuma, nakon velikih pobjeda njenih vojskovođa nad varvarima tokom šestog stoljeća, oni su rukovodili slovenskim najamničkim trupama, počela da po velikim italskim gradovima smješta velike vojne posade, odreda sastavljene od neitalskog življa. Pored velikih vojnih formacija koje su dovedene sa teritorija Persije (Persoarmeniorum), Jermenije (Arminiorum), Dakije (Dacius - formalno je pripadala Ilirikumu, ali se administrativno smatrala graničnom oblašću iza koje se nalazio Ilirik), na teritoriji Italije operisao je i veliki korpus sa Ilirika (Illyricianorum) u kome su se isključivo nalazili Sloveni, koji su se u većem ili manjem broju, zajedno sa Antima, nalazili i u ostalim većim vojnim formacijama.

Za razliku od Slovena koji su služili u ekspedicionim korpusima na teritoriji Ilirikuma i Dakije, ovi su se na prostorima Italikuma, suočavali sa civilizacijom koja im je do tada bila nepoznata - nasljeđem rimske države, sjevernoevropskih varvarskih naroda i pritajenom borbom rimske crkve i

njenih sveštenika sa vizantijskom civilnom i vojnom upravom i monasima koji su dolazili zajedno sa ekspedicionim korpusima. Na čelu jedinica, koje su brojale između dvjesta i petsto ljudi, nalazio se po pravilu Grk sa činom tribuna, koji je štitio interese imperijalnog konstantinopoljskog dvora i u njegovo ime nerijetko istupao protiv lokalnog monaštva i sveštenstva, tražeći da se povinuju carskim zakonima i da za njegove trupe obezbijede hranu i neophodne potrepštine. O tome svjedoči gnjevom ispunjeno pismo pape Grigorija Velikog napuljskom episkopu Fortunatu (Gregorii Magni: "Epistola", IX, 207) kojim nalaže da se vojnim najamničkim jedinicama zabrani odmor i bivakovanje u manastirima, naročito ženskim, kao i nasilno snabdijevanje vojske sa manastirskih imanja. Najjače vizantijske vojne formacije nalazile su se u dva grada - Rimu i Raveni. Zbog stalnih borbi koje su vodili ovi ekspedicioni korpusi bilo je teško njihovo redovno popunjavanje novim najamnicima iz različitih krajeva Istočnog carstva. Stoga je vizantijski dvor povremeno pribjegavao nasilnoj mobilizaciji ili vrbovanju dobrovoljaca sa teritorija na kojima se vojska nalazila.

Zbog dugotrajnih ratova, koji su trajali sa manjim prekidima od šestog do devetog vijeka, vizantijska vojska na teritoriji Italije počela je da se reorganizuje. Najamnici više nisu dovođeni iz svih krajeva carstva, izvor njihovog regrutovanja više nijesu bili isključivo slovenski prostori na Ilirikumu i sjeverno i istočno od Dakije, već je proces regrutacije počeo da se obavlja u najvećim italskim gradovima. Tako je krajem osmog vijeka počelo stvaranje vojske koju su dobrim dijelom pod kontrolom držali najimućniji slojevi i arhiepiskopska sjedišta na Apeninima. Tokom sedmog vijeka, vidjeći da vojska na Apeninima izmiče kontroli vrhovnog štaba u Konstantinopolju (tada zvanom "vojna kancelarija"), dvor je donio propis, do tog doba primjenjivan u izuzetnim slučajevima, da se najamnicima, koji su bili voljni da čitav život posvete vojnom pozivu, daju zemljišni posjedi na teritoriji gdje su se nalazile njihove jedinice. Zemljišni posjedi su dijeljeni po stepenu vojne hijerarhije i zaslugama u borbama - običan vojnik dobijao je posjed dovoljan za njega i njegovu porodicu (ukoliko se odlučivao da je stvori), dok su viši i visoki oficiri dobijali mnogostruko veće površine zemlje. Kako se to zemljište nalazilo nedaleko od gradova, utvrđenja, kontrolnih tačaka na strateškim putevima, to su se s vremenom ovi vojnici, branitelji gradova, polako počeli uključivati u gradski život. Od robova, vojnika zarobljenih u bitkama, stvarali su radnu snagu na svojim imanjima.

Sve provincije u Italiji morale su da daju porez za vojsku, a ukoliko carska blagajna u Konstantinopolju nije imala dovoljno novca da najamnicima isplati obećane plate, dobijali su u posjede zemlju ili dozvolu da izvrše prinudnu naplatu svojih dugovanja od gradskih vlasti i, čak, crkvenih blagajni. Kako je, s vremenom, imperijalna kasa bila sve manje u mogućnosti da pokrije ogromne izdatke svojih ekspedicionih korpusa, a oni su pored Italije prebivali i u Persiji i u Africi (Egiptu), to je sistem darovanja zemlje postajao sve više pravilo. Sa razvijanjem institucije ovakve nadoknade za vojno služenje, u velikim gradskim centrima, trgovinski i ekonomski najmoćnijim, u kojima su već postojali veliki zemljišni posjedi najamnika, počeli su zemlju kao nadoknadu da dobijaju i plaćenici koji su poticali sa prostora Italikuma. Polako, s vremenom, sa sve većim jačanjem gradova, ovi su počeli, najviše zahvaljujući sveštenstvu koje je zastupalo interese Rima, da se osamostaljuju, odvajaju od imperijalne uprave; Rim vojsku počinje da stavlja pod svoju kontrolu. Institucija plaćenika, vojnika u najmu na određeni vremenski period, postaje oznaka za gradsku stajaću vojsku čiji je zadatak bio da se bori sa svima koji su bili namjerni da napadnu grad: počev od varvara, preko manjih ekspedicionih jedinica Konstantinopolja, do osiljenih velikoposjednika, bivših najamnika, veterana ili njihovih potomaka, koji su željeli da pod svoju kontrolu stave tokove trgovine, pa i zanatsku proizvodnju u gradovima.

Egzarhati koje je Konstantinopolj, kao svjedočanstvo svoje moći, uticaja i prava vlasti, formirao na teritoriji Italije, sa ovakvim promjenama u vojsci i njenim osamostaljivanjem, počinju polako da nestaju - stvara se cjelovita, polako, tokom vjekova, nezavisna teritorija Italije, ka Rimu počinje da stremi sva moć novostvorenih zapadnoevropskih država. Kao oslonac Rim i njegov crkveni poglavar imaju Lombarđane koji su tokom druge polovine šestog vijeka uspjeli da se prošire, kao os-

vajači, boreći se sa vizantijskom vojskom južno od rijeke Po, te da na području Italije stvore kneževstva okupljena oko Beneventa. Egzarhat stvoren u Raveni, koji je utemeljio imperator Mavrikije, trebalo je da donose stabilnost na području Italije i da tijesno sarađuje, tačnije nadzire, čitavo primorje Italikuma i zalivske oblasti koju su Romeji čvrsto držali u svojim rukama preko najamničke vojske. Egzarhat u Raveni je konsolidovao za neko vrijeme vizantijske granice na Italikumu, linijom koja se protezala od sjeverne Italije, dopirući gotovo do patrijarhata u Akvileji, preko Perađe do Rima. Na drugoj strani, uviđajući da se Rim sve više oslanja na lombardijske zavojevače, Vizantinci počinju da se utvrđuju u južnoj Italiji, gdje su bile, u nizu gradova i utvrđenja, njihove najbolje najamničke trupe. Sicilija, Kalabrija, Brutium, priobalno područje oko Napulja i Amalfija, bili su čvrsto u rukama istočnorimske najamničke vojske, a papa je, suočen sa paganima Lombarđanima i njihovim vođama pokrštenim u otpadničko arijansko hrišćanstvo, preko vjere i odbrane kanona pružao otpor namjeri varvara da pod svoju kontrolu stave i prvosveštenu stolicu Zapada. Papa Gregorije Veliki, koji se bunio protiv vizantijske najamničke vojske, tražeći da se izmješta što dalje od crkava i manastira, ipak je obavljao sve poslove vezane za najvišu crkvenu i državnu administraciju, polažući račune Konstantinopolju i lično imperatoru.

Sedmi vijek u odnose Vizantije i rimskog prvosveštenika donosi razdor: povod su pitanja vjere, a ona se radikalno, politički, i potom vojno, prenose na teren Apenina. Carevi - monoteliti pristaju uz učenja svojih teologa i crkava Istoka, koje nikako nijesu mogle da se pomire sa osudom monofizitskog učenja na vaseljenskim saborima. Dok su monofiziti tvrdili da je u Hristu prisutna samo jedna priroda, i to božanska, monoteliti su ustanovili dogmat da je u Božjem Sinu ostvaren lik dvije suštine - božanske i ljudske, te da je Hrist bio, kao takav, biće samo jedne volje. Učenje monotelita se javilo nakon oružane pobune monofizita, velikih ustanaka u Antiohiji, Jerusalimu i Aleksandriji, koji su uslijedili nakon Halkidonskog vaseljenskog sabora, i, praktično, cijepanju istočnorimske crkve na dva dijela: na one koji su poštovali odluke Halkidonskog vaseljenskog sabora i one koji su bili protiv zvaničnog kanona a za učenje konstantinopoljskog arhimandrita Eutihija. Politički, pokret monotelita, podržavan od careva i patrijarhalne kancelarije, trebalo je da donese jedinstvo i unese mir u istočnorimsku crkvu. To je bio kompromis između učenja monofizita, čije su pristalice bile na patrijarhalnim sjedištima u Antiohiji i Aleksandriji, i kanona koji je nalagala patrijaršijska stolica u prestonom gradu, namjeravajući da preko novih vaseljenskih sabora postojeći dogmat nadogradi i uobliči. Princip jedne volje u Božanskom Sinu omogućavao je, u tom času, vizantijskim imperatorima da uspostave vojnu i civilnu doktrinu o "jednoj i nedjeljivoj imperatorovoj moći, koja je u isti mah božanska i ljudska".

Vizantijski car Konstant Drugi, vođen ovom doktrinom, da bi suzbio varvare Lombarđane i njihove vođe arijance, sedamnaest godina prije Šestog vaseljenskog sabora koji će osuditi monotelitstvo kao jeres, 663. godine iskrcava veliki ekspedicioni korpus u Tarento, u namjeri da osvoji Benevento. Ekspedicioni korpus ne uspijeva da slomi lombardsku vojnu silu, ali uspijeva da učvrsti veze između Konstantinopolja i Rima, pape i patrijarha. Malo dokumenata iz tog perioda svjedoči o pravoj politici rimskog prvosveštenika, koga štite vizantijski najamnici, ali je činjenica da se 680. godine, kada se održava Šesti vaseljenski sabor, u Konstantinopolju ustanovljuje i ozvaničava saglasje sa papstvom i sklapa mir sa Lombarđanima koga potpisuje imperator Konstantin Četvrti. Mir na teritoriji Italije praktično znači priznavanje lombarđanske vlasti u krajevima koje je osvojila, a dogovor i usaglašavanje sa papom označava kraj epohe crkveno-imperijalnog saglasja u samom Konstantinopolju. Šesti vaseljenski sabor ne samo da osuđuje monotelitstvo, već radikalizuje sve dotadašnje osude monofizita. Dotadašnji dogmat o "jednoj Volji" u Božanskom Sinu i imperatorovim rukama biva razbijen novim kanonom koji će obavezivati sve hrišćanstvo: u Hristu su dvije volje, ljudska je uvijek podređena božanskoj, čak je u stanju ropske zavisnosti. Politička doktrina koju su preko svog učenja pokušali da uspostave monoteliti, zalažući se za mirenje sa monofizitima, biva odbačena. Papa će ubuduće sve više i sve jače da se sukobljava sa carskim dvorom u Konstantinopolju, sa pa-

trijarhalnom kancelarijom, uvijek naglašavajući prvenstvo vjere i volje božanskog zastupnika nad ljudskom, koja se nalazila u carskim rukama. Vizantija neopozivo počinje da gubi svoje prostore u Italiji, njen uticaj će s vjekovima koji dolaze biti sve manji, a papa će preko Lombarđana i arijanstva, zvanično ekskomuniciranog, početi da stvara sopstvenu mrežu uticaja, organizaciju sopstvene crkve, vezujući postepeno čitavu Zapadnu Evropu za svoja prvosveštena obilježja. "Drugi Rim" će početi da gubi oslonac i u sopstvenim ekspedicionim korpusima, jer će najamnici biti stavljeni pred izbor: da dobiju nasljedna lena u Italiji namjesto plate, postajući vojnički oslonac i uzdanica Rima, ili da se izlože progonima katoličke crkve i pod pritiskom napuste vojnu službu nakon isteka ugovora o služenju.

Sloveni, na koje je vizantijski dvor najozbiljnije računao kada je bila u pitanju popuna ekspedicionih korpusa na tlu Italije (oni su se najlakše i najbrže transportovali sa područja Ilirikuma na područja koja je pod kontrolom držao egzarh Italije), nedovoljno ili nimalo pokršteni, počeli su da se dijele: jedni su ostajali na zemljišnim posjedima koje su dobijali, i to prije svega viši komandni kadar, dok su se drugi morali priklanjati ili Rimu, dobijajući od njega prvo dio a potom i čitavu nadoknadu za najamničko služenje, ili se nakon isteka ugovora sa zaradom vraćati na sopstvenu zemlju. Tamo su donosili glasove o sporovima Vizantije i Rima, o podjelama između dvije crkve, o nemoći vizantijskog dvora da na pravi način odgovori na zahtjeve i traženja kurije. To je razdoblje u kome se stvara država Bugara, u kome se u vizantijskim noticijama episkopskih sjedišta pojavljuje naziv "episkopija Srbija", kada zamiru brojne stare arhiepiskopije i episkopije poput Sirmijuma, Naisusa, Skupija, Singidunuma. Tada se, nakon velikih previranja na teritoriji arhiepiskopija Duklje i Prevalitane, vezanih za kanon hrišćanskog učenja, poslije kraćeg perioda interregnuma, kada se Sloveni potpuno učvrste na ovom području, obnavlja stara Dukljanska mitropolija. Sudeći po fragmentima malog broja patrijarhalnih dokumenata i noticijama, u oblasti Gornje Dalmacije stvara se i treća mitropolija - nekadašnje episkopsko sjedište Risan (Rheizon ili Rhaizon) postaje arhiepiskopija Istočne crkve, pod direktnom jurisdikcijom konstantinopoljskog patrijarha.

Koliko je obnova mitropolija u Duklji - Prevalitani i utvrđivanje nove, samo za primorsku oblast od Dubrovnika do Drača (Dirahija), u Risnu, pokušaj Vizantije da spriječi Rim da se širi južno od zamišljene linije podjele utvrđene od strane imperatora Teodosija, a koliko podrška sopstvenim trupama na teritoriji Italikuma, koje se obnavljaju najamnicima najviše sa slovenskih prostora Ilirikuma, može da se nagađa. Veoma mali broj dokumenata iz ovog perioda je pročitan, dešifrovan, mnogi su sačuvani tek u po kojem fragmentu, ali je više nego očito da oglašenjem Risna za mitropoliju i obnavljanjem slovenizovane Duklje - Prevalitane Istočno rimsko carstvo preko Boke Kotorske ostvaruje najbržu i najlakšu vezu sa svojim trupama u Italiji (Kotor je još od Justinijanovog vremena čeoni grad-luka i fortifikacija druge linije vizantijske odbrane, takozvanog Drugog limesa u kome su pograničnu vojsku činili Sloveni i dio Avara koji su se naselili južno od mitropolitske stolice u Skadru, podređene dukljanskoj i sa starim nazivom Prevalitane).

Vizantija, praktično na tri kontinenta, ne uspijeva da održi moć na udaljenim prostorima carstva. Stalne svađe oko kanona, odvajanje nezadovoljnih crkava i vezivanje za učenja oglašena od vaseljenskih sabora kao jeretička, posebno rasprave da li se konstantinopoljska moć prostire i na teritorijama koje po pravu Konstantina i Teodosija treba da pripadaju zapadnom rimskom caru, neprekidna surevnjivost pape i prestonog patrijarha, dovode do unutrašnjeg slabljenja državne organizacije. Ekspedicioni korpusi, sastavljeni od najamnika, više nijesu u stanju da stignu do svake tačke imperije gdje se dižu bune, a pogranične armije, čijim je vojnicima dobrim dijelom podijeljena zemlja, počinju sve više da slabe. Vojnici počinju da se okreću zemljoradnji i trgovini, njihovi potomci nijesu voljni da za nadoknadu služe oružjem cara i njegove vojskovođe, sve više se odupiru naređenjima koja stižu iz Konstantinopolja. Na prostorima Italikuma, gdje su veliki ekspedicioni korpusi, pogranična vojska počinje da se obnavlja od mjesnih žitelja, nerijetko varvara koji su stigli sa Langobardima, a svi traže za vojno služenje zemlju kao nasljedno dobro. Rimski prvosveštenik postepeno

sprovodi sopstvenu politiku, pozivajući se na pravo tradicije zapadnih rimskih careva; kurija za sebe vezuje potomke varvara, obogaćene dugim ratovima, ili veleposjednike i srednje posjednike, ali i zanatlije i bogatije trgovce u vizantijskim kastrumima u Italiji. Na krajnjem sjeverozapadu Ilirikuma, u Istri, nedaleko od akvilejskog patrijarhata, glavni štab pograničnog korpusa i ekspedicione vojske Tergestinus sve teže obnavlja redove - na čitavoj teritoriji Apenina vojnicima se neredovno isplaćuju plate, kasne, nekada se dugovanja protežu i na par godina.

Tradicija ekspedicionih korpusa i elitnih jedinica pogranične vojske koje su nosile imena najvećih rimskih careva, kao na primjer korpus Teodosiakus, počinje da se mijenja. Korpusi dobijaju imena po gradovima u kojima vojska prebiva: Milanski (Mediolanensium), Veronski (Veronensium), Ravenski (Ravenensium)... Visoki carski činovnici, svi po nalogu imperijalne kancelarije na dužnostima u Italiji, zaduženi da vode računa o isplatama najamnika, o njihovom snabdijevanju i bojevoj gotovosti, ili se vezuju za kler i zemljoposjednike pod uticajem kurije, ili pokušavaju da se suprotstave namjerama prvosveštenika iz Rima da ostvari veći uticaj na imperijalnu vojsku. Egzarh Elefterije 616. godine pokušaj osamostaljenja Ravene i Napulja uspijeva da slomi i platu zadržanu u ova dva grada isplati vojnicima. Hartularije Mavrikije, 640. godine, napada papski, Lateranski dvorac, jer je rimski prvosveštenik zadržao novac koga je Konstantinopolj poslao za plate najamnicima. Vizantijski visoki činovnici i vojskovođe sve više ukazuju Konstantinopolju da je neprihvatljiv dogovor cara i pape, prećutan, nikada potpisan, kojim se dozvoljava rimskom prvosvešteniku da isplaćuje platu najamnicima u Rimu (Gregorii Magni: "Epistola", V, 39: "Kako u Raveni postoji sakelarije nadležan za isplatu plata, u ovom sam gradu takav sakelarije ja!"). I oko toga počinje sve više sukoba - vizantijski carski činovnici i visoki oficiri, na obavještenja iz Konstantinopolja da im je novac zadržan, nerijetko napadaju rimska crkvena sjedišta, čak i papsko, silom namirujući dugove, konfiskujući novac iz crkvenih blagajni. Jedan broj gradova, u strahu od osvete najamnika, od njihovih pobuna zbog neisplaćenih prinadležnosti, na vrijeme uplaćuje porez namijenjen vojsci, ali najčešće taj novac zadržava kurija ili papa lično. Na drugoj strani, nevolje sa državnom blagajnom, krajem šestog stoljeća, prinuđuju imperatore da traže pozajmice od prvosveštenih riznica, kako bi se na vrijeme isplatili najjači vojni korpusi, a takav je nerijetko bio rimski. On je dolazio na red za isplatu nakon pogranične vojske ili ekspedicionih korpusa koji su bili u pohodu.

Tu situaciju koristi papski dvor - od kraja šestog stoljeća pa tokom sedmog i osmog, plate najamnicima počinju da se isplaćuju iz crkvene blagajne. Polako, s vremenom, rimski prvosveštenik preuzima vlast nad vojskom, ona mu se potčinjava. Vizantija uviđa opasnost pa 649. godine imperator Konstant Drugi šalje u Rim egzarha Olimpija da uhapsi papu Martina i sa nalogom da "na svoju stranu prvo stavi rimsku vojsku". Misija je propala, jer je egzarh, vidjevši da vojska poštuje isključivo naloge rimskog prvosveštenika, morao da se pobuni protiv odluke imperatora i da sklopi savez sa papom. Papa je, ipak, bio uhapšen, egzarh Olimpije je poginuo a novi, koji je došao na njegovo mjesto, Teodor Kaliopa, ušao je u Rim sa vojskom, ekspedicionim korpusom iz Ravene, i obavio zadatak koji mu je postavio konstantinopoljski dvor. Krajem sedmog vijeka vizantijski ekspedicioni korpusi i dio pograničnih trupa, koje su u blizini velikih gradova bile u rezervi, polagali su zakletvu rimskom prvosvešteniku na vjernost i odanost. U tekstu zakletve vizantijskih najamnika stoji: "Hrišćansku Romejsku imperiju (...) branićemo i štititi zajedno sa vjernim i silnim vojnicima rimske države u Italiji. Buntovnike ćemo i neprijatelje blagorodne nam imperije (...) potčinjavati i pobjeđivati ne oštricom mača već silom našom, unoseći u njih razum, kako ova sjajna vojska ne bi trpjela gubitke..." ("Liber Diurnus", p. 215). Tekst ove zakletve svjedoči da je vizantijska vojska u Italiji gotovo sasvim na raspolaganju rimskom prvosvešteniku, da je on može koristiti po svom nahođenju, te da je stavljena u službu nadzora lokalnog stanovništva i da predstavlja zaštitnika onih koji vrše misiju hristijanizacije. Proteći će još pola vijeka dok se vizantijska vojska na Apeninima ne sukobi sa sopstvenim odredima, koji su se priklonili naredbama pape a ne cara, i dok se rimski prvosveštenik ne pojavi kao "komandant vojske".

Počinje razdoblje velike reorganizacije armije i civilnog aparata uprave, pod kontrolom Rima. Ovaj proces će se praktično okončati pojavom Karla Velikog i njegovim proglašenjem za zapadnog rimskog cara. U osmom vijeku Vizantija više ne drži po utvrđenjima većih i velikih gradova najamničke posade, to je prepušteno gradskim vlastima i ekonomskoj moći zajednica. Gradovi se sve više osamostaljuju od imperijalnog centra, nekadašnji vizantijski numerusi, osnovna vojna formacija ekspedicione imperijalne vojske, polagano se pretvaraju u "bandai", gradsku vojsku, koja se okuplja u veće vojne formacije tek na poziv rimskog prvosvještenika ili nekog od komandanata velikih gradova, poput Rima i Ravene. Znatan broj građana stupa u vojsku, i to samo po potrebi, kada se ukaže ratna opasnost, a civilne vlasti prvi put počinju da organizuju gradsku miliciju sastavljenu poglavito od žitelja. Epoha ikonoklazma u Vizantiji praktično je odredila sudbinu njenog uticaja u Italikumu. Za Vizantince se prvi put upotrebljava izraz "Grci", taj se atribut dodaje i uz ime cara u Konstantinopolju, vojska, koja se u ekspedicionim korpusima šalje na prostore Italikuma, naziva se "osvajačkom". Vizantijska Italija umire 732. godine: tada se Ravenski vizantijski exercitus (stajaća vojska) sukobljava sa ekspedicionim korpusom poslatim iz Konstantinopolja i razbija ga pod zidinama Ravene. Rim i Konstantinopolj su se definitivno razišli, a pitanja vjere i kanona, oko kojih su tinjala stalna sporenja, sa epohom ikonoklazma u toj mjeri će zaoštriti sukob između "Prvog" i "Drugog Rima" da će konačni raskid biti neminovan.

Nauka posljednjih decenija, suočavajući se sa nevelikim brojem dokumenata, postavlja pitanje - koja je i kakva bila uloga Slovena na italskim i prostorima zapadnog Ilirikuma? Činjenica je da su Sloveni bili najamnici u sastavu vizantijskih ekspedicionih korpusa, ali i da su na strani Langobarda, početkom sedmog stoljeća, ratovali protiv vizantijske vojske - kod Kremone, po svjedočenju Pavla Đakona (IV, 24). Papa Gregorije Veliki piše episkopu Salone, Maksimu, kao odgovor na njegove vapaje da prostore Dalmacije ugrožavaju Sloveni: "Što se tiče naroda Slovena, koji vam silno prijeti, ja sam uznemiren i potišten. Potišten sam onime što vam se dešava, uznemiren time što oni preko Istre već počinju da prodiru u Italiju" (Gregorii Magni: "Epistola", X, 36). Pavle Đakon svjedoči da su Sloveni tokom 611. godine razbili vizantijsku vojsku, "opljačkali Istru da je to dostojno suza..." Oko 640. godine papa Jovan Četvrti šalje u sjevernu Dalmaciju izaslanike da od Slovena otkupe roblje i opljačkane dragocjenosti iz hramova i vrate ih na teritoriju srednjeg Italikuma i u Rim. Sloveni, sudeći po ovim podacima, nemilosrdno pustoše teritorije partijarhata u Akvileji, sukobljavajući se sa vizantijskim graničnim i ekspedicionim vojskama. Oni gotovo preplavljuju Friul, uništavajući tamošnje hercogstvo, i nakon kraćeg saveza sa Langobardima, po svoj prilici za račun Vizantije, napadaju Benevento, Veneto i nalaze se čak u Ravenskom egzarhatu. U Apuliji 642. godine opsjedaju grad Sipunt, uništavaju langobardsku vojsku koja pod vođstvom beneventskog hercoga Aja kreće na njih - u tom boju poginuo je i sam hercog. Hercogov brat će Sipunt osloboditi opsade, potući Slovene, ali regionalni hroničari svjedoče da oni na prostore Italikuma dolaze "na mnoštvu brodova". Kasnije, hroničari svjedoče o Slovenima koji, zajedno sa Langobardima, ratuju oko grada Kremone, a proučavaoci ovog razdoblja slovenske istorije ukazuju da su, po svemu sudeći, postojale tijesne veze, vojne, između Langobarda i Slovena, te da su Sloveni sa prostora Dalmacije pružali pomoć Langobardima u ratovima sa Vizantincima. Benevento se oslanjao na slovensku vojnu podršku, prosuđuju stručnjaci, jer su Sloveni za veoma kratko vrijeme, svojim brzim brodovima, mogli da langobardskoj vojsci priteknu u pomoć. Iz epohe desetog vijeka postoji niz podataka o iskrcavanju Slovena sa teritorije Dalmacije, vođenih zahumskim komesom Mihailom, u Apuliji, a vijek kasnija povelja koja se čuva u manastiru Santa Kroče u Avelanu govori o darovanjima "vicus Bulgarorum, qui vocatur Sclavinorum" u oblasti Cezano. U ovom tomu se stoga našla, izuzetna po značaju, povelja kojom se duksu (komandantu svih vojnih najamnika) Petru i njegovom sinu Jovanu, koji takođe nosi najvišu vojnu titulu u najamničkoj vojsci, vraćaju imanja koja su dobili njihovi preci na teritoriji Italije.

Sloveni su vojnici, najamnici ili pljačkaši, u toj mjeri brojni i silni, da im početkom devetog vijeka karolinški hercog Istre, Jovan, dodjeljuje zemlju i naseljava ih na čitavom poluostrvu. U

srednjoj Dalmaciji, nasuprot ovih romanizovanih Slovena bliskih, kao vojska, patrijarhatu u Akvileji i Venetu, nalaze se Sloveni članovi vizantijske pogranične armije (u istorijskoj literaturi navodi se "vizantijskog fiska"). Otkrivene su velike nekropole sa njihovim ostacima koje ukazuju da su sahranjivani sa oružjem, kao "slobodni vojnici" - i, po svemu sudeći, bili su vlasnici zemljišnih posjeda koje im je darovao konstantinopoljski dvor. Na teritoriji Dalmacije, kao i na prostorima Italikuma, gdje dio Slovena služi Vizantiji u ekspedicionim korpusima i pograničnim vojskama a dio se bori kao plaćenici na strani Langobarda, oni počinju da se dijele: jedni su u službi Istočnog rimskog carstva, drugi u službi Rima i njegovog prvosveštenika. I jedni i drugi dobijaju zemlju, ona postaje njihovo nasljedno dobro; i Rim i Konstantinopolj imaju na umu da svoje formacije obnavljaju slovenskom vojskom. Sloveni su na prostorima Ilirikuma tako već unaprijed podijeljeni. Sukobi oko dogmata i vjere, rasprave i pravi ratovi između dva prvosveštenika, odrediće sudbinu sveukupnog slovenskog življa na prostorima Balkana: oni će postati vojnici za vjeru, jedni rimsku, drugi konstantinopoljsku.

Epoha ikonoklazma i Velika šizma

Prelaskom nekih, od vaseljenskih sabora osuđenih crkava u okrilje islama, poput nestorijanske, okupljanjem arapskih plemena i naroda oko nove vjere koja se na hrišćanskim teritorijama smatra za jeretičko učenje, otvoren je Vizantiji novi front na jugu. Utemeljenje islama i kanonizacija Korana označili su i početak ikonoklastičkih sporova u Vizantiji; dogmat nove vjere, još neutvrđen, stalni predmet rasprave učenih teologa i filozofa o prirodi Božanskog Sina i samog Boga, nanovo proučavan na vaseljenskim saborima, nije mogao da zadovolji ni crkvu, ni učene ljude koji su se oko nje okupljali. Sukobi sa Rimom, stalna surevnjivost oko prvenstva prvosvešteničke stolice, slabljenje vizantijskih pozicija u Italiji i nemirne slovenske "sklavinije" na Ilirikumu, doveli su do radikalizacije hrišćanskog teološkog učenja iz epohe prvih vaseljenskih sabora, ikonoklastičkog pokreta. Pitanje "ako je Bog neshvatljiv, nepojmljiv i nedodirljiv, ako je pojam samog sebe, onda je nemoguć za predstaviti u materiji", u toj je mjeri uzburkalo duhove da je imperator, vidjevši da nijedna od jeretičkih organizacija ne pristaje uz kanon već da se odvajaju od zvanične crkve, odlučio da posluša učene teologe iz patrijarhalne kancelarije u Konstantinopolju i stane na stranu radikalnog učenja konstantinopoljskih teologa - da je svaka predstava Sina Božjeg ili njegovog Oca dokaz paganskog nasljeđa i bezvjerja.

Imperator Lav Treći 726. godine naređuje da se skine predstava Hrista koja je bila iznad Bronzanih dveri Velike palate i da se namjesto nje postavi veliki krst - simbol vjere, tradicionalna oznaka koju su legionari još u vrijeme postojanja Rimske imperije, za prvih vjekova hrišćanstva, nosili na štitovima ili šljemovima. Četiri godine kasnije imperijalna kancelarija donosi niz dekreta kojima se naređivalo da se širom Carstva uništavaju ikone i predstave (freske i mozaici) Hrista, Bogorodice i svetaca. Patrijaršijski dvor i imperijalna kancelarija pristali su uz učenja filozofa iz četvrtog stoljeća, tumačena u šestom a obnovljena u osmom vijeku, koja su tražila da se prihvati stav judeohrišćanskih zajednica da ljudski lik ne može biti predstava božanskog. Islam, koji se upravo kanonizovao, pod uticajem nestorijanskih, monofizitskih i monotelitskih učenja, u svojim svetim knjigama ove je stavove radikalizovao do savršenstva. U isto vrijeme, tada monah u Palestini, Jovan Damaskin piše svoje čuvene tri "Rasprave" u odbranu svetih slika, naznačavajući da car nema nadležnost da odlučuje u pitanjima teologije - car smjenjuje konstantinopoljskog patrijarha, a papa Gregorije Treći saziva godinu dana docnije (732.) sinod na kome osuđuje imperatora-ikonoklasta. Italija, iako u njoj prebiva vizantijska vojska, odvaja se od imperije, Rim uspostavlja kontrolu na njenoj teritoriji, postavljajući istovremeno pitanje svog uticaja i crkvene moći na Ilirikumu.

Carevima i patrijarsima ikonoklastima pridružuju se monofiziti sa učenjem da se Hrist ne smije likovno predstavljati pošto je od božanskog bića, kao i pavlikijani koji ne prihvataju kult

zvanične crkve i neomaniheji. Pavlikijani i neomaniheji imaju podršku Arapa; dozvoljeno im je ispovijedanje njihovog hrišćanstva i građenje bogomolja na teritorijama arapskih zemalja. Pitanja vizuelnih predstava božanskih ličnosti otvaraju i ostala, vezana za obred, kult, crkvenu hijerarhiju, ulogu civilne i crkvene vlasti u imperiji. Imperijalni dvor stvara strategiju: okuplja episkope, po pravilu učene ljude, da bi ih usmjerio protiv monaha koji u kultu svetih slika i radionicama u manastirima vide oslonac hrišćanstva.

U sukobu cara i njegovih pristalica sa poštovaocima ikona počinju progoni. Najveći broj jeretika, pavlikijana i neomaniheja, među njima su i monofiziti koje štiti sopstvena crkva, iseljava se sa prostora Male Azije i iz neposrednog okruženja glavnog grada na prostore Ilirikuma, među Slovene, pograničnu vojsku Konstantinopolja. Iako Drugi nikejski vaseljenski sabor, održan 787. godine, osuđuje ikonoklaste, ipak se bitka sa njima, njihovim pristalicama, imperatorima i patrijarsima, nastavlja praktično još čitav vijek, praktično do Četvrtog konstantinopoljskog vaseljenskog sabora. Na prostorima Ilirikuma to je epoha u kojoj se pojavljuju prve moćnije državne organizacije među Slovenima - u dokumentu iz polovine osmog vijeka, iz kancelarije rimske kurije, navode se tri slovenska kraljevstva na Balkanu: Srbija, Zahumlje i Travunija sa svim gradovima današnjeg crnogorskog primorja. Očito je da papa i njegov dvor, koristeći ikonoklastičke sporove i gubljenje uticaja Konstantinopolja na imperijalnu vojsku u Italikumu, pokušavaju da granice između dvije crkve, utvrđene negdje na prostoru Novigrada u Dalmaciji, pomjere što više na jug. Rimska kurija ovim aktom objavljuje početak viševjekovne borbe za mitropolitska-arhiepiskopska sjedišta na Ilirikumu, za Risan i Duklju, Skadar i Drač, za najvažniju vizantijsku luku na tim prostorima - grad Kotor.

Nepokršteni ili samo površno pokršteni najamnici Sloveni, uglavnom već vlasnici posjeda koje im je dodijelio Konstantinopolj, nemaju mogućnost izbora - odlučivanjem koji obred prihvatiti počinju da se svrstavaju na jednu od sukobljenih strana. Gradnja katoličkih manastira i misionari koje šalju Rim i italijanski gradovi pod vlašću Langobarda, kidaju veze sa patrijarhatom u Akvileji koji je uveliko pod uticajem Rima koji djelimično kontroliše pograničnu vojsku od Istre do Novigrada. Prvi kraljevi Srbije (u latinskim izvorima "rex") koji se javljaju u sedmom vijeku na području nekadašnjih Mezije i Dardanije, po svoj prilici su vojni komandanti slovenske granične ili stajaće vojske i nijesu tijesno vezani za crkvu na tim područjima - nije nađen dokument koji svjedoči o njihovim vezama sa Dukljom, Skadrom - Prevalitanom, Risnom, Humom. Čitav niz titularnih atributa koje nose kraljevi Zahumlja (Huma), Travunije, Dalmacije, Srbije, označava, precizno rečeno, njihove vojne činove i visoki položaj u vizantijskoj civilno-vojnoj hijerarhiji karakterističnoj za pogranična područja ili teritorije na kojima su se odvijali sukobi sa Rimom. Da li je u pitanju politika Rima koji želi da pomogne stvaranje slovenskih država, da "sklavinije" postanu organizovane državne zajednice kako bi ih stavio pod kontrolu, ili je u pitanju odlučnost vizantijskog dvora da ne dozvoli svojoj najboljoj i najmnogoljudnijoj vojsci da se preko vjere veže isključivo za Rim ili počne da se raspada zbog nje, ili je riječ i o jednom i o drugom, može samo da se nagađa. Više je nego izvjesno jedino da Rim teži da razbije, preko vjere, vizantijsku monolitnost na Balkanu, da pospješi sukobe unutar istočnog hrišćanstva koji se na prostorima Ilirikuma zaoštravaju do kranjih granica, kada Bugari, na području koje su naselili, organizuju sopstvenu slovensku državu. Nasljeđe Gota, podržavano od Rima, da je "crkva oslonac nacionalne države" počinje da zaživljava na prostorima Balkana.

Vizantija, kojoj se nakon stišavanja sporova oko svetih slika u borbi da se spriječi islamski uticaj pridružuju monofiziti, teži da sačuva prestiž na Balkanu, da Slovene zadrži u svom okrilju. Istočna imperija je u haosu, ali još uvijek moćna. Na zapadu je stanje slično, ali kurija za razliku od konstantinopoljskog patrijarha uspijeva da pitanja vjere nametne na prostorima svog uticaja kao pitanja državne organizacije. Dok vizantijska crkva gubi uticaj u civilnim strukturama vlasti, uticaj rimske kurije sve je veći. Da bi označio pravo na zapadni Ilirikum, tačnije vizantijsku provinciju Dalmaciju, papa saziva u Splitu crkvene sabore na kojima pokušava da organizuje, preko vjere,

državu Slovena koja će uporište imati u crkvi. Ti sabori, koji nikako nijesu nacionalni kako ih jedan dio istoriografije naziva, ne okupljaju sve pozvane episkope.[1] *Na njih dolazi samo mali broj mitropolita i na njima se, po pravilu, vode teške svađe i rasprave između slovenskih vođa, duksova i komesa, stratega i arhonata, koji ne prihvataju i ne mogu da shvate šta crkva traži od njih kada se zna kome njihove teritorije i njihova vojska pripadaju - Vizantiji i njenom imperatoru.*

Krajem devetog stoljeća Vizantija počinje otvoreni obračun sa stavom rimske kurije da slovenska crkva mora da bude nacionalna - istu doktrinu proklamuju i vizantijski dvor i konstantinopoljski patrijarh. Vijek ranije, suočavajući se sa raspadom vojske u Italiji i nevoljama vezanim za egzarhat u Raveni, Vizantija je počela sa velikom reorganizacijom vojske: namjesto dotadašnjih ekspedicionih korpusa i pogranične vojske, uvedene su armije u oblastima, temama, i takozvani centralni vojni kontigenti zvani tagmata. Vojska se dijeli na stajaću i pohodnu, a za spoljne provincije imperije, kakav je bio i Ilirikum, uvodi se pravilo da svi vlasnici zemlje (na Ilirikumu uglavnom Sloveni) moraju da budu u stalnoj vojnoj službi, u takozvanom rezervnom sastavu. Sloveni, tako, od kraja osmog vijeka formiraju vojne formacije podijeljene na pješadiju i konjicu - pješadiju su činili seljaci-vojnici, konjicu sitni, srednji i krupni zemljoposjednici. Ova vojska, na čijem su čelu bili stratioti (tako su se opštim imenom nazivale i sve jedinice jedne oblasti), bila je udarna snaga Istočnog rimskog carstva - vojska spremna da odgovori na sve napade varvara, lako pokretljiva, dobro naoružana, hijerarhijski podijeljena u manje formacije koje su mogle da intervenišu kako u pograničnom području, tako i u dubini carstva, ali i da na imperatorov poziv brzo upadaju duboko u neprijateljsku teritoriju. Centralni kontigenti, sastavljeni od tog doba isključivo od plaćenika, takođe poglavito Slovena, nijesu bili brojni i trebalo je da budu pomoć vojsci u temama ili da brinu isključivo o bezbjednosti dvora, patrijarhata i uske oblasti koja je predstavljala takozvanu "treću fazu (liniju)" odbrane imperije - da se nalaze oko Soluna i Atike na prostorima Ilirikuma, a na sirijskim i granicama današnjeg Libana na južnim granicama carstva. Uvedene su takozvane "vojne teme-oblasti" i utvrđen porez koji je naplaćivan ili po pojedincu ili po selu, zavisno od bogatstva, koji je isključivo služio za nabavku oružja koje je obnavljano ili uvećavano svake godine.

Vizantija je reorganizovala i državu - uvedena je, prvi put u istoriji Istočnog rimskog carstva, centralna državna blagajna koja je pomno vodila računa o ubiranju poreza, nabavci oružja, izgradnji crkava i manastira. Utemeljeno je načelo "zemaljska vlast je slika božanske". Organizovani su i centralni vojni arsenali, vojska je dobila svoje magacine sa oružjem i rezervama hrane, a vojni komandanti postali su najmoćniji ljudi imperije. Oni se nijesu bavili politikom, nijesu bili obavezni da poštuju naloge crkve, njihova je jedina dužnost bila da brinu o vojsci i da se na odluku dvora stavljaju pod centralnu vojnu komandu. Provincija, sa novim nazivom "tema", postala je osnov državne i vojne organizacije imperije. Komandant vojske u provinciji imao je pravo da civilnu upravu stavi pod svoju jurisdikciju, da kontroliše njen rad i preuzme njene obaveze ukoliko se ne poštuju zakoni na određenom području. Najviša politička ličnost teme postaje pretor, on je vrhovni sudija i jedino njemu i njegovim nalozima ne mogu da se suprotstave vojni komandanti, jer on direktno odgovara imperatoru i njegovoj kancelariji. Svako od visokih lica, i vojnih i civilnih, bira se na četiri godine. Jedini izuzetak je vojni zapovjednik, koji može na položaju da ostane i duže, zavisno od uspjeha koje postiže, ali mu je zabranjeno da u temi gdje komanduje kupuje ili stiče zemljišna dobra, da za lokalne velmože udaje ili ženi svoju djecu ili da se sam ženi - najstrože mu je zabranjeno da se tamo gdje zapovijeda nastanjuje. Vojna vlast je potpuno odvojena od civilne, civilna je zaštićena pretorom, ali je vojni komandant kontrolor svake njene odluke.

Patrijarh Fotije, koji je iz laičkog života došao imperatorovom odlukom na prvosveštenu konstantinopoljsku stolicu, jedan od najumnijih ljudi svoga vremena, odlučuje da u devetom stoljeću reorganizuje crkvu, vidjevši naum Rima da vlast proširi nad Slovenima na Ilirikumu. U dva navrata

[1] Radi se o saborima 935. i 938. godine. Nijedna istorija ih ne označava kao "nacionalne".

na prvosveštenom sjedištu, smjenjivan i osuđivan kao jeretik pa ponovo vraćan, Fotije priznaje crkvu koju su organizovali Sloveni u Bugarskoj, potčinjava je Konstantinopolju i, neprekidno ukazujući na snagu jeretičkih pokreta, najviše pavlikijana koji i dalje nijesu prihvatali kanone o ikonama, počinje da odvaja pravoslavno od rimsko-katoličkog hrišćanstva. Stav imperijalnog dvora da je Konstantinopolj "pravi Rim" sa Fotijevim odlukama dobija podršku. Tako, u vremenu od 866. do 880. godine na prostorima Ilirikuma počinje bitka sa papstvom za Slovene. Konstantinopolj uspostavlja stav da je prvosveštenik prestonog grada Istočnog carstva po moći jednak caru. Sloveni na prostorima Ilirikuma i u najamničkim vizantijskim vojskama na teritoriji Italije, dobijaju dva gospodara: cara i patrijarha. Od kraja devetog stoljeća obavezni su da se pokoravaju njihovoj volji, da izvršavaju njihova naređenja, da se odazivaju na njihove pozive. Oni postaju branioci Istočnog rimskog carstva, njegove vjere, štiteći prostore uticaja Konstantinopolja ne samo na Ilirikumu već svugdje gdje su se zatekli. Patrijarhat u Akvileji neočekivano dobija potporu, njegov uticaj na sjeveru Italije ne slabi, naprotiv sve je veći, a slovenski najamnici postaju njegove najmoćnije trupe. Vizantija je odlučna da povrati zadobijene prostore koje je izgubila nakon vladavine Karla Velikog, ali Rim, već gospodar nad vojskom u Italiji, ne prihvata poraz. Koristeći uticaj na Slovene, koji su preko akvilejskih misionara u vrijeme imperije Karla Velikog prevedeni u njegovo hrišćanstvo, gradnjom niza manastira, a pozivajući se na jedinstvo vjere, počinje da učvršćuje svoje položaje na Ilirikumu - Panonija je pod njegovim uticajem, Donja Dalmacija takođe. Rim primorskim gradovima nudi beneficije preko Venecije i velikih italijanskih trgovačko-zanatskih centara sa kojima održavaju trgovinu.

Deseti vijek je rat crkava na Ilirikumu, među Slovenima, bespoštedan, u kome se koriste sva sredstva. Vizantija nema dovoljno sveštenika da obavlja hristijanizaciju, čak mora da ukida i neke mitropolije, poput Risna, ili da episkopije prepušta Rimu, kao u Kotoru. U iznudici ona sa kurijom sklapa sporazum: dozvoljava joj da se bavi hristijanizacijom Slovena na Ilirikumu. Fotijevo priznavanje slovenske crkve u Bugarskoj za nacionalnu omogućilo je katoličkim misionarima da se pozovu na staru volju gotskih vladara o hrišćanskoj crkvi kao nacionalnoj; počinje polagana bitka da se preko vjere što više "sklavinija" organizuju kao nacionalne države. Rim ima u vidu tradicionalnu neslogu slovenskih vođa, prazninu između vojne i civilne vlasti u temama Dalmaciji i Meziji u kojoj je episkopija Srbija; u ovim provincijama vojni komandanti ne odlučuju o pitanjima vjere, već to u ime civilne vlasti radi crkva. Vizantijski vojni komandanti ne shvataju šta se dešava: oni raspolažu silom, ali u sukobima po pitanjima vjere i kanona, u sučeljavanju Rima i Konstantinopolja, počinju da gube vlast nad trupama koje se iznutra rastaču. Najveći dio vizantijske vojske, sastavljen od seljaka-pješaka i zemljoposjednika - konjanika, dijeli se po pitanjima obreda i da li će prihvatiti izgradnju nekog od manastira katoličkih misionara. Sjeme vjekovnog sukoba, izbjegnutog reorganizacijom vojske i civilne uprave u osmom vijeku, počinje da buja svom silinom. Vizantija daje vojne titule, bazileus je istovremeno "kralj" i "vojskovođa", dok Rim, nuđenjem civilnih insignacija vlasti i kraljevskih znamenja, vezujući se za građanstvo i bogate trgovce, polako gradove sa snažnim fortifikacijama stavlja pod svoju kontrolu. Na taj način razbija se vizantijska zamisao o odbrani imperije.

Slovensko pismo, koje je Vizantija darovala preko svojih misionara, vezujući slovensku crkvu za grčki obred, ostaje potisnuto u manastirske skriptorije i liturgiju, dok je zvanični jezik u civilnoj i vojnoj upotrebi i dalje grčki. Latinski jezik sve više stiče prevagu zbog daleko većeg broja učenih monaha, ali i zbog brzog građenja benediktinskih manastira u svim većim gradovima, poglavito na strateškim pravcima kao što su bili Dalmacija, Duklja, teritorije Gornjeg i Donjeg Epira. Grčki jezik se koristi u obraćanju carskim kancelarijama, ali ne u svim prilikama; sve zavisi od pisara i njihovog poznavanja jezika. U manastirima u kojima su grčki sveštenici i monasi štite se interesi patrijarhata i vrši nadzor nad trgovinom i zemljišnim posjedima u vlasništvu istočne crkve, dok je latinski jezik u opštoj upotrebi civilne administracije i gotovo da je zvanični jezik trgovine.

U desetom stoljeću vizantijski dvor i patrijaršijska kancelarija odlučuju da izmijene dotadašnju civilnu i vojnu organizaciju imperije, kako bi se što lakše i efikasnije suprotstavili Rimu. Koman-

danti najvećih vojnih formacija gube predašnju moć, civilna uprava se u potpunosti odvaja od vojne i njeni funkcioneri preuzimaju praktično svu vlast u provincijama. Kontigenti po provincijama gube predašnji značaj, sa centralizacijom imperije velika briga se posvećuje centralnoj armiji, sastavljenoj poglavito od najamnika. Ova vojska je po organizaciji slična nekadašnjim ekspedicionim korpusima, samo sada brojnija i moćnija; velika pažnja se posvećuje organizovanju konjice, da bi pohodna vojska bila što pokretljivija. Vizantija se sprema za veliku vojnu ofanzivu ne bi li povratila dio izgubljenih prostora u Italiji i na Ilirikumu, namjerna da pod kontrolu stavi misionare katoličke crkve i prinudi kuriju da prizna prvenstvo Konstantinopolja, a sa njim vizantijsku kontrolu nad manastirima i crkvama koje je izgradila. Takva organizacija države i vojske, namjera da se proširi uticaj i obezbijedi neka vrsta "rekonkiste", uslovili su imperijalni dvor da poveća broj tema, da mnoge dotadašnje oblasti podijeli kako bi civilna uprava, koju je imenovala carska kancelarija, lakše stavila pod kontrolu velike prostore Ilirikuma. Stratezi, do tada na čelu ogromnih provincijskih korpusa, postaju komandanti srednje važnosti. Tokom jedanaestog vijeka njihova titula, sa daljim usitnjavanjem provincija i stvaranjem slovenskih država na Balkanu, na čijem će čelu biti slovenske vođe sa vizantijskim vojnim zvanjima, pretvara se u počasnu, bez ikakve realne, i vojne i političke, moći.

Sa reorganizacijom države i gubljenjem značaja vojske koju su sačinjavali seljaci - pješadija i zemljoposjednici - konjica, počinje postepeno prerastanje slovenskih vojno-plemenskih zajednica u državne organizacije. Komandanti tema i njihovi pomoćnici, komesi i stratezi, stavljaju se na čelo država, iskazujući lojalnost istočnom rimskom caru. Na taj način stavljaju svoje države u okrilje Konstantinopolja, priznajući njegovu suverenu vlast i legitimitet pravoslavne crkve. Civilnu upravu vrše Vizantinci ili Sloveni koji su završili vojnu službu u najamničkoj centralnoj pohodnoj vojsci, ili, a to je praksa u graničnim područjima imperije kakvi su Dalmacija i Duklja-Prevalitana, pravoslavni sveštenici, koji nastoje da spriječe uticaj kurije ali i da nadziru poštovanje sporazuma kojim Rim, umjesto Vizantije, vrši pokrštavanje pagana. Vizantijski sveštenici, odreda daleko učeniji od rimskih, ljudi koji su dolazili iz najudaljenijih istočnih i južnih oblasti carstva i monaških kolonija, ne mogu da prenesu metafiziku i mistiku svojih teoloških učenja, niti da izađu na kraj sa latinskim klerom, jednostavnim i jasnim u izlaganju, koji Slovenima lako i brzo objašnjava kanon i pravila obreda. Sloveni, ne mnogo skloni "mraku vizantijskog učenja", njima nerazumljivog, daleko se lakše snalaze i opšte sa rimskim monasima; katolički obred u osnovnim naznakama počinje da ulazi i u pravoslavne crkve. Sloveni, ipak, prihvataju hrišćanstvo u naznakama, tek toliko da katolički monasi i misionari mogu da potvrde, u izvještajima kuriji, da su njen uticaj proširili i da se obred rimske crkve vrši i u velikom broju vizantijskih bogomolja.

Jovan Vladimir i Kraljevstvo Slovena

Na slovenskim balkanskim prostorima pravi kanon vjere ostaje samo u nekim manastirskim zajednicama, u dijelu grčkih crkava i u gradskim enklavama bogatih koji se opredjeljuju ili za Konstantinopolj ili za Rim. Dobar dio slovenskih vođa, a najveći broj stanovnika, teško prihvata novu vjeru, misionare gledajući sa podozrenjem. Samo oni koji su vezani za vojnu službu, u znak poštovanja imperatora i zakletve, koliko-toliko prihvataju hrišćanski obred. Tradicija da se jeretici šalju u izgnanstvo na prostore Ilirikuma, započeta Arijusovim progonstvom, potom Akacijevom šizmom, obračunima sa ikonoklastima, nastavlja se i dalje. Nakon masovnog preseljavanja pavlikijana na Balkan, u progonstvo dolaze i hiljade neomaniheja, monofizita, monotelita, sljedbenika učenja ranohrišćanskih zajednica. Rijetki dokumenti ukazuju da ovi jeretički pokreti pomažu širenje bogumilstva, slovenske jeresi koja se zasnivala na pavlikijanskom, neomanihejskom, katarskom, pa i radikalno monofizitskom dogmatu. Bogumili nijesu imali sopstvene svete knjige, kako se do skoro smatralo i kako se i danas navodi u proučavanjima južnoslovenske ćirilske književnosti. Radi se

uglavnom o spisima najmoćnijih jeretičkih crkava i organizacija, redigovanim od ne mnogo učenih slovenskih i grčkih pisara, u kojima su se pored jeretičkih učenja našli i odlomci iz masalijanskih svetih knjiga, kao i ćirilske transkripcije brojnih grčkih prerada romana-jevanđelja pisanih u strogo judaističkom ili helenističkom paganskom duhu. Bogumilstvo, tako, preko monaha-otpadnika i putujućih propovjednika, koji su dolazili iz južnih i istočnih krajeva imperije, postaje tokom devetog i desetog stoljeća oznaka slovenske crkve - tako je nazivaju i latinski i grčki dokumenti.

Stavljanjem slovenske crkve pod vlast patrijarha na Bosforu, Sloveni uspostavljaju tijesne veze sa dalekim istočnim patrijarhatima, Antiohijom i Aleksandrijom. Antiohija, koja je imala presudan uticaj i gotovo potpunu kontrolu nad episkopijom i mitropolijom Risan sve do njenog ukidanja, preko episkopija u Gornjoj Dalmaciji, na teritoriji dukljansko-prevalitanske mitropolije, održava vezu sa svojim manastirskim enklavama u južnoj Italiji, na taj način omeđujući prostore vizantijske vlasti Dukljansko-prevalitanska mitropolija tokom devetog vijeka vezana je za Crkvu slovensku i Konstantinopolj, ali se već uočava da njeni mitropoliti, po svemu sudeći po sopstvenom izboru ili zbog neslaganja sa vjerom koju ispovijedaju Sloveni, pribjegavaju Rimu. Sa razvojem bugarske države, sa njenom namjerom da se potpuno osamostali od Konstantinopolja, dukljanska mitropolija, koja je vlast na južnom Ilirikumu dijelila sa mitropolijama u Draču i Ohridu (Lihnidi), sve više teži očuvanju slovenskih prostora u Dalmaciji. Ova tema, sa velikim i utvrđenim gradovima-lukama, u kojoj su enklave, organizovane crkve i finansijsko-trgovačke institucije imale najveće jeretičke organizacije Istoka i Zapada, zahvaljujući moćnoj slovenskoj vojsci bila je uzdanica Vizantije. Akvileja je, zahvaljujući Dalmaciji, mogla da pruža otpor romanizaciji i rimskom prvosvešteniku, a slovensko zaljeđe, sa brojnom vojskom, bilo je garant da Rim neće vojno pokušati da vizantijsku Dalmaciju stavi pod svoju crkvenu i političku kontrolu. Dukljansko-prevalitanski mitropolit bio je crkveno podložan Konstantinopolju, ali je održavao tijesne veze sa mitropolitskim, uglavnom latinizovanim, sjedištima na donjedalmatinskoj obali, odazivajući se povremeno na zahtjeve rimskog prvosvještenika kada je trebalo pružiti pomoć italijanskim gradovima izloženim stalnim slovenskim gusarskim napadima.

Sa jačanjem Bugarske i Crkve slovenske, samim tim i jeretičkih organizacija na tlu južnog Ilirikuma, Gornje i Srednje Dalmacije, arhiepiskopija Duklja-Prevalitana počinje da traži podršku Rima - Konstantinopolj je daleko, bugarski vladari su namjerni da zavojšte protiv njega, uz njih se postepeno svrstava slovenski i grčki jeretički kler. Kada je Samuilo otpočeo sa napadima na Vizantiju, prilaze mu listom Sloveni, a u vrijeme kada se samozvani bugarski car pripremao da utemelji sopstvenu patrijaršiju u Ohridu, slovensku, mitropolit Duklje-Prevalitane postao je arhiepiskop Dubrovnika. Kada je Samuilova vojska razrušila grad, Dukljansko-prevalitanska mitropolija zvanično je prestala da postoji. Provincija Duklja-Prevalitana, kao i tema Dalmacija, više sa stajališta crkve ne pripadaju ni Konstantinopolju ni Rimu. Sloveni uništavaju crkve i manastire, hrišćanstvo se kao vjera zadržava samo u velikim gradovima-lukama, u Ulcinju, Kotoru, Dubrovniku. Jedino vojska ostaje vjerna Konstantinopolju - duks, vođa sveslovenske plaćeničke vojske u temi Dalmaciji, Vladimir, brani interese Istočnog rimskog carstva, preko toga i interese sveukupnog hrišćanstva, i istočnog i zapadnog.

Da li je Vladimir, za doba svog vojevanja protiv Samuilove vojske i Slovena i Avara koji su mu se pridružili na čelu svojih odreda, bio pomagan od Vizantije - teško je reći. Pouzdanih podataka nema, kao ni još nađenog pisanog dokumenta koji bi ukazivao da je Vladimir dobio znamenja kralja u značenju kako mi to danas zamišljamo. Bez svake sumnje je da je nosio titulu "bazileus" koja je u latinskoj transkripciji imala značenje "rex"; u vizantijskoj titularnoj hijerarhiji bazileus je označavao "vladara (kralja) koji je sa svojom zemljom (oblašću) potčinjen imperatoru i njegov pridružnik i u miru i u ratu". Nesporno je da je Vladimir nosio titulu dux i bio vojni zapovjednik čitave teme i oblasti koje su joj bile u zaleđu, kao i to da je okrenuo slovensku vojsku protiv bugarskog cara-samozvanca. Samuilovo proglašenje patrijarhata slovenske-bugarske crkve u staroj vizantijskoj

arhiepiskopiji Ohridu, po "pravu mača" a ne kanonom, odredilo je dalju sudbinu Vladimira kao vizantijskog vojnog komandanta. On je prihvatan kao kralj, zaštitnik zvanične crkve i hrišćanstva a Samuilovim proglašavanjem za cara, sa stanovišta Vizantije i Vizantinaca, postao je jedini pravi zastupnik istočnorimskih interesa. Riječ je o sljedećem: bugarski vladari su tokom desetog stoljeća samozvano prisvojili imperijalna znamenja, smatrajući da će s vremenom početi da polažu pravo na carski presto u Konstantinopolju. Ta želja za vrhovnom vlašću u "Drugom Rimu" bila je gotovo opsesivna ideja slovenskih vojnih vođa, ruskih, srpskih i bugarskih. Carska znamenja Istoka, smatralo se, dovela bi do stvaranja moćne slovenske države kojoj bi bio potčinjen sav svijet Azije i Ilirikuma.

Vladimirovo suprotstavljanje Samuilu, njegovoj vojsci i težnjama, značilo je odbranu zvanične konstantinopoljske crkve čiju je mitropoliju u Duklji-Prevalitani ovaj uništio, ali i odbranu interesa dvora i patrijarhata koji su svojim odlukama ograničili imperijalna bugarska znamenja. Naime, 927. godine, pod stalnim pritiskom Bugara i ruskih kneževa, imperijalni dvor u Konstantinopolju odlučio je, uz saglasnost patrijarhalne kancelarije, da Petru da titulu "cara Bugara" - na taj način imperijalna znamenja su ograničena samo na jedan narod, na slovensku zemlju, a slovenska crkva je Fotijevom odlukom već bila podložna patrijarhalnom sjedištu u Konstantinopolju. Bilo kome da se obrate, bugarski vladar i njegovi nasljednici nijesu mogli da dobiju pomoć. Kanonsko i imperijalno pravo Istoka u potpunosti su ograničili sve namjere bugarskih i slovenskih vladara. Vladimir je u očima Vizantinaca postao zaštitnik imperijalnog i patrijarhalnog kanonskog prava. Kao Sloven, on je ispoljio svoju privrženost zakonu imperije i crkve i digao se protiv samozvanca, ratovao protiv njega. Slijedili su ga Sloveni koji su bili odani Vizantiji i zvaničnoj crkvi. Brak Vladimirov sa Kosarom, Samuilovom kćeri, nije preveo dalmatinsko-dukljanskog bazileusa i duksa u tabor otpadnika: Vladimir se pokoravao samo pravoj imperijalnoj kruni i samo pravom i jedinom kanonskom patrijarhu.

U ovom izboru nalazi se latinsko žitije Jovana Vladimira, kompilacija tekstova nastalih u razdoblju od druge polovine jedanaestog do šesnaestog stoljeća. Vizantijski odlomci žitija Jovana Vladimira u najstarijem sloju sadrže navode vizantijskih istoriografa sa kraja desetog i početka jedanaestog stoljeća, u šta je skladno ukomponovana legenda o ljubavi i izbavljenju iz sužanjstva dalmatinsko-dukljanskog bazileusa. Ova legenda, koja je dijelom istinita jer se Kosara navodi u vladarskim listama kao nasljednik krune i vladarka kraljevstva Dalmacije, ukazuje da Vladimirova vojna moć nije bila slomljena - dukljansko-dalmatinski bazileus je Samuilu, caru-samozvancu, bio neophodan kao saveznik, podrška ne samo u vojnim operacijama već i u vladanju na svim prostorima Ilirikuma koje je imao namjeru da zaposjedne ili ih je zaposjeo. Indikativno je da se u "vizantijskim episkopskim listama" iz tog vremena (čuvena noticija 10 pripisuje se epohi vladanja cara Lava Mudrog, što će reći od 886. do 912. godine) mitropolija Duklja nalazi u gornjedalmatinskoj temi. Ona više nije centralna mitropolija kojoj se potčinjavaju crkve iz te oblasti, već je podređena mitropoliji Drača (Dirahija) koja je odgovorna direktno, crkveno, partijarhalnoj i imperijalnoj kancelariji. Vladimir, kao bazileus, bio je podređen lično caru, koji je preko njega kontrolisao na koji se način i kako sprovodi crkvena vlast na prostorima pogranične teme Dalmacije. Ova je najvjerovatnije obuhvatala Gornju i Donju Dalmaciju, Zahumlje, Diokleju i Prevalitanu.

Na području Vladimirovog kraljevstva tada se nalazilo šesnaest mitropolija, među kojima i mitropolije u Baru i Lihnidi (Ohridu - zavedena pod brojem 619). Od izuzetne je važnosti podatak da je Vizantija u Baru (u episkopskoj listi broj 10, zaveden pod brojem 620) već krajem devetog vijeka ustanovila mitropoliju, koja je bila oslonac vojne vlasti vizantijskog bazileusa Dalmacije. Na području provincija Duklje i Prevalitane, u velikoj vojnoj luci (po svemu sudeći) bazileus je imao "ekspedicionu stolicu", a na malom ali strateški izuzetno važnom prostoru Vizantija je uspostavila tri mitropolitska sjedišta - Duklju, Skadar i Bar. Dva sjedišta su bila obnovljena, Bar je bio nova mitropolija: tu je počinjao najkraći kopneni put za Konstantinopolj koji je preko Ohrida išao do Soluna; taj put je bio žila kucavica za održanje vlasti Istočnog rimskog carstva na prostorima južne Italije. Drač, Bar i Ulcinj su bili ogromne luke, a koja je od njih u devetom i desetom vijeku bila za Vizantiju

važnija teško je reći. Sudeći po modelu odbrane koji je uspostavljala imperija, Bar je, umjesto Kotora, preuzeo drugu liniju vizantijske odbrane i vezu sa južnom Italijom: prva linija odbrane počinjala je sa Dubrovnikom koji je u zaleđu imao Zahumlje, dok je posljednja bio Drač, sa, po svemu sudeći, najvećim fortifikacijama na tom prostoru, odmah iza kotorskih.

Uključivanje Ohrida (Lihnide) pod vlast patrijarhalne mitropolije u Draču značilo je ne samo kontrolu nad strateškim putem od vitalne važnosti za Vizantiju, već i sputavanje uticaja ohridske arhiepiskopije koja je težila da bude po prestižu jednaka solunskoj. Duklja je po tradiciji uporište Vizantije, kao i Skadar; to su mitropolije koje u nekim razdobljima imaju jednog arhiepiskopa i jedinstvenu stolicu, pa je logično što se najžešći Samuilov udar obrušio baš na njih. Pitanje koje ostaje otvoreno je: zašto je Samuilova vojska poštedjela Bar, nije li u vojnoj prestonici vizantijskog bazileusa Vladimira odlučena sudbina Samuilove države. Bar nije pao pod uticaj i vlast samozvane patrijaršije u Ohridu, vijek kasnije u njemu će se naći sjedište dukljanske mitropolije iako Duklja kao grad nikada nije obnovljena.

Bazileus Vladimir i njegova žena Kosara odbranili su vizantijsku tradiciju i uticaj. Kada je nakon Samuilove smrti i konačnog vojnog sloma njegove imperije ukinuta prva slovenska patrijaršija u Lihnidi (Ohridu), Bar je po svemu sudeći konačno preuzeo sve prerogative dukljanske i skadarske mitropolije. Arhiepiskopija u Ohridu je obnovljena, ona je dobila izvjesnu samostalnost, ali više nije bila potpuno slovenska - na njenom čelu nalazili su se Grci, koje je imenovao car po predlogu patrijarha u Konstantinopolju. Izuzetno oskudni podaci o ovom razdoblju istorije na dukljansko-prevalitanskim prostorima, sadržani u malom broju žitija Jovana Vladimira, od kojih su neka praktično neprevodiva (pisana su čudnom mješavinom grčkog i slovenskog jezika, a grčkim pismom koje ne poštuje pravila književnog opštenja), nedvosmisleno ukazuju da je Vladimir do kraja dosljedno ostao vjeran odbrani prava Vizantije na slovenske prostore. Da je zaista bio vojno poražen u sukobima sa Samuilom, teško je vjerovati. Legenda o njegovoj ljubavi i izbavljenju plod je po svemu sudeći vještih vizantijskih skriptora koji su žitije ovog bazileusa-sveca težili da oblikuju po pravilima učene književnosti tog doba. Bilo je neophodno stvoriti legendu; pravilo za žitija ovog tipa nalagalo je da se uz isticanje zasluga vladara za vjeru isto pripiše i njegovoj ženi, pa i članovima najuže porodice. Tako je povest o ljubavi Vladimira i Kosare postala mit: na nju se nadovezao osnovni cilj vizantijskih učenih skriptora da se pokaže da je borba Samuilove i Vladimirove vojske bila borba hrišćana protiv hrišćana, jeretika protiv pravovjernih. Jeretici su borbu izgubili, kako je to već bilo u tradiciji. Čak ni njihov patrijarhat nije uspio da opstane; pobjedu je odnio branitelj vjere, kome se pridružilo pravovjerje iz Samuilovog tabora, njegova kćer Kosara. Kralj Vladimir je sačuvao duh pravog hrišćanstva, državu i granice imperije. Arhiepiskopat u Baru će vijek kasnije postati najznačajnija sveštena stolica na prostorima Ilirikuma, sjedište primasa Srbije.

Proglašenjem za sveca vizantijski bazileus Vladimir postao je oslonac moćne južnoslovenske države koja se stvarala. Sa gašenjem patrijarhata u Ohridu i nepriznavanjem autokefalnosti ovoj mitropoliji, Bar dobija na značaju. On postaje prestonica južnoslovenske imperije koja će tokom jedanaestog stoljeća obuhvatati gotovo čitav Balkan i čije će vladare i znamenja priznavati i blagosiljati i Rim. Vladimir je, kao vizantijski bazileus, slomio konačno, poslije vjekova neuspješnih romejskih ratova, radikalno bogumilsko krilo u okvirima Slovenske crkve i silom mača utemeljio uticaj Konstantinopolja na prostorima koji su počeli, zahvaljujući ćirilskom pismu, da se predstavljaju kao slovenska civilizacija u okrilju vizantijske. To će ubuduće odrediti sveukupnu sudbinu Južnih Slovena na Balkanu - njihove državne tvorevine uvijek će biti u vazalnom odnosu prema Konstantinopolju, a pokušaj Dušanov, koji je za sebe prigrabio carska znamenja i silom mača utemeljio slovenski patrijarhat, završiće se kao i Samuilov: raspadom države, patrijarhalnom moći koja neće biti kanonska i dugim periodima prazne patrijarhalne stolice - turska vladavina će samo djelimično izmijeniti ovaj tok stvari.

Činjenica da je Samuilova kći naslijedila presto Dalmacije označava prelomnu epohu u razvoju južnoslovenskih državnih organizacija. Po svemu sudeći, vizantijski dvor dao je Vladimiru još za

života nasljednu krunu bazileusa, koju je kao legitimni nasljednik ponijela njegova žena Kosara. Stvoreno je kraljevstvo Dalmacije (i Duklje) koje će praktično trajati, istina posljednjih vjekova samo kao titularna insignacija, sve do turske najezde na prostore Ilirikuma. Na drugoj strani, sa Vladimirovom pobjedom nad Samuilom Vizantija je sačuvala još dva vijeka svoje prostore na Ilirikumu, pa je, po svemu sudeći u vrijeme Kosarinog vladanja ponovo priznato prvenstvo dukljansko-prevalitanske mitropolije. Drač, kao "mitropolija prima" ili "mitropolija na čelu" više se kao takav ne pojavljuje - njegov prostor uticaja sveden je na nekadašnji Epirus Vetus (Stari Epir), a u novim razgraničenjima dijeceza i provincija on će se naći na malom prostoru između Ohrida (Lihnide) i arhiepiskopije - mitropolije barsko-dukljansko-prevalitanske. Time postaje temelj organizovanja Crkve albanske, druge nacionalne crkve na prostorima Ilirikuma, nakon Crkve slovenske.

Bar će, možda za života Vladimirovog a sigurno za vladavine Kosare, postati nosilac crkvene vlasti za čitavu Dalmaciju, sve do područja koje je bilo pod jurisdikcijom solinsko-splitskih arhiepiskopa već u potpunosti pod vlašću Rima. Vlast Bara protezaće se od Drača do Splita, pod njegovom upravom nalaziće se Mezija i Dardanija, nekadašnje rimske provincije a sada pod episkopom Srbije. Arhiepiskopija barska postaće centar južnoslovenske vlasti. Kruna kraljeva Dalmacije (i Duklje) postaće najznačajnija vladarska insignacija koja će nekoliko decenija docnije omogućiti stvaranje moćnog Kraljevstva Slovena koje je priznavalo vrhovnu vlast Vizantije i kome su bili podređeni i bugarski vladari, iako nosioci carskih oznaka.

O vladavini Vladimirovih i Kosarinih nasljednika zna se veoma malo. Ne zna se da li su bili direktni nasljednici, potomci, ili su bili "izborni bazileusi" - vladari koje su birali sami Sloveni na području teme Dalmacije i u oblastima u zaleđu koje su joj pripadale, ili su u pitanju "arhonti-bazileusi" po izboru imperijalnog dvora Istoka. Po svemu sudeći, riječ je o "nasljednicima krune" vojnih vladara i upravnika Dalmacije i Duklje, krune koju je darovao i priznavao Konstantinopolj, dozvoljavajući Slovenima da sami utiču na to kome će povjeriti vlast. Vladari koji su bili izabrani imali su obavezu da čuvaju granice imperije na Balkanu, da se suprotstavljaju naumima slovenskih velmoža da se osamostale i da spriječe ponovno širenje bugarske vojne i državne moći. Pitanje koje ostaje otvoreno je: kraljevska - znamenja bazileusa koja su nosili Vladimirovi prethodnici. Riječ je o dinastima, kraljevima Srba, koji su tokom desetog vijeka prethodili Vladimirovoj i Kosarinoj vladavini a na koje se posredno odnose "episkopske liste" iz vremena Lava Mudrog. Da li su Petar Prvi, Pavle, Zaharije i Časlav bili samo bazileusi i arhonti jedne teme, njenog zaleđa i glavnog grada, ili su već imali titulu kralja Srbije vezanu za istoimenu episkopiju u nekadašnjim Meziji i Dardaniji, ostaje da se nagađa. Podataka nema ili još uvijek nijesu dostupni dokumenti koji treba da ukažu na pravo stanje stvari. Oni se kao Vladimirovi i Kosarini prethodnici navode na kraljevskim listama kao dinasti, a to opet postavlja još jedno od pitanja na koje zbog oskudnosti građe takođe nema odgovora: koje je teme i koje provincije zauzimalo njihovo kraljevstvo? Činjenica je nepobitna da je sa Vladimirovim oglašenjem za sveca postavljen temelj modernoj srednjevjekovnoj državi i da je ona sa njegovom krunom stekla legitimitet. Njegovu je državu priznala imperijalna civilna i crkvena vlast, a to je prvo znamenje te vrste među Južnim Slovenima.

Kraljevstvo Slovena u epohi Velike šizme

Jedanaesto stoljeće označava epohu velike reorganizacije crkve Zapada. Vizantija, koju nakon vladavine patrijarha Fotija potresaju stalni vjerski sukobi i borba za prestiž vojnih vođa, u vrijeme kada se uspostavljaju prvi put tijesne veze sa Rusima koji zajedno sa Turcima i Verinzima (Nordijcima) postaju okosnica centralne najamničke vojske, teži da očuva uticaj i koliko-toliko povrati nešto od teritorija koje je nekada imala u Italiji. Tome se suprotstavlja kurija koja u sukobima imperijalnog dvora i patrijarhalne kancelarije staje na stranu protivnika cara ili patrijarha, zavisno od

procjene svojih predstavnika i sopstvenih trenutnih potreba (papa se diže protiv cara Lava Šestog i staje na stranu patrijarha Nikole Mistika početkom desetog vijeka, katolička crkva utvrđuje načine bogosluženja kojima se suprotstavlja Konstantinopolj, itd). Dvije crkve postaju sve udaljenije - jezik vjere počev od desetog vijeka više nije zajednički, učeni Vizantinci više ne žele da uče i pišu na latinskom, među visokim licima papske kancelarije teško je naći sholijasta koji teži savršenstvu "grčkog znanja metafizike", gotovo da nestaju oni koji poznaju grčki jezik. Grčki kao jezik crkvene službe opstaje u vizantijskim manastirima u Italiji, brojne skriptorije pišu na ovom jeziku, na taj se način suprotstavljajući latinizaciji. U crkvama u vizantijskoj Italiji i u dijelovima Ilirikuma koji su pod uticajem i kontrolom Rima služba u crkvama se služi na dva jezika, uz dva obreda. Sa vladavinom Vladimirovih i Kosarinih nasljednika u službu ulazi i treći jezik: slovenski. Slovenske mase počinju da prihvataju hrišćanstvo u obliku koji razumiju, preko službe koju vrše slovenski ili monasi koji znaju slovenski jezik. Vjera se prihvata kao dio zakona države, ali ona ne zaživljava u potpunosti, nikako nije saglasna kanonu. Dobar dio Slovena, služeći u vizantijskim pograničnim vojskama, još uvijek je nepokršten. Vizantija u tome vidi znak svoje nadmoći nad Rimom, podržava Slovene i razne oblike ispovijedanja jeresi, politički procjenjujući da će se Sloveni tako lakše i bolje odupirati procesu hristijanizacije koji zagovara i namjeran je da sprovede Rim. Rim i Konstantinopolj uočavaju da su u pitanju dva svijeta. Razlike među njima su nepremostive, nema načina i mogućnosti da se usaglase: počinje bitka za Ilirikum i Slovene, za prostor i ljude. Ta bitka između Rima i Konstantinopolja u potpunosti će odrediti dalje formiranje južnoslovenskih država.

Nekadašnja vizantijska tema i slovensko kraljevstvo Dalmacija, u epohi koja prethodi velikom raskidu između dvije crkve i dva prvosveštena središta, postaje dijeceza budućeg Kraljevstva Slovena. Prelomna je godina 1018 - tada se Normani pojavljuju u Italiji. Južna Italija, koja je u sastavu Vizantije, početkom jedanaestog stoljeća postaje poprište borbe za crkvenu prevlast. Rim ne želi da se na njegovim prostorima ispovijeda hrišćanska vjera po "grčkom obredu" i ako se ispovijeda, naum je kurije, to treba da se čini pod nadzorom papskih vikara ili kancelarije. Predmet spora je takozvana "filiokvija" povodom koje je još u devetom stoljeću Vizantija, za vlade patrijarha Fotija, digla glas. Papa Nikola Prvi, nezadovoljan vizantijskom praksom da se na prvosveštena patrijarhalna sjedišta biraju laici, poznati učenjaci kakav je bio Fotije, odbio je da prihvati njegov izbor. Razlog sukoba ipak je bio mnogo dublji: rimski prvosveštenik nije mogao da prihvati da Konstantinopolj, priznajući slovensku Bugarsku crkvu, počinje da ostvaruje namjeru da sve Slovene, naročito na Ilirikumu, području razgraničenja dva carstva, stavi pod svoj neposredan uticaj. Politička praksa nalagala je carskom dvoru da poštuje odluke svog patrijarha, pa je vizantijski car 867. godine sazvao crkveni sabor, na kome je predsjedavao, a koji je osudio papu Nikolu Prvog i ekskomunicirao ga iz hrišćanske crkve. Rim je na ovom saboru, koji nije bio vaseljenski, osuđen za jeres, u vizantijskoj crkvi zabranjena je upotreba latinske liturgijske službe i "filiokvija", koju je kao svoj doprinos zvaničnom hrišćanstvu Rim bio namjeran da nametne Istoku.

Učeni vizantijski teolozi i filozofi odmah su se oglasili, dovodeći u pitanje osnovni stav "filiokvije" da Sveti Duh proizlazi, proističe, iz Oca i Sina. Od javnih osuda, preko podsmijavanja za neznanje i nepoznavanje hrišćanske metafizike, sav učeni vizantijski svijet se obrušio na Rim ukazujući njegovim teolozima da nemaju elementarna znanja iz filozofije: duh ne može da proističe iz dva bića, božanskog i ljudskog, već je on prvi i preko njega se Bog emanira u Sina pokazujući na taj način sopstveno jedinstvo. Sa filozofske i teološke strane Vizantinci su bili u pravu - rimski je stav naginjao monotelitskoj jeresi ili teološkim učenjima judeohrišćanskih zajednica, ali, dugoročno, kada je u pitanju hristijanizacija varvara, među njima i Slovenima, "filiokvija" je predstavljala stvar prakse a ne učenih razmatranja. Stavom da Duh slijedi iz Oca i Sina, rimski teolozi su na teritoriji svog dijela hrišćanstva prekinuli sva sporenja koja su inače gušila Vizantiju. Na drugoj strani, u liturgijskoj praksi uspostavljen je dogmat, neprihvatljiv za Istok a izuzetno važan za Zapad, koji su varvari, i Sloveni, prihvatali bez dvoumljenja: iz Oca i Sina na vjernike se prostire i prožima ih Sveti Duh,

preko koga se ljudi približavaju božanskom u dva lika. Kult svetih slika mogao je da se pod okriljem kurije razvija do bezmjerja, a počinje i skulptorsko ukrašavanje sakralnih zdanja prizorima iz staro i novozavjetnih tekstova, za razliku od vizantijskih bazilika gdje plastike gotovo da nije bilo.

Rim želi da istisne "grčki obred" sa teritorije Italije ili da prinudi vizantijske crkve i manastire da u "grčku službu" uvedu i "filiokviju". Kako ne uspijeva da ostvari ovaj naum, Rim se okreće Ilirikumu u želji da za Slovene uvede ritual "filiokvije" naporedo sa "grčkom službom". Sloveni, autonomni kada je vjera u pitanju, jer Vizantija dozvoljava da se hrišćanstvo ispovijeda onako kako ga većina prihvata, polako počinju da prihvataju "filiokviju". Ona im je daleko bliža od metafizike koju je nudila učena vizantijska teologija za koju će zetski pisar Bogdan u glosi "Ilovičke krmčije", u drugoj polovini trinaestog vijeka, zapisati da je "mrak grčkog znanja". Sa pojavom Normana na Apeninima borba za Ilirikum postaje otvorena. Rim ne želi da slovenske balkanske prostore prepusti Istočnom carstvu, želi da što više proširi svoj uticaj u Donjoj Dalmaciji preko misionara i izgradnje samostana. Na taj način počinje da slama vizantijsku vojnu silu. Sloveni se s tim u vezi dijele na one koji su za i protiv vjere "grčkog obreda", za i protiv "filiokvije". Nezadovoljni, a ekonomski moćni, komandanti slovenske vojske, granične i stajaće koju konstantinopoljski dvor polako eliminiše iz centralnog vojnog kontigenta pod direktnom upravom imperatora a u kome većinu čine Rusi, traže potvrdu svojih vladarskih znamenja od Rima. Vizantijsku krunu i moć treba da blagoslovi i papa; tek tada ona postaje oznaka suverene moći. Vojna hijerarhija u Vizantiji, sa najvišim činovima bazileusom i strategom, dozvoljavala je da ovi činovi nadziru i kontrolišu civilnu vlast, a nalagala je da im crkva bude od pomoći jer su prihodi crkava i manastira zavisili od volje vojnih komandanata koji su nakon svakog rata ili ubiranja poreza imali pravo da u crkvenu blagajnu izdvoje onoliko dobara koliko su smatrali za shodno.

Polovinom jedanaestog stoljeća radikalizuju se sporenja između Vizantije i Rima. Papa, suočen sa Normanima na sjeveru i u centru Italije, pokušava da im se suprotstavi, kao i Vizantija na teritorijama koje drži pod svojom kontrolom. Dok sveštenstvo Rima vodi borbu protiv vizantijskih manastira i crkava na jugu, po nalogu pape Lava Devetog i njegove desne ruke, kardinala Imbera (Humbert), vojska koju Rim organizuje da bi se suprotstavila Normanima trpi poraz. U isto vrijeme, 1053. godine, Vizantinci, svjesni zajedničke opasnosti, pružaju Rimu ruku saradnje, ali zajednička vojska biva potučena dva puta na tlu južne Italije. Vizantinci vide da je vrijeme da se zaborave sve rasprave i svađe, ali Rim želi da iz pogodbe koja je neminovna izvuče korist - traži da se prestoni patrijarh ne naziva "ekumenskim" već patrijarhom carstva. Konstantinopolj ne shvata o čemu se radi, jer Vizantija, sljedbenik i nasljednik Rima, nosi titulu "svjetske imperije" pa smatra da je logično da patrijarh u Konstantinopolju bude "prvosveštenik svijeta - ekumene". Kardinal Imber tim povodom dolazi u ime pape u Konstantinopolj na čijem se prvosveštenom sjedištu tada nalazio ne manje isključiv čovjek - patrijarh Mihailo Kerularije.

Imberov zadatak je da učvrsti savez sa konstantinopoljskim dvorom i istovremeno da traži da se vizantijski patrijarh odrekne prvenstva u hrišćanskom svijetu. Ponuda je da papa, u najmanju ruku, mora da bude jednak prestonom patrijarhu. Kerularije, svjestan da Imber dolazi da traži savez, da su vizantijska slovenska vojska na Ilirikumu i slovenski najamnici na jugu Italije pravi razlog pregovora, odbija ponudu. Počinje svađa između kardinala i Kerularija koja se završava anatemom koju, u ime pape, kardinal polaže na oltar crkve Sveta Sofija. Kerularije, po pravu prvenstva u hrišćanskom svijetu, uzvraća ekskomunikacijom papskih izaslanika. Pokušaj da se sklopi vojni savez je propao, vizantijski dvor i car ne mogu ništa da učine. Sukob koji je tinjao gotovo dva vijeka, pošto je rimski liturgijski ritual preko "filiokvije" već bio različit od konstantinopoljskog, ozvaničen je: Rim će od tog časa imati sopstveno hrišćanstvo, dogmat i pravila vjere. I Konstantinopolj je konačno van bilo kakvog rimskog uticaja. Stalne rimske primjedbe po pitanjima kanona i liturgijske službe više se ne prihvataju, više nijedan vaseljenski sabor neće biti održan na teritorijama Istočnog rimskog carstva. Sukob dvije crkve označio je i vojnu na svim prostorima koje je zauzimala Vizantija - na udaru su prvi bili južna Italija sa svojim vizantijskim kolonijama i Ilirikum.

Slovenski misionari koji su tokom jedanaestog stoljeća, uoči šizme, na prostorima Ilirikuma već širili ćirilsku pismenost, ukazujući da Sloveni pripadaju svijetu Istočnog carstva, bili su malobrojni, bez značajnijeg uticaja na svoj narod. Kijevsko veliko kneževstvo, koje je Vladimir pokrstio u hrišćanstvo vezujući se za Konstantinopolj, još nije imalo dovoljno monaha - skriptora koji bi bili u stanju da pođu u misiju propovijedanja vjere na slovenskom jeziku na balkanskim prostorima. Mali broj manastira na teritoriji Ilirikuma sa samo slovenskim monasima unaprijed je ograničavao uticaj misionara; grčko sveštenstvo i monaštvo slovenske mase nijesu prihvatale. Problem nije bio samo jezik, već i misticizam vjere potekao iz palestinskih kolonija, isposništvo na koje su slovenski varvari gledali sa podozrenjem i neskrivenim podsmjehom. Tu se otvorio veliki prostor za aktivnosti Rima, njegovog sveštenstva i misionara: latinski jezik ulazi u slovensku crkvu, preko "filiokvije" Sloveni počinju da razumijevaju i prihvataju hrišćanstvo.

Vizantijski korpus na jugu Italije, u kome su u to vrijeme Sloveni malobrojni jer ga u većini čine stanovnici Italije, počinje polako da se raspada. Pitanja vjere podvajaju najamnike sa drugih prostora od Italičana jer su prvi za poštovanje Konstantinopolja a drugi se priklanjaju papi i Rimu. Neuspjesi protiv Normana posljedica su podjele vojske po vjeri i etničkoj pripadnosti. Iako će prostori juga Italije pod vizantijskom vlašću ostati još čitav vijek, Istočno rimsko carstvo ih je praktično izgubilo sa Velikom šizmom.

Na prostorima Ilirikuma istovremeno se odvija isti proces: dijele se Sloveni. Jedan broj pristaje uz neslovensko stanovništvo, trgovce i zanatlije u gradovima gdje su vojne posade ili u čijoj okolini imaju zemljišne posjede dobijene zaslugama u ratovanjima, dok se veći dio, vezan za najamničko služenje a na prostorima van strateških puteva, i dalje pokorava Konstantinopolju, polako počinjući da organizuje zajednice sa vladarom na čelu. Vladari su po pravilu vojni komandanti, nose vizantijske titule, i svaki od njih teži da proširi granice svoje države, da prigrabi što više zemlje oslanjajući se na crkve i manastire. Papini monaški redovi već su počeli da se šire čitavim Ilirikumom.

Zvanja i titule nekadašnjih izbornih i nasljednih vizantijskih bazileusa i stratega u vrijeme uoči Velike šizme, a naročito nakon nje, papa oglašava za kraljevska znamenja. Kruna kraljeva Dalmacije koju su nosili Vladimir i Kosara, po svoj prilici i vladari u nasljednom nizu, bilo da su bili birani ili direktni potomci, postaje za vrijeme kralja Mihaila kruna "kraljeva Slovena". Rim utemeljuje i pravo nasljeđa: krunu stiču djeca i najbliži srodnici vladara, za razliku od vizantijskog običaja da se ona dodjeljuje izbornom bazileusu, čovjeku koji obavlja visoku vojnu funkciju, komanduje vojskom i koji uživa nepodijeljeno uvažavanje većine slovenskog ili stanovništva oblasti u kojoj je gospodar. Rim, na taj način, na prostore Duklje uvodi pravila koja su važila za Zapadno rimsko carstvo, stvara osnov za red u feudalnoj državi i društvu, utemeljuje "pravo nasljeđa" kao "pravo vladanja". Stvara se osnov za buduću kontrolu nad balkanskim slovenskim prostorima, ne preko crkve već preko organizovane civilne vlasti. Taj čin znači i prvi pravi veliki poraz Vizantije na prostorima Ilirikuma, poraz koji će biti dalekosežan i predstavljaće osnov za osamostaljivanje južnoslovenskih država, za početak dugih ratova protiv Vizantije. Od sada će ona biti poglavar crkve na Ilirikumu, ali ne i poglavar vojske.

Oskudni i gotovo fragmentarni podaci i arhivska građa pružaju samo djelimičnu sliku o moći i državi Kraljevstva Slovena. To je u jedanaestom vijeku jedna od najmoćnijih država na evropskom kontinentu, pod zaštitom, istovremeno, Konstantinopolja i Rima. Rim je gospodar po "pravu krune", dok je Konstantinopolj gospodar po "pravu crkve"; Vizantija zasniva svoje pravo na odluci patrijarha Fotija da je Bugarska slovenska crkva u okrilju Konstantinopolja i da je svetac - bazileus Dalmacije - Vladimir, kanonski temelj države na čijem će čelu biti kraljevi. Rim je, dajući svoje vladarske insignacije, ovo ne samo potvrdio već i ozvaničio - prostori na Ilirikumu su koliko pod vlašću Konstantinopolja toliko i njegovom. Sa darovanjem krune Rim, nakon Velike šizme, počinje sa velikim obračunom. Katolička crkva teži da zagospodari što većim prostorom Ilirikuma, da što više ljudi prevede u "filiokvije", znajući da se na taj način stanovništvo okreće ne samo protiv "vjere grčkog obreda"

već i protiv pravoslavne crkve. Ipak, Sloveni u tom razdoblju ostaju vjerni tradiciji. Oni i dalje služe Vizantiji, povremeno se okrećući protiv nje, i prvi put postaju faktor od izuzetnog političkog uticaja na prostorima koje naseljavaju. O njihovom interesu brinu podjednako Konstantinopolj i Rim nadmećući se u privilegijama koje daju vladarima.

Nema mnogo podataka ni do sada poznate građe o statusu mitropolija na teritoriji Duklje. Zna se pouzdano da je Duklja kao crkveno sjedište sasvim nestala početkom jedanaestog stoljeća. Po svoj prilici sjedište Dukljanske mitropolije je tada u Dubrovniku i Baru, s tim što Bar ima prvenstvo - to je grad u kome su bivakovali ili stolovali kraljevi Dalmacije. Da je Bar postao stona mitropolija, arhiepiskopsko sjedište od strateškog značaja za Rim, sa direktnim uticajem u najvišim krugovima Vatikana, svjedoči imenovanje barskog arhiepiskopa Petra, u vrijeme kralja Mihaila. Njemu se pod crkvenu jurisdikciju daju svi prostori današnje Srbije, Bosne i sjeverne Albanije. Barska arhiepiskopija-mitropolija postaje najmoćnija na prostorima Ilirikuma, sa najvećim prestižom. Njoj moraju da se, kao svojevremeno Duklji čiju tradiciju baštini i koja joj se papskom odlukom ostavlja u nasljeđe, povinuju sve episkopije Srbije, Zahumlja i sjeverne Albanije. Kraljevi Slovena dobili su crkveno-kanonski legitimitet. Njihova država ne prostire se više samo na oblast stare vizantijske teme Dalmacije do Dunavskog limesa, od Novigrada na sjeveru na jugu do Drača, već postaju gospodari ogromnog prostora na kome je Bosna, episkopija Srbija i dio Dardanije. Barski crkveni velikodostojnici postaju crkveni vladari Srbije. Moć Rima, koja se zasnivala na tradiciji episkopije Singidunum i arhiepiskopije Naisus, osporila je Konstantinopolju pravo da gospodari balkanskim slovenskim prostorima. Ilirikum postaje ne samo poprište potajnog obračuna dvije crkve, već prostor na kome će legitimno opstajati dvije krune, Istočna i Zapadna, i dva hrišćanstva sa dva gospodara.

Mihailo, Bodin i Đorđe organizujući državu Slovena na posredan način nastavljaju tradiciju koja je započeta neuspjelim Samuilovim poduhvatom da se na balkanskom prostoru objedine sve "sklavinije" pod vlašću jednog vladara, jedne krune, čiji će oslonac biti sopstvena crkva, nezavisna od patrijarhalnog i papskog sjedišta. O njihovim djelima i životu zna se veoma malo a poslanice koje se nalaze u ovom tomu svjedoče o moćnim vladarima, od kojih zaziru i kurija i Konstantinopolj. To zaziranje posljedica je borbe za prevlast. Naime, Rim je preko barske arhiepiskopije i titule "primasa Srbije" vršio uticaj na ostale slovenske zajednice na prostorima Ilirikuma, dok je Konstantinopolj, uprkos raskidu dvije crkve, povremeno, kada su to nalagali pragmatični politički interesi, sa Rimom sklapao dogovore o zajedničkim vojnim akcijama protiv Normana, šaljući u pohode slovenske vladare sa balkanskih prostora. Takvo dvovlašće je posredno slabilo uticaj Vizantije na Slovene na Ilirikumu; brojni katolički manastiri dizali su se u svim krajevima Balkana, slovenski vladari sve više su težili da se osamostale, da organizuju sopstvenu crkvu. Na taj način je slabila ne samo moć vizantijske uprave, već i granica koju su u ime imperije trebalo da čuvaju upravo kraljevi Slovena sa svojom vojskom. Jedanaesti vijek je doba konačnog razbijanja vizantijske vojne moći na Ilirikumu: Sloveni počinju da se ponašaju samostalno, ne obaziru se na crkvu. Postavlja se pitanje koliki je zaista bio njen uticaj van kraljevskog i dvora najmoćnijih velmoža, među sitnim vizantijskim zapovjednicima i vojskom, po tradiciji sklonim anarhiji i nepoštovanju čvrste ruke. Oskudni podaci ne daju jasnu sliku te epohe, ali je više nego očito da su se Sloveni na prostorima Ilirikuma, sa jedinstvenim vladarem koji je bio blagosloven od kurije, polako od vojnika pretvarali u zemljoradnike, trgovce i zanatlije. Najamnički vojni poziv, u doba kad Vizantija trupe i ekspedicione korpuse kojim komanduje isključivo imperator popunjava u najvećem broju Rusima, postaje sve manje privlačan. Nekadašnji ratnici su u prilici da biraju - ili da nastave da se bave ratom koji više nije unosno zanimanje, ili da u okviru sopstvene države, poštujući njene zakone i vladara, stvaraju dobra omogućavajući da se njihova država u pravom smislu osamostali. Po svemu sudeći, u pitanju je ovo drugo. Jedanaesto stoljeće nije epoha velikih ratova, to je epoha zatišja tokom koga se raspada vizantijska granična vojska na prostorima Ilirikuma i postepeno prelazi na stranu slovenskih vladara. Takođe, razdoblje poslije Velike šizme je doba polaganog ali neumitnog gubljenja primata istočnog

hrišćanstva na balkanskim prostorima. Veliki broj katoličkih manastira, brojni misionari koji su širili vjeru "filiokvije", izuzetno mali broj pismenih monaha Slovena, ćirilsko pismo koje gotovo nije bilo u upotrebi na prostorima srednjeg i sjevernog Ilirikuma, brojne jeresi i mase koje nijesu prihvatale hrišćanstvo i njegove zakone, doveli su do toga da se vizantijska crkva zatvara u zidove svojih manastira.

Jedanaesti vijek i decenije nakon Velike šizme u Vizantiji protiču u obnovi monofizitskih i monotelitskih učenja, u sporovima u crkvenom vrhu o vrijednosti kanona koji je prihvatila zvanična crkva. Za Rim počinju da se upotrebljavaju riječi "otpadnik", "jeretik", "učenje strano Bogu i njegovoj mudrosti". Kurija uzvraća istom mjerom, za crkvu istočnog obreda upotrebljavajući izraz koji je imao oznaku anateme: "šizmatici". Slovenska crkva, bez pravog kanona koji bi odgovarao političkom naumu vladara da bude ideološki oslonac države, bez značajnijeg uticaja na mase i oslanjajući se samo uz moćnije velmože i dvorove znatnijih vojnih komandanata, prihvatala je učenje "filiokvije", kao što je svojevremeno prihvatala i sva jeretička učenja. Slovenska crkva ne uspijeva da se odredi ni prema Rimu ni prema Konstantinopolju. Sloveni, uprkos naumu Rima i dvovjekovnom pokušaju Vizantije da u djelo pretvori ideju o Crkvi slovenskoj pod okriljem Konstantinopolja, ostaju na prostorima bezvjerja ili površnog primanja hrišćanstva. Rim sa latinskim jezikom i skriptorijama koje otvara na primorju Ilirikuma počinje poduhvat prevođenja i redakcije vizantijskih spisa u skladu sa "filiokvije" i potrebama slovenskog življa i vladara. Latinski jezik, tako, uz slovenski kojim se piše veoma malo crkvenih knjiga, postaje na prostorima Dalmacije gotovo zvaničan jezik hrišćanstva. Moćne vizantijske skriptorije koje su postojale u Kotoru, po svoj prilici Ulcinju i Baru, postaju latinske - vizantijski pisci i redaktori zadržavaju se u Boki Kotorskoj, gdje ostaju sve do propasti nemanjićke države, a po koji fragment svjedoči da su ostavili trag, za sada još nepronađen ili u nepovrat uništen, i u Baru i u Ulcinju. Da li se u tom još neotvorenom korpusu djela nalazi i neka od regionalnih hronika vladara sa područja Dalmacije i Duklje, kraljeva Slovena, za sada ostaje nepoznanica. Po svemu sudeći, vizantijski skriptori su takvu hroniku napisali, jer latinski dokumenti vezani za kraljevske kancelarije nedvosmisleno ukazuju da je uticaj grčke civilizacije bio više nego znatan u krugovima najmoćnijih Slovena tog vremena. Dokumenti posredno ukazuju da su se u dvoru kraljeva Slovena njegovali i neki od žanrova vizantijske laičke, "svjetske" književnosti, ali da li na grčkom ili latinskom jeziku nema potvrde. Fragmentarni zapisi ukazuju da su saborne crkve, katedralne, u to vrijeme po pravilu imale tri oltara: za katoličku, pravoslavnu i, najvjerovatnije, službu na slovenskom jeziku. Odvojeni oltari označavaju tri shvatanja hrišćanstva, kanona, vjere, u međusobnom saglasju pod upravom vladara hrišćana.

Podataka o prvosveštenicima i o prvosveštenom mjestu i sjedištu Crkve slovenske za sada nema. Iz dokumenata se međutim vidi da je ona postojala, da je Rim uvažavao, kao i grčka crkva. Podaci ukazuju da je Crkva slovenska, suočena sa namjerama Rima da nametne "filiokviju" stala na stranu jeretika i sveštenstva sklonog pravoslavlju, čak vojno pružajući otpor kuriji. Tu se postavlja čitav niz pitanja na koja praktično, zbog oskudne građe, nema pravog odgovora: da li je Crkva slovenska bila bogumilska, da li je po obredu i liturgiji pripadala katarskoj crkvi, da li su u njoj pavlikijani i monofiziti imali presudnu riječ, jer su ova dva jeretička crkvena učenja jedina bila militantno organizovana.

Polovina dvanaestog vijeka označila je kraj Kraljevstva Slovena. Ono se više ne pominje u zvaničnim dokumentima niti u vladarskim poveljama. I sudbina barske arhiepiskopije, koja je baza prvosveštene vlasti u jednom dužem periodu, ukazuje da Rim nije uspio u naumu da uspostavi "filiokviju" u crkvenoj službi i na taj način istisne Vizantiju sa prostora Duklje-Prevalitane. Pokušaj da se prvosveštena stolica stare dukljanske, a sada barske mitropolije-arhiepiskopije premjesti u Dubrovnik (barski arhiepiskop Petar je proglašen za dubrovačkog arhiepiskopa) nije urodila plodom, iako je, po svemu sudeći, imala utemeljenje u vladarskoj odluci: kraljevi Slovena željeli su da svoju stolicu premjeste u centar oblasti koja je bila ograničena sa dva arhiepiskopska sjedišta, splitskim i dračkim. Pobuna episkopija, poglavito Kotora, Risna, Budve, Ulcinja i episkopije u Svaču, koje su

zahtijevale da se slijedi i poštuje tradicija starine i pravo vladanja nekadašnjom arhiepiskopijom u Duklji, bila je otpor odluci Rima i odbrana interesa Konstantinopolja. Ostaje nepoznato kakav je udio u ovoj pobuni, koja je trajala gotovo čitav vijek, imala Crkva slovenska. Uprkos volji kraljeva Slovena da crkveno sjedište i primas Srbije budu u Dubrovniku, što je podržavao i Rim, ova ideja je tokom dvanaestog stoljeća prestala da ima veći značaj za kuriju. Slovenska država je toliko postala moćna da je sjeverna granica Vizantije na prostorima Ilirikuma potpuno razbijena. Stalni ratovi konstantinopoljskih careva sa kalifatima i islamom, sukobi unutar pravoslavne crkve koja nije htjela da kanonski prihvati korpus spisa Novog zavjeta, doveli su do promjene politike Rima. Počinju, uz optužbe da su Vizantinci "šizmatici" i da je "Konstantinopolj majka svih jeresi", da se pripremaju veliki vojni pohodi protiv islama, za odbranu "Hristovog groba od nevjernika", a čiji je cilj da se slomi moć Istočnog carstva. To je razdoblje u kome nestaje jedinstveno Kraljevstvo Slovena, obnavlja se barsko-dukljanska arhiepiskopija pod primatom Rima a stolica u Dubrovniku postaje područje razgraničenja između onemoćale Vizantije i Zapada.

Episkopi Kotora, Budve, Risna, Ulcinja, Svača i niza danas sjevernoalbanskih episkopija, koje su po pravu nasljeđa pripadale dukljansko-prevalitanskoj mitropoliji i potom arhiepiskopiji Bar, tokom dvanaestog vijeka potpadaju pod uticaj Rima. Vizantija se povlači, dalmatinska tema postaje poprište nemilosrdnih sukoba. Dominikanski monaški red, određen od Rima da vrši misiju "filiokvije" na prostorima Ilirikuma, pored već vjekovima prisutnih benediktanaca, postaje osnovni pokretač uticaja kurije. Za razliku od mirnodopski raspoloženih benediktinaca, dominikanci su militantni; oni se ponašaju u skladu sa zaboravljenim načelom Konstantinovog hrišćanstva i Teodosijevih zakona da je hrišćanska crkva "ecclesia militans". Latinske skriptorije se osnivaju u svakom od episkopskih sjedišta, kultura na latinskom jeziku doživljava neviđeni zamah - sa dominikancima dolaze i Venecijanci, njihovi i trgovci iz svih krajeva Italije, Njemačke, Francuske. Nekadašnji utvrđeni gradovi Vizantije, poput Kotora, sada imaju samo gradsku stražu sa gotovo simboličnim brojem vojnika. Nastaje carstvo trgovine, više nema mnogo riječi o ratovima i osvajanjima, o najamničkoj vojnoj službi, o granici između dvije imperije. Uz trgovinu, razvoj zanatstva i bogatstvo, dolaze i rasprave o značaju i ulozi vjere, o vrijednostima koje nudi latinska hrišćanska i vizantijska kultura, uvijek na granici paganskog. Stvar prestiža postaje imovinski status a ne zasluge u ratu, porijeklo počinje da se mjeri novcem a ne junačkim precima na bojnom polju.

Patrijarhat u Akvileji, koji je pod jurisdikcijom držao sjevernu Italiju i Dalmaciju, pod uticajem je kurije. Politika suzbijanja vizantijskog uticaja na Ilirikumu odvija se na dva plana: vojnom, preko najamnika Franaka, Germana i Vikinga koji se stavljaju, uz Ruse, u službu centralnom imperijalnom korpusu, i crkvenom, preko monaških redova koji, zatečeni otporom slovenskih masa, prizivaju u pomoć kancelariju patrijarhata u Akvileji. Slovensko jedinstvo, uspostavljeno u jedanaestom i početkom dvanaestog stoljeća, za vladavine kraljeva Slovena, počinje da se razbija. Papa preko misionara nudi privilegije vlasteli koja bude štitila hrišćanstvo, neprekidno ukazujući da je sistem "darovanih dobara i posjeda" koji je utemeljila Vizantija kao nadoknadu za vojnu službu bezvrijedan i nelegitiman, jer je crkva u Konstantinopolju jednostrano oglasila šizmu. Žeđ za bogaćenjem označava kraj relativnog mira; veliki broj srednjih i velikih posjednika, potomaka nekadašnjih vizantijskih dukseva, arhonata i stratega, pozivajući se na tradiciju svojih porodica, počinje da otima i silom zaposjeda manje posjede, dio darujući katoličkim monaškim redovima.

Slovenska crkva, po svemu sudeći, posmatra razvoj događaja sa strane. Njeno monaštvo obrazovano u vizantijskim i palestinskim monaškim kolonijama, kao i jedan broj jeretika koje je Konstantinopolj izgnao na prostore Ilirikuma, gleda da sačuva svoje posjede, čak i da ih uveća. Ni u jednoj vladarskoj povelji ili poslanici ne govori se o neophodnosi da Crkva slovenska zaštiti interes slovenskog naroda i države od katoličkih misionara, već se, gotovo po pravilu, kada se ona spomene, sugeriše mir sa zvaničnim predstavnicima rimske crkve. Po svemu sudeći, u episkopskim sjedištima u Duklji-Prevalitani, po uzoru na Dubrovnik gdje Vizantija ima svoju organizovanu crkvu i Kotor gdje

je obredom premoćna nad "filiokvijom", Crkva slovenska se oslanja na vizantijsku tradiciju, bila kanonska ili jeretička, još ne ulazeći sa kurijom u otvoreni obračun. Njegujući redigovanje grčkih spisa na glagoljici i ćirilici, ona čuva koliko-toliko duh nezavisnosti Slovena, uključujući se u trgovinu i podjelu imanja tokom procesa stvaranja velikih zemljišnih posjeda. Patrijarhat u Akvileji nema gotovo nikakav uticaj na nju. Ona ostaje vezana za Konstantinopolj koliko to prilike zahtijevaju i dozvoljavaju i postaje oslonac Vizantije u krajevima dalmatinskog zaljeđa gdje se ne prihvataju katolički misionari, a sa podozrenjem gleda na crkvu koja služi liturgiju na grčkom jeziku. Posredno, takav njen stav odrediće stvaranje srednjovjekovnih država Nemanjića i bosanskih banova na prostorima Ilirikuma. Pojava tih država označiće konačni raspad slovenskog jedinstva na prostorima Ilirikuma i početak vjekovnih krvavih obračuna u ime vjere a za preraspodjelu bogatstava stečenog u vrijeme Kraljevstva Slovena i Dalmacije.

Obnova Kraljevstva Dalmacije i Duklje i država Nemanjića

Krajem jedanaestog stoljeća Vizantija, suočena sa raspadom vojne moći u Italiji i na Ilirikumu, počinje djelimičnu reorganizaciju države: nakon šizme crkva i država su definitivno odvojene. Crkva učestvuje samo u obredu inicijacije vladara, a imperator zadržava pravo da presuđuje ukoliko najviša crkvena lica ne mogu da dođu do saglasja po pitanjima vjere i odnosa koji treba da uspostavlja civilna vlast sa visokim sveštenstvom. Nastaje razdoblje, kako ga naziva latinska literatura a prihvata uglavnom i savremena, "cezaropapizma", što znači da car istovremeno odlučuje o najvišim državnim i crkvenim pitanjima. U zvaničnoj pratnji careva nalaze se učeni monasi, najčešće sa visokim činovima savjetnika, što će poznije, u trinaestom stoljeću, usloviti da se car smatra nekom vrstom civilnog sveštenika - on će predstavljati Boga, potčinjeni će pred njim morati da vrše proskinezu, smatraće se da je, preko Rima, on jedini legitimni nasljednik starih istočnjačkih država i carstava. Takvim shvatanjem uloge istočnog imperatora ozvaničen je raskid između Istoka i Zapada.

Ustanovljuje se pravilo: Vizantija nije teokratija, ona je ljudska zajednica kojom upravlja Proviđenje preko imperatora koji predstavlja Boga. Car ne mora da bude naslijeđen od potomaka, jer je imperijalna kruna dar Proviđenja. U Vizantiji se utemeljuje, za Zapad potpuno neprihvatljivo, dvojstvo vladanja, nasljeđivanja i sticanja imperijalnih znamenja: izbor čovjeka ili prihvatanje onoga koji je najmoćniji, jer je vlast dar a "carsko biće bira Proviđenje". Na političkoj sceni, uzburkanih strasti do granica građanskog rata, crkva, koja se već stoljećima suočavala sa tim problemom, počinje da traži pravila; u potpunom raspadu nekada čvrste i u jednoj ili dvije ruke (imperijalnoj i patrijarhalnoj) vlasti, dolazi se, polovinom dvanaestog stoljeća, do neke vrste saglasnosti svih činilaca političkog života Vizantije. Imperator, prije nego što stupi na tron, mora da obezbijedi političku saglasnost ili kako se u Vizantiji govorilo - "da sazna za svoja prava". Nerijetko, da bi došao do trona, on trgovinom ustupcima sa najmoćnijim ljudima imperije dolazi do inicijacije za imperatora. Kandidat za cara je morao u dugim pregovorima, praćenim ubistvima suparnika, da doslovce "trguje" sa Senatom (Sinklitom), korpusom carske garde, sačinjenim uglavnom od Rusa a nešto manje od Franaka, Turaka i Nordijaca, i konačno, najmoćnijim crkvenim čovjekom, konstantinopoljskim patrijarhom. Taj model vladanja i izbora imperatora u Istočnom rimskom carstvu nazivao se "udruživanjem u Moći" ö smatralo se da se saglasjem svih najvažnijih vojnih i civilnih - političkih činilaca države, ostvaruje jedinstvo neophodno da se upravlja ogromnom državom, koja je počela da se raspada i spolja i iznutra.

Vizantija je još u sedmom vijeku ustanovila sistem regentstva - vladavine drugog dok nasljednik krune ne stupi na tron, ne bude sposoban da vlada. Takođe, Konstantinopolj je utemeljio pravo da žene mogu da budu nosioci imperijalnih znamenja. Po pravilu one su regentkinje, vladaju u ime svojih sinova, vladarevih sinova ili maloljetnih srodnika ukoliko sa imperatorom nijesu imale potomstvo, ili, obavljaju sve imperijalne dužnosti prolazeći kroz obred carske inicijacije dok sebi ne

izaberu novog muža koji odmah postaje prvi čovjek Istočnog rimskog carstva. Kako proučavaoci istorije Vizantije primjećuju, to je doba "moćne imperije bez pravog zakona vladanja i uprave"; ova gotovo nepojmljiva sloboda, u kojoj su i civilna i crkvena vlast i najviše poluge moći, zavisno od trenutka i stanja u državi, istovremeno izborne i nasljedne, odredila je da se ni prvosveštenik u Konstantinopolju, stalno u sukobima sa Rimom i sebi podređenim patrijarhatima koji su ga osporavali ne manje od kurije, ni sam car, ukoliko nije uspio da uspostavi nasljednu lozu barem u nekoliko koljena, mnogo ne pitaju i - doslovce ne utiču na sudbinu države! Odluka se donosila u dva centra moći: imperijalnoj gardi, koja je krajem dvanaestog vijeka naslijedila imperijalni korpus stajaće vojske koji je bio pod direktnom upravom bazileusa, i patrijarhalnoj kancelariji koja se bavila koliko poslovima vezanim za finansije države (od bogatstva države zavisilo je bogatstvo crkve) toliko i civilnim, jer je najveći broj pismenih ljudi iz njenog okrilja obavljao pisarske dužnosti vezane za civilnu administraciju u svim provincijama. Od moći crkve zavisili su moć i uticaj crkvene administracije, od njene organizacije, broja manastira širom imperije, zavisio je, posredno, opstanak carstva, dok je imperijalna garda bila činilac sigurnosti nosioca vlasti i zaštitnik interesa dvora u prestonom gradu - ona je gušila pobune, proganjala i slala u izgnanstvo jeretike, dok se patrijarhalna kancelarija brinula o upravi provincijama i državama. Tu slabost organizacije Istočnog carstva počela je da koristi rimska crkva: njeni sveštenici i monasi, organizovani u redove, zauzimali su kako jug Italije tako i crkvenu organizaciju Vizantije na Ilirikumu. Vizantijsko sveštenstvo, ne mnogo brojno, razapeto između vršenja poslova civilne administracije i zadataka pokrštavanja Slovena, nije moglo da obavi sve zadatke. Sa dolaskom katoličkih monaških redova ono je zatečeno tako da liturgijsku službu i pokrštavanje počinju da obavljaju katolički misionari dok se tokom prve polovine trinaestog stoljeća pravoslavna crkva isključivo vezuje za poslove civilne administracije i obavljanje kancelarijskih dužnosti na dvorovima južnoslovenskih vladara.

Kraljevstvo Slovena po svoj prilici raspada se na isti način kao i njegov civilni i vjerski gospodar Vizantija. Malo podataka i pouzdanih činjenica ukazuje da se staro Kraljevstvo Dalmacije obnavlja, a od dokumenata koji su sačuvani najvažniji su pisma-poslanice Vukana Nemanjića. Da li je Kraljevstvo Dalmacije obnovljeno prije Vukanove vladavine ili se obnavlja njegovim stupanjem na vlast - preuzimanjem ili nasljeđivanjem vladarskih znamenja, nemoguće je odgovoriti. Činjenica je da se kao jedna od dvije države u sastavu njegovog kraljevstva spominje Duklja, nasljednik nekadašnje Kraljevine Zahumlje ili Travunije civitati. Kraljevstvo Dalmacije i Duklje obnavlja se sa ponovnim oglašavanjem, od strane Rima, arhiepiskopije barske kao jedinog legitimnog nasljednika nekadašnje dukljanske mitropolije. Istovremeno, to označava stupanje na južnoslovenske prostore dominikanskog i franciskanskog monaškog reda koji su od strane kurije zaduženi za pokrštavanje Slovena i da budu nosioci prava na ekskomunikacije. Ostaje nepoznato da li dominikanci i Mala braća sarađuju na početku sa vizantijskim i sveštenstvom Crkve slovenske, ili su strogo zaduženi da obave dva zadatka: da na slovenskom prostoru, u Kraljevstvu Dalmacije i Duklje, utemelje praksu "filiokvije" i da pruže potporu vladaru u organizovanju države na tri vjerska stuba - rimokatoličkom, istočnopravoslavnom i jeretičkom Crkve slovenske.

Ponovnom intronizacijom Vladimirovog vizantijskog vladarskog znamenja, sa barskom arhiepiskopijom koja je to znamenje ideološki i vjerski podržavala, papska kancelarija počinje otvorenu borbu sa nepokrštenim Slovenima i radikalnom jeretičkom, bliskom neomanihejima i bogumilima, strujom u Crkvi slovenskoj. Na udaru je Miroslav, komes Huma, koga devedesetih godina dvanaestog stoljeća kurija ekskomunicira iz crkve i koji, po svemu sudeći, odgovara na tu odluku jednim od kasnije najznačajnijih spomenika južnoslovenske ćirilske pismenosti, Miroslavljevim jevanđeljem. Njega pišu ćirilski skriptori iz monaških antiohijskih kolonija, pod nadzorom grčkih sveštenika. Jedino tako može da se objasni činjenica da je Miroslavljevo jevanđelje vezano za antiohijske patrijarhalne indikte, da se u njemu nalaze neki od stavova monofizitskog i monotelitskog učenja a čime se posredno Rimu ukazuje na tradiciju vlasti antiohijskog i akvilejskog patrijarhata na dalmatinsko-

dukljanskim slovenskim prostorima. Tradicija episkopije u Risnu, poznije mitropolije, koju je po svemu sudeći utemeljio patrijarhat u Antiohiji i koja je održavala tijesne veze sa zahumskom (humskom) episkopijom prije njene djelimične latinizacije, jača je po pravu tradicije od namjere kurije da hrišćanstvo sprovede po načelu "filiokvije". Sličan je slučaj i sa Vukanovim jevanđeljem koje, barem po dosadašnjim istraživanjima, takođe sadrži nešto od tradicije svojstvene samo monaškim skriptorskim školama vezanim za Antiohiju, i koje je pisano sa namjerom da se dokaže pravo primata krune kraljeva Dalmacije i Vizantije na prostorima koje je imala namjeru da zaposjedne rimska kurija. Ova dva jevanđelja, nastala približno u istom vremenskom periodu, oba vezana za ključne ličnosti na prostorima Dalmacije, Duklje i zaljeđa, ukazuju da rimska kurija i ubuduće dominikanski monaški red moraju na terenu, u praksi, da se pomire sa tradicionalnim redom stvari: to je prostor Istoka i njegove crkve, Rim može da sprovodi hristijanizaciju pozivajući se na tri vijeka staru dozvolu patrijarhalne kancelarije, ali nema pravo niti smije da "gasi" legalna prava pravoslavne crkve. Gdje se tu nalazi Crkva slovenska, koja ima centre u dalmatinskom zaljeđu, na teritoriji današnje Bosne, nepoznato je, ali se, po odlukama koje Rim upućuje barskim arhiepiskopima, vidi da se pod njihovom jurisdikcijom nalazi i sveštenstvo Crkve slovenske.

To je vrijeme u kome su pitanja vjere u drugom planu - u prvom je politika, namjera da se sve učini da oslabi uticaj Vizantije na prostorima Ilirikuma. Ponovnim priznavanjem i oglašavanjem tradicionalnih Vladimirovih znamenja, katolička crkva, preko "filiokvije", svojih skriptorija, učenih monaha, uključuje se u poslove civilne administracije koje obavlja malobrojno grčko sveštenstvo. Na taj način ona pomaže organizovanje države koja će s vremenom, preko titulara barske arhiepiskopije, postati polje uticaja isključivo Rima. Kurija, za razliku od Vizantije, nudi red u državi i, što je za nosioca krune najznačajnije, insignacije vlasti i moći postaju nasljedne. To je epoha u kojoj se priprema odlučujući krstaški pohod na Svetu zemlju, u kojoj će biti osvojen Konstantinopolj i utemeljeno Latinsko carstvo na Bosforu. Privilegije i darovnice kralju Dalmacije i Duklje i njegovim potomcima, nasljedne vladarske insignacije, pomoć u organizaciji civilne uprave, treba da obezbijede nesmetan prolaz krstaških bojovnika za Malu Aziju, korišćenje strateški važnih luka, poput Kotora, Bara i Drača. Vizantija je pred padom - i sama počinje da se dijelom latinizuje jer se njeno sveštenstvo podijelilo na dvije stranke, za i protiv Latina, za i protiv pape. Za kratko vrijeme nadvladavaju protivnici anarhije koja je vladala u Istočnom rimskom imperijumu, tvrda hrišćanska struja vezana za patrijarhalni dvor i Senat, koja je u latinskoj crkvi, njenim bojovnicima i militantno organizovanim monaškim redovima, vidjela spas za hrišćanstvo, mogućnost njegovog ujedinjenja i konačno ozakonjenje kodeksa spisa Novog zavjeta (oni u Vizantiji još nijesu bili prihvaćeni).

Sa institucionalizovanjem barsko-dukljanske arhiepiskopije, nešto poznije pod jurisdikcijom novoutemeljenog dominikanskog monaškog reda, sa anatematizacijom humskog komesa Miroslava i njegovog dvora, na slovenskom balkanskom jugu otvoren je, nanovo, proces starih podjela u kome će osnovni nosioci raskola biti pravoslavna i katolička crkva. Insignacija "primas Srbije", data za Kraljevstva Slovena arhiepiskopu barskom i dukljanskom, postaće sredstvo razdora - u rat će ući Kraljevstvo Dalmacije i Duklje sa kraljevstvom Srbije koje će papskom odlukom biti stvoreno kada se utemelji Latinsko carstvo u Konstantinopolju. Podjela slovenskih teritorija počinje kada katolička crkva proglasi svog patrijarha u Konstantinopolju i kada se ekumenski, zajedno sa imperatorom i njegovim dvorom, nađe u Nikeji, slobodnom području koje će biti pod jurisdikcijom istočnog rimskog cara. Stvaraju se dvije države na području koje formalno pripada Latinskom carstvu koliko i Nikeji: Trapezuntska imperija i Kraljevstvo Srbije. Kraljevstvo Srbije je baštinilo tradiciju "sklavinije" iz sedmog vijeka, koju je kroz organizaciju grčke i slovenske crkve, pokrivala istoimena nekadašnja episkopija. "Primas Srbije" oglašen odlukom rimske kurije po pravu Konstantinopolja nije više imao prvenstvo na prostorima nekadašnjih Mezije i Dardanije; u cilju zaštite vizantijskih interesa i crkve, pravoslavlja, bilo je neophodno, u skladu sa tradicijom Crkve slovenske, zasnovati arhiepiskopiju, nalik ohridskoj, koja će biti djelimično nezavisna, u službi vladarima na tom području a pod čvrstim zakriljem

nikejskog patrijarha. Poruka koju upućuju Nemanjići vizantijskom dvoru i patrijarhu u Nikeji dobija podršku kurije, koja u tom trenutku nema moći da, preko monaških redova i katoličkog sveštenstva, "pokrije" čitavu teritoriju nekadašnjeg Kraljevstva Slovena.

Počinje dugogodišnji rat za prevlast najbližih srodnika, kralja Dalmacije i Duklje i kralja Srbije: čija je kruna važnija i ko ima prvenstvo na prostorima nekadašnjeg Kraljevstva Slovena. Dok Nikeja, uz saglasnost latinskog patrijarha u Konstantinopolju, daruje arhiepiskopsko zvanje knezu Huma Rastku Nemanjiću, na taj način podržavajući vlast njegovog oca velikog župana, koji je vazal svog sina, kralja Dalmacije i Duklje Vukana, Rim se odlučuje za praktičan korak. Vladarske insignacije, kraljevska znamenja, daruje Stefanu, rođenom bratu kralja Dalmacije. Stvorena su dva kraljevstva - "primas Srbije" stoluje u Baru, sa pravom legitimiteta dukljanske mitropolije, dok arhiepiskop Srbije traži oslonac u kanonskom tumačenju Justinijanovih zakona, u arhiepiskopiji Justinijane Prime. Stvaraju se uslovi da se sprovede dalja namjera kurije: arhiepiskopija Prevalitana, koja takođe baštini pravo dukljanske mitropolije, ostaje podređena Baru i "primasu Srbije", a arhiepiskopija Srbije mora da organizuje sopstvenu dijecezu. Arhiepiskopija Srbije uzima prostore Crkve slovenske i grčke manastire i crkve i uspostavlja mrežu institucija koje se katoličkom "filiokvije" suprotstavljaju pozivanjem na odluke vaseljenskih sabora održanih u Vizantiji. Dogmat nove crkvene organizacije tako je uspostavljen. Prvi arhiepiskop Srbije Sava Nemanjić, bivši humski knez, prvi put među Slovene, na njihove teritorije, uvodi obaveznu službu na sopstvenom jeziku. Spisi za potrebe crkve pravoslavnog "grčkog obreda" priređuju se ćirilicom, kao redakcije konstantinopoljskih crkvenih kodeksa. Sve jeresi i jeretičke pokrete koje su osudili vaseljenski sabori osuđuje i crkva Srbije, priređuje se i rediguje "Sinodik pravoslavlja" koji je ozvaničio "otac šizme" patrijarh Mihailo Kerularije.

Civilna vlast se oslanja na podršku Rima jer jedino njegove insignacije podrazumijevaju pravilo - kraljevska, vladarska vlast je nasljedna, ona nije nikako izborna ili regentska. Arhiepiskopija Srbije na taj način počinje da stvara nezavisnu slovensku crkvu, za razliku od bugarske koja se temeljila na dvojstvu: bogumilskim tradicijama i odlukama vaseljenskih sabora. Ovaj potez, od izuzetnog značaja za Slovene, opredjeljuje sve buduće aktivnosti arhiepiskopije Srbije. Ona se orijentiše na Nikeju i latinski patrijarhat u Konstantinopolju, ali oslonac traži u moćnim slovenskim vođama, a ne na tradiciji najamničkog ratništva. Stvara se politička doktrina: savez sa ostalim slovenskim narodima, prvenstveno Rusima, koji su i u vrijeme Latinskog carstva činili korpus garde vizantijskog cara i ekumenskog patrijarha. Ovakva politika podrazumijeva stvaranje sopstvenog monaštva, a kako njega nije bilo dovoljno brojni slovenski monasi i sveštenici, svi vični peru, najviše Rusi i Bugari, počeli su da naseljavaju manastire koje su Nemanjići gradili, u mnogima od njih otvarajući skriptorije. Naporedo sa Slovenima u skriptorijama, po pozivu i za nadoknadu, rade i grčki pisari, uglavnom iluminatori.

Država Srbija, sa svojom arhiepiskopijom i civilnom vlašću koju je podržavala kurija, bila je spona, nevoljna i za jedne i za druge, između Konstantinopolja i Rima. Rim i zapad nijesu ekonomski, ni brojem ljudi, mogli da izdrže silne ratove protiv islamskih kalifata, pa se Latinsko carstvo, nakon prvobitnih uspjeha, slomilo i ekumenski patrijarh i vizantijski car vratili su se u prestonicu. Ali, na teritoriji Male Azije, u Palestini, u Egiptu, u Persiji, ostali su brojni zapadni trgovci i latinske enklave, a najbrojniji su bili Venecijanci i Đenovljani. Oni su bili podrška katoličkim misionarima koji su naseljavali napuštene vizantijske crkve i manastire, ili podizali svoje, uz pomoć jeretičkih hrišćanskih zajednica unutar muslimanskog svijeta. Vizantija više nikada neće biti ono što je bila, njena ekonomska, vojna i crkvena moć je i formalno slomljena. Predstoji doba polaganog umiranja Istočnog rimskog carstva koje je iznutra razdirano neslogom crkve i samovlašćem careva, što je izazvalo anarhiju. Crkvenu organizaciju na Istoku počinje da preuzima Rim i nadzire sve šta se stvaralo u grčkim skriptorijama. "Filiokvija" postaje sastavni dio liturgije u dijelu crkava i manastira i u samom Konstantinopolju. Kalifati traže pomoć učenih vizantijskih teologa i filozofa i zauzvrat dobijaju pravo da otvaraju bogomolje i teološke škole u prestonom vizantijskom gradu. Moćna imperija se duhom održava samo u pisanim djelima, neviđenom razmahu graditeljstva i živopisu, ulažući sve preostale moći da za sobom ostavi što upečatljiviji trag.

Lagano umiranje Vizantije vremenski se podudarilo sa zamiranjem moćnog Kraljevstva Slovena na prostorima Ilirikuma. Obnova arhiepiskopije barske i dukljanske, pod latinskim uticajem u drugoj polovini jedanaestog vijeka, bila je kratka - sa odlaskom barskog arhiepiskopa Petra na prvostolicu arhiepiskopije dubrovačke nastaje epoha stalnih trvenja i zađevica, pa jedinstveni dalmatinski prostor, nekadašnja vizantijska tema, nestaje. Primat dubrovačkog arhiepiskopa nad zetsko-dukljanskim dovodi do otvorenog sukoba. Zetske episkopije ne priznaju primat dubrovačkog arhiepiskopa, mada se on u titularnim listama naziva vjerskim gospodarem - nadzirateljem "Zachulmiae regnum, et regnum Seruilie, Tribunieque regnum", a njemu pripada i nekadašnja arhiepiskopija Prevalitana: "atque scodrinensem".

Rim Dubrovniku daje povlastice, ali sa širenjem uticaja na jug, takozvanu Gornju Dalmaciju, suočava se sa nepomirljivošću tradicije koju je tokom gotovo milenijuma izgradila dukljansko-prevalitanska mitropolija. Prostor Duklje, Travunije, Zahumlja, praktično sve do Drača, polaže legitimno pravo, dato krunom Vladimirovom, na vlast nad čitavom vizantijskom Dalmacijom - to znači da je samo pitanje vremena kada će Rim morati da obnovi barsko-dukljansku arhiepiskopiju i prizna njen legitimitet, kako tradicije tako vlasti nad njenim "istorijskim prostorima". Mađarski kraljevi nose titulu "Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rameque rex", ali se njihova vlast završava sjeverno od Šibenika, na području Donje Dalmacije. Ostali prostor ove nekadašnje vizantijske teme i kraljevstva, priznatog od Rima i od Konstantinopolja, pod legitimnom je vlašću nasljednika arhiepiskopije barske - arhiepiskopije dubrovačke, uprkos protivljenju, pa i oružanom otporu dukljansko-zetskih episkopija. Ulcinj i Kotor su po vizantijskoj tradicjiji "nezavisni gradovi", velike trgovačke i vojne luke, koje autonomiju zasnivaju na interesu države i crkve: da se odvija što veći promet roba i sa njim ubiraju dažbine. Slobodni gradovi postaju spona između dva svijeta, podijeljenog šizmom i obredom.

Papa Aleksandar Treći, 1167. godine, naređuje sveštenstvu Gornje Dalmacije da se pokori dubrovačkom arhiepiskopu, ali u drugoj poslanici traži da se pokoravaju i svojim episkopima "sve dok se ovi ne pokore arhiepiskopu dubrovačkom". Više je nego očito da na prostorima dukljansko-barske arhiepiskopije bjesni pravi vjerski rat. Ne samo sveštenstvo već i episkopi tradicionalno dukljanskih gradova ne žele da prihvate primat Dubrovnika. Tim činom oni potvrđuju legitimitet nasljeđa: kruna kraljeva Dalmacije, koju su u Vladimirovo vrijeme blagoslovili i Rim i Konstantinopolj, preko kraljeva Slovena blagoslovenih i od Istoka i od Zapada, pripada jedino njihovim prostorima.

Iste, 1167. godine, ostvaruje se ponovno jedinstvo Dalmacije, njenog većeg dijela: Omiš i Kotor se vezuju ugovornim savezom koji potpisuje slovenski knez Nikola u ime Omišana i vicekomes kotorski, titulari slovenski i vojni vizantijski. Jedanaest godina kasnije papa mora da prihvati činjenicu da se volja Rima ne sprovodi među Slovenima na području nekadašnjeg Vladimirovog kraljevstva. Po njegovoj volji, 1178. godine on i de facto, poveljom, priznaje pravo pravoslavnog zadarskog mitrpolita da posvećuje i uvodi u prvosveštenost katoličkog gradskog arhiepiskopa. Protiv takve odluke bune se bogati, trgovci i lokalno latinizovano plemstvo, ali, očito bez većeg uspjeha - dvije godine kasnije, novopostavljeni arhiepiskop dukljanski i barski, čime se konačno vraćaju stara prava Gornjoj Dalmaciji i ukidaju sve povlastice koje je dobio Dubrovnik, žali se papi na progone katoličkog sveštenstva koje vrši na području njegove arhiepiskopije veliki župan Srbije, Nemanja. Osam godina docnije ponovnom odlukom papa priznaje dubrovačkom arhiepiskopu da bude "komes crkve" u kraljevstvima Zahumlja, Srbije "koja je Bosna" i Travunije; borba za prostore Gornje Dalmacije i sjevernih dijelova Donje nastavlja se nemilosrdno. Rim, više je nego očito, pokušava da uspostavi svoju vlast dodjeljujući Dubrovniku prava koja je imao Bar - Rim se sprema na veliki vjerski pohod na kraljevinu Zahumlje, na prostore Duklje-Zete, traži da se preko crkve prizna ista čast njegovog legitimiteta na krunu kraljeva Dalmacije.

Godina 1199. je prelomna na prostorima Dalmacije i tog kraljevstva: nakon 1178. godine, kada Split priznaje da je i dalje u vlasti Vizantije i time određuje granicu prostora dalmatinskog kraljevstva, stupanje Jovana Prvog na mjesto arhiepiskopa barskog i dukljanskog i "primasa Srbije" i

obaveza velikog župana "totius Seruye" Nemanje papi Inoćentiju Trećem, označavaju razdoblje obnove i ujedinjenja prostora vizantijske Dalmacije. Kruna kralja Dalmacije Vladimira blista punim sjajem, nosi je Vukan, stolica Duklje postaje opet najznačajnije i najmoćnije uporište obje hrišćanske crkve na prostorima Ilirikuma - ovog puta, kruna je podijeljena, prvi put u istoriji Kraljevstva Dalmacije. Kraljevstvo Duklje je izdvojeno, ono slijedi tradiciju kraljevine Travunije civitati, sa svim primorskim gradovima i episkopijama na teritoriji nekadašnje prevalitanske arhiepiskopije. Rim polako priprema teren da potpuno ovlada prostorima koje u nekadašnjem vizantijskom Epiru drži, po pravu legitimiteta tradicije, arhiepiskopija Drač. Iste, 1199. godine, Jovan, episkop Drivasta, potvrđuje svojim potpisom da od tog časa njegova episkopija ne slijedi tradiciju dukljansko-prevalitanske, već se isključivo potčinjava Dubrovniku. Počinje razdoblje u kome će se polako, uprkos kruni, raspadati Kraljevstvo Dalmacije: njegove prostore kao titulari nosiće ugarski kraljevi, duksovi (vojni komandanti slovenskih najamničkih trupa pod okriljem Rima) Hrvatske, kao i Vukan i njegovi nasljednici. Sa utemeljenjem arhiepiskopije Srbije i izmjenom državne doktrine Slovena sa balkanskih prostora, koju su nametnuli Nemanjići, nekadašnje Kraljevstvo Dalmacije, temelj države svih Slovena na Ilirikumu, polako će početi, sa svakim novim Nemanjićem na prestolu, da se smanjuje. Onog časa kada Dušan bude prodao Pelješac i Ston, od titulara kraljeva Dalmacije i Duklje ostaće samo legitimitet posljednje. Dalmaciju, kao vizantijsku temu, njene vizantijske prostore, nosiće u svojim vladarskim znamenjima ugarski vladari. Dalmacija će početi, sa potčinjavanjem Splita i većih gradova kuriji, da polako, kao teritorija, ulazi u sastav Kraljevstva Ugarske, Hrvatske i Dalmacije. Krajem petnaestog stoljeća taj proces biće okončan - kada Mlečani od srednjovjekovne Bosne oduzmu posljednje enklave nekadašnjeg Kraljevstva Dalmacije, potom Dalmacije i Duklje, gradove i ostrva između Senja i Splita. Kruna kraljeva Dalmacije i Duklje nestaće sredinom četrnaestog stoljeća, kada Dušan Nemanjić ukine tradiciju u namjeri da se okruni znamenjima vizantijske imperije na umoru.

Poslanice kao slika epohe

Najveći dio ovog toma predstavljaju poslanice i "dokumenti o vladanju" najznačajnijih vladara koji su neposredno odlučivali o sudbini ne samo Dalmacije, Duklje i Zete, već i o prostorima današnje Bosne i Srbije. Ove poslanice i dokumenti pripadaju žanru "minorne literature", što znači da nemaju značajniju književnu već izuzetnu vijednost za istoriografiju, paleografiju i ostale nauke koje se posredno, manje-više, zasnivaju na istorijskim. Sa literarnog stanovišta dokumenti su značajni za stilistiku, jer ukazuju, posredno, na koji način i kako su primijenjivana književna dostignuća važeća u toj epohi, odakle su dolazili uticaji. Sa dovoljnom mjerom izvjesnosti za dobar broj njih može da se utvrdi i iz kojih su škola dolazili pisari - skriptori. Poslanice i dokumenti iz jedanaestog stoljeća su primjer učene "rimske poslanice", što ukazuje da su pisari prošli najvišu obuku u kancelarijama kurije, dobili nesvakidašnje, za ono vrijeme, znanje iz retorike i upotrebe tropa i metafore. Ako se pogledaju poslanice arhiepiskopu barskom Petru i kraljevima Slovena, prije svega Mihailu i Bodinu, vidi se da su to gotovo remek-djela u svom žanru.

Svaka od ovih poslanica počinje upotrebom izabranih metafora koje treba da ukažu na moć, snagu i uticaj onog kome su upućene i da istovremeno sakriju prave namjere onog koji poslanicu upućuje. Tek u završnici poslanice iskazuje se namjera pošiljaoca, ali i ona je, izborom figura i riječi, izložena takozvanim "kitnjastim stilom". Rimska kurija i njeni kancelari, nerijetko lično papa, obraćaju se arhiepiskopima i kraljevima sa poštovanjem, uvažavanjem, čak i snishodljivo kada treba da izraze molbu ili zahtjev. Ni u jednoj od ovih poslanica nema prijetnje, svaka je riječ odmjerena i upotrijebljena u skladu sa pravilima takozvanog "opštenja među gospodarima" - izbor riječi garantuje poštovanje sagovornika, njegovog dostojanstva i iskazuje brigu pošiljaoca da ga nekim neprimjerenim ili prejakim izrazom ne uvrijedi. Znamenja arhiepiskopa i "primasa", kao i vladara, neprikosnovena su,

ona su data legitimitetom božanske volje a potvrđena od crkvenog prvozastupnika. Poštovanje riječi označava istovremeno i poštovanje ličnosti: crkveni poglavar priznaje svetovnu moć upravitelja države, dok u poslanicama arhiepiskopima i "primasima" ističe važnost njihovog položaja, uticaja koji ostvaruju, time neposredno ukazujući da moć crkve i njenog prvosveštenika zavise od djela predstavnika vjere. Posebni epiteti, izrazi uvažavanja i poštovanja, čak i snishodljivosti, nalaze se u poslanicama kraljevima Slovena. Oni se od rimske crkve priznaju za izuzetne i moćne vladare, čak upravitelje zemljama i narodima od čijih odluka zavisi sudbina crkve. Upotrebom epiteta, kurija i njeni učeni pisari posredno ukazuju da od volje vladara zavisi stepen uticaja crkve u njihovom gospodarstvu, te da oni odlučuju na koji će način i kako, pod kojim uslovima, na prostorima slovensko-avarskog Ilirikuma opstati ne samo uticaj Rima već i njegovi monaški redovi, crkve i samostani. Upotrebom epiteta, koji poslanicama daju nešto od baroknog sjaja i ukazuju da su skriptori prošli kroz obuku učitelja obučenih u konstantinopoljskim carskim i patrijarhalnim kancelarijama, Rim posredno naznačava da nema namjeru da se sukobljava sa vizantijskom tradicijom, već je poštuje i uvažava.

Svaki od pisara poštuje od vizantijskih skriptorija propisano "pravilo mjere": riječi se biraju da ukažu, naglase, ali i prikriju. Iskazuje se namjera, naglašava položaj molitelja ili darovatelja, a prikriva naum zbog čega se sve to radi. U tu svrhu biraju se riječi, koje svojom višeznačnošću omogućavaju onom ko poslanicu upućuje da ih, poznije, zavisno od razvoja situacije ili političkih prilika, tumači po svom nahođenju.

Ovaj korpus poslanica stoga ima i izuzetan lingvistički značaj: svaka od njih, u malome, sa nekoliko riječi i njihovim vještim izborom, ukazuje na koji će se način i kako poznije odvijati pokušaji širenja uticaja Rima, preko kojih ljudi, i na koje će od prostora na Ilirikumu biti usmjerena najsnažnija aktivnost katoličke crkve. Imenovanje barskog arhiepiskopa Petra, prvog "primasa Srbije", za arhiepiskopa dubrovačkog, ukazuje da se Rim orijentiše na širenje uticaja u dubrovačko-splitskom zaljeđu, na teritoriji današnje Bosne i Hercegovine. Proglašavanjem Petra za arhiepiskopa Dubrovnika kurija pokušava da integriše, isključivo pod svojim uticajem i jurisdikcijom, prostore nekadašnje vizantijske Dalmacije. Rim teži da zagospodari priobaljem Jadrana, preko Dalmacije da proširi svoj uticaj na nekadašnju arhiepiskopiju Epir sa sjedištem u Draču, u tom času pod Ohridom, te tako stvori prostor koji je u desetom vijeku, kao jedinstvena oblast, bio oslonac i linija odbrane Vizantije na prostorima Ilirikuma.

Krajem dvanaestog stoljeća, nakon duge i bespoštedne borbe dukljansko-zetskih episkopija protiv primata dubrovačke arhiepiskopije, Rim od Dalmacije odvaja Duklju, po tradiciji najstariju arhiepiskopiju na tim prostorima, priznajući dvovlašće: vizantijsko i svoje. Njegova je namjera, da tokom vremena, sa ponovnim priznavanjem legitimiteta Kraljevstva Dalmacije i njegove krune, polako pod svoj uticaj, preko vizantijskih civilnih pisarnica vezanih za vlasteoske i kraljevski dvor, pod svoju kontrolu stavi prostore Duklje, Travunije i Zahumlja, te na taj način kraljevstvo Srbije stavi pod svoju dominaciju. Tim činom Rim otvara prostor za nesmetan prolaz krstaškim bojovnicima koji se pripremaju za zauzeće Konstantinopolja i obračun sa "šizmatičkom crkvom" Vizantije. "Filiokvija" samo treba da omogući na tim prostorima, u vrijeme uoči stvaranja kratkovjekog Latinskog carstva na Bosforu, da se spoje istočno i zapadno hrišćanstvo, da se unište odluke Kerularijeve "šizme" i da se ponovo ostvari jedinstveno Justinijanovo carstvo jedne vjere.

Stil poslanica i darovnica sa kraja dvanaestog vijeka nije više uzvišen i kićen - on se približava suvom aticističkom, takozvanom "zvaničnom", ali učenom. Ove su poslanice bez mnogo epiteta, upotrebljavaju se najnužniji koji treba da ukažu na dostojanstvo onog koji upućuje i onog kome su upućene. Očito je da je Kraljevstvo Dalmacije i Duklje daleko od moći koju je nekada imalo Kraljevstvo Dalmacije i potom Kraljevstvo Slovena. Papa sada traži da se preuzimaju obaveze, priželjkuje njihovo brzo ostvarenje - vladari više nijesu apsolutni gospodari politike prema crkvi i, posredno, njeni zaštitnici. Oni su sada hrišćani kojima se nalaže da ispunjavaju volju prvosveštenika, da se povinuju crkvenom zakonu; vladanje zemljama i vlast države počivaju na temelju volje koju je Bog da-

rovao rukom svog prvozastupnika u Rimu. Od pravih kraljeva, kakvi su bili Vladimir i kraljevi Slovena, komandanata velikih vojski i gospodara prostranih teritorija štićenih pravom mača, postali su kraljevi i župani - vazali. Molitelj još nije postao naredbodavac, papa zapovijeda samo arhiepiskopima barsko-dukljanskim tražeći da istu hijerarhiju odgovornosti uspostave sa podređenim arhiepiskopijama, episkopijama i sveštenstvom. Kurija zna da vizantijski uticaj na dukljansko-dalmatinskim i okolnim prostorima još može da dovede do promjene odnosa snaga, do pokušaja da se Sloveni ponovo organizuju kao vojna sila. Stoga se mijenja stil poslanica: kurtoazno se iskazuje poštovanje i ravnopravnost prvosvešteniku i vladaru. Uvažavaju se znamenja, ne i ličnosti, poštuje se tradicija koja je znamenja darovala - zahtjevi se iskazuju otvoreno, traži se sprovođenje politike kurije, ali, izborom riječi i tek po kojim epitetom naznačava se da traženje ima prizvuk više molbe nego naredbe. Rimski prvosveštenik je moć, civilna vlast je sila koja tu moć mora da sprovede. Barski i dukljanski arhiepiskop i "primas Srbije" postaje oslonac civilne vlasti, u ime crkve on je nadzire, nudeći vladaru podršku i pomoć ukoliko je vlast ugrožena. Od tog stila odudara poslanica o ekskomunikaciji Miroslava, komesa Huma, koji se isključuje iz hrišćanske crkve. Ova poslanica je izuzetak u svom žanru: Miroslavu se ne prijeti, njemu ne slijedi nikakva odmazda. U žanru "ekskomunikacionih poslanica" ona je rijetkost jer nema invektive, namjernog izbora riječi da bi se na što žešći način izrazila osuda, nema upotrebe epiteta u anatemi koji izlažu osudi i progonu. U njoj nema ni oprosta za moguće odricanje od nedjela, ni nuđenja oproštaja za promjenu u ponašanju ili velike darove crkvi, čak nema ni zahtjeva za javno okajavanje grjehova, ni naloga da anatemisani bude izveden pred crkveni ili civilni sud. To je poslanica o ekskomunikaciji koja govori zbog kog je djela na humskog komesa bačena anatema, ali nema zahtjeva da se vjernici anateme pridržavaju. Kao dokumenat ona je izuzetno značajna i postavlja čitav niz pitanja na koja posredno daje odgovor jevanđelje pisano za Miroslava.

U pitanju je komes, vojni zapovjednik, po blagom tekstu ekskomunikacije očigledno izuzetno uticajan i moćan - njegov zakon na prostorima gdje gospodari jači je od crkvenog. On ne priznaje rimsko, ali je pitanje koliko uopšte priznaje zvanično hrišćanstvo i u kom vidu. Tu se otvara problem epohe interregnuma u Baru: da li su akcije humskog vojnog zapovjednika, vizantijskog, usmjerene protiv arhiepiskopija u Splitu i Dubrovniku, a time i protiv kurije koja želi da Bar liši prava uprave i odlučivanja na prostorima gdje je prvosvešteni zastupnik "primas Srbije"? Konačno: koliko humski komes priznaje legitimitet krune kraljevstva Dalmacije, možda i Slovena, da li je on jedan od pretendenata na ova visoka znamenja? Poslanica o ekskomunikaciji humskog komesa Miroslava postavlja brojna pitanja na koja nema pouzdanog odgovora: po tekstu i stilu poslanice, načinu upotrebe izraza i izboru riječi, više je nego očito da je on, na određen način, dostojniji i uvažavaniji od Nemanje i Vukana, bar što se tiče sile i moći sa kojima raspolaže. Kurija se kloni direktnog sukoba sa njim, čak ne postavlja pitanje eventualne nadoknade za štetu koju je nanio katoličkoj crkvi i njenoj organizaciji. Vizantija, iako na umoru, još je tradicijom jaka na prostorima Duklje, Bosne i Srbije, a njena crkvena lica u civilnoj slovenskoj upravi nepogrešivo obavljaju svoje poslove; Miroslav se ponaša i djeluje kao vojni zapovjednik - praktično sva moć je u njegovim rukama.

Poslanice pisane za vlasti dinasta Nemanjića, počev od trinaestog do druge polovine narednog vijeka, karakteriše zvaničnost. Bez uzvišenosti i kićenosti, bez izbora epiteta, težnje za izricanjem "sakrivene namjere", one pripadaju takozvanom "akademskom - zvaničnom stilu". Suvoparne su i leksički čiste, a izuzetak su poslanice za vlasti Dušana Nemanjića. One ukazuju na priznavanje stanja kakvo jeste; poštovanje i uvažavanje časti dostojnicima koji nose vladarska znamenja. Nemanjići nijesu prijatelji, ni neprijatelji, oni su vladari koji nijesu pod uticajem Rima i njegove kurije, već gospodari nad prostorom sa kojima treba ostvariti dogovor ukoliko postoje zajednički interesi. U poslanicama iz vremena Dušana Nemanjića zapaža se sklonost ka kićenom, naročito u zaglavlju epistole, ali ti detalji označavaju priznavanje prerogativa vlasti; njihovo namjerno isticanje služi da bi se lakše postigao cilj naveden u poslanici. Ove poslanice, za razliku od ostalih, ne posjeduju unutrašnji ritam u rečeničnom sklopu, utemeljen vizantijskim pravilima, a u drugom dijelu, po pravilu, ne

poštuju zakone koje je propisala retorika. To ukazuje da sveštena lica, koja su na službi u dvorskoj (kraljevskoj i carskoj) kancelariji, nijesu prošla kroz obuku konstantinopoljskih učitelja, pa ni onih na prostoru Italije koji su bili od prestiža. Vjerovatno je riječ o Grcima ili Slovenima koji su se pismenosti i retorici obučavali u monaškim kolonijama pod jurisdikcijom Soluna ili dominikanskim i franciskanskim skriptorijama u Gornjoj Dalmaciji.

Suvoparnost i zvaničnost, ukazuju da je, uprkos moći, za vlade posljednjih Nemanjića njihova kancelarija bila prepuštena monasima i sveštenicima ograničenih znanja, a kakav je to utisak izazivalo kod učenih ljudi kojima su poslanice upućivane, ne treba govoriti. Poslanice iz Dušanovog vremena podsjećaju, po formi, stilu i kazivanju, na poslanice gotskih kraljeva ili vizantijskih dukseva koji su u svojim kancelarijama imali priučene monahe ili crkvena lica koja nijesu bila obrazovana u dva najveća hrišćanska centra. Sa vladom Balšića ton poslanica se mijenja, one su stilski i jezički čiste, ali u njima nema nijednog kićenog detalja, ni epiteta. Balšići su, više je nego očito, za pisare imali učene monahe koji su svoje poslove obavljali pri barsko-dukljanskoj arhiepiskopiji. To su akademske poslanice zvaničnog tona u kojima nema ni naznake o vladarskoj ili vojnoj moći dostojnoj uvažavanja. Balšići su vazali, oni moraju da ispunjavaju naloge crkve i rimskog prvosveštenika. U njihovim poslanicama nema snishodljivosti, ali su namjere onog ko ih šalje iskazane kao zahtjev koji se mora bespogovorno izvršavati. Od stare moći kraljeva Dalmacije i Slovena nije ostalo ništa. Vizantija je neopozivo na umoru, novi gospodar svjestan je svoje snage, zna da bez njegovog uticaja nijedna vlast na slovenskim prostorima Ilirikuma ne može da opstane.

Dodatak u ovom tomu predstavljaju odluke dva sinoda održana u Konstantinopolju, koji su neposredno odredili sudbinu Slovena i njihovih državnih tvorevina na balkanskim prostorima. Jedan je Sinod šizme održan pod vođstvom konstantinopoljskog patrijarha Mihaila Kerularija, a drugi je jedan od sabora protiv bogumila. Ova dva sinoda neposredno su odredila sudbinu Crkve slovenske: prvi je vezao isključivo za Istočno rimsko carstvo, prepuštajući katoličkoj crkvi da se sama bori protiv jeretika i jeretičkih crkvenih organizacija na slovenskom Ilirikumu. Oglašavajući rimsku crkvu i njenu kuriju za "jeretike", Kerularijev sinod je arhiepiskopiji Srbije, koja će biti osnovana gotovo dva vijeka poznije, ostavio u nasljeđe poruku da se bori protiv latinizacije i da preko odluka vaseljenskih sabora slijedi politiku konstantinopoljskog dvora - da osuđuje jeresi i jeretike kada to učini Konstantinopolj. To znači povremeno i u zavisnosti od političkih procjena imperijalne kancelarije. "Jeres latinska" postaće tokom trinaestog i četrnaestog vijeka gotovo liturgijski izraz u crkvenoj literaturi na slovenskom jeziku, a ostale jeresi, obračuni sa njima, prepustiće se slovenskim vladarima - u progonima nekih prednjačiće Nemanjići, na tome gradeći vlast. Izraz "bogumili", protiv kojih je organizovan drugi sinod, koristiće se u vrijeme Nemanjića kao opšta oznaka za sve jeretike. To će biti motiv za otpočinjanje vojni sa Bugarskom za prevlast na Balkanu, ili sa Bosnom koja je postala utočište Crkve slovenske. Pravoslavna crkva, pod jurisdikcijom arhiepiskopije Srbije, štiteći kanon vaseljenskih sabora i tijesno se vezujući za imperijalne strukture u konstantinopoljskim moći i vlasti, koristiće odluke dva sabora zavisno od procjene situacije a uvijek za svoje interese.

Odluke dva konstantinopoljska sinoda predstavljene u ovom tomu pisane su po obrascu "učene hrišćanske retorike". U njima su upotrijebljeni samo izrazi i rečeničke konstrukcije koje propisuje hrišćanska retorika, saglasni dijelu "otaca Crkve" počev od Grigorija Niskog, Vasilija Velikog do Jovana Damaskina i pisara iz kancelarije patrijarha Fotija u vrijeme uključivanja bugarske crkve u organizaciju konstantinopoljskog patrijarhata. Ton je uzvišen, nema kićenih detalja, nema pravila "igre riječima" ili "sakrivenog značenja". Sve je podređeno namjeri da se odluke predstave kao naredba - one su, jasnoćom izrečenog i aticističkim iskazom, morale da budu zakon i da se u okrilju crkve sprovode kao takve.

Vojislav D. Nikčević

Doba tri kraljevine
(Zahumlje, Srbija i Travunija)
743-960.

743. maj 16.[1]

Episkop Zaharije, rob robova Božjih, ljubljenom u Hristu sinu Andriji, arhiepiskopu crkve Pezara.

Određujemo da u svim danima svoga života budeš pastir, ti i tvoji nasljednici, za ovu oblast: posebno za Kraljevstvo Zahumlje, Kraljevstvo Srbije i Kraljevstvo Travunije Civitati, takođe i za Kotorsko ili Rose, Budvansko, od Avara Lješko,[2] svakako i Drivastsko, i Polatsko, sa crkvama i parohijama njihovim. Ako se pastiri ovaca po žezi i mrazu, danju i noću, naprežu da sačuvaju svoje stado i cijelu noć bdiju da neka od njih ne bi zalutala i propala, ili da je zubima ne bi rastrgle divlje zvijeri, onda sa kolikim naporom i kolikom brigom bi morali da bdimo mi, koji se nazivamo pastiri duša? Zato da se potrudimo da se ne kolebamo u izvršavanju službe koju smo preuzeli, da čuvamo ovce Gospodove, kako nam se ne bi u danu božanskog ispita, pred najvećim pastirom, strogo sudilo za naš nerad, već, kao i drugima uzvišenima, za poštovanje službe. A, palijum, koji se obično koristi za bogoslužbe na praznike koje treba slaviti tokom tvoga života, povjeravamo tebi, kako bi, po običaju tvojih prethodnika, tvoji nasljednici zauvijek sačuvali posvećivanje nama i našim nasljednicima. Dozvoljavamo ti da palijum koristiš samo u danima Uskrsnuća Isusa Hrista, gospodara našeg, ili Vaznesenja i Sv. Pedesetice, u danima rođenja svetih apostola i blaženog Jovana Krstitelja, svakako i za Uspenje blažene Marije, isto i za rođenje gospodara našeg Isusa Hrista, i u danu tvoga zaređivanja i zaređivanja tvojih episkopa, isto tako i za blaženog Gregorija, našeg pretka, blagoslovenog predvodnika ove stolice; dozvoljeno je da tvoje bratstvo treba da se oblači u tvom sekretariju i tako da odlazi na praznične bogoslužbe, jer samo tebi priliči da se staraš za prijevremeno uživanje, za što dobro znaš da su se starali i tvoji decesori i precesori u službi; da ne dozvoliš da nešto u spoljašnjem izgledu ispadne neuređeno i tako da se upropasti sve što dolikuje da bude pravilno uređeno. Podstičemo te, stoga, da se obilježja tvojih običaja priključe ovome, kao i čast ove odjeće, koji skromni življenjem treba da služe djelima, kako bi Božjom voljom mogao u oba slučaja da budeš ugledan. Zato, neka tvoj put bude tvojim sinovima u svemu pravilo, u kome je njima postavljena pravičnost, da rukovode u njemu onim što su naslijedili, da posmatraju, da napreduju uvijek u razboritosti, kako bi se činilo da su zadovoljni u svom Bogu, jer su nadvladali. Neka ne veličaju dobru sreću u kojoj privremeno uživaju, niti preziru nesreću, već što god da se dogodi neka srce pobjeđuje snagom trpljenja. Ništa da ne mrziš, da ne tražiš nikakvo nerazumno zadovoljstvo, da znaju da si odvojen od zla, da tebe neporočnog nikakav loš uticaj ne napravi dostojnim prijekora, pohvala da ne opravdava krivca, da ne budeš blag prema prekršiocima, da ne dopuštaš da se izvršava ono što ne bi bilo kažnjivo. Da bude u tebi prijatnosti dobrih pastira, da bude i oštra strogost sudije, koja bi, svakako, grijala onoga koji neporočno živi, a kažnjavala drugoga, koji čini velike nepravilnosti, ali da nikada revnost pretpostavljenih, koji žele da budu izbavitelji od zala, ne pređe u surovo popravljanje; ukroti gnjev u presuđivanju, a strogost poučavanja koristi tako da uklanjaš grešku, i od ljubavi prema onima koje popravljaš nikada da ne odstupaš. Koliko vrlina dopušta, da se u svemu pokazuješ milostiv, tvoja odbrana pravedno da pomaže pobijeđene; onima koji su ti se suprotstavljali neka smireno protivrječi razum, da se sopstvena moć ne osmjeli da nagovara bogatog na nešto što je izvan vašeg puta, niti da siromahe sopstvena nemoć učini da se odreknu nade, jer u milostivom Bogu može da postoji samo takav, koji izgovori svetu izreku: priliči da episkop

[1] J. V. Pflugk-Harttung: "*Urkunden der päpste 97-1. 197.*", vol. I, col. 49. Ovaj dokument nalazi se i u "Acta Albaniae" kao sumnjive vjerodostojnosti, u navodima. Ovdje je dat izvornik, autentičan.

[2] Ako se uporedi naziv "Licinium" sa poznijim dokumentima onda se vidi da pismo ne govori o Ulcinju - kao slobodan grad on je pod isključivom vlašću Vizantije. (Prim. prir.).

743 Mai 16.

Zacharias episcopus servus servorum dei dilecto in Christo filio Andree, archiepiscopo sanctę Pitauritanę ecclesie [3]). Constituimus, te omnibus diebus vitę tuę esse pastorem, te et successores tuos super istam provinciam: in primis Zachulmię regno et regno Servulię Tribunieque regno Civitati, namque Catarinensi seu Rose atque Buduanensi, Avarorum Liciniatensi atque Scodrinensi, nec non Drivastinensi atque Polatensi cum ecclesiis et parrocchiis eorum. Si pastores ovium sole geluque pro gregi sui custodia die ac nocte contenti sunt, ut ne qua ex eis aut errando pereat, aut ferinis laniata morsibus rapiatur oculis se pervigilantibus; quanto sudore quantaque cura debemus esse pervigiles nos, qui pastores animarum dicimur; adtendamus et subiectum officium exibere erga custodiam dominicarum ovium non cessemus, ne in die divini examinis pro desidia nostra ante summum pastorem neglegentię nos reatus excruciet, unde modo honoris reverentię sublimiores inter ceteros videamur. Palleum autem ex more ad missarum sollemnia celebranda diebus vitę tuę tantum modo tibi concedimus more prędecessorum tuorum, consecratione(s) vero tuorum successorum nobis nostrisque successoribus imperpetuum reservantes. Quod palleum non aliter utendum tibi concedimus, nisi solum modo in die sancte resurrectionis Jesu Christi, domini nostri, sive asscensionis et pentecoste, seu in nataliciis sanctorum apostolorum et beati Iohannis baptiste, nec non et in assumptione beate Marie, simulque in domini nostri Iesu Christi nativitate et in die ordinationis tuę. verum etiam in suffraganeorum tuorum ordinationę. sicuti a beato Gregorio, predecessore nostro, huius alme sedis presule, sancitum est, in secretario induere tua fraternitas debet, et sic ad missarum sollemnia proficisci et nichil tibi amplius liceat ausu temerarię prȩsumptionis arrogare, quam decessores precessoresque tuos usos esse incognitum non habes; ne, dum in exteriori habitu inordinate aliquid arripiat, ordinate etiam, quę licere poterant, ammittantur. Hortamur itaque, ut morum tuorum ornamenta huic conveniant, quum huius indumenti honor, modesta actuum vivacitate servanda sunt, quatenus auctore deo recte utrobique possis esse conspicuus. Itaque via tua filiis tuis sit regula in ipsa, si qua rectitudo illis iniecta est, dirigant, in ea, quod imitentur, aspiciant, in ipsa semper considerando proficiant, ut tuum videatur post deum esse bene, quod vixerint. Cor ergo neque prospera, quę temporaliter blandiuntur,

bude besprekoran. No, sa svim ovim možeš da se koristiš pametno, samo ako imaš magistarsku ljubav, sa kojom, onaj koji je slijedi ne može da odstupi od pravog puta. Evo, najdraži brate, između mnogih drugih, ove su odlike svešteničke službe, ove palijuma, sa kojima, ako im marljivo služiš, ono što si napolju ukazivao da se prihvati, imaćeš u sebi. Pouzdavamo se u tvoja pisma, koja si napisao sa malo riječi, što mora da se tumači pismenošću, no ipak zahvaljujemo njihovom tvorcu što smo saznali istinu, i neka Sveto trojstvo okružuje vaše bratstvo svojom zaštitom i vodi vas svojim putem bogobojažljivosti, kako bi poslije gorčine ovoga života, zaslužili da dospijemo do vječnog blaženstva.

Napisano rukom Teodora, đakona svete carske knjižnice.

extollant, neque adversa deiciant, sed, quidquid illud fuerit, virtutę patientię devincatur. Nullum apud te locum odio (!), nullum favor indiscretus inveniat, districtum te mali cognoscant, insontem apud te culpavilem suggestio mala non faciat, nocentem gracia non excuset, remissum te delinquentibus non ostendas, ne, quod ultum non fuerit, perpetrari permittas. Sit in te ex bonis pastoris dulcedo, sit et iudicis severa districtio, unum scilicet, quod innocenter viventem foveat, aliud, quod inquietos arguendos a pravitate conpescat, sed, quam non nunquam prepositorum zelus, dum districtus malorum vult vindex existere, transit in crudelitate correctio, iram in iudicio refrena, et censura disciplinę sic utere, ut culpa(m) ferias et a dilectione personarum, quas corrigis, non decedas. Misericordem te, prout virtus patitur, in omnibus exibe, oppressos defensos [a] tua iuste subveniat, opprimentibus modestive ratio contradicat, nullus faciem contra iustitiam accipias, nullum querentem iustitiam despicias, custodia in te equitatis excellat, ut nec divitem potentia sua aliquid apud vos extra viam suadeat rationis audere, nec pauperes sua faciat humilitas desperare, quatenus deo miserante talis possit existere, qualem sacra lectio precipit dicens: oportet episcopum irreprehensibilem esse [1]). Sed his omnibus uti salubriter poteris, si magistram karitatem habueris, qua, qui sectatus fuerit, a recto tramite non recedit. Ecce, frater karissime, inter multa alia ista sunt sacerdotii, ista sunt pallii, quę si studiose servaveris, quod foris accepisse ostenderis, intus habebis. Fidem autem in tuis epistolis breviter ascripsisti, litterario explanare [b]) debuerat, redemptori tamen gracias agimus, quod etiam in ipsa brevitate esse cognovimus rectam, sancta trinitas fraternitatem vestram sue protectionis circumdet, atque in timoris sui via nos dirigat, ut post vitę huius amaritudinem ad ęternam simul dulcedinem pervenire mereamur. — Scriptum per manus Theodori, diaconi sacri palatii scriniarii.

Bene valete.

Data XVII Kal. Iunii, per manus Theophilacti, archidiaconi sancte apostolice sedis. Anno Zacharię beatissimo II pape. Indictione XI.

219.
Komiti Sedesklavu[3]
(U godini 879)

Savjetuje ga da poslaniku koga šalje kralju Bugara obezbijedi siguran put i da mu pruži sve što mu je neophodno.

Ljubljenom sinu Sedesklavu, slavnom komiti Slovena.

Budući da je glas o tvojoj ljubavi, dobroti i vjeri u Boga dospio sve do nas, s pouzdanjem u tvoju časnost, savjetujemo ti i nalažemo da za ljubav svetih apostola Petra i Pavla, vaših zaštitnika, učinite da nazočni poslanik, koga šaljemo narodu Bugara, stigne zdrav i nepovrijeđen do ljubljenog sina našeg Mihajla, njihovog slavnog kralja, i da mu, za ljubav Božju, pružite sve što mu je neophodno od hrane i odjeće, jer Bog u Jevanđelju kaže: "Kad učiniste jednome od ovih poniznih, meni učiniste." (Mat. XXV); i apostol: "Budite gostoljubivi među sobom bez mrmljanja". (I Pet. IV). "Jer neki ne znajući primiše anđele na konak." (Jev. XIII). Neka čini tako tvoja ljubav, sine najdraži, kako bi zaslužila da stekne nagradu vječnog života. Datirano kao gore.

218.
Savjetnicima Mihajla, kralja Bugara[4]
(U godini 879)

Od istog argumeta

Petru, Cerbuli i Sundici i ostalim najuglednijim savjetnicima ljubljenog sina našeg Mihajla, kralja Bugara.

Najposlije, pozivam se na ljubav svih vas da neprekidnim podsticajima i sugestijama dajete na znanje ljubljenom našem sinu Mihajlu, vašem starom slavnom kralju, da se vrati, a zajedno sa njim da se vratite i vi, u okrilje svete Rimske crkve, koja želi da uživate u vječnom blaženstvu, a ne da ubjeđivanjima izopačenog učenja nekih drugih, propadnete i upropastite se. Jer mi patimo zbog vašeg odsustva, i pošto vas toliko mnogo volimo, da, kada bi zatražili bilo šta što je pravedno i po volji Boga, to bi mogli i da dobijete od nas, a i mi neizostavno želimo da udovoljimo vašim molbama. Zato, još jedanput i po drugi put opominjemo vas i u Hristovoj riječi upozoravamo vas da se vratite nama, jer se bojim, ako vas ne dovedemo u okrilje vaše svete majke, da ne pogriješimo i mi, a da ne pogriješite i vi, ako odbijete da nas poslušate. Datirano kao gore.

[3] Migne, tomus CXXVI, col. CCXIX.
[4] Migne, tomus CXXVI, col. CCXVIII.

CCXIX.

AD SEDESCLAVUM COMITEM.

(Anno 879.)

Præcipit ut legato quem ad regem Bulgarorum mittit iter tutum præbeat ac necessaria suppeditet.

Dilecto filio SEDESCLAVO glorioso comiti Sclavorum [a].

Quia fama tuæ dilectionis atque bonitatis et religionis in Deum ad nos usque pervenit, confidenter gloriæ tuæ præcipimus atque mandamus ut pro amore sanctorum apostolorum Petri ac Pauli protectorum vestrorum præsentem legatum, quem ad gentem Bulgarorum dirigimus [b], salvum atque incolumem venire faciatis usque ad dilectum filium nostrum Michaelem gloriosum regem eorum, et quæcunque ei sunt necessaria ad victum et vestimentum, illi pro Dei amore administrate, quia Dominus dicit in Evangelio : *Quandiu fecistis uni de minoribus istis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV) : et apostolus : *Hospitales invicem sine murmuratione* (*I Pet.* IV). *Quia per hanc latuerant quidam, angelis hospitio susceptis* (*Heb.* XIII). Agat, fili charissime, de hoc tua dilectio, ut æternæ vitæ præmia percipere valeat. Data *ut supra*.

CCXVIII.

AD CONSILIARIOS MICHAELIS REGIS BULGARORUM.

(Anno 879.)

Ejusdem argumenti.

PETRO, CERBULÆ et SUNDICÆ, cæterisque optimatibus consiliariis dilecti filii nostri Michaelis regis Bulgarorum.

Denique moneo vestram omnium dilectionem ut continuis adhortationibus atque suggestionibus dilecto filio nostro Michaeli glorioso regi seniori vestro annuntietis, vosque cum eo ad sinum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ vos æternæ beatitudinis cupit esse participes, redeat ac redeatis ; ne diutius quorumdam perversi dogmatis suasionibus perniciem ac detrimentum, quod absit, animæ vestræ patiamini, quoniam nos in tantum amorem super vos ducimur, ut quodquid juste et secundum Deum petieritis, a nobis impetrare valeatis, vestrisque petitionibus irrefragabiliter velimus effectum annuere. Hoc iterum iterumque monemus, et in verbo Christo edicimus, ut redire ad nos omnino festinetis ; quia, sicut nos peccare timemus, si vos ad sinum sanctæ matris vestræ non deducimus, ita vos in Deum peccabitis, si nostram vocem audire omittatis. Data *ut supra*.

Kraljevstvo Dalmacije
960 - oko 1040.

Regensburg 1002. Novembar 16.[5]

U ime Svetog i nedjeljivog trojstva. Božanskom milošću Henrih postade kralj. Poznato je svim našim sadašnjim vjernicima, a svakako i budućim, kako je vrlo poštovani duks Venetika i Dalmata po imenu Petar, zajedno sa svojim sinom Jovanom, isto tako duksom, preko ljubljenog nam đakona Jovana i njegovog kapelana, došao k nama, ponizno moleći naše kraljevsko visočanstvo za potvrđivanje uredbe o onome što su ili on sam Petar, ili njegov otac, ili prethodni duksevi posjedovali u Italskom kraljevstvu i što im je od vremena naših prethodnih kraljeva i careva, pa sve do današnjih dana, bilo dodijeljeno. Zato, kako i priliči, udovoljavamo njihovoj molbi posredstvom ljubljene naše žene Kunigunde, svakako, gospodarice ljubljenog nam Opertija, episkopa Veronske crkve, i to potvrđujemo znakom kraljevske moći, i određujemo im, sa postojanom sigurnošću, da posjeduju sve što im je bilo oduzeto od naših prethodnika. Tako, sve što je od vremena Otona Prvog sa njegovim sljedbenicima ili crkvama postojalo u Veronskoj pokrajini, ili u Istarskom carskom dvoru; zatim, našom darežljivošću, potvrđujemo ugovorom da dobiju sve ono što je Oto Veronski prisvojio sebi. Osim toga, takođe, sve ono što je naš stari Oton Treći u navedenoj pokrajini i u Istarskom carskom dvoru sebi i svojim crkvama pismenom naredbom dopustio ili potvrdio da posjeduju, to neka pomenuti duksevi i njihovi nasljednici slobodno drže u cjelini, ili, pak, ono što preko pisma sada kao slobodni ljudi drže, neka slobodno zadrže. Zato, naređujemo da se nijedan duks, komes ili vicekomes, bila to velika ili mala ličnost kraljevstva, ne smije usuditi da im u ovome pravi teškoće. Jer, ako neko to učini, po zakonu će položiti sto livri zlatnika. I, da bi ova naša potvrda nepokolebljivo trajala, ovu stranu naše udredbe označavamo našom rukom i naređujemo da se utisne naš pečat.

Pečat gospodara Henrika (M.), kralja nepobjedivog.

Ejgelbert, kancelar vice Viligijski od arhikapelana pregledano.

Datirano VI kal. decembra, u godini gospodnje inkarnacije MII, u indiktu I, u godini gospodara Henrika kralja I; akt Radespona.[6]

[5] *Monumenta Germaniae historica*, vol. III, col. 24.

[6] Postoji još jedno pismo duksu Dalmacije i Veneta Petru od pape Silvestra Drugog, pisano godine 1000. u Rimu, u kome se govori o njegovim odnosima sa akvilejskim patrijarhom Vitalijem Četvrtim (*Monumenta Germaniae historica*, col 921). Tokom priređivanja ove edicije nije moglo da se dođe do ovog pisma. Dio stručnjaka smatra da se radi o Petru Orseolu. I oni priznaju da nije poznat njegov sin Jovan sa istom titulom. (Prim. prir.).

Regensburg 1002 November 16.

In nomine sanctę et individuę trinitatis. Henricus divina favente clementia rex. Notum sit omnibus fidelibus nostris prȩsentibus scilicet et futuris, qualiter venerabilis dux Ueneticorum et Dalmatianorum[a] nomine Petrus una cum filio suo Iohanne[b] similiter duce per dilectum nobis Iohannem[b] diaconum et suum capellanum nostram adiit[c] maiestatem suppliciter[d] rogitans[e] regium nostre confirmationis preceptum super his rebus, quas vel[f] ipse Petrus vel pater suus seu antecessores duces sub nostris antecessoribus regibus et imperatoribus usque ad nostra tempora dono scripto sive pacto in regno Italico possederunt[g]. Eorum igitur ut oportuit petitioni annuentes per interventum dilectę coniugis nostrę Cunigundę videlicet reginę nostrique fidelis Operti[h] Ueronensis ecclesię episcopi per hoc regię potestatis insigne confirmamus et perpetua illis stabilitate corroboramus omnia a nostris precessoribus facta prȩcepta; et quicquid a tempore domini Ottonis primi a suis decessoribus sive a suis ecclesiis in[i] Ueronensi[k] marchia sive in Istriensi comitatu hactenus possessum est, nostra deinceps libertate possideantur[l] cum confirmatione pacti, quod secundus Otto Veronę sibi fecit. Insuper etiam ea, quae sanctę recordationis senior noster tertius Otto in prędicta marchia et in Istriensi[m] comitatu sibi et suis ecclesiis preceptali scriptione possidenda concessit sive confirmavit, prȩfati duces suique successores et ecclesię licenter in integrum teneant, sive quicquid in prędicta provincia per cartulam libellarii[n] nunc tenent, sine molestatione teneant. Precipientes igitur iubemus, ut nullus dux comes vicecomes marchio sive[o] aliqua regni nostri magna vel parva persona[o] eos vel eorum ecclesias et successores in his[p] molestare audeat. Quod si quis fecerit, centum libras auri iuxta legem componat. Et ut hec nostra confirmatio inconvulsa permaneat, hanc nostri precepti paginam manu propria roborantes nostro sigillo imprimi iussimus.

Signum domini Henrici (M.)[q] regis invictissimi.

Eigilbertus[r] cancellarius vice Uuilligisi[s] archicapellani recognovi.

Data XVI. kal. decembr. anno dominice incarnationis MII, indictione I, anno vero domini Henrici[t] regis I; actum Radespona[u].

Memoriae Slavicae

S. Vladimir
Kralj Dalmacije i mučenik[7]

Vladimir, koji se još zvao i Jovan, bješe sin Petrislava, koji je, poslije smrti svoga oca Hvalimira, uzeo na upravljanje zemlju Zetu, dok su njegova druga dva brata upravljali, Dragomir Travunijom i Humom, a Miroslav Podgorom. Dogodi se nekako, baš kada je Miroslav krenuo na put da vidi svoga brata Petrislava, starijeg po rođenju, pošto se popeo na brod, da se iznenada podigne oluja i on se udavi u samom Skadarskom jezeru, kao i svi koji su bili sa njim. Zemlju koju je on posjedovao, Petrislav priključi Zeti. Poslije toga rodi se Petrislavu sin, koga je nazvao Vladimir, a umro je on u miru i bio zakopan u crkvi Svete Marije, na mjestu koje se zove Gazem. Dijete je, pak, primivši kraljevstvo, raslo uz cjelovitu mudrost i svetost. Dok je još bio mladić i vladao na mjestu svoga oca, napao je dijelove Dalmacije Samuilo, car Bugara od 967. do 1015. godine, i sa velikom vojskom došao je u Vladimirove zemlje. Kralj, koji je istinski bio svet čovjek i nije želio da neko od njegovih pogine u bici, otišao je mirno na brdo koje se nekada zvalo Oblik, a danas se obično naziva Niger i ima veoma težak pristup. Car (tako su se, naime, počeli nazivati bugarski poglavari od vremena Samuila, ogorčeni na grčke careve), razljućen što nije mogao da savlada kralja, ostavio je dio vojske u podnožju brda, a dio poveo sa sobom, da bi produžio osvajanje Ulcinja. Priča stari Vladimirov biograf da je na tom brdu bilo takvih zmija, od čijih su ujeda ugriženi sigurno umirali, ali bi, ipak, oni koji su trebalo da izgube svu snagu, upornim molitvama ostajali blaženi u Bogu, kao da su uopšte bili bez otrova. Međutim, poslao je car glasnike Vladimiru da sa svima koji su bili sa njim siđe sa brda, no kralj se nije nikako povinovao zahtjevima osvajača. Međutim, prefekt tog mjesta, potaknut željom za počastima i bogatstvom, posla caru legate, tvrdeći da će mu predati kralja. Saznavši to, svima onima koji su bili zajedno sa njim izjavi da je spreman da za njih položi na odar svoju dušu, i radije bi dopustio da mu se tijelo raskomada, nego da dozvoli da mu podanici nastradaju, bilo od mača, bilo od gladi. Zatim, oprostivši se sa svima, ode caru, koji ga odmah posla u izgnanstvo, u mjestu Ohridskog regiona, koji se zove Prespa, gdje je bila i careva prijestonica. A car, pošto nikako nije mogao da osvoji Ulcinj, toliko se razljutio, da je ognjem i mačem opustošio cijelu Dalmaciju, tako da se činilo kako je ta zemlja ostala bez ijednog žitelja; na isti način je opustošio Samuilo i primorske i planinske zemlje sve do Zadra, i tako se preko Bosne i Raške vratio u svoj kraj. Vladimir, pak, bačen u okove, posvećivao se danju i noću molitvama i postovima. Jednog dana prikaza mu se Anđeo Božji, bodreći ga i nagovještavajući mu šta će se u budućnosti dogoditi, da će, svakako, biti oslobođen okova i da će primiti slavu mučeništva. Ojačan anđeoskom vizijom, kralj se još više posvetio molitvama i postovima. Tako, jednog dana careva kćerka, po imenu Kosara, vođena božanskim duhom, dođe ocu i zatraži od njega da ode i vidi zarobljenike i da okupa njihovu djecu, što joj otac rado dozvoli. I tako, siđe Kosara u zatvor da izvrši milosrdno djelo i kada ugleda Vladimira, koji nije blistao samo božanskom ljepotom, već i božanskom produhovljenošću, ona osta očarana njegovim dostojanstvom, umiljatošću i čednošću, i opčinjena govorom koji je bio slađi od meda i saća, pa se tako mučila djevica zbog lijepog tijela i duha. A, otkako je čula da potiče iz kraljevskog roda, zavolje njega i naumi da ga odmah oslobodi iz zatvora. Zato dođe caru, pade mu pred noge i zatraži da se vjenča za kralja Vladimira, dodajući da će prije da umre nego da se uda za drugog. Odobri ovu molbu car, jer je veoma volio kćerku i znao je da će Vladimir postati kralj. Potom naredi da ga odmah dovedu njemu, pa mu, okupanog u banji i obuče-

[7] *Acta sanctorum, mensis octobris*, tomus undecimus, col. XXII.

Memoriae Slavicae.

8. Vladimirus, rex Dalmatiæ & martyr.

Vladimirus, qui et Joannes, filius erat Pretislai, qui, mortuo parente suo Chvalimiro, regionem Zentam acceperat regendam, dum alio duo fratres ejus, Dragomirus Travuniæ et Cholmiæ, Miroslaus Podgoriæ præessent. Quodam vero tempore accidit, ut Miroslaus veniens, causa visendi fratrem suum Pretislaum, natu maximum, navim ascenderit, ortaque subito tempestate, perierit in lace Scodriensi ipse et qui cum eo erant; cujus terram possedit Pretislaus Zentæque adjunxit. Post hæc genuit Pretislaus filium, quem Vladimirum vocavit, et in pace quievit, sepultus in ecclesia sanctæ Mariæ, in loco qui dicitur Gazem. Puer autem, accepto regno, crescebat decoratus omni sapientia et sanctitate. Dum adhuc esset adolescens, regnaretque in loco patris sui, invasit Dalmatiæ partes Samuel, Bulgarorum imperator ab anno 967 ad annum 1015, venitque in terras Vladimiri cum magno exercitu. Rex vero, qui vir sanctus erat, nolebatque aliquem de suis perire in bello, secessit humiliter in montem qui olim *Obliquus* dicebatur, hodie vero *Niger* appellari solet, et est difficilis accessu. Imperator itaque (sic enim vocari cœperunt Bulgariæ principes inde a tempore Samuelis, Græcorum imperatoribus infensissimi,) cernens, se regi prævalere non posse, partem sui exercitus ad montis pedem reliquit, partemque secum ducens, ad expugnandum Dulcinium oppidum perrexit. Narrat Vladimiri biographus antiquus fuisse in monte illo serpentes, quorum morsus certam læsis mortem inferrent, precibus vero beati ad Deum fusis omnem nocendi vim, quasi sine veneno essent, amisisse. Interea misit imperator nuntios Vladimiro, ut cum omnibus, qui cum eo erant, descenderet de monte; sed rex minime acquievit invasoris jussis. Præfectus autem loci istius, honorum divitiarumque studio abreptus, misit ad imperatorem legatos dicens se traditurum regem. Re cognita, rex, congregatis omnibus, qui cum eo erant, se paratum esse declaravit, animam pro omnibus ponere, et corpus sponte tradere trucidandum potius, quam ut subditos universos

nog u kraljevskog odijelo, u prisustvu velmoža svoga carstva, preda kćerku za ženu. Poslije svadbenih svečanosti, po carskom običaju, proglasi Samuilo Vladimira za kralja i pridoda mu u vlasništvo cijeli region Drača. Osim toga, vrati Dragomiru, Vladimirovom stricu, Travuniju, kojom je prije toga on vladao. Živio je kralj Vadimir sa Kosarom, ženom svojom, u potpunoj pobožnosti i moralnoj čistoti, obožavajući Boga i služeći mu neprestano, i upravljao je svojim narodom sa strahopoštovanjem prema Bogu i pravičnošću. Kada bi se Samuilo zadržao u neprekidnim ratovima protiv Grka, bio mu je najvjerniji saveznik i pružao je sjajne primjere odvažnosti. Naročito je progonio opaku jeres bogumila, koja se tada u svojoj moći širila na sve strane. Poslije Samuilove smrti, u 1014. godini, dana 15. septembra, njegovo carstvo je preuzeo Radomir Gavrilo, Kosarin brat, koga uskoro prevarom usmrti Jovan Vladislav, po savjetu i nagovoru grčkog cara Vasilija Bugaroubice i zavlada Bugarskom, koja se naširoko prostirala. A, da bi sigurnije vladao sam, takođe po savjetu Vasilija, odluči da smakne Vladimira i zato mu je bilo milije da se on sam, sa svojom bezbožnom ženom, prikloni mišljenjima bogumila, nasuprot Vladimiru, koji ih je najviše mrzio, što smo malo prije vidjeli i što stvarno potvrđuje Grk S., Vladimirov biograf. Zbog toga pošalje Vladislav njemu glasnike, koji su ga molili da se vrati. Njihovim molbama suprotstavi se kraljica i nagovaraše muža da joj dozvoli da ga napusti, kako bi u tome istrajao sam i ostao besprijekoran. Dopusti to ženi Vladimir i Kosara ode svom bratu od strica, koji je primi sa poštovanjem, ali i podmuklo. Zatim on ponovo posla legate kralju, koji mu doniješe zlatan krst i zakletvu sa riječima: "Zašto oklijevaš da dođeš? Evo, tvoja žena je kod mene i nije pretrpjela nikakvo zlo, već, naprotiv, ugošćena je s poštovanjem. Zato primi zakletvu krsta i dođi da te vidim i sa darovima da te vratim kući, zajedno sa tvojom ženom." Odgovori mu kralj: "Znamo da Gospodar Naš Isus Hristos nije stradao na zlatnom ili srebrnom krstu, već na drvenom. Zato, ako želiš da povjerujem tvojoj zakletvi i tvojim riječima, pošalji mi preko ruku vjerujućih ljudi drveni krst i ja ću tada doći sa vjerom u Gospodara Našeg Isusa Hrista i nadom u spasonosni krst i dragocjeno drvo." Tada, onaj, dvojici pozvanih episkopa, od kojih se jedan zvao David, i nekom monahu, obmanjujući ih u svojoj zakletvi, preda drveni krst i uputi ih kralju Vladimiru. Kralj, uistinu, primi krst i radostan pustio je da ga slave u zemlji, potom tako celivanog stavio ga je u svoja njedra i, pošto je poveo sa sobom malu pratnju, krenuo je na put caru. Zapovijedi car da se njemu na putu postave zasjede, kako bi ga u samom prolasku ubili. No, Bog, koji je čuvao svoga raba još od djetinjstva, nije želio da on neoprezno pogine, pa zato je poslao svoje anđele da ga čuvaju; i kada je prolazio kroz mjesta gdje su bile postavljene zajede, oni u zasjedi gledali su kralja kako ga prate vojnici, kao da je to cijela vojska, pa su odbacili mačeve i preplašeni razbježali su se na sve strane. Tako Vladimir stiže u Prespu, carsku prijestonicu, uđe u kuriju, i po svom običaju, stade da se moli Bogu. Kada car dozna za njegov dolazak bješe veoma rasrđen: vjerovao je, naime, u svom srcu, da je svakako izvršeno ono čemu se nadao, da je od onih kralj ubijen i zato, da ne bi izgledalo da je on sam krivokletnik i izvršilac zločina, došao je u staru Prespu. Ali, kada je već vidio da je njegovo zločinačko djelo otkriveno, za vrijeme ručka potajno je otpremio dželate da zakolju najsvetijeg kralja. Opkolili su vojnici Vladimira koji se molio, a on, shvativši o čemu se radi, pozvanim episkopima i monahu, koji su došli na isto mjesto, prebacio je krivicu za krivokletstvo, a oni zbog srama nijesu mogli u oči da ga pogledaju. Tada, u potpunoj molitvi i ispovjesti, ljubljenom u tijelu i krvi Gospoda, držeći u rukama onaj krst koji je dobio od cara, doda: "Moli se za mene, Gospode moj, a ovaj časni krst, zajedno sa vama, neka mi bude svjedok u Božjem danu, jer bez krivice umirem". Zatim slavljenim krstom blagoslovi episkope i, okružen mnogima koji su plakali, izađe iz crkve, a vojnici mu odmah tu do vrata odrubiše glavu, na dan dvadeset i drugog maja 1015. godine. Njegovo tijelo odniješe episkopi i časno, sa himnama i hvalospjevima, sahraniše ga u istoj crkvi. A da bi Bog obznanio blažene zasluge mučenika, učinio je da se mnogi, koji su bili mučeni raznim bolestima, poslije izvršenih molitvi

universos sineret pati, sive gladium, sive famem. Igitur omnibus valedicto, perrexit ad imperatorem, a quo continuo in exilium relegatus fuit in locum regionis Achridanæ qui vocatur Prespa ; ubi et curia imperatoris erat. Imperator cum Dulcinium expugnare nullatenus valeret, ira accensus totam Dalmatiam igne ferroque devastavit ita, ut sine habitatore regio ista esse videretur ; similiter et maritimas terras montanasque vastavit Samuel usque ad Jadram, et ita per Bosnam et Rasciam reversus est in sua. Vladimirus interea detinebatur in vinculis, orationi et jejuniis vacans die noctuque. Quadam autem die apparuit ei Angelus Domini, confortans eum, et nuntians quæ ei ventura erant, quomodo nimirum carcere liberandus esset et martyrii palmam acceptu-rus. Visione angelica roboratus, rex magis ac magis orationibus incubuit et jejuniis. Quadam itaque die imperatoris filia, Cossara nomine, divino spiritu impellente, accessit ad patrem, petiitque ab eo veniam visendi captivos et pedes eorum lavandi : quod ei concessit pater libenter. Descendit itaque in carcerem Cossara, ut opus misericordiæ perficeret ; cumque vidisset Vladimirum non modo forma speciosum esse, sed etiam divina prudentia plenum, ejusque humilitatem, mansuetudinem et modestiam fuisset admirata, ac sermone super mel et favum dulci refecta, condoluit juveni, et corpore et anima adeo pulchro. Et quoniam audierat eum ex regali prosapia ortum esse, adamavit eum, et a vinculis liberare continuo statuit secum. Quapropter ad imperatorem accedens, ad pedes ejus provoluta, Vladimirum regem in sponsum sibi expetivit, addens se morituram potius, quam alii nupturam. Annuit petitioni imperator, quia valde filiam diligebat, et sciebat Vladimirum esse regem ; statim itaque eum jussit sibi præsentari ; balneo lotum et veste regia indutum, et benigne intuens atque osculans, coram regni sui magnatibus, tradidit ei filiam suam in uxorem. Celebratis nuptiis more regali, constituit Samuel Vladimirum in regem, totamque regionem Dyrachii priori ejus possessioni adjunxit ; Dragomiro præterea, Vladimiri patruo Tribuniam, quam antea rexerat ille, restituit. Vivebat Vladimirus rex cum Cossara, uxore sua, in omni sanctitate et castitate, diligens Deum, et serviens illi assidue, populumque sibi commissum regebat cum timore Dei et justitia. Cum autem Samuel bellis contra Græcos distineretur fere continuis, socius illi fuit fidelissimus, atque insignia virtutis præbuit documenta. Præsertim vero insectabatur nefandam Bogomilorum hæresim, quæ tunc in ditione sua passim grassabatur. Defuncto Samuele, anno 1014, die 15 septembris, imperium ejus accepit Radomirus Gabriel, Cossaræ frater, quem mox Joannes Vladislaus, Basilio Græcorum imperatore Bulgaroctono suasore et instigatore, dolo interfecit, et Bulgariam, qua late patebat, regendam accepit. Ut autem, securius gubernacula teneret solus, Vladimirum quoque perimere secum statuit, eodem Basilio consulente ; idque eo libentius, quod Bogomilorum placitis ipse simul cum impia uxore sua esset addictus ; Vladimirus contra inimicissimus, ut vidimus supra et ut aperte testatur græcus S. Vladimiri biographus. Quare nuntios ad eum misit Vladislaus qui eum ad se venire rogarent ; quibus auditis, obstitit regina, viroque persuasit ut se abire sineret, quo incolumis maneret ipse. Dimisit uxorem Vladimirus, perrexitque ad consobrinum suum Cossara, quam ille honorifice quidem suscepit, at fraudulenter. Etenim legatos misit ad regem secundo, qui crucem auream ei deferrent fidemque, dicens : Quare venire dubitas? Ecce uxor tua apud me est, et nil mali passa, imo honorifice a me tractata. Accipe fidem crucis, et veni, ut videam te et cum donis domum remittam, simul cum uxore. Cui respondit rex : Scimus, quod D. N. Jesus Christus, non in aurea vel argentea cruce passus est, sed in lignea ; igitur, si fides tua vera est, veraque verba tua sunt, ligneam crucem mitte mihi per manus religiosorum hominum, et ego tunc veniam, virtute D. N. Jesu Christi confisus et spem habens in vivifica cruce ac ligno pretioso. Tunc accersitis duobus episcopis, quorum alter vocabatur David, et quodam monacho, mentiendo illis fidem suam, dedit Vladislaus ligneam crucem, destinavitque ad regem Vladimirum. Rex vero accipiens crucem, pronus adoravit in terra, et deosculatus recondidit in sinu suo, assumptisque paucis secum, profectus est ad imperatorem. Jusserat imperator per viam ponere ei insidias, ut morte afficerent transeuntem ; Deus autem, qui ab infantia custodivit famulum suum, noluit eum improvide e vivis exire ; nam misit angelos suos, qui eum custodirent ; cumque pertransiret loca ubi insidiæ positæ erant, videbant insidiatores comitari regem milites, quasi alas habentes, manuque gladios gestantes, ac perterriti diffugerunt, quisque in locum suum. Vladimirus itaque venit Prespam, imperatoris sedem, atque curiam ingressus, ut ei mos erat, cœpit orare Deum. Ut autem cognovit imperator adventum ejus, valde iratus est : proposuerat nempe in corde suo curare ut ab aliis occideretur rex, antequam Prespam veniret ; ne perjurus videretur ipse aut necis complex. Verum cum jam videret opus suum nequissimum detectum esse, tempore prandii spiculatores subornavit, qui piissimum regem decollarent. Orantem igitur circumdant milites Vladimirum ; at ille, ut rem cognovit, vocatis episcopis et monacho qui ibidem aderant, perjurii crimen exprobravit eis, præ pudore vultum ejus non audentibus aspicere. Tunc, absoluta oratione et confessione, accepto corpore et sanguine Domini, crucemque illam ab imperatore sibi oblatam manibus tenens, adjecit : Orate pro me, Domini mei ; et hæc crux veneranda una vobiscum sit mihi testis in die Domini, quoniam absque culpa morior. Dein, adorata cruce, pacem dedit episcopis ; et flentibus omnibus egressus est ecclesia, moxque a militibus ad januam ejusdem capite truncatus est die mali vigesima secunda anno 1015. Corpus ejus tulerunt episcopi et in eadem ecclesia cum hymnis et laudibus honorifice sepelierunt. Ut autem merita beati martyris declararet Dominus, multi diversis languoribus vexati, post orationes ad ejus tumulum peractas, sanabantur. Quibus omnibus ad pœnitentiam motus Vladislaus, timoreque perculsus, concessit consobrinæ

kod njegovog groba, izliječe. Vladislav, podstaknut i uplašen svim ovim stvarima, dozvoli svojoj sestri od strica, koja je bila ophrvana velikim bolom, da može odnijeti tijelo blaženog Vladimira i sahraniti ga gdje god želi. Odnese tijelo blaženog muža kraljica i sahrani ga u mjestu Krajina, gdje bješe njegova kurija, sada maleno selo, udaljeno od Starog Bara oko devet hiljada stopa prema istoku, u crkvi Blažene Marije. Leži tamo tijelo sasvim nepromijenjeno i prijatno miriše, kao da je bilo veoma namirisano i sahranjeno, i u ruci drži onaj krst, koji je dobio od cara (ovo su riječi Dukljanâ); i do današnjih dana tamo se ispunjavaju mnoga dobročinstva onima koji ih traže valjanim srcem, a, i veliko mnoštvo naroda skuplja se u toj crkvi svake godine, za vrijeme njegovog svetog praznika. A žena Vladimirova, Kosara, živjela je poput svetice pobožno i čedno, i bila je sahranjena u istoj crkvi, do nogu svoga muža. U isto vrijeme kada je bilo prenošeno tijelo blaženog mučenika iz Prespe u Krajinu, Vladislav, uz obećanje cara Vasilija, skupivši vojsku dođe da zauzme zemlju Vladimirovu i Drač. Stajao je tako on ispred Drača u želji da ga osvoji, ali prije nego što je to učinio opaka smrt udalji ga od živih. Naime, jednog dana dok se gostio, vidio je pred sobom viziju naoružanog vojnika, sasvim sličnog Vladimiru, i veoma uplašen silnim glasom je uzviknuo: "Dođite brzo, vojnici moji!" Govoreći to ustao je sa visoke stolice kako bi pobjegao, i odmah, proboden od Anđela, kako pričaju Dukljani, ili kako više vole Grci, odnijet tajanstvenom silom, sruši se na zemlju i umre i u tijelu i u duši. A svi njegovi vojnici razbježaše se u grozi i strahu. Tako je božanskom presudom učinjeno da najgori bratoubica, koji je, dok je ručao, naredio da se pogubi Sv. Vladimir, isto tako i sam poginuo za vrijeme jela. Umro je 1019. godine.

consobrinæ suæ dolore maximo afflictæ, ut ei liceret beati Vladimiri corpus tollere et honorifice condere ubicunque vellet. Tulit itaque regiua beati viri corpus et in loco Craina, ubi curia ejus fuit, nunc autem vicus est exiguus, ab Antibaro passuum millia circiter novem in orientem distans, in ecclesia B. Mariæ condidit. Jacet ibi corpus integrum et suave olens, quasi multo aromate conditum, et crux illa, quam ab imperatore acceperat, in manu hæret (verba sunt Diocleatis); multaque beneficia recto corde petentibus præstantur ibi in hodiernum diem, et magna populi multitudo in ecclesia ista quotannis die festivitati ejus sacro conspicitur congregata. Uxor vero Vladimiri, Cossara, sanctimonialis effecta, pie et sancte vixit, et in eodem templo sepulta fuit ad pedes viri sui. Eodem tempore quo translatum fuit beati martyris corpus Prespa Crainam, Vladislaus, congregatis copiis venit possidere terram Vladimiri et Dyrrachium, juxta Basilii imperatoris promissa; stetit itaque ante Dyrrachium, ut obsidione caperet; verum antequam perficeret eam, morte improba e vivis cessit. Etenim quadam die, dum epularetur, videre sibi visus est militem armatum, beato Vladimiro quam simillimum; terroreque perculsus exclamavit magna voce: Accurrite, milites mei! accurrite et defendite me, quia Vladimirus occidere me vult! Et hæc dicens surrexit de solio suo, ut fugeret; statimque percussus ab Angelo, ut tradit Diocleas, aut ut Græci malunt, vi occulta sublatus, corruit in terram, et mortuus est corpore et anima. Milites ejus fugerunt omnes præ timore et terrore: sicque divino judicio factum est, ut nequissimus fratricida, qui ad prandium sedens S. Vladimirum decollari jusserat, ipse hora cœnæ percuteretur. Obiit anno 1019.

DIES XXIII MAII.

Benedikta VIII poslanica Vitalu[8]

Benedikt episkop sluga slugu Božjih. Voljenom u Hristu sinu Vitalu arhiepiskopu svete Epitabritanske (epidaurske) stolice i grada Labuze (Raguze) i kraljevstvu Lahomije (Zahumlja), Sorbulije (Srbije) i Travunije, odnosno grada Kotora ili Bara ili Ulcinja sa njihovim crkvama i parohijama. Ako su pastiri ovaca na straži, i po suncu, i po mrazu, zbog svog stada i revnosni i danju i noću, da ne bi neka od njih stradala ako odluta ili (bila) ugrabljena i rastrgnuta od divljih zvijeri. Sa koliko napora i brige uvijek... mi koji se zovemo pastirima duša budno motrimo na Božje stado, da ne bi na dan... ispita zbog naše nebrige, pred Vrhovnim Pastirom bili mučeni zbog nemara. Otuda samo poštovanjem prema dobru smatramo se uzvišenim među ostalima. A plašt tvom Bratstvu, po običaju svojih prethodnika, dopuštamo samo za tvog života u vrijeme držanja svečane mise, i zauvijek zadržavamo pravo na osveštanje tvojih nasljednika nama i našim nasljednicima. Dopuštamo ti upotrebu plašta samo u dane Sv. Vaskrsenja i Vaznesenja Hristovog, Pedesetnice ili u dane Rođenja sv. Apostola i bl. Jovana Krstitelja kao i na dan Uspenja bl. Marije, kao i prilikom rukopoloženja tvojih sufragana. Plašt moraš obući u sakristiji kao što je odredio naš prethodnik Gregorije poglavar ove Svete stolice, i tako (obučen) da dođeš na svetu misu. I ništa više ne smiješ nepromišljeno prisvojiti, nego što znaš da su činili tvoji prethodnici. Da se nešto neuređeno u držanju izvanjaca ne primi, a dozvoljava se ono što je uređeno. Stoga podstičemo da ovdje pristaju odličja tvog položaja. Poštovanje prema ovom odijelu treba sačuvati skromnim životom, uz Božju pomoć, da valjano i u svakoj strani možeš biti od ugleda. Život tvoj neka bude mjerilo tvojim sinovima, ako im se pripiše neka jakost, neka se upravljaju onim što oponašaju, neka motre na njega uvijek razmišljajući da napreduju, da se čini tvojim poslije Gospoda dobro što su živjeli (pobijedili?). Neka ne veličaju ono što trenutno prija niti neka ne tjeraju neprijatnosti, neka se kod tebe ne nađe nikakva neprilična zaštita. Budi milosrdan prema svima kao što krepost dopušta, pravedno budi branitelj nadvladanim, nikoga ne primi protiv pravičnosti, da bi mogao biti onakav kako kaže Sv. pismo: "Episkop treba da je besprijekoran". Eto premili brate, šta je to između mnogog drugog što krasi sveštenstvo, što krasi plašt, ono što marljivo budeš očuvao, što spolja budeš pokazao da si primio, unutra ćeš imati. Neka te Sveto Trojstvo milošću svoje zaštite obavije da poslije gorčine ovog života zajedno zaslužimo milost vječnog života.

Pisao Gregorije podkancelar gospodara pape Benedikta VIII, mjeseca septembra, dana 27. 6-og indikta, godine jedanaeste njegovog pontifikata.

Zbogom! (1023)

[8] Farlati, VI, 42-43.

✠ *Benedictus Episcopus servus servorum Dei. Dilecto in Christo Filio* (1) *Vitali Archiepiscopo Sancte* (2) *Epitabritane Sedis e Civitate* (3) *Labusedi in regno* (4) *Lachomii, & Sorbulii, &* (5) *Tribunia, vel Civitate* (6) *Katarinensi, aut Antivarensi, seu Ulcini cum Ecclesiis & Parochiis eorum. Si pastores ovium sole geluque pro gregis sui custodia die ac nocte contenti sunt, ut nequa ex eis aut errando pereat, aut ferinis morsibus laniata rapiatur: quanto sudore quantaque cura semper ad . . . . esse previgiles erga gregem Dominicum nos, qui Pastores animarum dicimur, ne in die . . . . examinis pre dessidia nostra ante Summum Pastorem negligentie reatus excruciet. Unde modo bonorum reverentia sublimiores inter ceteros judicamur. Pallium autem Fraternitati tue more Anteccessorum tuorum ad Missarum solepmnia celebranda diebus vite tue tantum modo tibi concedimus. Consecrationem vero successorum tuorum nobis nostrisque successoribus in perpetuum reservantes. Quod Pallium non aliter utendum tibi concedimus nisi solummodo in die Sancte Resurrectionis* (7) *& Ascensionis, & Pentecostes, seu in Natalitiis Sanctorum Apostolorum, & B. Joannis Baptiste, nec non & in Assumptione Beate Marie, verum etiam in ordinatione Suffraganeorum tuorum. Pallium vero sicuti a Predecessore nostro Domno Gregorio hujusce alme Sedis Presule sancitum est, in Secretario induere Fraternitas tua debet & ita ad Missarum solepmnia proficisci. Et nihil tibi amplius liceat ausu temerarie presumptionis arrogare, quam Decessores* (8) *Predecessoresque tuos usos esse incognitum non habes. Ne dum in exterorum habitu inordinate aliquid arripitur, ordinate etiam que licere poterant, amittantur. Hortamur itaque ut morum tuorum ornamenta huic conveniant. Quum hujus indumenti honor modesta actionum vivacitate servandus est, quatenus auctore Dom. recte utrobique possis esse conspicuus. Vita tua filiis tuis sit regula in ipsa si qua fortitudo illis injecta est, dirigant in ea quod imitentur, aspiciant in ipsa semper considerando proficiant, ut tuum videatur esse post Dominum, bene quod vixerint. Cor ergo ne perprospera, que temporaliter blandiuntur extollant, neque adversa dejiciant, nullum apud te .... locum nullum favor indiscretus inveniat. Misericordem te pro ut virtus patitur omnibus exhibeas, oppressis defensio tua juste subveniat, nullius faciem contra justitiam accipias, ut talis possis esse, qualem Scriptura dicit: Oportet Episcopum irreprehensibilem. Ecce Frater Karissime inter multa alia ista sunt Sacerdotii, ista sunt Pallii, que si studiose servaveris, quod foris accepisse ostenderis, intus habebis. Sancta Trinitas Fraternitatem tuam gratia sue protectionis circumdet, ut post vite hujus amaritudinem ad eternam simul dulcedinem pervenire mereamur.*

Scriptum per manum Gregorii Ypocancellarii Domini Benedicti Octavi Pape in mense Septembri die viceſimo septimo Indictione VI. anno Pontificatus ejus undecimo.

✠ *Bene valete.* (9)

(Benediktinci osnivaju manastir na Lokrumu)

[9]Pečat latovišta protospatarija *Epitokrusu Triku Trati*, i strategu Srbije i Zahumlja. Dat je tebi Petru opatu na Lokrumu i ostaloj braći mjeseca jula dana sedmog. Isti pomenuti prečasni Petar opat i njegova braća su zahtijevali od nas crkvu Sv. Pankratija sa Babine pale (Babin kuk?) koja je na Meletu (Mljetu?), sa svim zemljama da za sva vremena budu u njihovom posjedu. Ova molba nam se veoma dopala da damo to mjesto istim vjernim slugama za spas naš i oprost od grijeha naših duša i svih pokojnika. Stoga dopuštamo i trajno im dajemo pomenutu crkvu sa svim zemljama i neka ne trpe nikakvo nasilje ili opovrgavanje niti od Ragužana niti od Stonjana, ili od nekih drugih ljudi Latina ili Slovena, već uvijek bez spletke i bez zapreke od strane bilo kog lica neka posjeduju pomenuto mjesto. A ko god im bude smetao iz zavisti neka na njega padne kletva svemoćnog Boga, Djevice Marije, prvaka apostolskih Petra i Pavla kao i svih svetaca. Mjeseca jula, gore navedenog indikta. (1023)

[9] Farlati, VI, 46.

Sigillum Latoviſti Protoſpatarii Epitocruſſo Trico Ypati, & Stratigo Srviæ, & Zachulmiæ. Datum eſt tibi Petro Abbati Lacromone, & reliquis Fratribus menſe Jul. die 7. Idem prædictus Venerabilis Petrus Abbas, & Fratres ejus poſtulaverunt nobis. Eccleſiam S. Pancratii de Babina Palla, que eſt in Meleta cum omnibus terris, quatenus in poteſtate ſua omni tempore poſſederent. Hæc enim petitio valde placuit nobis dare locum iſtum iiſdem fidelibus ſervis pro ſalute noſtra, & remiſſione animarum noſtrarum omnium defunctorum. Igitur concedimus & ſtabilitate damus eis præfatam Eccleſiam cum omnibus terris, & nullam vim, vel indetationem patiantur, neque a Raguſeis, neque a Stagnenſibus, neque ab aliis quibuſcumque hominibus Latinis, vel Sclavis, ſed ſemper ſine calupnia, & ſine impedimento omnis humanæ perſonæ locum præfatum poſſideant. Quicumque autem cauſa invidiæ eis impedimentum fecerit, Dei Omnipotentis, & Virginis Mariæ, & Principum Apoſtolorum Petri, & Pauli, atque omnium Sanctorum maledictionem habeant. Dat. menſe Jul. Inaict præſcripta.

Kraljevstvo Slovena
oko 1040. do 11...

(Benediktinci na Mljetu)

[10]U ime Oca, Sina i Sv. Duha. Ja Gabrijel episkop Zahumlja zajedno sa sudijom Miroslavom, banom Ratimirom i Stratimir i prokurator Kraimir zajedno sa svim plemstvom Zahumlja. Dođe kod nas opat Vital iz manastira Sv. Benedikta iz Lokruma da traži mjesto na ostrvu koje se zove Melet (Mljet?) i dali smo mu čitavo mjesto Babine Pale na kome je crkva Sv. Pankratija koja se tako zove, da ako neko iz Zahumlja bude htio ovaj čin da omalovaži ili suprotno da učini, neka ga svi u Zahumlju smatraju neprijateljem. Povrh toga neka bude proklet od Boga i 12 apostola, kao i od sv. Marije majke Gospodove i od svih svetaca. I ja presviter Milogaj sv. Mihaila napisah po njihovoj naredbi. (oko 1044)

(Župani i plemići Zahumlja)

[11]Ja Granhije sa svim mojim županima i plemićima Zahumlja dajem i čvrsto potvrđujem crkvu Sv. Pankratija sa Babine Pale, koja je na Meletu, sa svim zemljama manastiru Sv. Benedikta ovim pismom koje je napisano po mom nalogu i zapečaćeno mojim pečatom, koje prečasnom opatu Grobisa... da pomenutu crkvu Sv. Pankratija posjeduju bez ikakve smetnje, da je po svojoj volji zauvijek drže. Ako neko bude pomislio, po đavolovom nagovoru da ih spriječi u tome, neka ih stigne Božja kazna i gnjev i kletva Djevice Marije, i svih svetaca.

Osim ovog naše mišljenje učvršćuje drugi dokument kralja Radoslava koji je god. 4074. vladao kod Srba. On je god. 1058. sa svojom suprugom Julijom na mjestu koje se zove Baleni kod Terbunija, kako se čini benediktinskim monasima sagradio manastir i poklonio ga "Monasima Sv. Benedikta od Lokruma. U vrijeme arhiepiskopa Vitala i opata Petra i priora Dominika. Ja kralj Radoslav itd. sa svojom ženom Julijom i sinom Branislavom želim da se sagradi manastir na Baleni i da se da monasima Sv. Benedikta od Lokruma itd." (oko 1058)*

[10] Farlati, VI, 45.

[11] Farlati, VI, 45-6. - Petar, porijeklom Ragužanin, monah tremitanski na ostrvu Lokrumu uveo je instituciju benediktinskog manastira. (Prim. prir.).

* Arhiepiskop Vital bio je administrator u Raguzi do kraja 1044. Znači dokument je iz istog doba kao prethodni (primjedba priređivača).

✠ *In nomine Patris , & Filii , & Spiritus Sancti Ego Epiſcopus Gabriel Zachulmiæ una cum Judice Miroſlavo & Bano Ratimiro , & Stralymir , & Procurator Craimir una cum omnibus Zachulmiæ Nobilibus . Venit ad nos Abbas Vitalis de Monaſterio S. Benedicti Lacromone quærere locum Inſula quæ vocatur Meleta , & dedimus ei locum totum Babinæ Pallæ , in quo eſt Eccleſia S. Pancratii tali nomine , ut ſi aliquis Zachulmiæ homo irritare hoc factum voluerit , vel contrarium fecerit , ſit omnibus Zachulmiæ inimicus hominibus . Inſuper maledictus ſit a Deo , atque a duodecim Apoſtolis , nec non a Sancta Maria Matre Domini , & ab omnibus Sanctis . Et ego Præsbyter Milogaij S. Michaelis juſſu eorum ſcripſi .*

Ego Granchi cum omnibus meis Juppanis , & Nobilibus Zachulmiæ do , & ſtabiliter affirmo Eccleſiam S. Pancratii de Babina Palla , quæ eſt in Melcta cum omnibus terris Monaſterio S. Benedicti

dicti ſub his litteris præcepto meo inſcriptis , & ſignaculo meo ſigillatis , quas venerabili Abbati Grobis . . . ut præfatam Eccleſiam S. Pancratii abſque omni indetatione obtineant , & ad voluntatem ſuam in perpetuum poſſideant . Si quis autem diabolica audatia impedimentum eiſdem facere præſumpſerit , ultionem Dei , & iram ſuper ſe excitet , etiamque Virginis Mariæ , Sanctorumque omnium maledictionem incurrat .

Præterquamquod ſententia noſtra firmatur alio diplomate Radoslavi Regis, qui an. 1074. apud Serblos regnabat. Is quippe anno 1058. cum Julia conjuge ſua in loco, cui nomen Baleni, apud Terbuniatas, ut videtur, Cœnobium Monachis Benedictinis conſtruxit, & donavit *Monachis S. Benedicti de Lacroma; Temporibus Vitalis Archiepiſcopi, Petri Abbatis, & Dominici Prioris &c. Ego Rodoslavus Rex &c. cum uxore mea Julia, & filio Branislavo, volo quod conſtruatur Monaſterium in Baleni, & detur Monachis S. Benedicti de Lacroma &c.*

(Papa Gregorije Petru, arhiepiskopu barskom)

[12]Gregorije episkop sluga slugu Božjih. Voljenom u Hristu sinu Petru Svete... stolice, iz grada Labuza u kraljevstvu Zahumlja, Sorbula (Srbije?), Travunije odnosno grada Karere i Bara odnosno Ulcinja, Drivasta, Polata, kao i Skadra sa njihovim crkvama i parohijama. Ako pastiri itd.

Pisano rukom Jovana, pisara naše palate. Zbogom ostajte!

Pisano 21. maja rukom Petra đakona bibliotekara i kancelara svete Apostolske stolice, godine Gospodnje, Gregorija VII pape četvrte godine pontifikata, 14-og indikta. (1077)

Pismo pontifika Gregorija kralju Mihajlu[13]

Episkop Gregorije, rob robova Božjih, kralju Slovena Mihajlu pozdrav i apostolski blagoslov.

Zaslužna smjernost tvoje pobožnosti ka Apostolskoj stolici treba da zna da, iako Petar, naš naznačeni legat kod vas, još uvijek nije došao k nama, ipak je poslao pisma, koja pokazuju toliko nesuglasica kod vas, da vašu stvar, ili Dubrovačke crkve, ne možemo u potpunosti da okončamo. Zato treba da pošaljete nama Petra, Barskog arhiepiskopa, takođe i Dubrovačkog, ili neke druge prikladne glasnike, preko kojih bi mogli zakonski da istražimo i kanonski odlučimo o svađi između Splitskog i Dubrovačkog arhiepiskopa i tako spoznamo dostojanstvo tvoga kraljevstva. Tada, pošto dobro upoznamo tu stvar, moći ćemo odmah da učinimo ono što želimo, da pravedno udovoljimo tvojoj molbi; i da uzdarjem veksila i dozvolom palijuma, tebe, kao najdražeg sina B. Petra, sa iskazanom iskrenošću uslišimo. Datum Rima V. Ida januara, prvog indikta. - Odnosno početkom 1078. godine.

[12] Farlati, VI, 56.
[13] Farlati, VII, 22 (takođe i u šestom tomu).

Gregorius Episcopus Servus servorum Dei, Dilecto in Christo Filio Petro Sanctæ . . . . Sedis ex Civitate Labusidi in Regno Zachulmi, & Sorbuli, & Tribuniæ, vel Civitatis Careræ, & Antivari, seu Ulcinii, & Drivasti, Polati, atque Scodri, cum Ecclesiis, & Parochiis earum. Si Pastores &c.

Scriptum per manum Joannis Scripturarii nostri Palatii. Benevalete.

Datum XII. Cal. Junii per manum Petri Diaconi Bibliothecarii, & Cancellarii S. Apostolicæ Sedis Anno Domini Gregorii VII. Papæ IV. Indictione quartadecima.

Gregorii Pontificis epistola ad Michaelem Regem.

Gregorius Episcopus Servus servorum Dei Michaeli Sclavorum Regi salutem & apostolicam benedictionem.

Cognoscat debita tuæ devotionis circa Sedem Apostolicam reverentia, Petrum apud vos dictum nostrum Legatum adhuc ad nostram non advenisse præsentiam, suas tamen misisse literas, quæ ita vestris dissonantes existunt, quod vestram causam, seu Ragusanæ Ecclesiæ penitus finire nequivimus. Quapropter Petrum Antibarensem Episcopum, atque Ragusanum, sive alios nuncios idoneos ad nos mittere oportet, per quos de lite, quæ inter Spalatanum Archiepiscopum, & Ragusanum, justitia possit inquiri ac canonice definiri, tuique regni honor a nobis cognosci. Tum vero, re cognita, tuæ petitioni juste satisfacere, secundum quod cupimus, valebimus; &, ut in dono vexilli, sic in concessione Pallii, quasi carissimum B. Petri filium, dictante rectitudine, audiemus. Datum Romæ v. Id. Januarii, Indict. prima. Idest sub initium anni 1708.

(Petru, arhiepiskopu Dukljanske stolice)

(1089) 8. januara u Rimu, u crkvi s. Petra.[14]

Klemens III papa "Petru, arhiepiskopu Dukljanske stolice" na molbe "Bodina, najslavnijeg kralja Slovena" "odmah po običaju tvojih predaka palijum i posvećivanje episkopa Dukljanske provincije" povjerava "za korišćenje u danu rođenja Gospodovog i u epifaniji, u Gospodovoj večeri, Pashi, Vaznesenju Gospodovom, Duhovima, danu rođenja Jovana Krstitelja, danu rođenja apostola P(etra) i P(avla) i u četiri praznika Svete Marije i dva praznika Svetih Anđela i prazniku Svetog Georgija i Svetih Sergija i Baha i Svih svetih, takođe u danu tvog rođenja i koliko god si proslavio zaređenje i posvećivanje crkava, takođe i u praznicima dvanaest apostola." "Takođe ove crkve" istom prepušta "svakako Dukljansku crkvu, Barsku i Ka(ta)tinensku(!), Ulcinjsku, Svačku, Skadarsku, Drivastsku, Polatinensku, Serbie(nsku), Bosansku, Travunijsku" "i sve manastire, kako Dalmatinske, tako Grčke i Slovenske". "A krst da se kroz cijeelo Dukljansko kraljevstvo nosi ispred tebe." Datirana u Rimu rukom Servideja, podđakona svetog palacija u crkvi blaženog P(etra) poglavara apostola, VI. id. januara u godini VI. Pontifikata gospodara Klemensa III pape, u indiktu XII."

"Jer božansko milosrđe."

(Testament kralja Bodina)

[15]U ime Gospoda našeg Isusa Hrista, godine od njegove inkarnacije 1100, 8-og indikta. Ovaj pouzdan i postojan testament sam sačinio ja, Božjom milošću, kralj Bodin, da bude svima znano da smo dali u posjed manastiru Sv. Benedikta mjesto koje se zove Sveti Martin od Zonheta sa svim zemljištem i vinogradima koji su u toj oblasti i to tako da se monasi mogu njime koristiti i stalno ga posjedovati bez protivljenja sada i ubuduće. A ako neko iz tvrdoglavosti učini da izopači ovu našu odluku i pokuša da nanese neku nepriliku monasima neka ga zadesi gnjev svemoćnog Boga i kletva svih svetaca.

Ja opat manastira Svetih mučenika Sergija i Baha po naredbi gospodara kralja napisah u prisustvu gospodara arhiepiskopa Petra i drugih plemića.

[14] Res Albaniae, 21.
[15] Farlati, VI, 58.

68.

(1089,) 8. ianuarii. Romae, in ecclesia s. Petri.

(*Subreptitiae.*)

Clemens III. papa „Petro Dioclensis sedis archiepiscopo“ ad preces „Bodini regis Sclauorum gloriosissimi“ „secundum morem praedecessorum tuorum pallium et consecrationem episcoporum Dioclensis prouinciae“ concedit „in natale nanque domini et in epiphania, in cena domini, in pascha, ascensione domini, penthecoste, natale sancti Joannis Baptistae. natale apostolorum P(etri) et P(auli) et quatuor festiuitatibus sanctae Mariae et duobus festis sancti Angeli et festo sancti Georgii et sanctorum Sergii et Bachi et Omnium sanctorum atque natale tuo et quoties ordinationem uel consecrationem ecclesiarum celebraueris, duodecim quoque festis apostolorum“. „Has quoque ecclesias“ eidem submittit „uidelicet Dioclensem ecclesiam, Antiuarensem et Ca⟨ta⟩tinensem (!), Dulciniensem, Suuacinensem, Scodrianensem, Driuastinensem, Polatinensem, Serbie⟨nsem⟩, Bosniensem. Tribuniensem“ „et omnia monasteria tam Dalmatinorum quam Graecorum atque Sclauorum“. „Crux quoque per omne regnum Diocliae feratur ante te.“ „Data Romae per manus Seruidei sacri palatii subdiaconi in ecclesia beati P(etri) apostolorum principis, VI. id. ianuarii anno VI. pontificatus domini Clementis III. papae, indictione XII.“

„*Quia diuina pietas.*“

In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti ; anno ab ejus Incarnatione milleſimo centeſimo , Indictione octava . Teſtamentum hoc firmum ſtabileque factum a me Dei gratia Bodino Rege , ex loco , qui vocatur Sanctum Martinum de Zoncheto ; ſcilicet notum ſit omnibus nos dediſſe illum , & cum omni poſſeſſione , tam de terris , quam de vineis , quæ pertinent ad eumdem locum in Monaſterio S. Benedicti ; ita quidem , ut licitum habeant Monachi perfruere illum , & poſſidere perpetualiter , abſque contrarietate omnium noſtrorum præſentium , & futurorum . Et ſi quis contumax hæc noſtra ſtatuta depravare nituerit , & aliquam moleſtiam inferre Monachis temptaverit , iram omnipotentis Dei , & maledictionem omnium Sanctorum incurrat .

(Naređenje kralja Mihaila, sina Bodinovog)

[16]U ime Gospoda Boga vječnog, mjeseca jula, 5-og indikta. Ja sudija Boleslav, crkvu Sv. Martina koja je čini se na Sumetu (Zunhetu), nekada osnovanu i u posjedu jeretika, uzdajući se u Božju pomoć, pošto je ona nasljedstvo naših prethodnika, smatrao sam neophodnim da je primim od njih i predam katolicima i pravovjernim ljudima. Da, ne samo meni već i svim našim bližnjim, Bog bude milostiv. Otud smjesta pozvavši kod sebe monahe manastira Sv. Benedikta, pomenutu crkvu Sv. Martina, sa svime što joj pripada, svojevoljno sam poklonio. Dao sam im i zemljište, vinograde, kuće, založnu zemlju, pokretnu i nepokretnu imovinu. Povrh toga i 200 ovaca, 9 slugu, 3 jarma volova, 24 krave. I to im potvrđujem veoma pouzdanim testamentom. I neka se niko ne usudi da se suprotstavi tome ili da nešto ukine. Nego još umnoživši dar za naše duše i svoj spas vjerno neka dopusti. Ako bi drugačije učinio i već pomenutu crkvu pokušao da odvoji od manastira Sv. Benedikta, neka spozna gnjev Trojstva i jednog Boga, a od svetih anđela, proroka, apostola i 308 svetih Otaca vječnu kletvu, na posljednjem sudu Božjem, sa Đavolom i njegovim slugama neka se muči u vječnoj kazni i neugasivom plamenu.

Ja A. opat po naređenju gospodara Kralja (Mihaila sina Bodinovog) napisah. (1112)

[16] Farlati, VI, 59.

In Nomine Domini Dei æterni, Menſe Julio, Indictione quinta. Ego Boleslaus Judex Eccleſiam S. Martini, quæ in Sumeto (Zuncheto) *eſſe videtur, olim ab hæreticis fundatam atque poſſeſſam, Dei auxilio fretus, cum ea noſtrorum anteceſſorum eſſet hæreditas, neceſſarium duxi recipere eam ab eis, & tradere Catholicis, & orthodoxis viris, quatenus non ſolum mihi, verum etiam omnibus noſtris propinquis Deus propitius eſſet. Unde continuo vocatis ad me Monachis S. Benedictini Cœnobii, prædictam Eccleſiam S. Martini, cum omnibus, quæ ei pertinere videbantur, ſponte condonavi; terras videlicet atque vineas, domos & prædia, mobilia, & immobilia conceſſi. Inſuper & ducentas oves, & novem ſervos, tria juga bovum, & viginti quatuor vaccas. Itaque teſtamentum firmiſſimum eis facio; & nullus ſit, qui contradicere audeat, vel aliquid tollere præſumat; ſed magis ampliato munere pro noſtris animabus, & ſua ſalute fideliter tribuat. Sin aliter egerit, & jam dictam Eccleſiam a Monaſterio S. Benedicti ſeparare temptaverit, iratum habeat Trinum & unum Deum, & a Sanctis Angelis, Prophetis, & Apoſtolis, & trecentis & octo Sanctis Patribus perpetuam in ſe maledictionem recipiat, in noviſſimo Dei judicio cum Diabolo, ſuiſque Miniſtris æterna pœna, & inextinguibili flamma crucietur.*

Et ego A. Abbas pro juſſione Domini Regis (Michaelis filii Bodini) *ſcripſi.*

(Kralj Đorđe, sin kralja Bodina)

Odluka sudije Gerdona

[17]U godini od inkarnacije Gospoda našeg Isusa Hrista 1114. indikta sedmog, mjeseca novembra, prve godine vladavine kralja Đorđa (Georgija), sina kralja Bodina. Ustao je Marko sa Para koji je govorio da je crkva Sv. Martina sa čitavim svojim nasljeđem, koju je sudija Boleslav dao manastiru sv. Benedikta, koji se zove Lokrum, naše vlasništvo i da ju je nepravedno poklonio, čineći nasilje nad nama. Sudija Gerdon im je rekao: Ne govorite istinu, jer od početka je bilo kraljevsko i to i crkva i postoje i sada stari ljudi koji dobro poznaju tu stvar tj. Lampredi Monači s nadimkom Pelmonebo, Bela žena Prokula od Kazariza, kćerka Tidiaslave, koja je bila sestra gospodara kralja Dobroslava. I odgovaralo je objema stranama da vjerujemo tim svjedocima i otišli smo na Lokrum da to ispitamo. Ja Gerdon sa mojim rođacima i plemići ragužanski i od Tribune; kao prvi Mariza, odnosno Marko, sinovi kralja Bodina, sudija Grubeč sin Branislava, Drago prior sin Slava, Lukar prior sin Nikolice... Gojislav sin Krosa, Zanel Kasnecije Savatin, Zabratoh župan iz Komene, Trešimir Surcit od Kanale, Greogir župan iz Tribinja i David Karniz iz iste županije. U njihovom prisustvu ispitali smo pomenute svjedoke i rekli su, što smo mi sigurno čuli, da je ta crkva sa svojim nasljedstvom uvijek bila kraljevska. I Lubez jeretik po naredbi za kraljeve nju je držao i za života svoga sve predao u ruke sudije Boleslava i učinio ga svojim sinom. Od tog četvrtog dana sve je bilo u vlasti pomenutog sudije i tada je on dao to nasljedstvo svetom Benediktu. Zbog toga je ovdje sudija Gerdon sa mojim gorepomenutim rođacima. Slično smo to potvrdili zbog spasa duša naših mrtvih rođaka i naše. Ovo je učinjeno i odlučeno u prisustvu gorepomenutih svjedoka.

I ja A. opat napisah po naređenju gospodara gore pomenutog kralja.

[17] Farlati, VI, 59.

Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti milleſimo, centeſimo, decimo quarto, Indict. 7., Menſe Novembri, Regis Georgii filii Regis Bodini, primo anno, regnante prædicto Rege. Surrexit Marco de Pari, qui dicebat, quod Eccleſia S. Martini cum omni hæreditate ſua, quam Boleslavo Judex dedit ad Monaſterium S. Benedicti, qui vocatur Locromono, eſt propria noſtra, & donavit eam injuſte, vim nobis faciendo. Ait eis Judex Gerdo, Verum non dicitis, quoniam ab initio regale fuit ipſa & Eccleſia, & ſint adhuc homines ſenes, qui ſciunt bene iſtam rem, videlicet Lampredi Monaci cognomento, Pelmonebo, & Bella uxor Proculi de Cazariza, filia Tidiaslavæ, quæ fuit ſoror Domini Regis Dobroslavo. Placuit autem ex utraque parte credere iſtorum teſtium, & ivimus ad Locromono interrogare. Ego Gerdo cum meis conſanguineis, & Nobiles Raguſii, & de Tribune; in primis Mariza, vel Marcus filii Regis Bodini, & Judex Grubeſsa filio Branislavæ, & Drago Priori filio Slabæ, & Luccharo Priore filio Nicolitæ . . . . Goislavo filio Croſii, Zanello Caſnezio Savatino, Zabrathocho Zupano de Comene, Thechmiro Surcito de Canale, Greogira Zupano de Tribigna, & David Carniz de eadem Zupania. Ante iſtorum præſentiam interrogavimus prædictos teſtes; & dixerunt, quia nos audivimus pro certo, quoniam ipſa Eccleſia cum ſua hæreditate, ſemper Regalia fuit; & Lubezo hæreticus per juſſionem Regibus eam tenebat, & in vita ſua tradidit omnia in manu Judicis Bolislavi, & fecit eum ſibi filium; ab illo quarto die omnia cauſſa ipſius in poteſtate prædicti Judicis fuit, & tunc ille dedit ipſam hæreditatem ad Sanctum Benedictum. Quapropter Ego Judex Gerdo, & cum meis ſupraſcriptis conſanguineis ſimiliter eam affirmavimus per remedium noſtrorum conſanguineorum defunctorum, & noſtro. Hoc factum eſt & definitum ante præſentiam de ſupraſcriptis teſtibus.

Et ego A. Abbas ſcripſi per juſſionem Domini Regis ſupra dicti.

(Kralj Đorđe potvrđuje odluku svojih prethodnika)

[18]Georgije (Đorđe) milošću Božjom kralj zajedno sa svojom majkom gospođom kraljicom i Girdom svojim sestrićem. O nekoj crkvi Sv. Martina koju su nekad naši oci i gospodari dali, sa svim njenim posjedima manastiru Sv. Benedikta, koji se zove Lokrumski, i mi to potvrđujemo na sličan način, da slobodno posjeduju pomenuto nasljedstvo, koje su gore pomenuti naši preci dali. Da se niko od naših rođaka ne usudi da se suprotstavi tome. Jer ako neko bude to pokušao, neka osjeti gnjev Božji i svih njegovih izabranih.

I ja A. opat iz manastira svetih mučenika Sergija i Baha po naređenju gospodara kralja napisah. U prisustvu gospodara arhiepiskopa Petra i drugih plemića ragužanskih, mjeseca avgusta, 8-og indikta (što odgovara god. 1115).

[18] Farlati, VI, 60.

Georgius gratia Dei Rex, una cum matre mea Domina Regina, & Girde consobrino meo; de quadam Ecclesia S. Martini, quam olim datam habuerunt Patres nostri & Domini, cum omni sua pertinentia ad Monasterium S. Benedicti cognominatum Lacromono, modo nos affirmamus eam similiter, ut secure possideant prædictam hæreditatem, quam supra scripti nostri priores dederunt; ut nullus de nostris præsumat contrariari; nam si quis temptare probaverit, veniat supra illum ira Dei, & ex omnibus electis ejus.

Et Ego A. Abbas ex Cœnobio SS. Martyrum Sergii & Bacchi per jussionem Domini Regis scripsi; in præsentia Domini P. Archiepiscopi, & aliorum Nobilium Ragusii mense Augusto, Indict. octava quæ congruit cum anno Æræ vulgaris 1115.,

(Papa Kalikst Ragužanima)

[19]Episkop Kalikst sluga slugu Božjih, prečasnom bratu Geraldu poglavaru Raguze, osveštanom Božjom milošću našom rukom, i njegovim nasljednicima po kanonu koji treba da ga naslijede zauvijek.

Mudrošću Gospodarevom na zapisano da postojano dopire od početka do kraja i rado upravlja. Njegovom upravom je bl. Petru i njegovoj Rimskoj crkvi dato prvenstvo nad čitavom crkvom da njegovom postojanošću učvrsti nemoćnu braću. I istom brigom i zaštitom koja se prostire na čitavu crkvu da se odbrane. Zbog toga brata u Hristu premilog Geralda našom rukom, kao rukom bl. Petra, Božjom milošću, osveštasmo za arhiepiskopa Raguze. I mi, koji premda nedostojni, položaj bl. Petra zauzimamo, blagonaklono smo odobrili tvoju molbu. Po primjeru prethodnika naših, blaženopočivših Zaharije, Benedikta i Pashala osiguravamo ovom odlukom svetu Ragužansku crkvu. Odlučili smo, naime, da sve parohije, za koje se zna da je ova crkva u prošlosti posjedovala, tebi i tvojim nasljednicima, sjedinjene i svete, ubuduće se obdrže tj. kraljevstva Zahumlja, Srbije, Travunije, grad Kotor, ili Rose, Budva, Avara, Ulcinj, Skadar, Drivast i Polat sa njihovim opatijama, crkvama i parohijama. Dopuštamo ti upotrebu plašta darežljivošću Apostolske stolice, samo unutar crkve, u onim danima koji se od davnine slave kao praznici. Ipak, zadržavamo pravo zauvijek da osveštavamo, mi i naši nasljednici, tvoje nasljednike. Nadalje deseci, posjedi, imanja ili ostala dobra koja sada posjeduje ista Crkva u crkvama, selima, sa seljacima odnosno seljankama, u njivama, vodi ili drugim stvarima te dijeceze, odnosno vlasništva. I sve ono što ubuduće darežljivošću vladara ili ponudama vjernika pravedno zadobiješ, neka uvijek bude sigurno i neokrnjeno. Odlučili smo, dakle, da niko nepromišljeno ne poremeti istu crkvu ili da ugrabi njene posjede odnosno ono što je odnijeto da zadrži, umanji, ili nepromišljenim postupcima oslabi. Već da se sve neokrnjeno sačuva ubuduće kako za tvoju tako i za upotrebu klerika i sirotinje. Važno je, premili brate, da u dobru budeš ponizan, a u nevolji, ako kad dođe do nje, uspravljen u pravičnosti, prijatelj dobrima, protivnik izopačenima. Nikada ne prihvati nikog ko je protiv istine, i nikada ne sprječavaj nikog ko govori za istinu. Nastoj biti milosrdan prema snazi imetka. Ipak, također, nastoj da budeš takav i preko moći. Saosjećaj sa bolesnima, zajedno se raduj sa zdravima, tuđu štetu smatraj svojom sopstvenom, a tuđoj sreći se raduj kao svojoj sopstvenoj. Pobožno žudi za tim da ispravljaš nedostatke, milujući srca slušalaca vrlinama koje krijepe, u gnjevu presudu bez gnjeva donosi, a u spokojstvu ozbiljnost pravedne cenzure ne očituj. Ovo je, naime, vrijednost prihvaćenog službovanja, koje ako brižno budeš sačuvao, ono što se spolja bude vidjelo da si prihvatio, imaćeš iznutra. (oko 1121)

[19] Farlati, VI, 60.

Callixtus Epiſcopus Servus Servorum Dei, Venerabili Fratri Geraldo Raguſiæ Civitatis Antiſtiti, noſtris per Dei gratiam manibus conſecrato, ejuſque ſucceſſoribus Canonice ſubſtituendis in perpetuum.

De Domini ſapientia ſcriptum eſt, quod pertingit a fine uſque ad finem fortiter, & diſponit ſuaviter. Hujus diſpoſitione B. Petro, ejuſque Romanæ Eccleſiæ conceſſus eſt totius Eccleſiæ principatus, ut per hujus conſtantiam infirmitas fratrum confirmetur; & per ejuſdem tutelam, & protectionem diffuſæ per orbem Eccleſiæ muniantur. Ea propter Frater in Chriſto chariſſime Geralde, quem noſtris, tamquam B. Petri, manibus in Raguſiæ Civitatis Archiepiſcopum per Dei gratiam conſecravimus; Nos, qui licet indigni B. Petri locum obtinere conſpicimur, petitioni tuæ clementer annuimus; & ad exemplar prædeceſſorum noſtrorum ſan. memoriæ Zachariæ, Benedicti & Paſchalis, ſanctam Raguſæorum Eccleſiam præſentis privilegii pagina communimus. Statuimus enim ut Parochiæ omnes, quas Eccleſia eadem præteritis temporibus poſſediſſe dignoſcitur, tibi tuiſque ſucceſſoribus junctæ in futurum, & integræ conſerventur, videlicet Zachulmiæ (1) regnum, & regnum (2) Servuliæ, Tribuniæque (3) regnum, civitas quoque (4) Catharinenſis, ſeu (5) Roſæ, (6) Butuanenſis, (7) Avvarorum, (8) Ulcinatenſis, (9) Schodrinenſis, (10) Drivaſtenſis, (11) Polatenſis, cum Abbatiis, Eccleſiis, & Parochiis earum. Pallii vero uſum ex Apoſtolicæ Sedis liberalitate tibi concedimus intra Eccleſiam tantum, illis diebus, qui per antiquis Eccleſiæ noſtræ privilegiis diſtinguuntur; conſecrationem tamen ſucceſſorum tuorum nobis, noſtriſque ſucceſſoribus reſervantes in perpetuum. Porro decimæ, poſſeſſiones, prædia, ſeu cætera bona, quæ in præſenti ad eandem Eccleſiam pertinent, in eccleſiis, in villis, in colonis, ſeu colonabus; in agris vel aquis vel aliis rebus diœceſanæ, ſeu proprietariæ diſpoſitionis; & omnia, quæ in futurum liberalitate Principum, vel oblatione fidelium juſte poteris adipiſci, firma vobis ſemper, & illibata permaneant. Decernimus ergo ut nulli hominum liceat eandem Eccleſiam temere perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, vel temerariis vexationibus fatigare; ſed omnia integre conſerventur, tam tuis, quam Clericorum & pauperum uſibus profutura. Tua igitur intereſt, Frater chariſſime, in proſperis te humilem exhibere, & in adverſis, ſi quando evenerint, cum juſtitia erectum, amicum bonis, perverſis contrarium; nullius unquam faciem contra veritatem ſuſcipias; nullius unquam faciem pro veritate loquentem premas. Miſericordiæ operibus juxta virtutem ſubſtantiæ inſiſtas; & tamen inſiſtere etiam ſuora virtutem cupias; infirmis compatiens, benevalentibus congaudens, aliena damna propria deputans, de alienis gaudiis tanquam de propriis exultans, in corrigendis vitiis pie fervens, in fovendis virtutibus auditorum animos demulcens, in ira judicium ſine ira tenens, in tranquillitate autem ſeveritatem juſtæ cenſuræ non deſerens. Hæc eſt enim accepti miniſterii dignitas, quam ſi ſollicite ſervaveris, quod foris accepiſſe oſtenderis, intus habebis.

(Papa Kalikst episkopima Gornje Dalmacije ili Duklje)

[20]Kalikst episkop sluga slugu Božjih, svim episkopima Gornje Dalmacije, ili Duklje, šalje pozdrav i apostolski blagoslov.

Svaka opomena za spasenje koja se dala uz Božje nadahnuće, pomaže i onome koji opominje i onome koji je opomenut. Stoga mi ovo rado prisvajamo, jer se našem Bogu mili da pohitamo ne samo našim već i djelima sve naše braće i susveštenika. Bez sumnje se vraća u našu zahvalnost, ako se crkvama tako upravlja da se ne iznese nikakva tužba. Neka bude, dakle, vašoj milosti, premila braćo, slatka i ugodna pouka, sačuvana ugledom Apostolske stolice, koju milošću ljubavi znate da ostaje. I ne vjerujte da se vama nešto umanjuje, ako gledate kako sada, tako i ubuduće, da se spriječi prodor nedopuštenih učenja. Kao što to od nas zahtijeva Gospod koji je povjerio za vraćanje svoje vjere primat apostolskog dostojanstva bl. apostolu Petru, postavljajući čitavu Crkvu na čvrstinu tog temelja, udružimo neophodnost brige koju imamo sa onima koji su povezani sa nama u ljubavi kolegija. Odobrivši, dakle, molbu premilog sina i brata našeg Gerarda, koga smo, svojom, kao rukom bl. Petra, milošću Božjom, osveštali za arhiepiskopa Raguze, po primjeru naših prethodnika utvrdili smo pismom našeg ličnog prava istu crkvu, odlučivši da sve parohije, za koje se zna da je u prošlosti posjedovala, mirno i neokrnjeno budu i dalje u posjedu istog arhiepiskopa. Povrh toga radi potvrde našeg prava povjerili smo mu našu vlast samo u onim episkopatima koji su pod njegovom vlašću, tj. u kraljevstvu Zahumlja, Srbije, Travunije, u gradu Kotoru, odnosno Rose, Budvi, Avara, Ulcinju, Liciniju, Skadru, Drivastu i Polatu sa opatijama, crkvama i njihovim parohijama, koga opominjemo na ono što se odnosi na crkvenu disciplinu, da milost vaša bude pokorena. Nećete se povoditi tako za onim kako za nama, koji smo mu ovo za našu brigu u ovoj provinciji povjerili. Ko god bude pozvan na sabor neka ide i neka ne odbije kongregaciju na kojoj zna da treba da se raspravlja o stvarima koje se odnose na Boga. Svaku stvar koja se, kao što biva, dogodi među susveštenicima, povjerili smo mu naše punomoćje da ispita, da se svaka neodlučnost okonča iz straha od poglavara Božjeg. Nikakva nepravda prema njemu ili nama, protiv ovog što smo odlučili neka se ne učini, što ćemo mi saznati iz njegovih izvještaja nama, ako nešto bude trebalo da se izvijesti. Tako, naime, želimo da budete pod njegovom vlašću, kao što su i sveštenici vaših crkava pod vama. Oni, dakle, sebi dužnim pravom kao što žele, neka se ne trude da umanje svojim prkosom pošto je data vlast Apostolske stolice. Kao što se vašoj milosti dozvoljava rukopoloženje sveštenika svoje crkve, tako hoćemo da pitate za savjet brata i susveštenika našeg Gerarda o rukopoloženju poglavara, jer smo odlučili da njemu damo pravo osveštenja episkopa. Da se uz njega kao istražitelja i zaštitnika postavi prava mjera slobode, i sačuva crkvena disciplina na svim nivoima. Budite pozdravljeni.

Ja Kalikst episkop katoličke crkve.

U Beneventu rukom Hrisogona, đakona kardinala svete Rimske crkve i bibliotekara, 28. septembra, 14-og indikta 1121. Gospodnje inkarnacije, a druge godine pontifikata pape Kaliksta II.

[20] Farlati, VI, 62.

Litteræ ejuſdem ad Epiſcopos Dalmatiæ.

Callixtus Epiſcopus Servus ſervorum Dei. Omnibus Epiſcopis Superioris Dalmatiæ, ſeu Diocleæ, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

Omnis admonitio ſalutaris, quam Domino credimus aſpirante contingere, in mercedem proficit Monitoris & Moniti. Et ideo nos hoc libenter arripimus, quoniam placere Deo noſtro non ſolum noſtris, ſed & omnium Fratrum, Conſacerdotumque noſtrorum actibus feſtinamus. In noſtram nempe recurrit gratiam, ſi Eccleſiæ ſic regantur, ut nullus querimoniis aditus referetur. Sit igitur dilectioni veſtræ, Fratres cariſſimi, dulcis, & jucunda præceptio, quam Sedis Apoſtolicæ auctoritate ſervata, caritatis gratia manere noſcatis. Nec vobis aliquid juris credatis imminui, ſi tam præſentibus, quam futuris rebus videatis, ne illicitis præſumptionibus referetur aditus, præcaveri. Exigente hoc a nobis Domino, qui Apoſtolicæ dignitatis Beatiſſimo Apoſtolo Petro Primatum pro fidei ſuæ remuneratione commiſit, univerſalem Eccleſiam in fundamenti ipſius ſoliditate conſtituens, neceſſitatem ſollicitudinis, quam habemus cum his, qui Nobis Collegii caritate junctí ſunt, ſociamus. Annuentes igitur petitionibus cariſſimi filii, & Fratris noſtri Gerardi, quem noſtris tanquam Beati Petri manibus Raguſiæ Civitati Archiepiſcopum per Dei gratiam conſecravimus, & ad exemplar Prædeceſſorum noſtrorum eandem Eccleſiam privilegii noſtri pagina communivimus, ſtatuentes, ut omnes Parochias, quas præteritis temporibus poſſediſſe cognoſcitur, eidem Archiepiſcopo quiete in futurum, & integre conſerventur. Inſuper ad confirmationem privilegiorum vicem noſtram ei commiſimus in eiſdem tantum Epiſcopatibus, qui in privilegiis ſuis leguntur. Videlicet in Regno Zacolmi, & Regno Serviliæ, Tribuniæque Regno, Civitate quoque Catharinenſi, ſeu Roſæ, Buduanenſi, Avarorum, Ulcinatenſi, Liciniatenſi, Scodrinenſi, Drivaſtenſi, & Pollatenſi cum Abbatiis, Eccleſiis, & Parochiis earum, cui in his, quæ ad eccleſiaſticam pertinent diſciplinam, ut dilectio veſtra pareat, admonemus. Non enim tam illi obtemperabitis, quam nobis, qui hoc illi pro noſtra ſollicitudine per illam provinciam cognoſcimus commiſiſſe. Ad Synodum quicumque evocatus fuerit, occurrat, nec Congregationi ſe deneget, in qua ad Deum pertinentes cauſas noverit eſſe tractandas. Quidquid cauſarum, ut aſſolet, in er Conſacerdotes evenerit ejus, cui vicem noſtram commiſimus, examini reſervetur, ut illo ſub timore Dei Præſule omnis ambiguitas finiatur. Nihil in ejus, aut noſtram, contra hæc, quæ conſtituimus, præſumatur injuriam, ejus nobis relatione, ſiquid referendum fuerit, innoteſcat. Ita enim vos ad illius jus pertinere volumus, ut ad vos veſtrarum Eccleſiarum pertinent Sacerdotes. Qui ergo jure ſibi debito uti cupiunt, Apoſtolicæ Sedis auctoritate conceſſa per ſuam contumaciam imminuere non nitantur. Ut vero veſtræ dilectioni Eccleſiæ ordinatio ſuæ permittitur Sacerdotum, ita Fratrem, & Coepiſcopum noſtrum Gerardum de ordinando Antiſtite volumus conſulatis, cui Epiſcoporum conſecrationem ſtatuimus reſervari, ut eo Inquiſitore, atque Cuſtode, cum certus licentiæ modus imponitur, eccleſiaſticæ diſciplinæ in omnibus ordo ſervetur. Benevalete.

Ego Callixtus Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus.

Data Beneventi per manum Chryſogoni S. Romanæ Eccleſiæ Diaconi Cardinalis, ac Bibliothecarii, IV. Kalend. Octobris. Indictione XIV. Incarnationis Dominicæ Anno MCXXI. Pontificatus autem Callixti II. Papæ anno II.

(Poklon manastiru Kasina)

[21]Ovo je iz anala manastira Kasina ono što je prvo pismom naredio Lav iz Ostije, potom je nastavio Petar đakon, a što je u svojim istraživanjima objasnio Anđelo od Nuke, monah Kasine. "Ovih dana je plemeniti Savin, porijeklom iz Dalmacije, poslao u ovaj manastir dva srebrna skifosa (vrča) otprilike 9 libri, tražeći i moleći da opat pošalje u Dalmaciju našu braću radi dokazivanja monaškog reda, obećavši da će oni na ovo mjesto donijeti veliku korist. I opat je bez oklijevanja iz ovog manastira upravo onamo poslao trojicu, dajući im u izobilju svitke Svetog pisma i crkvene aparature. Pošto je Savin primio tu braću, uz dozvolu pomenutog pape Kaliksta i dopuštenje arhiepiskopa Raguze, ponudio je bl. Benediktu crkvu Sv. Marije na mjestu koje se zove Rabijata kraj Raguze, sa lukom i svojom ribarnicom, sa slugama, sluškinjama i sa svime što joj pripada u toj oblasti. (oko 1121)

(Papa Inokentije arhiepiskopu ragužanskom Andriji)

[22]Episkop Inokentije sluga slugu Božjih prečasnom bratu Andriji poglavaru Ragužanske crkve, i njegovim nasljednicima koji će biti po kanonu izabrani zauvijek.

Prema apostolskoj službi koja nam je povjerena treba da savjetujemo našu braću, kako onu koja su nam u susjedstvu, tako i ona koja se nalaze daleko od nas, itd. Stoga smo od srca prihvatili tvoje zahtjeve dužnom blagonaklonošću itd. Sve parohije... tebi i svojim nasljednicima određujemo da neokrnjene ostanu, tj. kraljevstava Zahumlja, Srbije, Travunije, kao i grad Kotor odnosno Rose, Budva, Avara, Ulcinj, Skadar kao i Drivast i Polat, sa njihovim opatijama, crkvama i parohijama, itd. Ako ubuduće neka crkva ili neki laik itd. Svima koji su u službi zakona neka je mir Gospoda našeg Isusa Hrista itd. Amen.

Ja Inokentije episkop Svete katoličke crkve.

Ja Albitije itd.

Pisano na brdu Tiburtinu rukom Gerarda presvitera kardinala i bibliotekara svete Rimske crkve, 13. juna, 5-og indikta, god. 1142. inkarnacije Gospodnje, a 13-te god. pontifikata gospodara pape Inokentija II.

[21] Farlati, VI, 62-3.
[22] Farlati, VI, 63.

Hæc ex Annalibus Monaſterii Caſinenſis, quæ primum Leo Oſtienſis litteris mandavit, deinde Petrus Diaconus perſecutus fuit, ſuis vero animadverſionibus illuſtravit Angelus de Nuce Monachus Caſinenſis. *His quoque diebus Savinus vir nobiliſſimus, Dalmatico genere ortus, direxit in hoc Monaſterium duos ſcyphos argenteos librarum circiter novem, rogans & multa prece deposcens, ut de noſtris Fratribus eidem Abbas ad Monaſticum Ordinem demonſtrandum in Dalmatiam mitteret, pollicens non minimum profectum per hos loco iſti venturum. Abbas autem nihil moratus tres de hoc Monaſterio ibidem direxit, divinarum Scripturarum codices, & eccleſiaſticum apparatum illis abundantiſſime tribuens: ſuſceptis namque Savinus eiſdem Fratribus, permittente ſupradicto Papa Calixto, ac concedente Raguſæorum Archiepiſcopo, obtulit Beato Benedicto Eccleſiam S. Mariæ in loco, qui dicitur Rabiata prope Civitatem Raguſam cum portu & piſcatione ſua, cum ſervis, & ancillis, & cum omnibus pertinentiis & finibus ſuis.*

Innocentius Epiſcopus Servus ſervorum Dei Venerabili Fratri Andreæ Raguſii Civitatis Antiſtiti, ejuſque ſucceſſoribus canonice promovendis in perpetuum.

Ex commiſſo nobis Apoſtolatus officio fratribus noſtris tam vicinis, quam longe poſitis paterna nos convenit proviſione conſulere &c. Itaque poſtulationibus tuis, debita benignitate gratum impertientes aſſenſum &c. quaſcumque Parochias ... tibi tuisque ſucceſſoribus integras permanere ſancimus, ſcilicet Zachulmiæ regnum, & regnum Serviliæ, Tribuniæque regnum, civitatem quoque Catharinenſem ſeu Roſæ, Budoanenſem Avarorum, Ulcinatenſem, atque Scodrenſem, necnon Drivaſtenſem, & Polatenſem cum Abbatiis, Eccleſiis, & Parochiis earum &c. Si qua igitur in futurum Eccleſia, ſæculariſve perſona &c. Cunctis autem eidem jura ſervantibus ſit pax D. N. J. C. &c. Amen.

Ego Innocentius Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus SS.
Ego Albitius &c.

Datum in monte Tiburtino per manum Gerardi S. Rom. Eccl. Presbyteri Cardin. ac Bibliothecarii III. Id. Junii Indictione V. Incarnationis Dominicæ anno MCXLII. Pontificatus vero Domini Innocentii II. Papæ anno XIII.

Kraljevstvo Dalmacije i Duklje i država Nemanjića
1199-1370.

(Papa Aleksandar humskom komesu Miroslavu)

Br. 431
1181. Juli 7. Viterbo

Episkop Aleksandar, rob robova Božjih, slavnom mužu Miroslavu, vođi Zahumskom.[23]

To što tebi nijesmo pružili benediktinsku utjehu, nije zbog naše okrutnosti, već zbog toga što radije vjeruješ da si svojim zaslugama postao bolji, ti, koji si se sasvim nevrijedan vratio njoj. Naime, kad su svi Hristovi vjernici trebalo da se pokore Rimskoj crkvi, koja, sa pruženom Božjom milošću, drži primat između svih, ti kao čovjek nijesi imao poštovanja za svog Tvorca, niti si primio našeg poslanika, niti si želio da se pokoriš našim pismima, koja smo ti poslali da vratiš blaga vrlopoštovanim fratrima našeg Splitskog arhiepiskopa. Takođe, saznali smo da u ona mjesta, u kojima se znalo da su bila sjedišta katedrala, nisi dozvolio da se ova slobodno vrate, zbog čega je voljeni sin i podđakon naš, dok je u tim krajevima obavljao službu poslanika, kao što saznajemo iz njegovog izvještaja, proglasio za tebe ekskomunikaciju. Uistinu, zato što je tebi teško da se suprotstaviš svemogućem Bogu i svojoj crkvi, kojoj, treba da shvatiš, moraš u svemu da se pokoravaš, opominjemo tvoju blagorodnost i očinskom pobožnošću te savjetujemo da crkve Božje ili crkvene ljude, pošto se zna da je odluka svetih otaca da oni moraju da se brinu o njihovom uređivanju, nikako ne uznemiravaš, u protivnom slučaju treba da se bojiš teške kazne za svoju dušu na Božanskom sudu, ako, dok ne postaneš tjelesno mrtav, sam ne mariš da pružiš svojoj crkvi, kao svojoj duhovnoj majci, sinovljevu pokornost i poštovanje.

Datum Viterbi, Dev. Jula.

(Stefan Nemanja manastiru Hilandaru)

113
(1198)[24]

Stefan Nemanja, veliki župan Srbije, u donaciji manastiru Hilandar djelo ovim riječima navodi: "i priskrbljujem iz Primorske oblasti zemlje Zete sa gradovima i iz Albanije Pulatum" (.....). "I predajem manastiru zakupnike, koje od cara u Prizrenu isposlovah, posvećujem, kažem, iz njihovih manastira župe Neprobišta, Momuša, okolo Hoče" (.....). Monasima učinjenog manastira darujem nekoliko "kobila u Zeti i 30 tovara soli" (.....)

Orig. pergament u man. Hilandar.

[23] J. V. Pflugk-Harttung, vol. II, col. 431. - Ostale dokumente vezane za humskog komesa Miroslava vidjeti u tomu "*Arhiepiskopija barska*", dodatak "*Rat za insignaciju moći*".
[24] Res Albaniae, 37.

1181 Juli 7. Viterbo.

Alexander episcopus, servus servorum dei, nobili viro b) Miroslavo b), comiti Zacholmitano c) Quod tibi benedictionis alloquium non inpendimus, non de duritia nostra, sed de tuis credas potius meritis provenire, qui ea | te penitus reddidisti indignum. Cum enim ab omnibus Christi fidelibus Romane sit deferendum ecclesie, que inter omnes, divina disponente clementia, obtinet principatum, tu sicut homo ad creatorem tuum respectum non habes, nec legatum nostrum recipere, nec nostris parere litteris voluisti, quas tibi pro restituenda pecunia venerabilis fratris nostri Spalatini archiepiscopi [1]) miseramus. Accepimus etiam, quod loca illa, in quibus cathedrales sedes a) olim fuisse noscuntur, ordinari libere non permittis, propter quod dilectus filius vel subdiaconus [2]) noster in te, dum in partibus illis legationis officio fungeretur, sicut b), eo referente, accepimus, excommunicationis sententiam promulgavit. Quia vero durum est tibi, omnipotenti deo et ecclesie sue resistere, cui humiliter per omnia obedire teneris, monemus nobilitatem tuam et tibi paterno pietatis affectu consulimus, ne ecclesias dei vel ecclesiasticas personas, quo minus, sicut a sanctis patribus noscitur institutum, valeant ordinari, aliquatenus inquietes, alioquin grave anime tue periculum in divino poteris examine formidare, si ecclesie ipsius, dum fueris in carne mortali, filialem obedientiam ac reverentiam, sicut spirituali matri c), neglexeris exhibere. | — Dat. Viterbii, Non. Iulii.

113.

⟨1198.⟩

Stephanus Nemanja, Serbiae magnus županus, in donatione monasterio Chilandar facta haec verba adhibet: „et acquisivi de regione Maritima terram [illegible] cum civitatibus et de Albania Pulatum“ (и при-обрѣтохь ѡдь Морьске земле Зетоу и сь градовы, а ѡдь Арьбанась Пилоть). „Et dedi monasterio colonos, quos ab imperatore in Prizren impetravi, dedi, dico, ex eis monasterio pagos Neprobišta, Momuša, [illegible] (ѥрє [illegible] цара ѿ При-зьрѣнѣ, дадохь ѡдь нихь села). Monachus factus monasterio donat aliquot „equas in Zeta et 30 pondera salis“ (и оу Зетѣ кобыле и соли .л. сьповадовь).

Orig. membrana in mon. Chilandar.

(Legatima Apostolske stolice)

J. kapelanu i S. subđakonu, našim legatima Apostolske stolice.[25]

Ugled Apostolske stolice, koja kroz različite krajeve svijeta drži potpunu moć, slijedeći postupke onoga koji je blaženom Petru po treći put odgovorio: "Napasaj ovce moje", u djelu svoje marljivosti poziva brižljive i razborite muževe: da oni Božje stado hranom spasenja oporavljaju i pokazuju mu put ka vječnoj slavi. Svakako, za njihovu pomoć i spas, da bi ugled crkvene moći u svojoj postojanosti uvijek trajao, kada je potrebno sa svoje strane određuje i šalje neke, koji treba da vrše poslaničku službu. Zato, najljubljeniji u Hristu sinovi, mi podstaknuti razumnim razmišljanjem, naklonjeni molbama Vu., (Vukana) slavnog kralja Dalmacije i Duklje, koji je najupornije zahtijevao da njima moramo poslati legate za Dalmatinsku i Dukljansku provinciju, naredili smo da vas, u čije poštenje i mi i naša braća imamo potpuno povjerenje, pošalju u te provincije; voljom prisutnih odredili smo vam poslaničku službu: da ispravljate ono što treba da se ispravi, da uništavate i uklanjate ono što je suvišno i štetno, da gradite i množite ono što je korisno i časno, da, sa Božjom voljom, vratite zlatnike, a povjerene vam novce vratite udvostručene; i da od nas i naše braće budete mnogostruko umilostivljeni u Bogu. Datum Lateran. VI ida januara." (1198. god.)

[25] Farlati, VII, 27-28.

I. Cappellano, & S. Subdiacon. nostris apostolicæ Sedis Legatis.

Apostolicæ Sedis auctoritas, quæ per diversas mundi partes plenitudinem obtinet potestatis, illius sequens vestigia, qui beato Petro,

tro, Pasce oves meas, tertio replicavit, in partem solicitudinis viros convocat providos & discretos: qui gregem domini, & pabulo salutis reficiant, & viam eis æternæ felicitatis ostendant. Ad quorum siquidem auxilium, & juvamen, ut ecclesiasticæ potestatis auctoritas in sua semper maneat firmitate, cum requirit necessitas, aliquos a suo latere dirigit, & transmittit, quibus legationis injungit officium exercendum. Hac itaque consideratione diligenter inducti, & charissimi in Christo filii. Vu. illustris regis Dalmatiæ, & Diocliæ precibus inclinati: qui ut ad eos legatos mittere deberemus instantissime postulavit, vos, de quorum probitate nos, & fratres nostri plenam fiduciam obtinemus, ad Dalmatiam, & Diocliam provinciam duximus transmittendos in provinciis ipsis: vobis auctoritate præsentium legationis officium injungentes, ut quæ inveneritis corrigenda corrigatis, destruatis, & evellatis superflua, & nociva, ædificetis & plantetis utilia, & honesta, quatenus cum domino dicente, reddetis talenta, vobis reddatis credita duplicata: & a nobis, & fratribus nostris valeatis in domino multipliciter commendari. Datum Lateran. VI. *idus Januarii.*

Pontifikat u godini I, Hristovoj 1198.[26]

526

Slavnom Vukanu kralju Dalmacije i Duklje

Da primi s poštovanjem apostolske poslanike i dozvoli im da izvrše svoju dužnost

Da bi jevanđeljsko učenje bilo pristupačnije i da bi se glas apostola, uz proročku misao, pronosio u cijelom svijetu, kako bi se njihove riječi raširile u svim zemljama, naš Gospodar i učitelj, koji nam je dao primjer kako da se na njega ugledamo, uputio je svoje učenike da propovijedaju u svim krajevima svijeta, govoreći im jevanđeljsku istinu: "Idite po svemu svijetu i propovijedite Jevanđelje svakom stvorenju." (Mark. XVI, 15). Svakako, oni koji čuvaju zdravo i valjano uređenje, rimski pontifici, namjesnici Isusa Hrista, koji postoje u blaženom Petru, vođi apostola, dobili su od samog Gospoda potpunu moć i određeni su da u one zemlje i kod onih naroda, koji su uništavali i uklanjali proročku misao, nju ponovo izgrađuju i zasađuju, a, pošto ne mogu da budu svugda prisutni, odredili su sa svoje strane druge vjernike, potvrđene u pobožnosti, i poslali ih da popravljaju ono što treba da se popravi i da nastoje da iz Gospodovog polja uklone sve što je štetno, a zasade sve što je korisno. Saznali smo iz tvojih pisama, koja su predata našem Apostolatu, žar tvoga zavjetovanja, jer je očigledno da Rimsku crkvu smatraš za svoju majku i, poslije Boga, iznad svega je voliš i poštuješ, a i vrlo revnosno si privržen našim zapovjestima. Kao što je tvoja plemenitost tražila od nas, po savjetu naše braće, šaljemo u tvoje krajeve vrlo poštovane sinove naše, Jo (Jovana) kapelana i Simona poddakona, u čiju mudrost i poštenje mi i naša braća imamo potpuno povjerenje, da urede ono što treba. Preko apostolskih spisa povjeravamo ih tebi, da ih kao poslanike Apostolske stolice primiš uljudno i čestito saslušaš, i da sve što budu odlučili da se treba urediti u tim krajevima prihvatiš ponizno i čuvaš bez protivljenja, kako bi, kada se Božjom voljom vrate nama, mogli da nam pričaju o jačini tvoje pobožnosti i da bi Rimska crkva mogla uspješnije da pomogne tvojim težnjama. Mi smo im, naime, naložili da kod tebe ojačaju apostolsku doktrinu, da promijene što god nađu da se treba promijeniti i da se, na isti način kao što se načela u glavi Apostolske stolice oblikuju, i oni jednako utvrde u tvojoj pobožnosti i pokornosti. Takođe, po njima šaljemo palijum našem vrlo poštovanom bratu, arhiepiskopu Dukljanskom, svakako zbog cjelovitosti njegove pontifičke službe, kako bi, našom brižljivošću ovako uzvišen, mogao bez greške da ispunjava dužnost svoje službe.

Datum kao gore.

Gotovo na isti način pisano je za ovo ženi istoga kralja. Gotovo na isti način plemenitom mužu S., velikom Županu. Gotovo na isti način ženi istoga S., velikog Župana.

527

Gotovo na isti način, od riječi do riječi, odgovara se Dukljanskom arhiepiskopu. Takođe, šaljemo tebi zakletvu na vjernost nama i našim sljedbenicima, zapečaćenu našom bulom, da je odano proučavaš i ponizno izvršavaš.

528

Gotovo na isti način, od riječi do riječi, potvrđuju arhiepiskopima, episkopima, opatima, crkvenim prelatima i drugim klericima u Dalmaciji i Duklji, u kraljevstvu najdražeg nam sina u Hristu Vukana, slavnog kralja Duklje i Dalmacije.

[26] Migne, tomus CCXIV, col. DXXVI.

DXXVI.

VULCANO ILLUSTRI REGI DALMATIÆ ET DIOCLIÆ.

Ut legatos apostolicos reverenter accipiat et officium suum exsequi permittat.

(Datum, *ut supra.*)

Ut evidentius evangelica doctrina pateret et in omnem terram, juxta verbum propheticum, sonus apostolorum exiret et in fines orbis terræ verba diffunderentur ipsorum, noster Dominus et magister, qui præbuit nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus, discipulos suos per universas mundi partes ad prædicandum direxit, dicens eis juxta evangelicam veritatem : *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ* (*Marc.* XVI, 15). Quam siquidem observantes constitutionem providam et salubrem Rom. pontifices, vicarii Jesu Christi, qui in beato Petro apostolorum Principe ab ipso Domino receperunt plenitudinem potestatis et constituti sunt super gentes et regna, ut juxta verbum propheticum evellant et destruant, ædificent et plantent, quia suam non possunt ubique præsentiam exhibere, per varia mundi climata a suo latere aliquos dirigunt et transmittunt, qui fideles in fide consolident, corrigenda corrigant, de agro Domini nociva destruant et utilia plantare procurent. Intelligentes igitur per litteras tuas nostro apostolatui præsentatas tuæ devotionis ardorem, quod videlicet Rom. Ecclesiam matrem tuam super omnia post Deum diligere et honorare proponis et mandatis nostris omnimodis inhærere, juxta quod a nobis tua nobilitas postulavit, dilectos filios Jo. capellanum et Simonem subdiaconum nostros, de quorum scientia et probitate nos et fratres nostri plenam fiduciam obtinemus, de fratrum nostrorum consilio ad partes tuas duximus dirigendos; per apostolica tibi scripta mandantes quatenus eos tanquam apostolicæ sedis legatos benigne recipias et honeste pertractes, et quæ secundum Deum in partibus ipsis duxerint statuenda suscipias humiliter et sine refragatione conserves; ut cum ad nos, Domino dante, redierint, nobis referre valeant tuæ devotionis affectum, et Rom. Ecclesia tuis efficacius possit intendere incrementis. Nos enim eis dedimus in mandatis ut apostolicam in te confirmantes doctrinam, reforment quidquid invenerint reformandum et tanquam membra capiti apostolicæ sedi conforment, in ipsius devotione pariter et obedientia solidantes : per quos etiam pallium, plenitudinem scilicet pontificalis officii, venerab. fratri nostro Dioclien. archiepiscopo transmittimus, ut in partem nostræ sollicitudinis evocatus, sine defectu valeat officii sui debitum adimplere.

Datum, *ut supra.*

Scriptum est super hoc in eumdem fere modum uxori ejusdem regis. In e. f. m. nobili viro S. magno Jupano. In e. f. m. uxori ejusdem S. magni Jupani.

DXXVII.

In eumdem fere modum Dioclien. archiepiscopo, usque ad verbum adimplere. Quibus etiam pro nobis et successoribus nostris fidelitatis juramentum, quod tibi sub bulla nostra mittimus inclusum, devote studeas et humiliter exhibere.

DXXVIII.

In eumdem fere modum archiepiscopis, episcopis, abbatibus, Ecclesiarum prælatis et aliis clericis per Dalmatiam et Diocliam in regno charissimi in Christo filii nostri Vulcani illustris regis Diocliæ et Dalmatiæ constitutis, usque ad verbum solidantes.

(Papa Inokentije kralju Vukanu)

CCLXXXV 1199.

[27]Inokentije episkop sluga slugu Božjih, pozdravlja Vukana presvijetlog kralja Dalmacije i Duklje i šalje apostolski blagoslov. Da bi vam se jasno ukazala jevanđeoska nauka, na pravedno učinjenu molbu tvog blagorodstva, po savjetu i uz saglasnost naše braće, odlučili smo u tvoje kraljevstvo poslati voljene sinove naše Jovana kapelana i Simona subđakona, u čije se znanje i vrlinu, koje smo potpuno spoznali i mi i naša braća, većma uzdamo. Ovim našim apostolskim pismom nalažemo da ih blagonaklono primiš i ponizno se ophodiš i što god oni budu odlučili po Bogu i pravdi sa svakom poniznošću da dopustiš i bez ikakvog prigovora da ispoštuješ. Da bi se, kada nam se uz Božji pristanak vrate, izvijestivši nas o tvojoj velikoj odanosti i hrišćanskoj pobožnosti, Rimska crkva sa potpunom djelatnošću i brigom pobrinula o tvom napretku. Oni su od nas, naime, primili nalog, da kod tebe i u tvom kraljevstvu podstaknu učenje apostola, da preobraze sve što budu smatrali da treba preobraziti, i tebe sa Apostolskom stolicom povežu kao ud sa svojom glavom, jačajući te u odanosti i poslušnosti prema njoj. Preko istih tih naših poslanika, šaljemo prečasnom bratu našem arhiepiskopu Duklje, plašt u kome se sastoji potpunost episkopskog dostojanstva, čime može da upotpuni lakše dug prema svom položaju, pozvan u dijelu našeg nastojanja i brige. U (? po svoj prilici mjeseca januara g. 1199)

[27] *Codex diplomaticus*, 217. Pismo je samo dio prethodnog i sljedećeg, a daje se zbog nevelike razlike. (Prim. prir.).

CCLXXXV. 1199.

Innocentius episcopus seruus seruorum dei. Vulcano illustri regi Dalmatie et Dioclie salutem et apostolicam benedictionem. Ut vobis euangelica doctrina clarius elucescat, iusta a tua nobilitate facta supplicatione, de fratrum nostrorum consilio et assensu, ad tua regna dilectos filios, Joannem capellanum et Simonem subdiaconum nostros delegare statuimus, in quorum scientia et virtute a nobis et fratribus nostris plene cognitis plurimum confidimus. His igitur nostris apostolicis litteris committimus, quatenus eos benigne accipias, et humiliter tractes, et quidquid ab eis, iuxta dei et iuris dispositionem fuerit statutum, omni cum submissione admittas et absque ulla contradictione obserues; ut quando deo annuente ad nostram redeant presentiam, magnos tue deuotionis et christiane pietatis affectus referendo, ecclesia romana cum omni efficacia et cura, tua augmenta procuret. Habuerunt enim a nobis in mandatis, ut in te et regno tuo apostolorum doctrinam excitando, quidquid reformatione dignum inuenerint, reforment, teque cum sede apostolica, uti membrum cum suo capite, conformem reddant, in illius deuotione et obedientia confirmando. Per eosdem nostros legatos venerabili fratri nostro archiepiscopo Dioclie pallium, in quo plenitudo pontificie dignitatis confertur, mittimus, quo mediante, in partem nostre solicitudinis et cure vocatus, sui muneris debitum quam facilime adimplere possit. Datum (? po svoj prilici mjeseca siečnja g. 1199.)

Vukanu, slavnom kralju Dalmacije i Duklje[28]

Da bi jevanđeljsko učenje bilo što prisutnije i da bi se u svakoj zemlji uz proročku riječ uzdigao glas apostola, i da se njihove riječi razliju po svim krajevima svijeta, naš gospodar i učitelj, koji nam je pružio primjer kako da slijedimo njegove postupke, uputio je svoje učenike da propovijedaju kroz sve djelove svijeta, govoreći im jevanđeljsku istinu: Idući kroz cijeli svijet propovijedajte jevanđelje svakom stvorenju. Jer rimski pontifici, vikari Isusa Hrista, brižljivo i valjano ustrojstvo održavaju, oni koji su u blaženom Petru, vođi apostola, od samog gospodara primili cjelokupnu moć i određeni su da za narode i kraljevstva uz proročku riječ uništavaju i istrebljuju, grade i zasađuju; a pošto ne mogu da budu svuda lično prisutni, sa svoje strane uputili su i poslali kroz razne krajeve svijeta druge, koji će učvršćivati vjernike u vjeri, ispravljati ono što treba da se ispravi, da iz polja Gospodovog istrebljuju ono što je štetno, a da nastoje da zasađuju ono što je korisno. Zato, zapažajući preko tvojih pisama, koja su predata našem apostolatu, vjernost tvoje pobožnosti, jer, očevidno, da Rimsku crkvu, tvoju majku, iznad svega, poslije Boga, ljubiš i poštuješ, a da si na svaki način privržen našim naredbama, pošto je tvoja plemenitost tražila od nas, po savjetu naše braće odredili smo da u tvoje krajeve treba da uputimo naše cijenjene sinove Jovana kapelana i Simona subđakona, u čiju mudrost i poštenje mi i naša braća imamo puno povjerenje. Preko apostolskog pisma naređujemo ti da ih, kao legate Apostolske stolice, primiš blagorodno i dostojanstveno da se ophodiš sa njima; da ono što su odredili da treba uraditi u ime drugog Boga u samim krajevima, prihvatiš ponizno i čuvaš bez suprotstavljanja, i da nam, pošto se Božjom voljom vrate kod nas, mogu da iznesu učinak tvoje pobožnosti, kako bi se Rimska crkva mogla sa tvojim doprinosima uspješnije povećavati. Mi smo, naime, u naredbama dozvolili njima da ojačavaju apostolsko učenje, da mijenjaju što god nađu da treba mijenjati, da, kao što saobražavaju članove apostolskom praizvoru, saobražavaju ih i u njegovoj pobožnosti, i utvrđuju pokornost. Takođe smo preko njih poslali našem vrlopoštovanom bratu Dukljanskom arhiepiskopu palijum, kao dokaz potpunosti pontifičke službe, jer pozvan od strane naše brižljivosti treba bez greške da ispunjava dužnost svoje službe. Datum Lateran. VI ida januara.

***

Poslije ovih Epistola i Dekreta Inokentija III u rimskom izdanju, godine 1543, tomu I, knj. I, str. 252, slijede oblici drugih pisama, koja Pontifeks preko legata šalje u Srbiju, naime:

"Pisano je o ovome gotovo na isti način ženi toga kralja.

Gotovo na isti način plemenitom mužu S. velikom Županu.

Gotovo na isti način Dukljanskom arhiepiskopu, skoro od riječi do riječi odgovoriti. Zakletvu na vjernost onima, takođe nama i našim sljedbenicima, šaljemo ti je pod našom bulom zapečaćenu, da je odano proučiš i ponizno vratiš.

Gotovo na isti način arhiepiskopima, episkopima, opatima, crkvenim prelatima i drugim klericima kroz Dalmaciju i Duklju u kraljevstvu voljenog u Hristu sina našeg Vukana, od slavnog kralja Duklje i Dalmacije postavljeni, sve do riječi utvrđene."

[28] Farlati, VII, 28. - Ovo pismo je istovjetno sa dva prethodna - dajemo ga zbog nevelike razlike. (Prim. prir.).

Vulcano illustri regi Dalmatiæ, & Docliæ.

Ut evidentius evangelica doctrina pateret, & in omnem terram juxta verbum propheticum sonus apostolorum exiret, & in fines orbis terræ verba diffunderentur ipsorum, noster dominus, & magister, qui præbuit nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus, discipulos suos per universas mundi partes ad prædicandum direxit, dicens eis juxta evangelicam veritatem: euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ. Quam siquidem observantes constitutionem providam, & salubrem Rom. Pontifices Vicarii Jesu Christi, qui in beato Petro apostolorum principe ab ipso domino receperunt plenitudinem potestatis, & constituti sunt super gentes, & regna: ut juxta verbum propheticum evellant, & destruant, ædificent, & plantent: quia suam non possunt ubique præsentiam exhibere, per varia mundi climata a suo latere aliquos dirigant, & transmittant qui fideles in fide consolident, corrigenda corrigant, de agro domini nociva destruant, & utilia plantare procurent. Intelligentes igitur per lit. tuas nostro apostolatui præsentatas tuæ devotionis ardorem, quod videlicet Rom. ecclesiam matrem tuam super omnia post deum diligere, & honorare proponis, & mandatis nostris omnimodis inhærere, juxta quod a nobis tua nobilitas postulavit, ailectos filios Jo. cappellanum, & Simonem Subdiaconum nostros, de quorum scientia, & probitate nos, & fratres nostri plenam fiduciam obtinemus, de fratrum nostrorum consilio ad partes tuas duximus dirigendos: per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus eos tamquam apostolicæ Sedis legatos benigne recipias, & honeste pertractes: & quæ secundum Deum in partibus ipsis duxerint statuenda, suscipias humiliter, & sine refragatione conserves: ut cum ad nos domino dante redierint, nobis referre valeant tuæ devotionis effectum, & Rom. ecclesia tuis efficacius possit intendere incrementis. Nos enim eis dedimus in mandatis, ut apostolicam in te confirmantes doctrinam, reforment quidquid invenerint reformandum, & tamquam membra capiti apostolico conforment in ipsius devotione pariter, & obedientia solidantes: per quos etiam pallium, plenitudinem scilicet pontificalis officii venerab. fratri nostro Dioclien. Archiepiscopo transmittimus, ut in partem nostræ solicitudinis evocatus, sine defectu valeat officii sui debitum adimplere. Datum Lateran. VI. idus Januarii.

Post hæc in Romana editione Epistolarum & Decretalium Innocentii III. anni 1543. Tomo I. lib. I. pag. 252. sequuntur formæ aliarum literarum, quas Pontifex in Serbliam misit per Legatos, nimirum

Scripsum est super hoc in eumdem fere modum uxori ejusdem regis.

In eumdem fere modum nobili viro S. magno Jupan.

In eumdem fere modum uxori ejusdem S. magni Jupan.

In eumdem fere modum Dioclien. Archiepiscopo usque ad verbum Adimplere. Quibus etiam nobis, & successoribus nostris fidelitatis juramentum, quod tibi sub bulla nostra mittimus inclusum, devote studeas, & humiliter exhibere.

In eumdem fere modum Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, ecclesiarum prælatis, & aliis clericis per Dalmatiam, & Dioctiam in regno charissimi in Christo filii nostri Vulcani illustris regis Diocliæ, & Dalmatiæ constitutis usque ad verbum Solidantes.

(Kralj Vukan papi Inokentiju)

CCLXXXVI 1199.

[29]Preblagom i presvijetlom ocu i gospodaru Inokentiju, milošću Gospoda našeg poglavaru Rimske crkve i papi čitavog svijeta.

Kad su nam kao poslanici Apostolske stolice došli gospodar Jovan kapelan i gospodar Simon, ljudi pobožni i smotreni, osjetili smo veliku utjehu i radost. Jer kao što sunce svojom svjetlošću i snagom čitavi svijet obasjava tako je i čitavo ovo kraljevstvo bilo prosvijetljeno njihovom svetom i, kao što s pravom možemo reći, probitačnom propovijedi Božje riječi. Posjetilo je ovaj narod sunce sa visina. Obaviješteni o njihovim vrlinama i znanju veliku zahvalnost iskazujemo Bogu i Vašoj svetosti, što su se udostojili da nam pošalju takve ljude. Primili smo ih kako dolikuje, tim više što su se pokazali kao ljudi obogaćeni nebeskim darovima, jer svaki savršeni dar je odozgo. Saznali smo iz primljenog pisma da je Vaša svetost saslušala naše molbe i tako smo velikom odanošću našeg srca naložili da u čitavom našem kraljevstvu, kako je Bogu milo, sve učini i što god bude protivno svetom zakonu prema riječi proroka neka se istrijebi i uništi. (bilježi sinod, djela itd.). Pisano (po svoj prilici oko sredine god. 1199).

[29] *Codex diplomaticus*, 217-218.

CCLXXXVI. 1199.

Vukan kralj dalmatinski i dukljanski, zahvaljuje se papi Inocenciju III. za poslane mu iz Rima poslanike.

Beatissimo et serenissimo patri et domino Innocentio, domini nostri gratia romane ecclesie pontifici et pape uniuersalis orbis.

Cum ad nostram presentiam dominus Joannes cappellanus et dominus Simon, viri religiosi et discreti, sedis apostolice legati peruenerint, non exiguam consolationem et letitiam accepimus. Quia quemadmodum sol suo lumine et virtute uniuersum orbem illuminat, ita omne hoc regnum illorum sancta et salubri predicatione verbi dei remanet illustratum, ut merito dicere possumus: visitauit hunc populum oriens ex alto. De eorum igitur virtutibus et scientia informati, deo et sanctitati vestre gratias quam plurimas agimus, qui tales viros ad nos transmittere dignati sunt. Prout decet, eos recepimus, eoque magis, quia illi celestibus ditati bonis apparent, nam omne datum et donum perfectum de sursum est. Exhibitis litteris misericorditer preces nostras a sanctitate vestra fuisse auditas percepimus, et ita magna animi nostri deuotione mandauimus, ut in uniuerso regno nostro, iuxta dei placitum, facienda ordinent, et quidquid sancte legi contrarium inuenerint, secundum prophete verbum euellant et destruant (notificat synodi celebrationem, acta etc.) Datum (po svoj prilici oko sriedine g. 1199.).

Fejér. Cod. Dipl. T. VII. vol. V. p. 150.

(Pismo kralja Vukana papi Inokentiju)

[30]*Pisma krunisanog kralja Vukana gospodaru papi, kojima (mu) sebe i svoje kraljevstvo preporučuje, i podstiče da kralju Mađarske piše o protjerivanju jeretika.*

Blagoslovenom i svetom ocu i gospodaru Inokentiju Božjom milošću svešteniku presvete Rimske crkve, vrhovnom svešteniku i sveopštem papi, koji sam istom Božijom milošću kralj Duklje i Dalmacije, šaljem pozdrav i carsku naklonost (milost) zbog toga što su kod nas došli don Jovan Kapelan i don S., vrlo pobožni i časni poslanici svete katoličke stolice. Potpuno smo zadovoljni, jer kao što sjaj sunca obasjava cijeli svijet svojim zracima, tako će vjerujem njihovom pobožnom i uvjerljivom propovijedi čitavo naše kraljevstvo biti obasjano. Zato s pravom kažemo: ukazao nam se pojavljujući se iz visina. Obasjao nas je ukazujući se s nebeske visine. Pa, dakle, pošto smo uvjereni u njihovu valjanost i učenost, Bogu i Vašem staranju, beskrajnu zahvalnost želimo da uputimo jer ste nam takve poslali, kakve smo uvijek imali u želji, nadareni za Božju službu (božanskim darom) jer je svaki dar plemenit a svaki poklon savršen biva. Pošto sam, dakle, primio Vaše pismo razumio sam da je Vaša blagost našim molbama milostivo izišla u susret. Zato ja sa velikom blagonaklonošću primjećujem da po cijelom našem kraljevstvu, ono što je po Bogu naređuju i podržavaju, a ono što je protivno Bogu, pored onog proročkog, čupaju i uništavaju. Tako kad su došli na mjesto, gdje se odvajkada održavao koncil, poželjeli su da pohode Sveti sinod vrlo tačno i jedinstvenim riječima su govorili. Ocu našem i presvetoj Mariji vazda djevici i blaženom (svetom) Petru, prvom od Apostola, a takođe i Vašem apostolu je uputio molitve pohvale. A Vašem Visokopreosveštenstvu dajem na znanje da smo saznali da se časnim rodoslovom odasvud odlikujemo i da sa Vama koji ste slavni i blaženi, sa vašom plemenitom lozom imamo (krvnu) srodnost. Zato javljamo, iako nam je bila velika želja da i mi naše poslanike (sada) pred Vašu svetost pošaljemo, ali pošto smo čuli da je ona zemlja uzbunjena to ne možemo učiniti i da se vašim poslanicima odasvud ukazuje dužno poštovanje, a naši, pošto su tamo željeli ići sa velikim počastima, može biti da se osjećaju oštećenima ili unesrećenima, ali, čim se ukaže pogodna i odgovarajuća prilika, poslaćemo ih sa još većim poštovanjem, jer riječi Vaše svete podrške dojavljuju, a one su nam najmilije. Tako se nadajući i tvrdeći zasigurno, jer pošto si namjesnik našeg gospoda Isusa Hrista, i preko tebe samog (lično) mi ćemo biti udostojeni da nam se otvori nebesko kraljevstvo, jer ništa ljudima ne treba. Mnogo te molim da za nas grešnike molitve Gospodu uputite. Najzad, od Vašeg Visokopreosveštenstva ne želim tajiti jer velika jeres u zemlji ugarskog kralja, tj. Bosni, vidi se da je uzela maha, po tome što je sam, veliki grešnik Bakilin sa ženom i sestrom, koji je bio bivšeg Miroslava Humskog i sa mnogim svojim srodnicima zaveo više od 10 hiljada Hrišćana i uveo ih u tu jeres, pa je kralj Ugarske zbog toga njih natjerao kod Vas da dođu i da ih vi ispitate, a oni su se, pak, vratili sa lažnim pismom, govoreći da je to zakon koga ste vi izdali u njihovu zaštitu. Zato tražim da kralju Ugarske savjetuje te da njih iz svoga kraljevstva istjera kao kukolj iz pšenice. (1199)

[30] Theiner, 6.

X.

Litterae praedicti Vulcani regis ad dominum papam, quibus se et regnum suum pontifici commendat, et hortatur, ut regi Hungariae de expellendis haereticis scribat. Reg. An. II. ep. 176. fol. 283.

Beatissimo atque sanctissimo patri et domino INNOCENTIO dei gratia Sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici et universali pape, W. eadem gratia Dioclie atque Dalmatie Rex, Salutem et devotionis effectum. Venientibus ad nostram presentiam domino Iohanne Capellano et domino S. religiosis et discretis sancte catholice et apostolice sedis legatis, amodo iocondati sumus: quia sicut solis splendor in virtute sua radians totum orbem videtur illustrare, ita illorum sancta et salubri predicatione totum regnum nostrum creditur fore illustratum. Unde merito dicimus: Illustravit nos oriens ex alto. Illorum itaque probitate et scientia nos informati, deo et paternitati vestre innumeras grates rependere curamus, quia tales ad nos misistis, quales in voto semper habuimus suscipiendos, divino munere preditos, quia omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est. Presentatis igitur litteris vestris intelleximus, quia postulationibus nostris apostolatus vestri beatitudo misericorditer acquievit. Unde nos cum magna animi devotione percepimus, ut per totum regnum nostrum omnia, que secundum deum sunt, ordinent et confirment: que autem contraria sunt, iuxta illud propheticum evellant et destruant. Accedentes itaque ad locum, ubi antiquitus concilium celebrari solitum fuit, sanctam synodum celebrare studuerunt, de viciis et virtutibus subtiliter disserentes, in communi deo et beatissime Marie perpetue Virgini, et beato Petro Apostolorum Principi, necnon et Apostolatui vestro laudum preconia persolventes. Interea noverit paternitas vestra, quia augustali stemmate undique insignimur, et quod gloriosius et beatius est, vestri generosi sanguinis affinitatem habere cognovimus. Igitur innotescimus, quia in voto habuimus nunc legatos nostros ad pedes beatitudinis vestre transmittere; sed quia terram illam turbatam esse audivimus, facere non potuimus: quia vestris legatis ubique debita reverentia exhibetur, sed nostri, dum illuc ire voluerint cum magna honoris magnificentia, dampna forsitan aut exicium patientur. Sed dum oportunum et congruum tempus affuerit, honorificentius faciemus, quia sancte exhortationis vestre verba perferant, que dulciora nobis sunt super mel et favum. Siquidem sperantes et certum tenentes, quia ex quo vicarius domini nostri Ihesu Christi existis, ipse per te nobis aditum regni celestis aperire dignetur: et quia nullo in hoc seculo indigemus, multum rogamus, ut pro nobis peccatoribus preces ad dominum fundatis. Demum vero paternitatem vestram nolumus latere, quia heresis non modica in terra Regis Ungarie, videlicet Bossina pullulare videtur, in tantum quod peccatis exigentibus ipse Bacilinus cum uxore sua et cum sorore sua, qui fuit defuncti Mirosclavikemensi, et cum pluribus consanguineis suis seductus plus quam decem milia Christianorum in eandem heresim introduxit. Unde Rex Ungarie exacerbatus illos ad vestram presentiam compulit venire a vobis examinandos. Illi autem simulatis litteris redierunt, dicentes a vobis concessam sibi legem. Unde rogamus, ut Regi Ungarie suggeratis, ut eos a regno suo evellat tamquam zizania a tritico.

Pismo Vukana kralja Duklje i Dalmacije papi Inokentiju[31]

Preblaženom i presvetom Ocu i gospodaru Inokentiju, Božjom milošću vrhovnom pontifiku i sveopštem papi, istom milošću Vukan, kralj Duklje i Dalmacije, pozdrav i ljubav potpune odanosti.

Veoma smo se obradovali dolasku gospodara Jovana kapelana i gospodara Simona, pobožnih i smjernih legata svete Katoličke i Apostolske stolice, jer, kao što se čini da sjaj sunca blistajući u svojoj uzvišenosti obasjava cijeli svijet, tako će sa njihovim svetim i krepkim propovjedanjem sigurno biti obasjano cijelo naše kraljevstvo. Zato s pravom kažemo: pohodio nas je istok s visine. Zato, poučeni njihovom dobrotom i znanjem, nastojimo da se Bogu i Vašem paternitetu odužimo za bezbrojne zahvalnosti, koje ste nam poslali baš takve, kakve smo često u molitvama priželjkivali da primimo; pa smo tako božanskim darom proniknuti, jer sve što nam je dato i svaki dar je najbolji i savršeniji od svega. Dakle, iz Vaših pisama, koja su nam predata, razumjeli smo da je našim molbama Vaša papska vlast dobrotom milosrdno udovoljila. Zato mi, sa velikom duševnom pobožnošću, naređujemo da se sve što postoji u cijelom našem kraljevstvu i sadrži drugog Boga, potvrđuje i jača. A sve što je u suprotnosti uz to što je profetsko, da se uništi i satre. Tako su oni, pristupajući mjestu gdje se od davnina obično skupljao crkveni sabor, nastojali da okupe sveti Sinod, oštroumno raspravljajući o manama i vrlinama i razglašavali su slavu u zajedničkom Bogu, najblaženije vječite djevice Marije i blaženog Petra, vođe apostola, takođe i o Vašem papskom dostojanstvu. Međutim, Vaš paternitet zna da se odlikujemo plemenitim rodoslovom i, što je znamenitije i ljepše, znamo da smo srodstvo po vašoj plemenitoj krvi. Stoga smo se zavjetovali da pošaljemo naše legate Vašoj plemenitosti.

Ali, pošto smo čuli da je ona zemlja[32] uzbunjena, to nijesmo mogli da učinimo: jer Vašim legatima, ma gdje bili, pruža se dužno poštovanje, dok naši legati, kada bi željeli da odu tamo, iako sa velikom plemenitošću časti, sasvim je moguće da bi nastradali i bili oštećeni. No, kada bude zgodno i prigodno vrijeme, učinićemo to s velikim poštovanjem, jer oni bi prenosili vaše riječi ohrabrenja, koje su nam slađe od meda i saća. Zato se nadamo i smatramo sigurnim, budući da si ti namjesnik Gospodara našeg Isusa Hrista, da nam se preko tebe otvori ulaz u nebesko carstvo. I, pošto u ovom vijeku ne tražimo više ništa, sada te veoma molimo da se za nas grešnike pomoliš Bogu. Najzad, želimo da vaš paternitet zna da se jeres ne razvija samo u zemlji kralja Ugarske, već, očigledno, i u Besini,[33] utoliko više što je sam Bacilnus, zaveden u te grjehove, zajedno sa svojom ženom i njenom sestrom, koje su poticale od pokojnog Miroslava Humskog[34] i sa mnogim svojim rođacima, više od deset hiljada hrišćana uveo u tu jeres. Razljućen zbog toga, kralj Ugarske natjerao ih je da dođu kod Vas kako bi ih ispitali. A oni su se vratili sa lažnim pismima, govoreći da su od vas dobili dozvolu. Zato Vas molimo da preporučite kralju Ugarske da ih istrijebi iz svog kraljevstva, isto kao što se trijebi kukolj iz pšenice.

[31] Farlati, VII. - Ovo je pismo istovjetno sa prethodnim - dajemo ga zbog nevelike razlike. Istovjetno kod: Migne, tomus CCXIV, col. CLXXVI. (Prim. prir.).

[32] Možda se misli na Bosnu, koja je bila uznemirena od patarena, odakle su kraljevski glasnici trebalo da dođu u Italiju; ili na samu Italiju i Rim, koji su bili teško pogođeni ratovima i građanskim neslogama. - (Komentar iz kodeksa).

[33] Odnosno Bosna. - (Komentar iz kodeksa).

[34] Svakako udovica Miroslava komesa Humskog (*Miroslavi* Comitis *Chelmensis*); odakle i greška pisara Miroslavichemensi. - (Komentar iz kodeksa).

Beatissimo, atque sanctissimo Patri, & domino Innocentio Dei gratia sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ summo pontifici, & universali Papæ Vu. eadem gratia Diocliæ atque Dalmatiæ Rex salutem, & devotionis affectum.

Venientibus ad nostram præsentiam domino Joanne capellano, & domino S. religiosis, & discretis sanctæ Catholicæ, & apostolicæ sedis legatis, amodo jocundati sumus, quia sicut solis splendor in virtute sua radians totum orbem videtur illustrare, ita illorum sancta, & salubri prædicatione totum regnum nostrum creditur fore illustratum. Unde merito dicimus: visitavit nos oriens ex alto. Illorum itaque probitate, & scientia nos informati, Deo, & paternitati vestræ innumeras grates rependere curamus: quia tales ad nos misistis, quales in voto semper habuimus suscipiendos, divino munere præditos, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum descursum est. Præsentatis igitur literis nostris intelleximus, quia postulationibus nostris apostolatus vestri beatitudo misericorditer acquievit. Unde nos cum magna animi devotione præcepimus, ut per totum regnum nostrum omnia, quæ secundum Deum sunt, ordinent, & confirment. Quæ autem contraria sunt, juxta illud propheticum evellant, & destruant. Accedentes itaque ad locum, ubi antiquitus concilium celebrari solitum fuit, sanctam Synodum celebrare studuerunt, de vitiis in virtutibus subtiliter disserentes. In communi Deo, & beatissimæ Mariæ perpetuæ virgini, & beato Petro Apostolorum principi, necnon, & apostolatui vestro laudum præconia persolventes. Interea noverit paternitas vestra, quia augustali stemmate undique insignimur, & quod gloriosius, & beatius est, vestri generosi sanguinis affinitatem habere cognovimus. Igitur innotescimus, quia in voto habuimus nunc legatos nostros ad pedes beatitudinis vestræ transmittere.

Sed quia (1) *terram illam turbatam esse audivimus, facere non potuimus: quia vestris legatis ubique debita reverentia exhibetur: sed nostri dum illuc ire voluerint, cum magna honoris magnificentia, damna forsitan, aut exitium patientur. Sed dum opportunum, aut congruum tempus affuerit, honorificentius faciemus: qui sanctæ exhortationis vestræ verba perferant, quæ dulciora sunt super mel, & favum. Siquidem sperantes, & certum tenentes, quia ex quo vicarius domini nostri Jesu Christi existis, ipse per te nobis aditum regni cælestis aperire dignetur. Et quia nullo in hoc sæculo indigemus, multum roganus, ut pro nobis peccatoribus preces ad dominum fundatis. Demum vero paternitatem vestram nolumus latere, quia hæresis non modica in terra Regis Ungariæ, videlicet* (2) *Bassinæ, pullulare videtur, in tantum quod peccatis exigentibus ipse Bacilinus cum uxore sua, & cum sorore sua,* (3) *qui fuit defuncti Miroslavichsmensi, & cum pluribus consanguineis suis seductus, plusquam decem millia christianorum in eandem hæresim introduxit. Unde Rex Ungariæ exacerbatus illos ad vestram præsentiam compulit venire a vobis examinandos. Illi autem simulatis literis redierunt, dicentes a vobis concessam sibi legem. Unde rogamus ut regi Ungariæ suggeratis, ut eos a regno suo evellat tamquam zizania a tritico.*

NOTÆ.

1 Forte Bosnam intelligit Patarenorum hæresi agitatam, qua regii oratores in Italiam adventuri erant, aut Italiam ipsam, & Romam, bellorum motibus, & civilibus discordiis graviter actas.

2 Idest Bosna.

3 Vidua nempe Minoslavi Comitis Chelmensis; unde librarii error, *Miroslavichsmensi*.

Dodatak prethodnim knjigama regesta
(Iz regestara pape Inokentija III, knj. III - 1199. god.)

37
Isto Barskom arhiepiskopu

Kakvoj teškoj kazni podliježu oni koji se ne boje da falsifikuju apostolska pisma, a skrivaju naša istinska napisana pisma i ne boje se da se sa lažnima služe, vjerujemo da tvoje bratstvo dobro zna. Dakako, doznali smo iz pisama velecijenjenog u Hristu sina našeg Vukana, znamenitog kralja Duklje i, svakako, iz tvojih stalnih pisama, koja si kod Drača predao ljubljenom sinu, bratu Jovanu, našem kapelanu, da si znao kako je Dominik, nekada episkop Svački, u prisutnosti ovog kapelana i ljubljenog nam sina S., našeg podđakona, koji su tada u tim krajevima obavljali poslaničku službu, bio optužen za ubistvo, i na koncilu kod Bara bio lišen pontifičke časti, i da je jednom došao k nama, i vraćajući se od nas predao ti je neka pisma, kojih se ti, kako smo to uočili u pismima našeg kapelana J., pridržavaš od riječi do riječi, i kojima on prisvaja za sebe od nas njemu vraćenu pontifičku službu. Ti si, vjerujući tim pismima, našeg vrlopoštovanog brata G., za koga si izjavio da je kanonski izabran za Svačkog episkopa, uklonio iz iste Crkve i, zbog lažnih pisama, pomenutog Dominika vratio u istu Crkvu na pređašnje mjesto. Pomenuti, pak, kralj, kao što nam je rasvijetlio svojim pismima, ne vjerujući da su ona pisma poslana sa našim znanjem, samog Dominika, sada episkopa, povjerio je našem procjenjivanju, ponizno tražeći da ga poučimo šta bi trebalo da uradi. Mi smo veoma pažljivo proučili prepis lažnih pisama i, pošto smo u njima otkrili očigledni falsifikat, veoma smo začuđeni što je povjerovao da smo mi poslali takva pisma, kada si morao da znaš da se Apostolska stolica u svojim pismima drži običaja da sve patrijarhe, arhiepiskope i episkope naziva braćom, dok ostale, bilo da su to kraljevi, plemići ili ljudi bilo kojeg drugog reda naziva sinovima. A, kada se nekoj znamenitoj ličnosti šalju apostolska pisma, njemu se nikada ne obraćamo u množini, kao "vas" (vos) ili "vaš" (voster), niti se dodaje nešto slično. U lažnim pismima koja su ti predočena, u pozdravu si nazvan voljeni u Hristu sin (dilecto in Christo filius), dok si u svim pismima koja smo ti ikada poslali mogao da uočiš kako te nazivamo vrlopoštovanim bratom (fratrem venerabilem). Na ovaj način želimo da te upozorimo da budeš oprezan, kako ne bi bio okružen ili prevaren lažnim pismima, već da nastojiš da brižljivo obratiš pažnju na apostolska pisma, kako na bulu, tako i na formu, a, takođe, i na način pisanja u nekom spisu, da ne bi ponekad prihvatio istinita pisma za lažna ili lažna za istinita.

Želimo, naime, da znaš da smo mi zajedno sa našom braćom, kada je često pominjani Dominik došao jednom u Apostolsku stolicu, pažljivo proučili njegovu stvar i poslali ga tebi, zajedno sa našim pismima, koje je trebalo vratiti i čiji prepis, zapečaćen našom bulom, sada šaljemo tebi, budući da je on, kao nepriličan čovjek, što pokazuju njegova djela, sakrio istinska pisma, koja smo mu zbog dobrodušnosti Apostolske stolice povjerili, i nije se plašio da ti predoči lažna pisma. Uostalom, kao što priliči onome koji ne želi da odgađa njen blagoslov, tako se i pomenuti Svački episkop sa najvećim zalaganjem trudio da se podvrgne našem procjenjivanju, a uopšte nije vjerovao u pravednost pomenutog Dominika, koji nikako nije dolazio i, znajući za učinjeni falsifikat, mučio se da ga, kako kažu, natjera da uzme put pod noge, i, pošto se zavjetuje da će otići, preseli u krajeve Ungarije, kako bi nam se zauvijek sklonio s očiju. Pošto želimo da onoga kaznimo za raniju zloupotrebu i očinskom ljubavlju pomognemo često spominjanom episkopu, nalažemo tvome bratstvu i strogo naređujemo, preko apostolskih pisama, da ako si nekim slučajem došao do njegovih pisama, proglasiš njega za potpunog nevaljalca i nepodobnika, tako da ga, ako ponovo dođe u ove krajeve, bez ikakvog odugovlačenja i odlaganja apelacije, izdvojiš u neki manastir, gdje bi, strogo izolovan, očekivao kaznu. A episkopa G., ako namjeravaš da se poštuje pravednost, odbacivši mu zabranu koja je nastala zbog prigovaranja i apelacije, ponovo, postaviš na njegovo mjesto i vratiš mu ugled, pa tako učiniš da spokojno djeluje u svom episkopatu, dok one, koji bi ti se suprotstavili bilo kakvom nepromišljenošću, treba da ukrotiš crkvenom strogošću.

Datum Laterani, devetog decembra, u trećoj godini našeg pontifikata. (1199)

IDEM ANTIBARENSI ARCHIEPISCOPO.

42) Quam gravi pœnæ subjaceat qui litteras apostolicas falsare non timent et veras a nobis impetratas litteras occultantes, falsis uti litteris non verentur, fraternitatem tuam credimus non latere. Ad audientiam siquidem nostram ex litteris charissimi in Christo filii nostri Wlcan. Dioclitæ regis illustris, necnon et tenore litterarum tuarum quas dilecto filio J. capellano nostro apud Durachium direxisti, noveris pervenisse quod cum Dominicus quondam Suacensis episcopus, qui coram eodem capellano et dilecto filio S. subdiacono nostro tunc in partibus illis gerentibus legationis officium fuerat de homicidio accusatus, et in concilio apud Antibarim pontificalem resignaverat dignitatem, ad nostram olim præsentiam accessisset, a nobis rediens quasdam tibi litteras præsentavit, quas de verbo ad verbum in litteris jam dicto capellano J. ex parte tua directis perspeximus contineri, quibus sibi asserebat a nobis pontificale officium restitutum. Tu vero litteris illis fidem adhibens venerabilem fratrem nostrum G. quem in Suacensem episcopum electum canonice diceris consecrasse ab eadem ecclesia removisti, præfato Dominico occasione litterarum falsarum in ipsa Ecclesia restituto. Præfatus autem rex, sicut suis nobis litteris innotuit, non credens de nostra conscientia litteras illas emanasse, tam ipsum Dominicum quam præfatum episcopum nostro præcepit conspectui præsentari, humiliter petens rescripto apostolico edoceri quidquid duxerimus de ipso negotio statuendum. Nos vero rescriptum litterarum falsarum diligentius intuentes, in eis tam in continentia quam in dictamine manifeste deprehendimus falsitatem, ac in hoc sumus non modicum admirati quod tu tales litteras a nobis credideras emanasse, cum præsertim scire debeas sedem apostolicam in suis litteris consuetudinem hanc tenere ut universos patriarchas, archiepiscopos et episcopos fratres, cæteros autem, sive reges sint sive principes, vel alios homines cujuscunque ordinis filios in nostris litteris appellemus. Et cum uni tantum personæ litteræ apostolicæ diriguntur, nunquam ei loquimur in plurali, ut *vos*, sive *vester*, et similia in ipsis litteris apponantur. In falsis autem tibi litteris præsentatis in salutatione dilectus in Christo filius vocabaris, cum in omnibus litteris quas tibi aliquando transmisimus te videre potueris a nobis fratrem venerabilem appellatum. Propter quod sic te esse volumus in similibus circumspectum ut per falsas litteras nequeas denuo circumveniri vel falli ; sed hic litteras apostolicas studeas diligentius intueri, tam in bulla quam in filo, tam etiam in charta quam in stylo, quod veras pro falsis vel falsas pro veris aliquo modo non admittas. Scire namque te volumus quod cum sæpefatus Dominicus olim ad apostolicam sedem accessisset, nos cum fratribus nostris examinantes diligentius causam ipsius, eum ad te cum nostris litteris duximus remittendum ; quarum rescriptum nunc tibi sub bulla nostra mittimus introclusum. Sed ipse, tanquam homo iniquus, sicut ejus opera manifestant, veras litteras supprimens, quas ex benignitate sedis apostolicæ concesseramus eidem, falsas tibi non timuit litteras præsentare. Cæterum quia dignum est ut qui noluit benedictionem, prolongetur ab ea, et præfatus Suacensis episcopus non sine labore maximo se curavit nostro conspectui præsentare, prædicto Dominico, tanquam qui de sua justitia diffidebat, et remordebat eum prædictæ conscientia falsitatis, minime veniente, imo, licet, ut dicitur, iter arripuerit veniendi, ac promiserit se venturum, ad partes tamen Ungariæ se transtulit, ut nostram præsentiam declinaret, volentes et illum de sua præsumptione punire et sæpe nominato episcopo paterna pietate succurrere, fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus et districte præcipimus quatenus si forte occasione litterarum illarum in aliquo processisti, irritum denuntians penitus et inane, jam dictum D. si denuo venire ad partes illas præsumpserit, omni dilatione, occasione, et appellatione postposita in aliquo facias monasterio districti ordinis ad agendam pœnitentiam arcte recludi. Prænominatum autem G. episcopum, si præmissis veritas suffragatur, in suo loco et dignitate sublato contradictionis et appellationis obstaculo restituas et facias in episcopatu suo pacifice permanere, illos ecclesiastica districtione compescens qui se tibi duxerint temeritate qualibet opponendos.

Pismo Stefana Velikog Župana cijele Srbije papi Inokentiju[35]

Inokentiju, Božjom milošću vrhovnom pontifiku i sveopštem papi Rimske crkve blaženih Petra i Pavla, S., istom milošću i vašom svetom uredbom Veliki Župan cijele Srbije, pozdrav kao svom duhovnom ocu.

Primili smo Vaše sveto pismo i dobro smo razumjeli ono što su nam vaši legati, kapelan Jovan i podđakon Simon, kako u pismu tako i sami usmeno obrazložili. Zato zahvaljujemo vašoj velikoj svetosti što nije zaboravila svoje sinove, već ih se sjetila. Mi, pak, uvijek pazimo na stanovišta svete Rimske crkve, i kao što dobro pamti Otac moj uvijek čuvamo učenje svete Rimske crkve, pa smo željeli uskoro da pošaljemo naše legate Vašoj svetosti. Ipak, prenijeli smo naše riječi Vašim vrlopoštovanim legatima, jer će oni svojim riječima obrazložiti Vašoj svetosti moja izlaganja. (1199)

[35] Farlati, VII, 32-33.

Innocentio Dei gratia summo Pontifici, & universali Papæ Rom. Ecclesiæ beatorum apostolorum Petri, & Pauli S. eadem gratia, & sancta oratione vestra Magnus Jupanus totius Serviæ salutem, tamquam patri suo spirituali.

Literas sanctitatis vestræ recepimus, & bene intelleximus: & quæ venerabiles legati vestri scilicet J capellanus, & Simon subdiaconus, tam in literis, quam in ore eorum narraverunt nobis. Gratulamur itaque magnæ sanctitati vestræ, quia non tradidisti nos in oblivionem filios tuos, sed recordatus es de nobis. Nos autem semper consideramus in vestigia sanctæ Rom. ecclesiæ, sicut bonæ memoriæ Pater meus, & præceptum sanctæ Rom. ecclesiæ semper custodire, & in proximo legatos nostros vellemus transmittere ad sanctitatem vestram. Nos autem locuti sumus dictis venerabilibus tuis legatis, quoniam ipsi cum ore eorum narrabunt sanctitati vestræ eloquia mea.

(Iz regesta pape Inokentija, knj. VI)

24

Slavnome mužu V. Velikom Županu*[36] *Srbije

Opominje ga da se vrati katoličkoj vjeri i pruži pokornost i poštovanje pontifika vicenadbiskupu Kolocenskom.

Posrednik između Boga i ljudi, Bog čovjek, Hristos Isus (I Tim. II), utvrdio je primat Apostolske stolice u blaženom Petru, prvom među apostolima, i prije svoga stradanja rekao mu je: "Ti si Petar, i na ovome kamenu sazidaćeš crkvu svoju; i što svežeš na zemlji biće svezano na nebesima, i što razriješiš na zemlji biće razriješeno na nebesima". (Mat. XVI). A za vrijeme svoga stradanja rekao mu je: "Simone, evo vas ište Satana da bi vas činio kao pšenicu, a ja se molih za tebe da tvoja vjera ne pressane; a ti, kad god se obrativši se, utvrdi braću svoju". (Luk. XXII). I poslije svoga stradanja obrati mu se i treći put: "Simone Jonin, ljubiš li većma nego ovi? Pasi jaganjce moje." (Jovan XXI); ne praveći razliku između ovih i onih jaganjaca, kako bi znao da je potpuno otuđen od tora onaj, koji ne želi da ima za pastira blaženog Petra, i da sam sebi zatvara vrata nebeskog carstva onaj koji prezire njegove ključeve; niti, pak, može da izbjegne Satanino sito onaj koji odbacuje da se preko njega potvrdi u katoličkoj vjeri. Zato mi, koji se, iako nedostojni, pokoravamo blaženom Petru u apostolskoj službi, i zbog toga smo dužnici i razboritima i nerazboritima, odlučili smo da te podsjetimo preko vrlopoštovanog našeg brata J..., arhiepiskopa Kolocenskog, čovjeka učenog, marljivog i uglednog, kome smo povjerili naše poslove u tom kraju. Jer se ti, iako od nas tijelom dalek, potvrđuješ u pravoslavnoj vjeri, i da se on sa tobom, primajući sa naše strane duhovnu pokornost i tjelesnu smjernost, vrati apostolskom toru, u kome poslije Hrista, najodličnijeg i prvog pastira, kao drugi po redu i drugi pastir jeste blaženi Petar. Zato upozoravamo tvoju blagorodnost i opominjemo te, preko poslanih ti apostolskih spisa, da, umjesto nas, dobrostivo primiš i poštuješ već pomenutog arhiepiskopa, i da nastojiš njegova korisna upozorenja i opomene ponizno da izvršavaš, da se ne bi proveo kao sudionik kovčega u potopu, dok smo mi dužni uspješno da potpomažemo tvoj napredak i dostojanstvo.

Datum Lateran, XI (34). Kal. april.

Na isti način pisano je arhiepiskopima, episkopima i plemićima postavljenim kroz Srbiju. (1203)

[36] Migne, tomus secundus, col. XXIV (33).

XXIV (33).

NOBILI VIRO W., MEGANIPPANO SERVIÆ.

Monet ut ad catholicam fidem redeat, et obedientiam, ac reverentiam pontificis vice archiepiscovo Colocensi exhibeat.

(Laterani, XI Kal. Aprilis.)

Mediator Dei et hominum, Deus homo, Christus Jesus (*I Tim.* II), apostolicæ sedis primatum in beato Petro apostolorum principe stabilivit, qui et ante passionem suam inquit ad ipsum : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cœlis* (*Matth.* XVI). Et circa passionem suam dixit eidem : *Simon, Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum; sed ego pro te rogavi ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (*Luc.* XXII). Et, post passionem suam, vocabulo tertio repetito præcepit: *Simon. Joannis, diligis me plus his? Pasce oves meas* (*Joan.* XXI); non distinguens inter has oves et illas, ut ab ovili Christi se sciat esse penitus alienum, qui beatum Petrum recusat habere pastorem, et qui claves ejus contemnit, ipse sibi regni cœlestis januam intercludit, nec Satanæ potest cribrum effugere, qui per eum renuit in fide catholica confirmari. Nos igitur, qui, licet indigni, beato Petro successimus in apostolatus officio, per quod facti sumus sapientibus et insipientibus debitores, de tua salute solliciti, decrevimus te per venerabilem fratrem nostrum, J... Colocensem archiepiscopum, virum utique litteratum, providum et honestum, cui vices nostras in hac parte commisimus, visitare; quatenus te, corpore quidem a nobis remotum, sed mente propinquum, in orthodoxa fide confirmet, et a te, nomine nostro, spiritualem obedientiam et reverentiam recipiens corporalem, ad apostolicum ovile reducat, in quo post Christum, præcipuum et primum pastorem, beatus Petrus secundarius et secundus pastor existit. Monemus igitur nobilitatem tuam attente et hortamur, per apostolica scripta mandantes, quatenus præfatum archiepiscopum vice nostra benigne recipias et honores, ejusque salubria monita et mandata studeas humiliter adimplere, ut sic in arca receptus diluvium non incurras, et nos ad honorem et profectum tuum debeamus efficaciter aspirare.

Dat. Laterani, XI (34) Kal. Aprilis.

In eumdem modum scriptum est archiepiscopis, episcopis et baronibus per Serviam constitutis.

Iz regesta pape Inokentija III, knj. VI

XXV

Kolocenskom arhiepiskopu
O istom argumentu
(U Lateranu, XI kalenda aprila).[37]

Posrednik između Boga, etc. (na isti način sve do: "i ljudi, Bog čovjek, Hristos Isus (I. Tim. II) utvrdio je primat Apostolske stolice u blaženom Petru, prvom među apostolima, i prije svoga stradanja rekao mu je: "Ti si Petar, i na ovome kamenu sazidaćeš crkvu svoju; i što svežeš na zemlji biće svezano na nebesima, i što razriješiš na zemlji biće razriješeno na nebesima." (Mat. XVI). A za vrijeme svoga stradanja rekao mu je: "Simone, evo vas ište Satana da bi vas činio kao pšenicu, a ja se molih za tebe da tvoja vjera ne prestane; a ti, kad god se obrativši se, utvrdi braću svoju." (Luk. XXII); I poslije svoga stradanja obrati mu se i treći put: "Simone Jonin, ljubiš li većma nego ovi? Pasi jaganjce moje." (Jovan, XXI); ne praveći razliku između ovih i onih jaganjaca, kako bi znao da je potpuno otuđen od tora onaj, koji ne želi da ima za pastira blaženog Petra, i da sam sebi zatvara vrata nebeskog carstva onaj koji prezire njegove ključeve; niti, pak, može da izbjegne Satanino sito onaj koji odbacuje da se preko njega potvrdi u katoličkoj vjeri. Zato mi, koji se, iako nedostojni, pokoravamo blaženom Petru i apostolskoj službi, i zbog toga smo dužnici (i razboritima i nerazboritima), zabrinuti za spasenje plemenitog muža V..., velikog župana Srbije, kao i za prelate crkve u zemlji, svakako i za sve smrtnike u Srbiji, odlučili smo da ih preko tebe posjetimo. Zato tvom fraternitetu, kao da je ova stvar voljom prisutnih povjerena nama, preko apostolskog spisa nalažemo ti da, pošto dođeš u Srbiju, samog velikog župana, prelate i sve plemiće, učvrstiš u ortodoksnoj vjeri, i da od njih primiš zakonsko jemstvo da će se ubuduće dobronamjerno potruditi da se u duhovnim stvarima pokoravaju nama i našim sljedbenicima i stolici svete Rimske crkve, i, primajući od njih tjelesno uvažavanje, da ih same, pomognut našom moći i vezom pokornosti, kojom ih očigledno drži Konstantinopoljski patrijarh, sasvim privežeš, jer, ako sam ne pruža nama dužnu pokornost, mi sami ne bi pružili dužno uvažavanje koje im pripada.

Datum u Lateranu, kao gore.

O ovome je pisano i slavnom kralju Ungara. (1203)

[37] Migne, tomis quator, tomus secundus ("*Inocentii III opera omnia*"), col. XXIV et XXV.

XXV (35).

COLOCENSI ARCHIEPISCOPO.

De eodem argumento.

(Laterani, XI Kal. Aprilis.)

Mediator Dei, etc., *in eumdem modum usque* de-Litores, de salute nobilis viri, W... Meganippani Serviæ, et tam prælatorum ecclesiæ quam nobilium terræ, imo et omnium morantium in Servia, solliciti, per te ipsos decrevimus visitare. Ideoque fraternitati tuæ, de qua plenam fiduciam obtinemus, in hoc vices nostras auctoritate præsentium committentes, per apostolica tibi scripta mandamus, quatenus accedens personaliter in Serviam, Meganippanum ipsum, prælatos et nobiles universos, in orthodoxa fide confirmes, et ab eis juratoriam recipias cautionem, quod nobis et successoribus nostris, sanctæque Romanæ apostolicæ sedi, bona fide curabunt de cætero in spiritualibus obedire, recipiensque ab eis reverentiam corpóralem, illos, auctoritate nostra suffultus, et obedientiæ vinculo, quo videbantur patriarchæ Constantinopolitano teneri, denunties penitus absolutos, quia, cum ipse debitam nobis obedientiam non impendat, nec ipsi demeritam sibi tenentur reverentiam exhibere.

Datum Laterani, *ut supra.*

Scriptum est super hoc regi Ungarorum illustri.

Mediator Dei et hominum, Deus homo, Christus Jesus (*I Tim.* II), apostolicæ sedis primatum in beato Petro apostolorum principe stabilivit, qui et ante passionem suam inquit ad ipsum : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cœlis* (*Matth.* XVI). Et circa passionem suam dixit eidem : *Simon, Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum; sed ego pro te rogavi ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (*Luc.* XXII). Et, post passionem suam, vocabulo tertio repetito præcepit : *Simon Joannis, diligis me plus his? Pasce oves meas* (*Joan.* XXI); non distinguens inter has oves et illas, ut ab ovili Christi se sciat esse penitus alienum, qui beatum Petrum recusat habere pastorem, et qui claves ejus contemnit, ipse sibi regni cœlestis januam intercludit, nec Satanæ potest cribrum effugere, qui per eum renuit in fide catholica confirmari. Nos igitur, qui, licet indigni, beato Petro successimus in apostolatus officio, per quod facti sumus sapientibus et insipientibus debitores,

Broj 37a

13.1208.

Kralj Đorđe, Vukanov sin, obećava prijateljstvo i vjernost Mlecima

Zakletva vjernosti. Mi, kralj Đorđe, moj brat Mladen (Bladin), i moji rođaci Stanko (Stranco) i Petrislav (Petrusslao), gospodinu Petru Zianu, duždu Venecije, Dalmacije i Hrvatske, gospodaru četvrtine i polovine čitavog rimskog carstva zaklinjemo se: Da ćemo zemlju koju sada posjedujemo i onu koju ćemo ubuduće steći čuvati za istog gospodina dužda i njegove nasljednike. I da će ono što se nalazi u čitavoj našoj oblasti, ono što imamo i što ćemo imati, kao i svi ljudi koji su, ili bi mogli biti, pod vlašću pomenutog gospodina dužda, svuga biti živi i bezbjedni, i lično i imovinski, što se tiče nas i naših ljudi. I ako se Dimitrije[38] ne prikloni vjerno gospodinu duždu i ako gospodin dužd bude htio da ga napadne, odmah ćemo biti spremni da pružimo pomoć, da ga mi umjesto gospodina dužda napadnemo i usprotivićemo mu se, u skladu sa našim moćima. A prijatelje Mlečana smatraćemo svojim prijateljima, dok ćemo neprijatelje Mlečana smatrati svojim sopstvenim neprijateljima. U godini otjelovljenja Gospoda 1208. mjeseca jula, 11-og indikta. U provinciji svijetlog kralja Đorđa. Sačinjeno trećeg dana početkom pomenutog mjeseca jula pred Danijelom glasnikom gospodina dužda.

Liber Pactorum (Knjiga ugovora) I. 141 i II. u Mletačkom arhivu; Ljubić, I - 27.

[38] Dimitrije Progonov, gospodar Arbana. - (Prim. prev.).

13. 1208.

Краљ Ђорђе, син Вуканов, обећава пријатељство и верност Млецима.

Sacramentum fidelitatis Georgii regis. Fidelitatem juramus nos rex Georgius et Bladinus frater meus, Stranco et Petrusslao consoprini mei, domini Petro Ziani Venetiarum, Dalmatie atque Chroatie duci, quarteque patris et dimidii totius imperii Romani dominatori; et quod terra quam nunc habemus et illam, quam nos acquiremus in antea, per eundem dominum ducem suosque successores tenebimus; quodque in omni districtu nostro, quem habemus et habebimus, et ubique a nobis nostrique salvi et securi erunt homines universi, qui sub dominio dicti domini ducis sunt et essent, in personis et rebus. Et si Demetrius se non convertit ad domini ducis fidelitatem, et voluerit eum dominus dux offendere, et ad hoc sollicitati erimus, prestabimus auxilium, eum pro domino duce offendere volemus atque pro nostro posse adversabimur. Amicos autem Venetiarum, amicos habebimus; inimicos vero Venetiarum, ut proprios inimicos habebimus. Anno incarnationis Domini MCCVIII, mense iulii indictione undecima. In provintia illustris regis Georgii. Actum est hoc die tertio introeunte predicti mensis iulii, coram Danielo nuntio domini ducis.

Liber Pactorum I. 141 и II. 159 у Млетачком архиву; Ljubić, I—27.

Pismo Stefana papi Honoriju III[39]

Ovo njegovo pismo Rajnoldus fiksira u 1220. godinu, napisano ovim riječima:

"Presvetom Ocu i Gospodaru Honoriju, zajedničkom pontifiku Rimske stolice i crkve, Stefan, Božjom milošću krunisani kralj cijele Srbije, Duklje, Travunije, Dalmacije i Zahumlja, naklonost sa potpunom pouzdanošću u vjeri. Kao što Vas vole i slave svi hrišćani i drže za Oca i Gospodara, tako i mi želimo da se nazivamo sinovima Svete Rimske Crkve i Vašeg Pateraniteta, nastojeći da blagoslov i potvrđivanje Božje i Vaše bude, ako Vam se dopada, svakako uvijek povrh krune i zemlje naše. Zbog toga određujemo Vam našeg episkopa Metodija da nam, što god proizađe od Vaše svetosti, preko njega, donosioca ovog pisma, pismeno odgovorite.

(Stefan Vladislav, kralj Srbije, manastiru u Vranjini)

172.
(1241, 1. septembra - 1242, 31. avgusta) 6750.[40]

Stefan Vladislav, kralj Srbije, manastiru S. Nikolaja (u Vranjini) mjesto Godinje sa rijekom, od čije određene oblasti, preko Besa, vrhovi Plane u Micamu hrle pravo ka jezeru, mjesta Guglava i Kruševice sa susjednima blizu Trnova, koji preko rijeke hrle u Bes, daruje; u kojima "Albanci nemaju zimovališta".

Orig. (?) u Cetinju, od Petra Petrovića, vladike Crne Gore, sa izdavačem učinjen. Na istom mjestu kopija u kopirnici god. 1621. (Jastrebov, Glasnik 47 (1879), 220.) Pominje se u pismu kraljice Jelene (1280-1290) i Stefana Uroša III (1322-1331).

[39] Farlati, VII, 33-34.
[40] Res Albaniae, 53.

Ejus epistolam Raynaldus ad annum 1220. affixit in hæc verba conscri-

nuntios & literas Honorio mittit,

scriptam: *Sanctissimo Patri ac Domino Honorio Romanæ Sedis & Ecclesiæ universali Pontifici Stephanus Dei gratia totius Serviæ, Diocliæ, Tribuniæ, Dalmatiæ, atque Ocblumiæ Rex coronatus inclinationem cum summæ fidelitatis constantia. Quemadmodum omnes Christiani diligunt vos & honorant, & pro Patre & Domino retinent, ita & nos desideramus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & vestræ Paternitatis filium nominari, affectans quod benedictio & confirmatio Dei & vestra sit, si vobis placet, super coronam & terram nostram semper manifeste; & ob hoc vobis nostrum Episcopum Methodium nomine destinamus, ut quidquid ex vestra Sanctitate & voluntate processerit, nobis per latorem præsentium literarum, si placet, rescribatis.*

172.

(1241, 1. septembris—1242, 31. augusti) 6750.

Stephanus Vladislav, Serbiae rex, monasterio s. Nicolai ⟨in Vranjina⟩ vicum Godinje cum flumine[1]) (Годыніє сь рѣковь), cuius vici termini per Bes,[2]) cacumina Planae in Miçam directe in lacum currunt, vicos Guglava et Kruševice[3]) cum confinibus prope Trnovo, per flumen in Bes currentibus (оу вирь оу Бесь) donat; quibus in vicis „Albanenses ne habeant hiberna" (ни Арьбанасинь да не има тоу зимовищ[а]).

Orig. (?) *in Cetinje,* a Petro Petrović, Montis Nigri vladika, cum editore communicatum. Ibidem apographum in copiario a. 1621. (Jastrebov, Glasnik 47 [1879], 220.) Memoratur in litteris Helenae reginae (1280—1290) et Stephani Uroš III. (1322—1331). V. infra.

(Jovan, arhiepiskop dubrovački)

[41]Jovan, milosrđem Božanskim arhiepiskop Raguze voljenim u Hristu sinovima plemićima Dabranu od Zelenga, Kernedu Vitagnu, Teodoru Bodakije, Gajslavu Grosa, ambasadorima i glasnicima grada Raguze pozdrav i blagoslov u Gospodu Isusu Hristu. Primili smo dobre volje vaše pismo, i blagonaklono, iz kojeg smo razumjeli da ste blagodarno primljeni vi i drugi plemići od strane gospodara dužda i zbog toga zahvaljujemo Tvorcu. Znate da milošću spasitelja ostajete zdravi i veseli u kuriji vrhovnog episkopa sa presviterom Petrom Sabinom i Balneom i čitavom našom porodicom i ono što se tiče... uspona grada i crkve Ragužanske postojano i probitačno činite, u što sa Božjom pomoći vjerujemo i nadamo se do kraja... Označili smo da treba i vama da naznačimo kako plemići gospodara Angela... ljubavlju i poštovanjem bez ikakvog uvećanja 25 libri dinara groša do praznika apostola Petra i Pavla nama... u vezi ovoga morate pomno i brižno nabaviti i potruditi se da inače novac sakupite i nađete... jer... Mi mnogo trošimo i tako veliki i teški poslovi bez velikih troškova se ne mogu učiniti. U kuriji gospodara pape sada... Iz ovog znate da Junije od Cerva, imenom Sloven, odvukao nas je da zbog toga dođemo kod pape i on je mnogo... zbog toga je tri puta pozivan na sud kao da je izopšten i poslije izgona njegovog prelat barski je pokazao službu (Slovenske Filiokvije)... Mučimo se da sprovedemo poslove grada i crkve i pomenuti Junije od Cerva je ujedinjen i u savezu sa prelatom... da može da čini svako nevaljalstvo i zlobu protiv časti i da kudi grad i Ragužansku crkvu tako da prelat barski... iznošenja na zao glas kleru i narodu Raguze, u vezi svog shvatanja iznoseći nešto ružno i nečasno, što o psima i Saracenima... treba obznaniti, tražeći od nas 2000... za oslobađanje od ekskomunikacije u vezi ovog hvatanja, oslobađajući vas izuzevši od kazne... Odnijevši vam, kao što možete vidjeti u knjižici koja nam je pružena na sudu, što smo smatrali da treba prenijeti od riječi do riječi, u vezi prelatovog posla... Svjedočili smo u parnici i zakleli se da ćemo govoriti istinu u vezi ovoga i između drugih položaja koje smo učinili zakletvom preko 100 rekli smo... Rag(uzi) postavljena su tri kraljevstva, tj. Zahumlja, Srbije, tj. Bosne, Travunije i Zahumlja... Sve do provincije Splitske. Kraljevstvo Srbije se prostire od provincije Kolocenske, Kraljevstvo Travunije se prostire do provincije Dračke. I prelat barski između mnogo toga nečuvenog se zakleo da u čitavoj Dalmaciji od starine su bile samo dvije arhiepiskopije tj. Salona i Duklja. Umjesto Salone je Split, a umjesto Duklje Bar. Episkop Raguze je pod vlašću arhiepiskopa Splita i grad Raguza ništa više nema da čini i ne prostire se njena jurisdikcija dalje od brda koje se nalazi ispred grada i mnogo toga drugog nečuvenog. Ako je bio sudski poziv bosanskog episkopa, bez oklijevanja nam pošaljite pismo ovjereno državnim pečatom, a ako još nije bio, neka bude bez imalo odlaganja. Ako odlučite da pošaljete presvitera Pashala i magistra Bonakursa, ili nekog drugog notara, potpisan poziv i ovjeren državnim pečatom pošaljite nam bez imalo odugovlačenja. U vezi rukopoloženja Antonija, o čemu ste nas pitali, biće dobro, jer vjerujemo da je neophodno i korisno za grad i Ragužansku crkvu da u najskorije vrijeme dođete u Veneciju. U Peruđi, na praznik Sv. Mateja. (između 1249. i 1252)

[41] Farlati, VI, 103.

Joannes miſeratione Divina Archiepiſcopus Raguſinus dilectis in Chriſto filiis nobilibus viris Dabrano de Zelengo, Cernede Vitagna, Theodoro Bodacie, Gayslavo Groſſi Ambaſciatoribus, & Nunciis Civitatis Raguſinæ, ſalutem, & benedictionem in Domino Jeſu Chriſto. Literas veſtras hilari ſuſcepimus animo, ac benigno, in quibus intelleximus per Dominum Ducem, & alios nobiles vos eſſe benigne ſuſceptos, unde gratias referimus Creatori. Noveritis vo per gratiam Salvatoris ſanos, & hilares Peruſii in curia Summi Pontificis cum Presbytero P. Sabino, & Balneo, & tota familia noſtra permanere, & ea, quæ pertinent ad . . . exaltationem Civitatis, & Eccleſiæ Raguſinæ virilitem, & utiliter promovere, in quod cum Dei adjutorio credimus, & ſperamus ad finem lauda . . . . Significavimus multoties per literas noſtras Clero, & Populo Raguſ. & vobis duximus ſignificandum, qualiter nobiles viri Domini Angelus . . . amore, & dilectione maxima ſine augmento aliquo 25. libras denar. groſſ. uſque ad feſtum Apoſtolorum Petri & Pauli nobis . . . ſuper hæc vigilanter, & ſollicite intendere debeatis, & alias in congreganda & invenienda pecunia laborare . . . quoniam . . . . Nos multa expendere, & tam maxima, & ardua negotia abſque magnis expenſis promoveri non valent, & in Curia Domini Papæ in præſenti . . . Ab hiſce noveritis, quod Junius de Cerva nomine Sclave traxit nos in causam coram Summo Pontifice ſuper venire, & ipſe multum . . . propter hoc ter vocatus eſt in judicio tanquam excommunicatus, & poſt ejectionem ipſius Prælatus Antibaren. oſtendit procurationem Sclave Phi . . . moleſtamus ſuper negotiis civitatis, & Eccleſiæ promovendis, & dictus Junius de Cerva colligatus, & confœderatus eſt cum Prælato . . . . pro poſſe operando omnem iniquitatem, & malitiam contra honorem, & depreſſionem civitatis, & Eccleſiæ Rag. ita quod Prælatus Antib. . . . . diffamationis ad Clerum, & Populum Rag. ſuper captione ſua proponendo quædam turpia, & inhoneſta, quæ de canibus & Saracenis . . . . proferenda, petendo a nobis duo millia . . . pro abſolutione excommunicationis ſuper ipſius captione vos abſolvendo exceptis damnis . . . vobis ablatis, ſicut videre poteritis in libello nobis in judicio porrecto, quem de verbo ad verbum duximus tranſmittendum ſuper negotio Prælati . . . . & conteſtati ſumus litem, & juravimus dicendi veritatem ſuper hoc, & inter alias poſitiones quas fecimus per juramentum ultra centum diximus . . . Rag. ſunt poſita tria regna videlicet Regnum Zachulmiæ, Regnum Serviliæ, quod eſt Boſgna, & Regnum Tribuniæ, & Regnum Zachulmiæ . . . . uſque ad provinciam Spalatron. Regnum Serviliæ extenditur uſque ad provintiam Collocen. Regnum Tribuniæ extenditur uſque ad provinciam Dirachinam. Et Prælatus Antib. inter multa & inaudita dixit per ſuum juramentum, quod in tota Dalmatia ab antiquo non fuerunt niſi duo Archiepiſcopatus, videlicet Salona, & Dioclea, & in loco Salonæ eſt Spaletum, & in loco Dioclea eſt Antibarium, & Epiſcopus Raguſinus ſubjacet Archiepiſcopo Spalatrino, & Civitas Raguſina nihil plus habet facere, & non extenditur juriſdictio, niſi uſque ad montem qui ſitus eſt ante civitatem Raguſinam, & alia multa, & inaudita. Si citatio Boſgnen. Epiſcopi facta eſt, ſine mora mittatis nobis ſcriptam, & roboratam per manum publicam, & ſi nondum facta eſt, fiat abſque mora aliqua. Si vos deliberatis mittere Presbyterum Paſchalem, & Magiſtrum Bonaccurſum, aut alium aliquem Notarium, citationem conſcriptam, & roboratam per manum publicam nobis omni mora poſtpoſita tranſmittatis. Super ordinatione Antonii, quod nos rogaſtis, bene erit, nam credimus pro neceſſitate, & utilitate Civitatis, & Eccleſiæ Rag. in proximo venire Venetias. Datum Peruſii in feſto S. Matthiæ.

(Stefan Radoslav, kralj Srbije i Primorja)

[42]Slava njemu, koji sve obuhvata, našem Bogu, Tvorcu neba i zemlje, i sinu njegovog Božanskog bića, kao i sv. Duhu. Ponovo slava tebi uvijek, moj Bože, vladaru nad vladarima, gospodaru nad gospodarima, čijoj istinskoj i slavnoj božanstvenosti vraćamo sve što je prihvaćeno od njega. Ti Gospode vladar si i gospodar, jer na sve stvari motriš i čuvaš ih, milosrdan prema ljudima koje si stvorio, jer si za tvoje neizmjerno sažaljenje otkupio čovjeka kao sužnja i predao nam svog Sina, da nas oslobodi ropstva, i daruješ besmrtnim životom. Ti si Gospod Bog koji si sve učinio i sve ograničavaš i obuhvataš svojom brigom, kome se sve što je pravično i sveto sviđa, a ne ono što je nepravedno i izopačeno. Kad je nečastivi Lucifer zbog svog izopačenog načina razmišljanja i bezbožništva na koje se odlučio od uzvišene slave i sreće, na vječnu sramotu, i mučen sa anđelima neprijateljima bio strmoglavljen, anđelima koji su te vjerno slijedili dao si kao drugaricu i sestru, u vječnom blaženstvu, neokaljanu i čistu Djevicu Mariju iz koje si želio da se rodiš i tvojim dolaskom na ovaj svijet naša smrt je nestala i njegovo carstvo je propalo. Razapet na krst stekao si život za nas. Ja Radoslav, dobročinstvom vrhovnog i svemoćnog Boga kralj Srbije i Primorja, i braća moje kraljevske kuće, Vladislav i Uroš, sa nama su razmišljali i obnovili u našem sjećanju iskrenu vjeru i poslušnost, da časni i nama odani građani i patriciji Kotora jemčili su našem roditelju gospodaru Stefanu Prvovjenčanom i našem djedu[43] sv. Simeonu Nemanjinom prvom u slavi koji je bio stub hrišćanstva. U mislima smo se vratili na izopačena đavolova razmišljanja, koji je, iz oholosti zbog svog uzvišenog znanja, pokušavao da se nastani na Istoku i sličan je želio da bude Svevišnjem i njega je Bog koji prozire sve misli i umove sa neba protjerao i bacio u vječni oganj Pakla. Potom smo razmislili o onim riječima Gospoda Boga, Spasitelja našeg, koje je sv. Jovan zapisao u svom Jevanđelju i o zakonima koje je Isus Hrist predao Judejcima kad ih je podučavao putu spasenja govoreći: "Ako budete sačuvali moje zakone, zaista ćete biti moji učenici". I opet te riječi izgovorene od istog sv. Jovana: "Ovce moje slušaju moj glas i znaju i idu po mom zakonu i ja ću im dati vječni život". Na ovaj način potpuno vjerni naši građani i patriciji kotorski uvijek su nam poslušni, pokoravaju se našoj volji i u svemu slušaju ono što im kažemo. Nikada se nijesu pokazali nepokorni prema našim nalozima. Oni su nam pokazali ponizno i smjerno svoje povlastice i povelje i svakako povlasticu slavnog kralja Đorđa koji, kad je predao istim Kotoranima Prevlaku kao njihovu zemlju u nasljedstvo, na kojem sada grade i obnavljaju hram sv. Arhanđela koji su davno oni sami osnovali i utemeljili, sa dobrim željama za grad Kotor i njegovu teritoriju, potvrdio im je prvo pravo na posjed svih vrtova i vinograda koje su držali u župama Luštici i Pariglavi i u čitavoj ravnici, sve do oblasti koje se pružaju do *Garbagl?* i opet svih dolina sve do Primorja. I prokleo je svakog ko bi se suprotstavio bilo kraju bilo dinastiji, zauvijek njegovoj volji i odluci. I tako smo mi pošto smo pročitali i marljivo odmjerili da je povelja i nalog po milosti kralja Đorđa, zamoljeni smo i mole nas da gradu Kotoru, njegovim vinogradima i vrtovima koje posjeduje u župama Luštici i Periglavi i u ravnici gore pomenutoj - zauvijek na vjeki vjekova. Amen.

Želimo i naređujemo da to bude posjed Kotorana. Ako se neko usudi da im to uzme i raspoda njihov posjed, proklinjemo ga i bacamo anatemu, koga će svi, kao izdajnici Hristovog tijela, mrzjeti i proklinjati. Ja pisar Silvester svojeručno napisah ovu svetu povelju po diktatu i naređenju samog kralja, kao i njegove braće, i po nalogu istog kralja predadoh je u ruke Mavru i Medozu, časnim patricijima i poslanicima opštine Kotor. Ovom poveljom se potvrđuje povlastica kralja Đorđa, koju su isti kotorski patriciji donijeli gospodaru kralju Radoslavu i njegovoj braći Vladislavu i Urošu. Oni su ovu povelju, napisanu 1115. god. od Hristovog rođenja 13. avgusta, poznali kao istinsku, zakonitu i valjanu i osnažili je ovim pismom, koje sam ja po nalogu i zapovijesti mog gospodara kralja i njegove braće svojeručno napisao i dao... dana 10. jula godine od Gospodovog rođenja 1250. i zapečatio mojim običnim pečatom.

Stefan Radoslav, milošću Božjom kralj Srbije i Primorja. Gospodari Vladislav i Uroš.

---

[42] Farlati, VI, 440.

[43] Tj. "praocu". Jer Simeon sin Nemanje prvog koji se, napustivši kraljevstvo, povukao u samoću i monaški život, udaljen je četiri generacije od Stefana Radoslava i njegove braće Vladislava i Uroša.

Gloria ei, qui continet omnia, Deo noſtro, Cœli terræque Conditori, & Filio ejus Divinitatis itemque Spiritui Sancto. Gloria iterum tibi ſemper Deus meus, Imperator Imperatorum, & Dominus Dominorum, cujus veræ & glorioſæ Divinitati omnia accepta referimus. Tu Domine es Imperator & Dominus, qui res omnes tueris & conſervas, valde miſericors in homines a te procreatos, qui pro tua immenſa miſeratione captivum hominem redemiſti, & Filium tuum nobis tradidiſti, ut nos ſervitute eximeret, vitaque immortali donaret. Tu es Dominus Deus qui omnia feciſti, & omnia providentia tua coerces & continues, cui omnia recta & ſancta placent, iniqua & perverſa non item; & cum diabolus Lucifer ob ſuam pravam cogitationem & nefarios conatus a ſublimi gloria ac felicitate in æternam ignominiam cruciatumque cum Angelis perduellibus deciderit, Angelis tibi obſequentibus ac fidelibus ſociam æternæque beatitatis conſortem dediſti intemeratam illibatamque Virginem Mariam, ex qua naſci voluiſti; tuoque in hunc mundum adventu mors noſtra interiit, ejuſque imperium corruit; qui cruci affixus vitam nobis comparaſti. Ego Radoslavus ſummi ac præpotentis Dei beneficio Rex Serviæ & oræ maritimæ, & fratres regni mei Vladislavus & Uroſcius nobiſcum ipſi reputavimus, & noſtram in memoriam revocavimus ſinceram fidem & obſequium, quod honorabiles nobiſque fideles cives & patritii Catharenſes præſtiterunt parenti noſtro Domino Stephano primo coronato Regi, & avo noſtro (1) Sancto Simeoni Nemagnæ primo in gloria, qui fuit columen rei Chriſtianæ; & mente revolvimus pravas diaboli cogitationes, qui ſublimi ſcientia ſua elatus conabatu ſedem ſuam ad Occidentem collocare, & ſimilem Altiſſimo fieri volebat, quemque Deus omnium mentes & cogitationes introſpiciens cœlo detruſit, æterniſque apud Inferos ignibus addixit. Poſtea conſideravimus verba illa Domini Dei Servatoris noſtri, quæ S. Joannes in ſuo Evangelio deſcripſit, & præcepta, quæ Jeſus Chriſtus Judæis tradidit, cum eos viam ſalutis doceret dicens; Si præcepta mea ſervaveritis, certe quidem diſcipuli mei eritis; itemque illa ab eodem S. Joanne relata; Oves meæ vocem meam audiunt, & ſciunt, & ambulant juxta præcepta mea, & ego dabo illis vitam æternam. Ad hunc plane modum fideles noſtri cives & patritii Catharenſes ſemper nobis auſcultant, voluntati noſtræ obtemperant, & nobis prorſus omnibus in rebus dicto audientes ſunt; & omnibus noſtris mandatis nunquam non obedientes ſe præſtiterunt; qui ſua privilegia & diplomata humili ſubmiſſoque animo nobis exhibuerunt; Privilegium admodum glorioſi Regis Georgii, qui cum tradidiſſet iiſdem Catharenſibus Pregla-cam in eo ſolo ac patrimonio, in quo nunc reficiunt ac reſtaurant ædem S. Archangeli olim ab ipſis conditam & fundatam, urbi Catharenſi ejuſque territorio bene precatus, confirmavit illis poſſeſſionem omnium hortorum & vinearum, quas obtinebant in pagis Luſtiza & Pariglava, & in univerſa planitie uſque ad fines de Garbagl porrecta, itemque omnium agrorum uſque ad oram maritimam, & maledixit cuicumque ſive Regi ſive Dynaſtæ in æternum, qui ſuæ voluntati ſuoque ſcripto adverſaretur. Nos itaque poſt lectum diligenterque perpenſum diploma & mandatum ejuſdem Regis Georgii fauſta precati ſumus precamurque urbi Catharenſi, ejuſque vineis atque hortis, quos poſſidet in pagis Luſtizæ & Periglavæ & in planitie ſupra dicta in æternum & in ſæculum ſæculi. Amen.

Hæc Catharenſium propria eſſe volumus, & jubemus; & ſiquis ea occupare & ab eorum poſſeſſione diſtrahere audeat, huic maledicimus & anathema imprecamur, quem tamquam proditorem Corporis Chriſti omnes oderint ac deteſtentur. Ego Silveſter Scriba hoc ſacrum diploma ipſo Rege dictante ac jubente, itemque ejus Fratribus, mea manu ſcripſi & juſſu ejuſdem Regis in manus tradidi Mauro & Medoſo honorabilibus Patritiis & Legatis Communis Catharenſis; quo quidem diplomate confirmatur Privilegium Regis Georgii, quod iidem Catharenſes Patritii attulerunt ad D. Regem Radoslavum, ejuſque Fratres Vladislavum & Uroſcium: qui cum illud privilegium ſcriptum an. poſt Chriſtum natum 1115. Idibus Auguſti, verum & legitimum eſſe cognoverunt, & ratum habuerunt, & firmarunt hiſce litteris, quas ego ex mandato & auctoritate Domini mei Regis & Fratrum ejus mea manu ſcripſi, dedique Arbeſiæ die 10. Julii anno ab ortu Domini MCCL. & meo conſueto ſigno obſignavi.

Stephanus Radoslavus Dei gratia Rex Serviæ & oræ maritimæ.

Domini Vladislavus & Uroſcius.

Nota.

1 ideſt Progenitore: nam Simeon filius Neemani primi, qui relicto regno ſe in ſolitudinem vitamque monachalem abdidit, quatuor generationibus diſtat a Stephano Radoslavo ejuſque fratribus Vladislavo & Uroſcio.

(Marija, kraljica Zete)

[44]Osim toga o Radoslavu sam otkrio da je oženio Helenu iz Francuske, ženu jednako plemenitu i religioznu, koju drugi nazivaju Marijom. Ona mu je rodila tri sina: Stefana i Uroša, kraljeve Srbije, od kojih je prvi imao nadimak Dragutin, a drugi Milutin, i trećeg Predislava, arhiepiskopa Srbije. Helena, tj. Marija, poslije muževljeve smrti, u nekim gradovima Gornje Dalmacije, tada u Kotoru, osnovala je manastir Sv. Franje, koji sada drže oci konventualci franjevci. Ovo je obznanjeno starim pismom:

Ljeta Gospodnjeg 1288.

Od strane gospodarice Marije iz kuće Chieriz iz Francuske, kraljice Zete, tj. Donje Misije (Mezije), u oblastima Albanije, manastir Sv. Marije od Skutara (Skadra?), manastir Sv. Franja od Kotora, manastir Sv. Franja od Bara i manastir Sv. Marka od Ulcinja. Ova kraljica leži sahranjena u crkvi Sv. Marka od Ulcinja pred velikim oltarom sa njenim sinom gospodarom Anselmom.

[44] Farlati, VI, 440.

De Radoslavo hoc præterea compertum habeo, ductam fuiſſe ab illo in matrimonium Helenam ex Francia feminam æque nobiliſſimam & religioſiſſimam, quam alii Mariam vocant; ex eaque tres filios genuit Stephanum & Uroſcium Reges Serbliæ, alterum Dragutinum, alterum Milutinum cognominatum, tertium Predislavum Archiepiſcopum Serbliæ. Helena ſive Maria poſt conjugis obitum, cum alia in aliis ſuperioris Dalmatiæ oppidis, tum vero Cathari Cœnobium S. Franciſci fundavit, quod nunc Patres Conventuales Franciſcani obtinent; idque antiquis litteris proditum eſt.

Anno Domini MCCLXXXVIII. Monaſterium S. Mariæ de Scutari, & Monaſterium S. Franciſci de Catharo, & Monaſterium S. Franciſci de Antibaro, & Monaſterium S. Marci de Dulchinio per Dominam Mariam de domo Chieriz de Francia Reginam de Zenta, hoc eſt Myſiæ inferioris in partibus Albaniæ. Quæ regina jacet ſepulta in Eccleſia S. Marci de Dulchinio coram altare majore cum Domino Anſelmo ejus filio;

(Papa Nikola Urošu, kralju Slovena)

Episkop Nikola, rob robova Božjih, veličanstvenom mužu Urošu, slavnom kralju Slovena, ljubav, kojom će imati vječnu slavu.[45]

Neizmjerna dobrota vječnog Oca birnući se za propast ljudskog roda, pošto ga je srušila krivica prvog čovjeka i želeći iz prekomjerne ljubavi milosrdno da popravi njega, koga je đavolska zavist uništila varljivim uticajem, poslao je svoga jedinorođenog, jedinobitnog sina sa uzvišenog nebeskog prestola u najniže krajeve svijeta, koji je zajednički plod utrobe Djevice i Svetoga Duha, istinski stvoren čovjek iz razumne duše i ljudskog tijela, i zato savršeni Bog, savršeni čovjek, jedini Gospodar Isus Hristos, jedna ličnost u obostranoj savršenoj prirodi koja se prikazuje svima, da korisnim uredbama obrazuje ljude, pokazujući primjerima svetog opštenja da je njegov život uzor najsavršenije doktrine, i da preko razgovora jevanđeljskog učenja pred strašnu smrt ista treba da se u molitvi ponese, kako bi iz gorkog pehara svoje ovovremene smrti čovjek crpio slast vječnog života. Zaista, za spas ljudskog roda Hristos se sam žrtvovao i, pošto je bio uništen neprijatelj pomenutog ljudskog roda, otrgao je njega iz sramote ropstva i otključao mu vrata ka slobodi nebeske domovine, a zatim, ustajući iz mrtvih i uspinjući se na nebo jednakobitan Svetom Duhu i svom Ocu, i sa obje strane jednako proizilazeći, poslao je apostole, preko kojih je skupio, ujedinio i osnažio Crkvu, kojoj je ostavio blaženog Petra, vođu apostola i svog namjesnika, povjeravajući mu brigu za duše u donjem svijetu, da se budno usmjeri ka njihovom spasenju, za koje je sam unizio svoju uzvišenost, predajući mu ključeve Nebeskog Carstva, kojima bi on sam i njegovi nasljednici imali moć da otvaraju vrata tog Carstva. Zato mi, imenovani vikari, pošto nas je Bog postavio, mada i nedostojni, kao utvrđeni sljedbenici za sve što nam se nameće iz dodijeljene službe, za tvoje i za spasenje drugih usmjeravamo oštricu naše pažnje i za to neprestano namećemo volju našeg razuma, marljivim nastojanjem oko njega i brižljivom marljivošću pomnjivo bdimo da se oni koji su skrenuli vrate na put istine i da se svi možemo koristiti u Bogu njegovom zajedničkom milošću k nama. Uistinu, budući da niko ne može da dođe na put istine, ako mu on nije dat preko katoličke vjere od Boga i Svetih apostola, koju obavlja i njeguje Sveta Rimska Crkva, zato opominjemo tvoje visočanstvo, zahtijevamo i podstičemo ga u Gospodu Isusu Hristu, dok pobožno razmišljaš da postoji jedna vjera, izvan koje se niko nije spasio i bez koje je nemoguće omiliti se Bogu, da pristupiš jedinstvu same vjere i da nju vjerno prihvatiš i čuvaš; da ništa manje narod tvog gospodarstva koji je podložan moći vječnog kralja, vratiš tom jedinstvu i da brigom o njemu, tvojim pohvalnim primjerom i pobožnim podsticajima, nastojiš da ga sačuvaš, tako što ćeš od Očevih svjetlosti spoznati slavu vječne svjetlosti. Uostalom, što je i protivno ljudskoj prirodi, pošto ne možemo ujedno i u isto vrijeme da budemo lično prisutni na raznim mjestima, da ne bi do određenog stepena zbog nemarnosti odsustvovali, šaljemo njima brižljive i razborite muževe da, umjesto nas samih, ispune dužnost apostolske službe. Zbog toga izabrane muževe iz Reda Male Braće, muževe svakako siromašne u ovom svijetu, u vjeri odane, pune znanja u zakonu Božjem, poštovane sinove naše braću Marina i Ciprijana, nazočne zakonske predlagače, šaljemo tebi sa namjerom da ti, i tvoj narod, preko njihovih korisnih učenja, potpunije spoznaš samog Sina Božjeg Isusa Hrista, njegovu slavnu majku i održavanje hrišćanske vjere. A, ovo je katolička vjera. Vjerujemo u Sveto Trojstvo etc. Dat. u Reati X. avgustovskih kalenda Pontifikata našeg u godini prvoj. - Odnosno 1288.

[45] Farlati, VII, 46-47.

Nicolaus Episcopus Servus servorum Dei Viro Magnifico Urosio illustri Regi Slavorum gratiam, per quam gloriam obtineat in futuro.

Æterni Patris immensa benignitas humani generis casum, quod primi hominis culpa corruerat, ineffabili respiciens pietate, ac illum, quem diabolica prostraverat invidia suggestione dolosa, volens ex charitate nimia misericorditer reparare, Filium suum unigenitum consubstantialem sibi de cœli excelso solio ad infima mundi misit, qui præelectæ Virginis utero sancti Spiritus cooperatione conceptus, & ex anima rationali & carne humana verus homo factus, ac per hoc perfectus Deus, perfectus homo, unus Dominus Jesus Christus, una Persona in utraque perfecta natura cunctis visibilem se ostendit, & salubribus homines institutis informans, vitamque ipsius indice perfectæ doctrinæ demonstrans dignatus est per sanctæ conversationis exempla, & evangelicæ institutionis eloquia sub diræ mortis supplicio mortem pati, ut de amaro mortis suæ calice temporalis hauriret homo vitæ dulcedinem sempiternæ. Pro ipsius ergo generis humani redemptione Christus se hostiam exhibens salutis, dicti generis humani hoste prostrato, illud de opprobrio servitutis eripuit ad gloriam libertatis supernæ illi patriæ ostium reserando; & deinde resurgens a mortuis, ac in cælum ascendens Spiritum S. sibi Patrique consubstantialem, & ab utroque pariter procedentem misit in Apostolos, per quos congregavit, univit & roboravit Ecclesiam, cui B. Petrum Apostolorum Principem, ac Vicarium sibi reliquit in terris animarum curam committens eidem, ut earum saluti, pro qua suam humiliavit altitudinem, intenderet vigilanter tradendo sibi claves regni Cœlorum, per quas ipse suique Successores potestatem aperiendi ejusdem regni januam obtineret. Unde nos prædicti Vicarii, disponente Domino, licet immeriti, Successores effecti super omnia, quæ nobis ex injuncto incumbunt officio, ad tuam aliorumque salutem nostræ intentionis dirigimus aciem, ad hanc præcipue mentis nostræ destinamus affectum, circa eam diligenti studio & studiosa diligentia sedulo vigilamus, ut deviantes in viam veritatis adducere, omnesque lucrifacere Deo, sua nobis cooperante gratia, valeamus. Verum, quia nemo pervenire valet ad viam veritatis ejusdem, nisi per Fidem Catholicam a Deo & Sanctis Apostolis traditam, quam Sancta Romana Ecclesia profitetur & servat, magnitudinem tuam monemus, deposcimus & hortamur in Domino Jesu Christo, quatenus pie considerans, quod una est Fides, extra quam nullus omnino salvatur, & sine qua Deo impossibile est placere, ad ipsius venias Fidei unitatem, eamque fideliter teneas & observes; nihilominus populum tuæ ditionis Regis æterni potestati subjectum ad eamdem unitatem reducas, & in illius observatione tuo exemplo laudabili, & piis exhortationibus studeas conservare ita, quod ex hoc a Patre luminum æterni consequaris luminis claritatem. Cæterum, quia, humana renitente natura, uno eodemque tempore diversis locis personaliter adesse nequimus, ne ullatenus negligentiæ relinquamus absentes, ad eos viros providos & discretos transmittimus vice nostra ipsorum ministerio circa illos Apostolicæ servitutis debitum exsolventes. Propter quod viros electos de Fratrum Minorum Ordine, viros utique pauperes in hoc mundo, in fide devotos, in lege Domini plenius eruditos, dilectos scilicet filios Fratres Marinum & Cyprianum latores præsentium ad te duximus destinandos, ut tu, tuusque populus ipsum Dei Filium Jesum Christum, suam gloriosam Matrem, ac Fidei Christianæ observationem ipsorum Fratrum salutaribus traditionibus plenius agnoscatis. Fides autem Catholica hæc est. Credimus S. Trinitatem &c. Dat. Reate x. Kal. Augusti Pontificatus nostri anno primo. Id est 1288.

Pismo pape Nikolaja kraljici Jeleni[46]

"Episkop Nikolaj, rob robova Božjih, najmilijoj kćeri u Hristu Jeleni, znamenitoj kraljici Slovena, pozdrav i apostolski blagoslov.

Zahvaljujemo Davaocu svih milosti, jer kao što smo primali svakako ćemo i primati, sa samim milosrdnim nadahnućem od onoga koji jedini ima moć u ljudskom kraljevstvu, u brizi i ljubavi o tvojoj duši što prepoznajem slavu kraljevskog dostojanstva da imaš čvrstu vjeru u Boga i poštuješ njegovu crkvu sa usrdnošću katoličke vjere. Zato, želeći da ova vjera jača u tvom rodu, nastojali smo da tvoje sinove, krasne muževe Stefana i Uroša, slavne kraljeve Slovena, preko naših pisama ohrabrimo i opomenemo da pobožno razmišljaju kako postoji jedna vjera izvan koje se baš niko nije spasio i bez koje je nemoguće omiliti se Bogu."

Zatim (nečitka riječ) spominjući sebe među glasnicima, Malom Braćom, dodaje: "I zato molimo i opominjemo tvoje visočanstvo da pazi u praštanju grešaka koje su učinjene, kako bi se pomenuti, kraljevi sinovi tvoji, odano vratili jedinstvu vjere i ponizno prihvatili naše i pomenute Braće korisne opomene, da ne prestaneš da ih upornim nastojanjima podstičeš i da ih same u poštovanju i postojanosti vjere tako podupireš i bodriš, kako bi se radovala plodu utrobe svoje i da zaslužiš od Boga da se nazivaš blagoslovena među ženama. Datum u Reati IV. Trinaestog avgusta, Pontifikata našeg u godini prvoj". - Odnosno 1288.

[46] Farlati, VII, 48.

Nicolaus Episcopus Servus servorum Dei Charissimæ in Christo Filiæ Elenæ Reginæ Sclavorum illustri Salutem & Apostolicam Benedictionem. & ad Helenam reginam.

Gratias agimus gratiarum omnium Largitori, quod, sicut accepimus, & utique acceptamus, ipso menti tuæ timorem sui nominis & amorem misericorditer inspirante, ab eo, qui solus habet in regno hominum potestatem, dignitatis regalis gloriam recognoscens in Deum sinceram habes Fidem, ac ejus Ecclesiam zelo pietatis Catholicæ veneraris. Hanc itaque Fidem vigere in tua progenie cupientes Magnificos viros Stephanum & Urosium illustres Reges Sclavorum natos tuos per nostras literas hortandos duximus, & monendos, ut pie considerantes, quod una est Fides, extra quam nullus omnino salvatur, & sine qua Deo impossibile est placere, ad ipsius veniant Fidei unitatem. Tum missos a se Minoritas Internuncios commemorans subdit: *Ideoque Celsitudinem tuam rogamus & hortamur attente in remissionem sibi peccaminum injungentes, quatenus prædictos Reges natos tuos, ut devote redeant ad prædictæ Fidei unitatem, & humiliter suscipiant nostra & prædictorum Fratrum salutaria monita, sedulis exhortationibus inducere non omittas, ipsosque in observantia & perseverantia Fidei prælibatæ foveas & confortes ita, quod in tui ventris fructu lætari, & benedicta inter mulieres vocari a Domino merearis. Datum Reate* IV. *Id Augusti Pontificatus nostri anno primo.* Id est 1288.

[47]Formula, kako da se ispovijeda Vjera.
Obično se propisuje onima koji su se iz jeresii grčke šizme vratili u crkveno okrilje.

U ime Oca i Sina i Sv. Duha, Amin. Ja itd. ispovijedam i vjerujem u Sv. Trojstvo, Oca, Sina i sv. Duha, kao jednog svemoćnog Boga i sveukupno Božanstvo u Trojstvu, kao jednosuštastveno, konsupstancijalno, suvječno i susvemoćno, od jedne volje, moći i veličanstva, Tvorca svega što je stvoreno, od koga je sve, u kome je sve što je na nebu i na zemlji, vidljivo i nevidljivo, tjelesno i duhovno. Vjerujem, također u jednu Osobu, koja je u Trojstvu, jednog istinskog Boga, potpunog i savršenog. Vjerujem u Sina Božjeg, kao Riječ Božju, vječno rođenog od Oca, jednosuštastvenog, jedne i iste svemoćnosti i sujednakog u svemu Ocu i Božanstvu, začetog u dobar čas, od Sv. Duha, rođenog od Marije, uvijek Djevice, sa razumnom dušom, koja ima dvije prirode: jednu vječnu od Oca, a drugu zemaljsku od Majke, istinskog Boga i istinskog Čovjeka, osebujnog u objema prirodama i savršenog, ne usinjenog, niti onoga koji je stvoren kao uobrazilja, već uistinskog i jedinstvenog Sina Božjeg, koji je u dvijema prirodama i iz dvije prirode tj. božanske i ljudske, ali u jedinstvu jedne Osobe, neosjetljivog i besmrtnog prema Božanskoj prirodi svojoj, a prema ljudskoj prirodi trpio je zbog nas i našeg spasenja istinske tjelesne patnje, koji je umro i sahranjen je. Sišao je među mrtve i trećeg dana je vaskrsnuo iz mrtvih istinskim vaskrsenjem tijela i 40-tog dana od vaskrsenja, sa tijelom, sa kojim je vaskrsnuo i došao, uznio se na Nebo i sjeo sa desne strane Boga Oca, došavši da sudi živima i mrtvima i svakome da presudi prema djelima njegovim, bilo da su dobra ili loša. Vjerujem, također, u Sv. Duha, potpunog i savršenog, kao istinskog Boga, koji proizilazi iz Oca i Sina, koje je sujednak, jednosuštastven i susvemoćan i suvječan u svemu Ocu i Sinu. Vjerujem u ovo Sveto Trojstvo, ne kao u trostrukog Boga, već jednog, svemoćnog, vječnog, nevidljivog i nepromjenljivog.

Vjerujem da je sveta Katolička i Apostolska crkva jedna i istinska, ona koja jedina daje krštenje i istinski oprost od svih grijeha. Vjerujem u istinsko vaskrsenje tijela, koje sada nosimo i u vječni život. Vjerujem, također, da je jedini tvorac Novog i Starog zavjeta, tj. Zakona, starog i novog, knjige Proroka i Apostola, svemoćni Gospod Bog.

Vjerujem da je ova vjera katolička istinska i u ono što presveta Rimska crkva propisuje i propovijeda u vezi pomenutih odsijeka i u ono što kaže i propovijeda zbog različitih jeresi koje su neki uveli iz neznanja, a neki iz zlobe, da one, koji poslije krštenja padnu u grijeh, ne treba ponovo krstiti, već mogu da, kroz istinsko pokajanje, steknu oprost za svoje grijehe. Jer, ako se kao pokajnici u ljubavi budu odrekli grijeha, prije nego prikladnim plodovima pokajanja budu izmolili oproštaj zbog počinjenih grijeha i nemara, njihove duše, poslije smrti, bivaju pročišćene kaznom čistilišta, a za ovo olakšanje i oslobađanje od kazni koristi im preporuka svih vjernika, tj. žrtve, molitve i dobročinstva, i druge dužnosti prema pobožnosti, koje je crkva ustanovila kao običajne vjernicima, od strane drugih vjernika. Vjerujem, također, da duše onih koji, prihvativši sveto krštenje, uopšte nijesu zapale u sramotu grijeha, kao i duše onih, koje su poslije sramote grijeha ostale u svojim tijelima, odnosno koje su lišene istog, bivaju pročišćene, kao što je prethodno rečeno, i uskoro bivaju primljene na Nebo. A duše onih koji su zastranili u smrtni grijeh ili samo sa prvobitnim grijehom, sići će u pakao, gdje treba da budu kažnjene, no ipak različitim kaznama, kao što ista sveta Rimska crkva vjeruje i čvrsto tvrdi, kao i da će se na Sudnji dan svi ljudi pred Hristovim sudom pojaviti u svojim tijelima, da polože račune o svojim sopstvenim djelima.

Vjerujem, također, kao što dokazuje i poučava ista Rimska crkva da postoji sedam crkvenih sakramenata, tj. krštenje, o čemu je prethodno govoreno, Krizmanje, koje se povjerava episkopu da polaganjem ruke krizmanjem ponovo krsti, zatim Pokajanje, Pričešće, sakrament

[47] Farlati, VII, 47-48.

Hæc est formula Fidei, quam ut profiterentur, illis præscribi solebat, qui ab hæresi & schismate Græcorum ad sinum Ecclesiæ revertebantur.

cum Formula Fidei ab ipso recipiendæ,

In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Amen. Ego &c. profiteor & credo S. Trinitatem Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, unum Deum omnipotentem, totamque in Trinitate Deitatem Coessentialem & Consubstantialem, coæternam & coomnipotentem, unius voluntatis, potestatis & majestatis, Creatorem omnium creaturarum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, quæ sunt in cœlo & in terra, visibilia & invisibilia, corporalia & spiritualia. Item credo singulam quamque in Trinitate Personam unum verum Deum plenum & perfectum. Credo, ipsum Filium Dei, Verbum Dei æternaliter natum ex Patre, Consubstantialem, unius & ejusdem omnipotentiæ, & coæqualem per omnia Patri in Divinitate, in tempore conceptum de Spiritu Sancto, natum ex Maria semper Virgine cum anima rationali, duas habentem naturas, unam ex Patre æternam, alteram ex Matre temporalem, Deum verum & Hominem verum, proprium in utraque natura, atque perfectum, non adoptivum, neque secundum phantasiam, sed verum & unicum Filium Dei in duabus & ex duabus, divina scilicet & humana, naturis, sed in unius singularitate Personæ impassibilem, & immortalem Divinitate, sed in Humanitate pro nobis & salute nostra passum vera carnis passione, mortuum & sepultum, & descendisse ad inferos, & tertia die resurrexisse a mortuis vera carnis resurrectione, die quadragesimo post resurrectionem cum carne, qua resurrexit, & anima ascendisse ad Cœlum, & sedere ad dexteram Dei Patris, inde venturum judicare vivos & mortuos, & redditurum unicuique secundum opera sua, sive bona fuerint, sive mala. Credo etiam Spiritum Sanctum plenum & perfectum, verumque Deum ex Patre & Filio procedentem, coæqualem & coessentialem, & coomnipotentem & coæternum per omnia Patri & Filio. Credo hanc Sanctam Trinitatem, non tres Deos, sed unum Deum omnipotentem, æternum, invisibilem & incommutabilem.

Credo, Sanctam Catholicam, & Apostolicam unam esse veram Ecclesiam, in qua unum datur Baptisma, & vera omnium remissio peccatorum. Credo veram resurrectionem ejusdem carnis, quam nunc gestamus, & vitam æternam. Credo etiam novi & veteris Testamenti, idest Legis & veteris & novæ, Prophetarum & Apostolorum unum esse auctorem Deum & Dominum omnipotentem.

Credo, hanc esse veram Fidem Catholicam, & quod hanc super dictis Articu.s tenet & prædicat sacrosancta Romana Ecclesia, & propter diversas hæreses a quibusdam ex ignorantia,

Reda, Braka i posljednji sakrament je Pomazanje[48] koje se, prema učenju bl. Jakova, obavlja nad maloljetnom djecom. Sakrament Pričešća (euharistije) Rimska crkva posvećuje iz azima (beskvasnog hljeba), tvrdeći i učeći da se u tom sakramentu hljeb zaista preobražava u Tijelo, a vino u Krv Gospoda našeg Isusa Hrista. A za Brak se kaže da nije dozvoljeno da jedan čovjek bude sa više žena, kao ni jedna žena sa više muževa. Smrt jednog od dvojice supružnika razrješava od ovog zakona Braka, koji kaže da se dozvoljava potom drugi i treći brak, ako se tome ne protivi kanonska zabrana i neki drugi razlog.

A sama presveta i Rimska crkva ima vrhovni i potpuni primat i vlast nad čitavom katoličkom crkvom, koju je primila sa punom vlašću, istinsku i ponizno od samog Gospoda, preko bl. prvaka i apostolskog stožera Petra, čiji je nasljednik rimski papa. I kao što se pred ostalima obavezuje da brani istinu vjere, tako treba na svom sudu da protumači, ako neka pitanja budu nastala u vezi Vjere, na koji može bilo koji podnosilac žalbe, u poslovima koji se odnose na crkvu, da pozove na crkveni sud. A i u svim sporovima koji se tiču crkvenog ispitivanja, mogu da se vrate na njen sud i njemu su podložne sve crkve koje duguju pokornost i poštovanje njihovom episkopu. Ona ima tako potpunu moć da ostalim crkvama prepušta dio brige, od kojih je mnoge, osobito patrijaršije, Rimska crkva nagradila raznim povlasticama, koje se, ipak, ističu svojim izuzetnim ugledom i superiornošću, kako na generalnim saborima, tako i na bilo kojim drugim.

Drugo pismo, istog sadržaja, na istom mjestu i istog dana, napisao je Nikolaj Stefanu "svijetlom kralju Srbije", a treće Heleni. (1288)

[48] Konfirmacija (pomazanje) - svečani čin potvrđivanja crkvenog punoljetstva i puštanje prvoj pričesti mladića i djevojčica. (Prim. prir.).

tia, & ab aliis ex malitia introductas dicit & prædicat, ecs, qui post baptismum in peccata labuntur, non rebaptizandos, sed per veram pœnitentiam suorum posse consequi veniam peccatorum, quod si vere pœnitentes in charitate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint & omissis, eorum animas pœnis Purgatorii post mortem purgari, & ad pœnarum hujusmodi allevationem & liberationem prodesse eis Fidelium vivorum suffragia, scilicet sacrificia, orationes & eleemosynas, & alia pietatis officia, quæ a Fidelibus pro aliis Fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta. Credo etiam, illorum animas, qui post sacrum Baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam vel in suis manentes corporibus, vel eisdem exutæ, prout dictum est superius, sunt purgatæ, in Cœlum mox recipi; illorum autem animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere pœnis tamen disparibus puniendas, sicut eadem sancta Romana Ecclesia credit & firmiter asseverat, & quod nihilominus in die Judicii omnes homines ante tribunal Christi cum suis corporibus comparebunt reddituri de factis propriis rationem.

Item credo, sicut tenet etiam & docet eadem Ecclesia Romana, septem esse Ecclesiastica Sacramenta, unum scilicet Baptisma, de quo dictum est supra, aliud est Sacramentum Confirmationis, quod per manus impositionem Episcopi confertur chrismando renatos, aliud est Pœnitentia, aliud est Eucharistia, aliud est Sacramentum Ordinis, aliud Matrimonii, aliud extrema Unctio, quæ secundum doctrinam B. Jacobi infirmantibus exhibetur. Sacramentum Eucharistiæ ex azymo sacrificat Ecclesia Romana prædicta tenens & docens, quod in ipso Sacramento panis vere transmutatur in Corpus, & vinum in Sanguinem Domini nostri Jesu Christi. De Matrimonio vero tenet, quod nec unus vir simul plures uxores, nec una mulier simul habere permittitur plures viros, soluta vero lege Matrimonii per mortem alterutrius conjugum, secundas & tertias, & deinceps nuptias successive licitas esse dicit, si impedimentum canonicum, & causa alia non obsistat.

Ipsa quoque sacrosancta Romana Ecclesia summum & plenum Primatum & principatum super universam Catholicam Ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in B. Petro Apostolorum Principe seu vertice, cujus Romanus Pontifex est successor, cum plena potestate recepisse veraciter & humiliter recognoscit. Et, sicut præ cæteris tenetur Fidei veritatem defendere, sic &, siquæ de Fide subortæ fuerint quæstiones, suo debent judicio definiri, ad quam potest gravatus quilibet in negotiis ad forum ecclesiasticum pertinentibus appellare. Sed & in omnibus causis ad examen ecclesiasticum spectantibus ad ipsius recurri potest judicium, & eidem omnes Ecclesiæ sunt subjectæ, ipsarum Episcopi obedientiam & reverentiam sibi debent; apud quam sic plenitudo potestatis consistit, quod Ecclesias cæteras ad sollicitudinis partem admittit, quarum multas, Patriarchales præcipue, diversis privilegiis eadem Romana Ecclesia honoravit, sua tamen præcellenti dignitate, & superioritate tam in generalibus Conciliis, quam in quibuscumque aliis semper salva.

Alteras literas in eamdem sententiam eodem loco ac die scripsit Nicolaus ad Stephanum *Regem Serviæ illustrem*, tertias vero hujusmodi ad Helenam.

(Jelena, kraljica Srbije sa sestrom predaje manastire u Skadru i Ulcinju)

509.
1288.

[49]Jelena, kraljica Srbije (zajedno sa svojom sestrom Marijom iz Hau?), hram i cenobij Sv. Marije u gradu Skadru i manastir Sv. Marka iz Ulcinja koje je ona podigla, predaje imenovanoj braći iz reda Sv. Franciska iz Observancije, u posjedovanje i prebivanje.

"Kako uče sačuvane ploče u cenobiju franciskanaca u Kotoru" kaže.

Farlatus, *Illyr. sacrum* VII, 13, 252, 309.

(Darovnica Jelene, kraljice Srbije)

511.
(1288?)

[50]Jelena, (Srbije) kraljica, idući tragom kralja Vladislava, manastiru Sv. Nikolaja (smještenom na ostrvu Vranjina) "Gonuma Voglića sa familijom, Andrea Bujaka sa bratom, Damjana Salkuta sa bratom, Bardona sa djecom, one iz (kuća) Maršenovića i Krnic, koji su pastiri konja" podređuje; "i darovala je sajam Sv. Sergija 100 perpera u godini" i pčelinjak u posjedu crkve Kruševica (.....)

Učinjeno preko monaha Gavrila iz kopirnice, po naređenju igumana manastira (1621) 7129. u mjesecu julu (u Cetinju).

[49] Res Albaniae, 151.
[50] Res Albaniae, 152.

1288. 509.

*Helena, regina Serbiae ⟨una cum sorore sua Maria de Chau?⟩ templum et coenobium S. Mariae in urbe Scodrensi et monasterium S. Marci de Dulcinio a se extructa fratribus ordinis S. Francisci ab Observantia nuncupatis habitanda et possidenda tradit.

„*Ut docent tabulae in coenobio Franciscanorum Cathari asservatae*“ ait

FARLATUS, Illyr. sacrum VII, 13, 252. 309.

⟨1288?⟩ 511.

Helena, ⟨Serbiae⟩ regina, vestigia sequens regis Vladislai[1]) monasterio s. Nicolai ⟨in insula Vranjina sito⟩ „Gonum Voglić[2]) cum familia, Andream Bujak cum fratre, Baksam cum fratre, Damianum[3]) Salkut cum fratre, Bardonam[4]) cum liberis, illos de ⟨domo⟩ Maršenović et de Krnic, qui sint pastores equorum“ subicit; „et donavi de mercato s. Sergii 100 perperos in anno“ et apiarium in terra ecclesiae Kruševica (дахь Гена Воглнка[2]) са братомь н са децамн, Андрїю Бꙋѧка са братом, Баксꙋ са братом, Дамннка[3]) Салкꙋта са братом, Бардонꙋ[4]) съ дѣтню, Маршеновнѣе н Крннце да сꙋ конюсн; н дахъ оть трга Свето-Срѣскаго .р. перперь).

E copiario per Gavrilum monachum iubente hegumeno monasterii a. (1621) 7129 mense iulio confecto (in Cetinje)

(Kralj Raške Uroš podiže crkvu u skadarskoj dijecezi)

[51]Postoji u Skadarskoj dijecezi veoma stari hram i cenobij SS mučenika Sergija i Baha na zapadnoj obali rijeke Bojane, udaljen od grada oko pet hiljada stopa prema jugu, u kome su bila sahranjena tri kralja Srbije, Mihajlo ili Mihailo otac, sin Bodin i, takođe, Draghina. Krajem trinaestog vijeka, isti hram je Jelena, iz kraljevskog korijena Franka, žena Stefana, ili Uroša kralja Raške, ili Srbije, sa sinovima Urošem i Stefanom, takođe kraljevima, ponovo izgradila i obnovila. U samom pročelju hrama vidio se urezan dvojni natpis, jedan sa lijeve, drugi sa desne strane, urezan u mermernoj ploči; oba ovim riječima iznose da je hram ponovo podignut od Jelene i njenih sinova.

"*U ime Boga Amen. Sinovi izuzetne Djevice u godini M* XVIII. Veličanstveni Gospodar Uroš Božjom milošću Kralj Raške, sa Slavnim Slavnog Veličanstvenog Kralja Uroša Nat. i Gospodarice Kraljice Jelene, izgradio je ovu Crkvu u čast SS. Sergija i Baha od temelja do kraja* uz pomoć Skadarskog opata Petra Dohne."

Ubačeni znaci kazuju da je kratkoća zbog lomljenja i okrnjenja; hronološku zabilješku takođe treba popuniti, "U godini MCCLXXXVIII.", u koje je vrijeme majka Jelena sa sinovima vladala u Srbiji. Drugi, pak, natpis, postavljen poslije dvije godine, odlično pruža sjećanje na Jelenu. "Sjećaj se, Bože, sluškinje tvoje Jelene Kraljice Srbije, Duklje, Albanije, Hilmije, Dalmacije i Primorskog Regiona, koja je zajedno sa sinovima Urošem i Stefanom iznova izgradila istu crkvu u čast BB. Mučenika Sergija i Baha i u potpunosti opremila. U Godini Gospodovoj MCCLXXXX."

[51] Farlati, VII, 308.

Exstat in diœcesi Scodrensi templum & cœnobium perantiquum SS. Martyrum Sergii & Bacchi ad ripam occidentalem Bollianæ fluminis assidens, ab urbe millia passuum circiter quinque ad meridiem distans, in quo tres Serbliæ reges conditos ferunt, Michagliam sive Michaelem patrem, & Bodinam filium, itemque Draghinam. Sæculo decimo tertio vergente, idem templum Helena e stirpe regia Francorum uxor Stephani, sive Urosii regis Rasciæ, seu Serbliæ, cum filio Urosio & Stephano itidem regibus reædificavit, & magnifice restituit. In ipsa Ædis fronte duplex inscriptio, altera ab dextero, altera ab sinistro latere marmoreæ tabulæ incisa visitur; & utraque quidem templi ab Helena ejusque filiis rursum exstructi monumentum præfert hisce verbis.

* *In Nomine Dni Amen. Eximiæ Virginis Filii anno M*XVIII. Magnificus Dnus Dnus Urosius Divina gratia Rassiæ Rex Illustris Magnifici Regis Urosii Nat * Dominæq. Helenæ Reginæ edificavit hanc Ecclesiam in honorem SS. Martyrum Sergj & Bachi a fundamentis usque ad finem * Assistente Abbate Petro Dechne Scuttarensi.*

Interjecta signa indicant lapidem in iis locis diffractum & mancum esse; & nota chronologica ita est explenda, *Anno MCCLXXXVIII.*, quo tempore Helena mater cum filiis in Serblia regnabat. Secunda autem inscriptio biennio post posita præcipuam Helenæ memoriam exhibet. *Memento Domine famulæ tuæ Helenæ Reginæ Serviæ Diocliæ Albaniæ Chilmiæ Dalmatiæ & Maritimæ Regionis, quæ una cum filiis suis Regibus Urosio & Stephano de novo edificavit istam Ecclesiam ad honorem BB. Martyrum Sergii & Bacchi & ad finem usque complevit. Anno Domini MCCLXXXX.*

Slijedi povelja koja daje, zaista, velika ovlašćenja inkvizitorima.[52]

Nikolaj, itd. voljenim sinovima braći iz Reda Male Braće, inkvizitorima jeretičke izopačenosti, koje sa apostolskom vlašću treba poslati u principat Bosne, ka premilom u Hristu sinu našem, svijetlom kralju Raške, apsolutnom podaniku, pozdrav i apostolski blagoslov.

Pred svima, itd. - kao u prethodnom (tekstu) sve do riječi - priznajemo urotu. Da bi se služba inkvizicije protiv jeretika u tom principatu mogla uspješnije obaviti, apostolskim pismom nalažemo vašoj brizi, dajući oprost od grijeha, da u ljubavi Božjoj, odloživši ljudski strah, odjenuvši vrlinom duha sa visine pomenutu službu, koju vam apostolskom vlašću povjeravamo, u tom principatu svuda, zajedno, odnosno odvojeno ili pojedinačno, kako korisno za posao bude, da bi se odatle iskorijenila jeretička izopačenost, nadajući se vječnoj nagradi, nastojte da tamo uspješno nastavite i izvršavate da se mudrošću vašeg nastojanja iz tog principata i njegovog okruga podsiječe korijen jeretičkog nevaljalstva i da vinograd Gospodnji, istrijebivši lisičice, koje ga izopačenim ujedima uništavaju, donese užitak katoličke čistote. I ako pronađete neke krivce te izopačenosti ili one koji su njome zatrovani ili osumnjičeni, protiv njih, ako ne žele da se pokore crkvenim nalozima, pošto budu potpuno ispitani, kao i protiv jataka, njihovih branitelja i pomagača, prema kanonskim naredbama, s apostolskom vlašću, pretpostavivši ljudski strah božjem, postupite. Kad se pisma ne protive za neke druge iz tog principata i njegove oblasti, izuzimajući dijeceska mjesta (sjedište dijeceza), koje je sama Stolica poslala u vezi ovog posla, po kojima, potom, ne želimo da se sa vlašću postupa u inkviziciji. Štaviše, strogo zabranjujemo da se dalje postupa po njima, jer ne želimo prema prethodno sastavljenoj konsiziji da u principatu tih dijeceza i u dijecezama vaši procesi budu ometani, niti po ovome što posao vjere uopšteno u tom principatu i njegovoj oblasti povjeravamo vama, nastojimo da se pozovu komisije sastavljene od pomenute Stolice, podanicima tog principata, ako, možda, žele postupiti po njima ili po uobičajenoj vlasti. No, bilo da ti dijecezani (sveštena lica u dijecezama iz katoličkih monaških redova) u ovom poslu budu postupali po uobičajenoj vlasti ili po uputstvu pomenute Stolice, nikako ne želimo da vaši procesi, na bilo koji način, budu ometani procesima koji su im protivni ili nekim drugim. U tom poslu, slobodno možete da postupate, ali tako da se to ne protivi procesima tih dijecezana. Ako neko od pomenutih, odrekavši se ubuduće jeretičke propasti, bude htio da se vrati pod crkveno jedinstvo, dobrostivi im budite, prema pravilu crkvenog razrješenja i naredite im ono što se obično naređuje, no, promislivši oprezno da se, prevarivši vas, ne bi vratili, a vi zbog prevare u liku jagnjeta gajili vuka. Ako bude nekih jeretika kojima treba suditi, ili bude trebalo da se zbog ovakvog zločina nekome izrekne kazna stalne tamnice, da vi postupite po savjetu dijecezana, odnosno njihovih vikara, ako dijecezani budu trenutno odsutni, da u presudi takve kazne ne bude zapostavljena vlast pontifika. Jer, u tako teškom zločinu treba postupati sa velikom pažnjom da se prema krivcima pokaže, bez ikakve dvojbe, strogost tvrde i prikladne osvete; želimo i nalažemo da vi, odnosno oni koje budete smatrali da ih treba poslati za ispitivanje svjedoka, da budu prihvaćeni u vezi pomenutog zločina i onoga što se bude ticalo toga, dovedete dvije religiozne i pouzdane osobe u čijem prisustvu, ako bude moguće, javna će ličnost ili dva narodna čovjeka odano iskaze tih svjedoka zapisati. Za zapisivanje ovih iskaza svjedoka i za činjenje svega što se, u povjerenom vam poslu, odnosi na posao čuvara dokumenata ili pisara, nalažemo da se strogo čuva. Kad budu preko vas, odnosno preko poslanika za ovo od vas ispitani, da svi pojedinci, braća vašeg reda za koje se zna da su u sadašnjem redu, da su imali i obavljali službu pisara i oni kojima je ista pisarska služba, zbog pomenutog posla vjere, bila povjerena od strane Stolice, i ubuduće će biti povjerena. Dajemo potpunu mogućnost braći, kao i

[52] Farlati, VII, 50-52.

Sequitur alterum Diploma sane amplissimum ipsis Inquisitoribus concessum.

Nicolaus &c. Dilectis filiis Fratribus Ordinum Minorum Inquisitoribus hæreticæ pravitatis auctoritate Apostolica deputandis in Principatu Bosnæ carissimo in Christo filio nostro S. Regi Serviæ illustri immediate subjecto, Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

Præ cunctis &c. ut in superiori usque ad ea verba *agnoscimus conspirare. Ut autem Inquisitionis officium contra Hæreticos in Principatu eodem possit efficacius adimpleri, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus in remissionem vobis peccaminum injungentes, quatenus in caritate Dei, hominum timore postposito, virtutem Spiritus induentes ex alto prædictum officium, quod Apostolica vobis auctoritate committimus, ubique infra Principatum eumdem simul, vel separatim, aut singulariter, prout negotii utilitas suadebit, ad exstirpandam exinde hæret. pravitatem sub spe mercedis æternæ sic efficaciter prosequi & exequi studeatis, ut per sollicitudinis vestræ prudentiam de prædicto Principatu, ac ejus districtu radix iniquitatis hæreticæ succidatur, & vinea Domini, exterminatis vulpeculis, quæ perversis moribus demoliuntur eamdem, fructus afferat Catholicæ puritatis. Siquos autem de pra-*

drugim vjerujućim koji su na sličan način, dok su u redu, imali i obavljali pomenutu pisarsku službu, i svima još sekularnim klericima (iz svjetovnih redova) koji su imali tu službu. Ako su ista braća religiozna i klerici postavljeni u svetim redovima, koji treba da slobodno obavljaju ovu službu kako je pomenuto, ako se to ne protivi nekom suprotnom kanonskom statutu, odnosno sigurnoj zaštiti bilo kog reda. Ako budete vidjeli da svjedocima, nakon objavljivanja njihovih imena, prijeti opasnost, a vi ste ih primili ili neko drugi, s vašim punomoćjem, da ih ispitaju, neka se njihova imena objave tajno, a ne javno, pred nekim brižnim i časnim vjerujućim osobama i drugima koji su pozvani u vezi ovoga, po čijem savjetu hoćemo da se pristupi odluci, odnosno osudi. Ovome se ne protivi da onima protiv kojih ovako svjedoci budu povjereni, čija imena ne budu objavljena za poučavanje sudija, primjeni se puna vjera svjedoka iskazom istih. Da, dakle, dužnost povjerenog vam posla korisno i slobodno izvršite, pozivanje na sud, ispitivanje svjedoka, kad budete smatrali da treba ispitati ovakav zločin i njegove okolnosti, i to tako, da tom ispitivanju prisustvuju dvije religiozne osobe, kao što je rečeno, i presude koje u toj stvari protiv bilo koga budete donijeli. Treba pozvati, također, kako bude probitačno, neke iskusne ljude da vam u donošenju ovih odluka daju prikladan savjet, kao i da vam pripomognu. Treba sazvati još i kler i narod gradova, zamkova, i drugih mjesta kako budete vidjeli da je korisno za taj posao vjere. Povrh toga u pomenutom poslu, prema planu i bez hitanja sudija i advokata treba postupiti, kao i protiv onih, za koje se zna da su u pomenutim krajevima počinili zločin jeresi, ako budete smatrali da ih treba premjestiti u druge krajeve, kao i da sačinite knjige, odnosno kvaterne i druge spise koji sadrže inkvizicije koje su učinjene i procese koji su održani od strane onih koji su to radili po ovlašćenju Apostolske stolice, odnosno njenih poslanika. Podrazumijeva se da svi predaju na čuvanje i očuvaju sve odluke, kako posredstvom Apostolske stolice tako i na saborima poslanika te stolice, da bude brižljivo iznijeto na vidjelo ono što se tiče posla vjere, kako bude zggdno za unapređenje posla i širenje vjere. Osim toga, po savjetu dijecezana, ili ako su oni odsutni njihovih vikara, treba lišiti te jeretike, one koji vjeruju u jeres, prihvataju je i brane, njihove sinove i potomke, vlasti, dostojanstva i crkvenih dobročinstava i javnih službi i svih počasti, i darovati 20 ili 40 dana indulgencije, koliko budete vidjeli da je zgodno, svim istinskim pokajnicima i onima koji se ispovijede, koji zbog ovog posla budu došli na vaš poziv. Potpuna mogućnost vama i pojedincima među vama se daje ovom odlukom.

A vama koji radite ovaj posao darujemo oprost od grijeha koji je dat na opštem saboru onima koji pomažu Svetoj zemlji. Drugovima, braći vašeg reda i vašim pisarima koji su, zajedno sa vama radili u ovim sudskim postupcima, i svima koji su vam lično pomagali u tom poslu i koji su vam u borbi protiv jeretika, njihovih pokrovitelja, jataka i branitelja, na svaki način od srca pružali savjet, pomoć i potporu, oslanjajući se na milosrđe svemoćnog Boga i vlast njegovih apostola, bl. Petra i Pavla, opraštamo za tri godine kaznu pokajanja koja im je nametnuta. I ako koji od njih u ovim sudskim procesima slučajno budu preminuli, njima dajemo potpuni oprost od svih grijeha zbog posla koji su od srca obavljali i ispovijedali. Osim toga treba ukrotiti, uz prethodnu opomenu crkvenom kaznom, odloživši apelaciju, sveštenike ispitivače, gdje se desi da se okupe zbog posla inkvizicije, odnosno vjere. Ili na drugom mjestu, za isti posao, na bilo koji način, da služba svešteničkа prouzrokuje zapreku iz ovoga, dokle se dalje ne tiče njih, čiji se interes jednostavno odnosi samo na odano utočište i ako ga slučajno imaju, dajemo vama i pojedincima među vama, slobodnu mogućnost ovom odlukom, da se da indulgencija. Uostalom ako slučajno, u što ne vjerujemo, neki bilo kog da su zvanja, vama se suprotstave, u ovom poslu koji vam je povjeren ili pomisle da vas u tome spriječe, tako da ne može slobodno da se obavi, postupite prema njima kao prema jeretičkim pokroviteljima i braniteljima, koji, prema obavezi, nijesu pomogli a mogli su, kad je to traženo, u tom poslu, uzdajući se u istu vlast, postupite prema kanonskim propisima. Naposljetku, želimo da u vezi prethodne spremne kazne imate vi, i pojedini među vama, potpunu i nepovredivu vlast, da sve što treba postojano sprovedete, pozvavši, ako

pravitate prædicta culpabiles inveneritis, vel infectos, seu etiam infamatos, contra ipsos, nisi examinati absolute velint mandatis Ecclesiæ obedire, necne, & contra receptores, defensores, & fautores eorum juxta sanctiones canonicas auctoritate Apostolica, hominum metu divino timori postposito, procedatis. Non obstantibus aliquibus litteris ad quoscumque alios de ipso Principatu, ac ejus districtu, exceptis locorum Diœcesanis, super hujusmodi negotio ab ipsa Sede directis, quarum deinceps ad inquisitiones hujusmodi faciendas nolumus auctoritate procedi, quin immo, ne procedatur per illas, districtius inhibemus, ne prætextu commissionis specialiter eisdem Diœcesanis super hoc factæ vestros processus in eorumdem Diœcesanorum Principatu, & Diœcesibus volumus impediri, nec per hoc, quod Fidei negotium generaliter in ipso Principatu, & ejus districtu vobis committimus, commissiones a præfata Sede subditis ejusdem Principatus factas, si forsan illarum, seu etiam ordinaria velint auctoritate procedere, intendimus revocare. Verumtamen sive auctoritate ordinaria, sive ex delegatione prædictæ Sedis iidem Diœcesani in hujusmodi negotio processerint, nequaquam volumus per concursum processum, vel alias quomodolibet vestros impediri processus, quin, Diœcesanorum ipsorum processibus non obstantibus, in eodem negotio procedere libere valeatis. Si vero aliqui ex prædictis, hæretica labe penitus abjurata, redire voluerint ad ecclesiasticam unitatem, eis juxta formam Ecclesiæ absolutionis beneficium impendatis, & injungatis eisdem, quod injungi talibus consuevit. Provisо solerter, ne simulata conversione redeant fraudulenter, & vos, immo potius seipsos fallentes sub agni specie gerant lupum. Quod si aliqui fuerint judicandi hæretici, vel incarcerationis pœna perpetuæ alicui pro hujusmodi crimine fuerit infligenda, ad id per vos de Diœcesanorum, vel Vicariorum suorum, si ipsis Diœcesanis absentibus præsentes fuerint, consilio procedatur, ut in tantæ animadversionis judicio non postponenda Pontificum auctoritas intercedat. Verum, quia in tam gravi crimine cum multa oportet cautela procedi, ut in reos sine ullo proferatur errore duræ, ac dignæ severitas ultionis, volumus & mandamus, ut vos, vel illi, quos ad hoc duxeritis deputandos in examine testium, quos recipi super crimine prædicto, ipsumque contingentibus oportuerit, adhibeatis duas religiosas & discretas personas, in quarum præsentia per publicam, si commode potest haberi, personam, aut per duos viros idoneos fideliter eorumdem depositiones testium conscribantur. Ad conscribendas quoque hujusmodi depositiones testium, & ad faciendum omnia, quæ in commisso vobis officio ad Scriniarii, seu Tabellionis officium pertinent, teneri districte præcipimus, cum per vos, seu per deputatos ad hoc a vobis requisiti fuerint, omnes & singulos vestri Ordinis Fratres, qui, dum essent in sæculo, hujusmodi tabellionatus officium habuisse, & exercuisse noscuntur, & illos etiam, quibus idem tabellionatus officium ratione præfati negotii Fidei fuit a dicta Sede commissum, & in posterum committetur. Concedentes hujusmodi Fratribus, necnon & aliis Religiosis quibuslibet, qui similiter, dum essent in sæculo, dictum tabellionatus officium habuerunt & exercuerunt, quibuscumque etiam Clericis sæcularibus officium ipsum habentibus, etiam si iidem Fratres Religiosi & Clerici sint in sacris Ordinibus constituti, exercendi libere officium ipsum quoad præmissa, non obstante aliquo contrario statuto canonico, vel Ordinis quocumque vallato munimine, plenariam facultatem. Quod si testibus, quos a vobis recipi, vel ab alio vice vestra super eodem crimine examinari contigerit, ex publicatione nominum eorumdem videritis periculum imminere, ipsorum nomina non publice, sed secrete coram aliquibus personis providis, & honestis religiosis, & aliis ad hoc vocatis, de quorum consilio ad sententiam, vel condemnationem procedi volumus, exprimantur. Et sic non obstante, quod illis, contra quos hujusmodi testes deposuerint, eorum nomina non fuerint publicata, ad cognitionem judicis instruendam adhibeatur plena fides testium depositionibus eorumdem. Ut ergo commissi vobis officii debitum utilius, & liberius exequamini, committendi citationes, testium examinationes, cum de hujusmodi crimine, ac ipsius circumstantiis duxeritis inquirendum, ita tamen, quod eidem examinationi duæ personæ religiosæ, ut dictum est, intersint, & denuntiationes sententiarum, quas in quoslibet hac de causa tuleritis; accersendi quoque, prout expedierit, peritos quoslibet, ut vobis in ferendis hujusmodi sententiis præbeant consilium opportunum, ac vobis assistant; convocandi etiam Clerum, & populum Civitatum, Castrorum, aliorumque locorum, prout dicto negotio Fidei videritis expedire; insuper in dicto negotio de plano, & absque judiciorum, & advocatorum strepitu, ac contra illos, quos in prædictis partibus in hæreseos crimine commisisse constiterit, licet ad alias partes se transferendos duxerint, procedendi, necnon faciendi vobis libros, seu quaternos, & alia scripta, in quibus inquisitiones factæ, & processus per quoscumque auctoritate Sedis Apostolicæ, vel Legatorum ejus habiti contra hæreticos continentur, a quibuslibet assignari, & observari omnia statuta tam per Sedem Apostolicam, quam in Conciliis Legatorum ejusdem Sedis provide edita, quæ negotium Fidei tangere dinoscuntur, sicut promotioni negotii, & augmentationi Fidei fuerit opportunum; privandi præterea de Diœcesanorum, vel, eis absentibus, Vicariorum suorum consilio hæreticos eosdem, credentes, receptatores & defensores, eorum filios & nepotes personatibus, dignitatibus & beneficiis ecclesiasticis, & officiis publicis, & honoribus quibuscumque, necnon largiendi viginti, vel quadraginta dierum Indulgentiam, quoties opportunum videritis, omnibus vere pœnitentibus & confessis, qui ad vestram convocationem propter hoc faciendam accesserint, plena sit vobis & singulis vestrum præsentium tenore facultas.

bude potrebno, i svjetovnu pomoć. Prigovarače, itd. Kad se neke povlastice ili indulgencije ne protive nekoj osobi bilo kog zvanja, dostojanstva ili položaja, klericima ili iz reda posebno Cistercita, Propovjednika, Male Braće ili Pustinjaka (Eremita), ili opštinama odnosno kolegijumu gradova i mjesta, posebno i uopšte, u izrazu riječi ili formom koje su dozvoljene od pomenute Stolice ili koje ubuduće treba da budu dozvoljene, pa još ako se kaže u njima, da im tim pismom koje od riječi do riječi ne sadrži odluku o tim privilegijama, odnosno indulgencijama, ne može se (ona) ukinuti a najviše ovim povlasticama i indulgencijama, kojima je od same Stolice dozvoljeno nekima ili će biti dozvoljeno da se ekskomunicira ili ne mogu crkvenim interdiktom da se pokore njihove zemlje ili da braća iz pomenutih ili bilo kojih drugih redova se ne mogu prisiliti na izvršenje poslova ili na pozivanje svjedoka, odnosno na dostavljanje odluka o ekskomunikaciji, suspenziji i interdikciji, na nagovor apostolskog pisma, osim ako u tim pismima ne postoji poseban pomen o njihovim redovima, povlasticama ili indulgencijama, koje im je dala, u vezi ovoga, Stolica, jer ne želimo da vam ovakve ili druge povlastice i indulgencije čine smetnju u poslu od takve pobožnosti. Po odluci, od dvije pomenute, izdatoj na opštem saboru. U Starom Gradu, 23. marta, četvrte godine našeg pontifikata, tj. 1291. godine.

Vobis autem pro hujusmodi negotio laborantibus illam peccatorum veniam indulgemus, quæ succurrentibus Terræ Sanctæ in generali Concilio est concessa. Sociis vero Fratribus vestri Ordinis, & Notariis vestris, qui una vobiscum in prosecutione hujusmodi negotii laborabunt, & omnibus, qui personaliter vobis astiterint in eodem negotio, & qui ad impugnandum hæreticos, fautores, receptatores & defensores eorum quoquomodo ex animo vobis præstiterint consilium, auxilium vel favorem, de Omnipotentis Dei misericordia, & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi tres annos de injunctis sibi pœnitentiis relaxamus. Et, siqui ex iis in prosecutione hujusmodi negotii forte decesserint, eis peccatorum omnium, de quibus corde contriti & ore confessi fuerint, plenam veniam indulgemus. Compescendi præterea, monitione præmissa, per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, Prædicatores quæstuarios, ubi contigerit pro inquisitionis seu Fidei negotio congregationem fieri, vel alias eidem negotio quomodolibet ex hoc impedimentum afferri a prædicationis officio, quoad ipsos nullatenus pertinet, quorum interest tantum caritativa subsidia simpliciter petere, ac indulgentiam, siquam forte habent, exponere, liberam vobis & singulis vestrum concedimus auctoritate præsentium facultatem. Cæterum, si forte, quod non credimus, aliqui cujuscumque conditionis hinc negotio vobis commisso se opponere, seu illud præsumpserint aliquatenus impedire ut non possit procedi libere in eodem, contra eos tamquam contra hæreticorum fautores, & defensores, contra illos vero, qui idem negotium requisiti juxta officium, & posse suum non juverint, seu foverint studiose, freti eadem auctoritate intrepide procedatis secundum canonicas sanctiones. Denique, ut circa præmissa plene vobis, & singulis vestrum coercitionis expedita & inviolabilis adsit auctoritas, volumus, ut ea omnia viriliter exequamini, invocato, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis. Contradictores &c. Non obstantibus aliquibus privilegiis, vel indulgentiis quibuscumque personis cujuscumque conditionis, dignitatis vel gradus, Religionis vel Ordinis, & præsertim Cistercien. Prædicatorum, Minorum, seu Heremitarum, sive Communitatibus, vel Universitatibus Civitatum, & locorum specialiter, & generaliter sub quacumque verborum expressione, vel forma a memorata Sede concessis, vel in posterum concedendis, etiam si dicatur in illis, quod eis per aliquas literas totum de verbo ad verbum tenorem non continentes privilegiorum, vel indulgentiarum ipsarum, nequeat derogari, & illis maxime privilegiis, & indulgentiis, quibus ab ipsa Sede concessum est aliquibus, seu concedetur deinceps, quod excommunicari, vel ipsorum terræ supponi non possint ecclesiastico interdicto, aut quod prædictorum, aut aliorum quorumlibet Ordinum Fratres ad executiones negotiorum, aut ad citationes quorumlibet, sive denuntiationes sententiarum excommunicationis, suspensionis, vel interdicti auctoritate litterarum Apostolicarum cogi minime possint, nisi de ipsorum Ordinibus, & privilegiis, vel indulgentiis eis super hoc a Sede concessis eadem habeatur in eisdem litteris mentio specialis, cum ex hujusmodi, vel aliis privilegiis, & indulgentiis nullum vobis in tantæ pietatis negotio velimus obstaculum interponi, & Constitutione de duabus dictis edita in Concilio generali. Datum apud Urbem veterem x. Kal. Aprilis, Pontificatus nostri Anno quarto, qui est 1291.

(Iz starih hronika)

[53]U 1307. godini umro je Stefan najplemenitiji brat Urošev; baš u ovoj godini njegov odlazak iz ovog života utvrđuje Miha Madius, savremenik tih vremena, gl. XII. "A.D.MCCCVII D.R. Stefan Raški oslobađajući se dužnosti tijela označio je posljednji dan svoje smrti." Imao je dva sina Vladislava i Konstantina. Uroš, kako bi sam i bez brige vladao, bacio je u zatvor Vladislava, starijeg po rođenju, i marljivo se pobrinuo da ga čuva sedam straža. Tako je vlast Dalmatinske Srbije prešla jedino kod Uroša. Za to vrijeme, umirući, presveta kraljica Jelena, koja se u starim spisima obično naziva Marija, prešla je na nebo i s poštovanjem bilo pokopana u Ulcinju u bazilici Sv. Marije. Osim toga, nalazim u nekom Kodeksu Doma Paskvala, plemića kotorskih, da su od nje podignuta četiri cenobija: u godini MCCLXXXVIII sagrađen je manastir Sv. Marije u Skadru, manastir Sv. Franciska u Kotoru, manastir Sv. Franciska u Baru, manastir Sv. Marije u Ulcinju od gospodarice Marije iz Doma Hiutic iz Francuske, kraljice Zete, tj. Donje Mizije u krajevima Albanije. Ova kraljica leži pokopana u hramu Sv. Marije, al. Sv. Marka, u Ulcinju, pred velikim oltarom, ispod poda sa njenim sinom Anzelmom." Sa svojim mužem Stefanom imala je tri sina, Uroša, Stefana i Predislava, od kojih je posljednji bio arhiepiskop Srbije, kako prenosi Orbinus. Da li je Anzelmo bio četvrti sin, ili je to bio isti Predislav, nazvan dvojnim imenom, jednim latinskim, a drugim slovenskim, može da se nagađa; nedostaju dokazi koji bi jedno od drugoga razlučili. Osim toga, sa sinovima Urošem i Stefanom kod rijeke Barbane u Skadarskoj dijecezi izgradila je hram SS. Sergiju i Bahu, kako pokazuje natpis na vratima tog hrama, na desnoj strani: "Sjećaj se Bože, sluškinje tvoje Jelene, kraljice Srbije, Duklje, Hilmije, Dalmacije i primorskog regiona, koja je zajedno sa sinovima svojim kraljevima Urošem i Stefanom izgradila iznova istu crkvu u čast blaženih mučenika Sergija i Baha, i u potpunosti je opremila godine MCCLXXXX." U istoj godini kao i Stefan, ili u sljedećoj, arhiepiskop Marin se oprostio od života.

[53] Farlati, VII, 59.

Obitus Stephani fratris Urosii,

Anno 1307. Urosius Stephanum fratrem optimum, morte præreptum amisit; huic siquidem anno eius ex hac vita decessum affixit Micha Madius æqualis temporum illorum cap. XII. *A. D. MCCCVII. D. R. Stephanus Rasciæ carnis debitum solvens diem ultimum suæ mortis signavit.* Duos habuit filios Uladislavum & Constantinum. Urosius Uladislavum natu maximum, ut solus & securus imperaret, in carcerem conjecit, & diligenti septum custodia servandum curavit. Ita imperium totius Serbliæ Dalmaticæ & Mœsiacæ ad unum Urosium pervenit. Per eadem tempora sanctissime moriens Helena regina, quæ Maria etiam in antiquis tabulis nominari solet, ad superos migravit, & honorifice sepulta fuit Dulchinii in Basilica S. Mariæ. Præter cetera quatuor per illam cœnobia exstructa invenio in quodam Codice Domus de Pasqualibus patritiæ Catharensis: *Factum fuit anno MCCLXXXVIII. Monasterium S. Mariæ in Scutaro, & Monasterium S. Francisci de Catharo, & Monasterium S. Francisci de Antibaro, & Monasterium S. Mariæ de Dulcigno per dominam Mariam de Domo Chiutiz de Francia Reginam de Zenta, hoc est Mysiæ inferioris in partibus Albaniæ. Quæ regina jacet sepulta in templo S. Mariæ*, al. *S. Marci, de Dulcigno coram altare majore sub pavimento cum Anselmo ejus filio.* Ex viro suo Stephano tres filios habuit Urosium, Stephanum, & Predislavum, qui postremus fuit Archiepiscopus Serbliæ, ut tradit Orbinus. Fuerit ne Anselmus quartus filius, an idem fuerit ac Predislavus, duplici nomine, altero latino, altero Slavonico appellatus, dubitari potest; monumenta desunt, e quibus alterutrum affirmari queat. Præterea cum filiis Urosio & Stephano templum SS. Sergii & Bacchi apud Barbanam fluvium in diœcesi Scodrensi ædificavit, ut docet inscriptio postibus ejusdem templi a latere dextero incisæ: *Memento, Domine, famulæ tuæ Elenæ Reginæ Serviæ, Diocliæ, Chilmiæ, Dalmatiæ, & maritimæ regionis, quæ una cum filiis suis Urosio & Stephano Regibus ædificavit de novo istam Ecclesiam ad honorem Beatorum Martyrum Sergii & Bacchi, & ad finem usque complevit anno MCCLXXXX.* Eodem anno, quo Stephanus, vel superiori, Marinus Archiepiscopus e vita migravit.

Helenæ matris,

& Marini Archiepiscopi.

(Papa Nikolaj kralju Srbije Stefanu)

Episkop Nikolaj, rob robova Božjih, ljubljenom u Hristu sinu Stefanu, slavnom kralju Srbije.[54]

Koliko si odanije poštovao presvetu Rimsku crkvu, koliko si se sa većom ljubavlju priklonio nama i nastojao da slijediš ugodna načela same Crkve, toliko iskrenije za tebe i za povoljan status tvoga kraljevstva, koga i dalje treba sačuvati, uz apostolski blagoslov pružamo pomoć u brizi tvojim koristima i zaštiti od gubitaka. Zato, da bi tvoja Svjetlost s odobravanjem osjetila našu pomoć za sebe u svojim povoljnim prilikama, tebe samog i tvoje kraljevstvo, sa gradovima, tvrđavama, posjedima, dvorcima i drugim dobrima, koja u ovaj čas pravedno i razumno imaš, uzimamo pod zaštitu blaženog Petra i našu, i patronstvom ovog pisma učvršćujemo, odlučujući da sva ona traju nedirnuta i spokojna, i da niko i ne pomisli da te u njima uznemirava, ili na bilo koji način obespokojava. Dakle, niko etc. Datum kod Starog grada, trinaestog marta, Pontifikata našeg u godini četvrtoj. - Odnosno 1291.

Prvo pismo pape Nikolaja Jeleni[55]

Nikolaj etc. najdražoj u Hristu kćeri Jeleni, slavnoj kraljici Srbije, pozdrav i apostolski blagoslov.

Koliko više sa puno ljubavi tvoju ličnost slijedimo, toliko radosnije od srca se priklanjamo tvojim molitvama, a najviše onima, koje treba da ugode tvojim pravednim željama i da se pobrinu za izbavljenje tvoje duše. Zato, naklonjeni tvojim pokornim molitvama, voljom prisutnih dopuštamo ti da voljenom sinu bratu Nikolaju iz Vosike od Reda Male Braće, ili bilo kom pouzdanom prezviteru od druge braće iz istog Reda, koga, ukoliko bude prikladan, izabereš za ispovjednika, možeš da mu ispovijedaš svoje greške i od njega primiš spasonosno pokajanje i dobročinstva dužnog oproštenja za presupe, takođe i ako, što je nemoguće, postoje takve za koje bi Apostolska stolica s pravom trebalo da odlučuje. No, svakako nijedan čovjek ne smije da prekrši ovu stranu naše koncesije etc. Datum kod Starog grada, petnaestog marta, Pontifikata našeg u god. IV (1291)

[54] Farlati, VII, 49.
[55] Farlati, VII, 52.

ad quem Nicolai literæ,

Nicolaus Episcopus Servus servorum Dei Charissimo in Christo Filio Stephano Regi Serviæ illustri.

Quanto devotiori studio Sacrosanctam Romanam Ecclesiam revereris, quanto propensiori affectu conjungeris ad nostra & ipsius Ecclesiæ beneplacita prosequenda, tanto circa tuum & regni tui statum prosperum in posterum conservandum liberius Apostolici favoris præsidia apponimus tuis providendo utilitatibus, & indemnitatibus præcavendo. Ut igitur nostri manum auxilii tua Serenitas sibi sentiat in suis opportunitatibus favorabiliter adjutricem, personam tuam & regnum tuum cum civitatibus, castris, terris, villis, & bonis aliis, quæ impræsentiarum juste & rationabiliter possidet, nec non Beati Petri nostraque protectione suscipimus, & præsentis scripti patrocinio communimus, statuentes ut ea omnia integra permaneant, & quieta, nec quisquam in iis te perturbare præsumat, aut quomodolibet molestare. Nulli ergo &c. Datum apud Urbemveterem Idibus Martii Pontificatus nostri anno quarto. Id est 1291.

Aliæ duæ ad Helenam regiæm Pontificis literæ.

Nicolaus &c. Carissimæ in Christo filiæ Helenæ Reginæ Serviæ illustri Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

Quanto personam tuam majori prosequimur plenitudine caritatis, tanto libentius votis tuis libenter annuimus, in iis potissime, quæ debent tuis justis desideriis esse grata, tuæque animæ salutem respicere dinoscuntur. Tuis igitur devotis supplicationibus inclinati auctoritate tibi præsentium indulgemus, ut dilecto filio Fratri Nicolao de Vosica Ordinis Fratrum Minorum, vel cuivis alii discreto Fratri ejusdem Ordinis Presbytero, quem, quoties opportunum fueris, in Confessorem duxeris eligendum, tua possis confiteri peccata, & ab eo recipere salutarem pœnitentiam, ac debitæ absolutionis beneficium de commissis, etiam si, quod absit, talia exstiterint, propter quæ Sedes Apostolica esset merito consulenda. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere &c. Datum apud Urbem veterem Idibus Martii, Pontificatus nostri An. IV.

(Papa Nikolaj Stefanu, kralju Srbije)

Episkop Nikolaj, rob robova Božjih, ljubljenom u Hristu sinu Stefanu, slavnom kralju Srbije, pozdrav i apostolski blagoslov.[56]

Budući da se između ostalih naših želja učvrstila ona koja je najvažnija našem srcu, da katolička vjera, koju drži, propovijeda i uči presveta Rimska crkva, majka i učiteljica svih vjernika, primi u našim prilikama priraštaj, posvećen i u Bogu, u njemu milostivom, prihvaćen, svakako smo ispunjeni velikom radošću jer smo saznali da su kraljevi svijeta i prvjenci vječnoga Kralja, čija se osobita služba odvija u ovom kraju, izabrali da se sa ugodnim vrijednostima podlože uvećavanju kulta istinske vjere, a onima koji su se uzgidli pošto su preuzeli suprotnu vrlinu, zbog velike brige od ranije marljivo se suprotstavljaju. Zaista, pošto si ti, brate najljubljeniji, podstaknut usrdnošću vjere i pobožnošću preko ljubljenog sina Marina, barskog arhiđakona, glasnika tvoje preuzvišenosti, ponizno dostavio molbu našem apostolatu, jer, pošto u djelovima Bosne, koji su podložni tvojoj vlasti ima mnogo onih koji su zaraženi jeretičkom izopačenošću i koji, okrenuti od staze istine preko stranputice laži, sramno griješeći u preziranju vječnoga Kralja, očigledna opasnost za svoje duše i sablazan za vjernike, svojim ubitačnim i škodljivim učenjem mnogostruko nastoje da izopače katoličku vjeru, smatrali smo dostojnim da pošaljemo u te krajeve neke prigodne ličnosti poznate iz tog govornog regiona, čija bi konverzacija u skladu sa njihovom zdravom doktrinom, onima koji se na nju obaziru ukazala časni način življenja i pružila primjer čistote, da, pošto uklone mrak ove greške njihovom službom, koja je ozarena milošću nebeske svjetlosti, žitelje tih krajeva ponovo korisno vrate saznanju istinske vjere, primajući tvoju pomoć i savjet da tu zabludu u navedenim krajevima treba sasvim iskorijeniti. Mi, koji, možda i nedostojni Isusa Hrista vječnoga kralja, kao predvodnici Iskupitelja ljudskog roda u zemljama, sa velikom željom težimo spasenju svakog pojedinca i uzvišenju kulta hrišćanske vjere, odstranjujući bilo kakve prepreke, potpunim željama pomažemo i mnogostruko se radujemo dušom i tijelom ovakvoj tvojoj pohvalnoj i korisnoj namjeri, pa zato se zahvaljujemo Kralju kraljeva za milostiva djela, i istrajavajući u nepovrjedivosti vjere i sa blagodarnošću zbog takve velike pobožnosti s odobravanjem smo smatrali da molbu treba prihvatiti.

Ovaj pontifeks dao je svoj nalog da se iz provincije Franciskanske Slavonike pošalju u Bosnu dva sposobna muža iz njegovog Reda, koji bi se potrudili da one jeretike preobraze u istinsku vjeru u Boga - a pisma su datirana "kod Starog grada X aprilskih kalenda god. IV" - odnosno 1291.

[56] Farlati, VII, 49.

& missi in provinciam Bosnæ viri Apostolici ejus rogatu.

Nicolaus Episcopus Servus servorum Dei Charissimo in Christo Filio Stephano Regi Serviæ illustri salutem & Apostolicam Benedictionem.

Quoniam inter cætera mentis nostræ desideria illud insidet potissimum cordi nostro, ut Fides Catholica, quam tenet, profitetur & docet Sacrosancta Romana Ecclesia mater universorum Fidelium & magistra, votivum & Deo acceptum suscipiat, eo propitio, nostris temporibus incrementum, grandi nimirum exultatione perfundimur, cum ad nostrum pervenire contingit auditum, quod mundi reges & principes Regis æterni, cujus negotium geritur principaliter in hac parte, se beneplacitis coaptantes ad ampliandum cultum Fidei orthodoxæ magnitudinis suæ colla subjiciunt, & ascendentibus ex adverso virtute induti ex alto promptæ sollicitudinis studio se opponunt. Sane, cum tu, Fili charissime, zelo fidei ac devotionis accensus per dilectum filium Marinum Archidiaconum Antibarensem tuæ Celsitudinis nuncium Apostolatui nostro duxeris humiliter supplicandum, quod, cum in partibus Bosnæ tuæ ditioni subjectis sint quamplurimi hæretica pravitate infecti, qui a semita veritatis aversi per falsitatis devium damnabiliter oberrantes in æterni Regis contemptum, animarum suarum evidens periculum, & scandalum fidelium Fidem catholicam depravare perniciosis seu pestiferis suis assertionibus multipliciter moliuntur, aliquas personas idoneas regionis illius idiomatis non ignaras, quarum conversatio cum salutari eorum doctrina concordans intuentibus normam honeste vivendi tribuat, & exemplum præbeat puritatis, mittere dignaremur ad partes easdem, ut, hujusmodi erroris eliminatâ caligine, ministerio eorumdem habitatores illarum ad agnitionem veræ Fidei, superni luminis irradiante gratia, salubriter reducantur, tuum offerens consilium, & auxilium ad errorem eumdem de dictis partibus radicitus exstirpandum; Nos, qui licet immeriti Jesu Christi Regis æterni, humani generis Redemptoris vicem gerentes in terris grandi desiderio singulorum salutem appetimus, & ad ampliandum cultum Fidei Christianæ, submotis quibusvis obstaculis, totis desideriis aspiramus, de hujusmodi tuo laudabili, & salubri proposito intra mentis nostræ præcordia exultantes multiformiter, & Regi regum proinde ad gratiarum actiones supplices assurgentes, supplicationi hujusmodi ex fervore magnæ devotionis & integritate Fidei procedenti favorabiliter duximus annuendum. Subjicit hic Pontifex, se mandatum dedisse Provinciæ Franciscanæ Slavonicæ de mittendis in Bosinam duobus ex Ordine suo idoneis viris, qui hæreticis illis ad rectam in Deum fidem convertendis operam darent: & literæ datæ sunt *apud Urbem veterem* x. *Kal. Aprilis an.* IV. Id est 1291.

(Drugo pismo pape Nikolaja Jeleni)

Episkop Nikolaj, rob robova Božjih, najdražoj u Hristu kćeri Jeleni, slavnoj kraljici Srbije, pozdrav i apostolski blagoslov.[57]

Radujemo se, kćeri najdraža i uzdižemo se Ocem sa najsjajnijim zahvalnostima zbog milostivih djela, jer, kao što smo sa radosnom dušom saznali od voljenog sina Marina, barskog arhiđakona, glasnika tvoje Preuzvišenosti, ti s Božjom voljom obasjana svjetlošću katoličke vjere, ne samo što potvrđuješ da nju samu milostivim dobročinstvima održavaš, već, takođe, i druge stvari za njenu spoznaju i njenu svrhu, koje treba pomnije razložiti, marljivošću tvog upornog nastojanja ne prestaješ da ih izvršavaš; zbog toga što u pogledu Svemogućeg Boga, čiju pravednu stvar obrazlažeš, ti se, svakako, likujući vraćaš i među narodima mnogostruko uzdižeš svoje ime. Doista, pošto je pomenuti arhiđakon od strane tvoje Uzvišenosti donio molbu da se mi udostojimo da plemenitom poglavaru Georgiju, slavnom caru Bugara, sa kim namjeravaš da razgovaraš ovog ljeta o njegovom povratku ka potpunoj odanosti presvetoj Rimskoj crkvi i jedinstvu katoličke vjere, napišemo pisma ohrabrenja, mi, odobravajući ovakvu pohvalnu namjeru tvoje Svjetlosti, sa dostojnim pohvalnim riječima, tom caru, svakako i našem bratu vrlopoštovanom arhiepiskopu Bugara, koji, pošto u tom kraju udovoljava našim i tvojim željama, može da bude veoma koristan, naša pisma ohrabrenja, kada smo vidjeli da su spremna, naredili smo da se pošalju. Zato, tvoju Preuzvišenost, kćeri najdraža, molimo i sa očinskim težnjama kao djeca u Isusu Hristu i sa čistim namjerama podstičemo te da, tako kao i onaj koji može da učini svijet od nesvijeta, da se pojave planine i ljudi, sa vrha svog dostojanstva usmjeriš oči tvoga srca na one koji milosrdnim davanjem i prinošenjem žrtve pokajanja Bogu, očekuju da njihove duše dotakne božansko nadahnuće, i da u njemu samom usidriš tvoju nadu za ovu službu, tako korisnu za pohvalu Boga i veličanje katoličke vjere, a i da uzdigneš čast tvog imena, jer koliko najplodovitijih rukoveti dobrih djela u vrtu dominičkom za sebe i druge budeš donijela, toliko ćeš od djelitelja sveopštih dobara najobilnijim darovima biti nagrađena. Datum kod Starog grada X, aprilskih kalenda u godini IV. - odnosno 1291.

[57] Farlati, VII, 52-53.

Nicolaus Episcopus Servus servorum Dei Carissimæ in Christo filiæ Helenæ Reginæ Serviæ illustri Salutem & Apostolicam Benedictionem.

Gaudemus, Filia carissima, ac Patri luminum proinde ad gratiarum assurgimus supplices actiones, quod, sicut per dilectum filium Marinum Archidiaconum Antibarensem tuæ Celsitudinis nuncium læta mente suscepimus, tu lumine Fidei catholicæ divinitus illustrata ipsam non solum observare devotis affectibus comprobaris, sed etiam alios ad illius agnitionem, & ejus terminos propensius dilatandos opem & operam multæ sollicitudinis studio non desinis exhibere: propter quod in conspectu Dei Omnipotentis, cujus causam prosequeris, te nimirum reddis acceptam, & attollis in gentibus multipliciter nomen tuum. Sane, cum dictus Archidiaconus nobis ex parte tuæ Celsitudinis duxerit supplicandum, ut magnifico Principi Georgio Imperatori Bulgarorum Illustri, cum quo super reductione ipsius ad devotionem sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac ad Fidei catholicæ unionem proponis habere colloquium hac æstate, nostras hortatorias litteras scribere dignaremur, nos hujusmodi tuæ Serenitatis salubre propositum condignis laudum præconiis attollentes eidem Imperatori juxta præfatæ supplicationis oraculum, necnon & Venerabili Fratri nostro Archiepiscopo Bulgarorum, qui, ut nostris ac tuis in hac parte desideriis satisfiat, potest existere plurimum fructuosus, nostras exhortatorias literas, prout expedire vidimus, duximus dirigendas. Celsitudinem itaque tuam, Filia charissima, rogamus, & in Jesu Christi visceribus paternis affectibus sincerisque mentibus exhortamur, quatenus ad eum, qui potest facere mundum de immundo, quique montes, viros videlicet eminentes, de suæ dignitatis fastigio præsumentes tangit eorum cordibus sanctæ inspirationis gratiam misericorditer infundendo, & fumigans Deo devotionis sacrificium offerendo, erigens oculos tuæ mentis, & in ipso ponens anchoram tuæ spei negotium hujusmodi tam laudabile, tam salubre ad Dei laudem, Catholicæ Fidei exaltationem, & tui nominis honorem viriliter prosequaris, ut, quanto in hortum Dominicum uberiores bonorum operum manipulos in te & aliis reportaveris, tanto a distributore bonorum omnium remunerari donis potioribus merearis. Dat. apud Urbem Veterem x. Kal. Aprilis anno IV. Id est 1291.

(Papa Benedikt kralju Srbije)

Episkop Benedikt, rob robova Božjih, veličanstvenom poglavaru i kralju Srbije da srećno požuri jedinstvu Majke Crkve.[58]

Rimska Majka Crkva neprekidno tražeći spasenje, žali zbog najvoljenijih sinova kada vidi da se bilo koji od njih odvaja od njenog krila, i nastoji da ih same vrati na put istine. Svakako, radujemo se u Bogu, jer kao što smo iz pouzdanog izvještaja dostojnih ljudi saznali, priča se da su se pojavili i drugi sa sigurnim argumentima, da u tu svrhu ti, plemići i narod tvog kraljevstva, koji ste odstupili od pokornosti samoj crkvi i napustili put svjetlosti, dugo ste lutali kroz stramputice zabluda, sada ipak ti božanskim nadahnućem težiš da se vratiš na put spasenja i, očigledno, jedinstvu te Crkve. Zbog toga mi, na ovaj način, tvoju pobožnu namjeru tebi božanski nadahnutu u Bogu povjeravamo; a zatim, uzvraćajući pohvale i milosti Tvorcu, i nadajući se da će i ti plemići i tvoj narod sa tvojim pohvalnim primjerom, odbacujući zablude, spoznati put istine, tvoje veličanstvo molimo i ohrabrujemo u Gospodaru Isusu Hristu, dokle spoznajući ovo nadahnuće od onog koji želi da se svi izbave i da niko ne propadne, da nastojiš požuriti ka jedinstvu i oduzimanju štetnih običaja ortodoksne vjere, preko koje bi izbjegli propast vječne smrti i došli do slave vječnog blaženstva, imajući punu nadu i pouzdanje da ti ostaješ u postojanosti vjere, pokornosti Crkvi, Apostolska stolica tebe, kao jednog od najvoljenijih sinova grli rukama čvrste ljubavi i prosljeđuje uspješnim težnjama i vidljivim djelima, jer vidi da se opaža uvećanje tvoje časti i blagodeti. Dat. u Lateranu X. januarskih kalenda u godini prvoj. - odnosno 1304 (1303)

[58] Farlati, VII, 56-57.

Benedicti aliæ litte ad Urosiu ut in g tiam rede cum Roma Ecclesia,

Benedictus Episcopus Servus servorum Dei Magnifico Principi & Regi Serviæ ad unitatem Matris Ecclesiæ feliciter properare.

Romana Mater Ecclesia salutem quærens jugiter filiorum dolet ab intimis, cum eorum quempiam conspicit a suo gremio deviare, ipsosque studet ad viam reducere veritatis. Gaudemus quidem in Domino, quod sicut fide dignorum relatione didicimus, aç alias evidentibus dicitur apparere argumentis, licet tu hactenus, ac barones & populus regni tui ab ipsius Ecclesiæ obedientia recedentes, via lucis dimissa, diu per semitas ambulaveritis tenebrarum, nunc tamen tu inspiratione divina ad iter aspiras redire salutis, ejusdem videlicet Ecclesiæ unitatem. Ex quo nos hujusmodi pium tuum propositum tibi divinitus inspiratum in Domino commendamus; ac referentes exinde laudes & gratias Creatori, sperantes quoque, quod iidem barones & populus tuo exemplo laudabili, relictis tenebris viam veritatis agnoscent, Magnificentiam tuam rogamus & hortamur in Domino Jesu Christo, quatenus inspirationem hujusmodi recognoscens ab illo, qui omnes salvare cupit, & neminem vult perire, ad unitatem properare studeas absque damnosæ moræ dispendio Fidei orthodoxæ, per quam mortis æternæ vitatur interitus, & ad felicitatis perpetuæ gloriam pervenitur, spem plenam & fiduciam habiturus, quod, te in Fidei constantia, & Ecclesiæ ejusdem obedientia persistente, Apostolica Sedes te tamquam filium prædilectum sinceræ dilectionis brachiis amplectetur, eamque studiis efficacibus & promptis operibus prosequetur, quando tui honoris & commodi conspicere viderit incrementum. Dat. Laterani x. Kal. Januarii anno primo. Id est 1303.

(Kralj Stefan Uroš potvrđuje darovnicu svoje majke kraljice Jelene)

547.
(1303) 15. marta (u utvrđenju Rodim).[59]

Stefan Uroš (II), kralj Srbije, "kada je došao u Kotor", manastiru Sv. Marije i Рьтьс (Светои Богородници Рьтьчьскои) župe Duboica, Zaburina, Bratoš, Topliš, Šaptine, Spiljani sa predjelima: od Lastve preko kanala Mostьс na ostrvu Lastovo, preko Suhog potoka u Preseki, u Gradištu i Devin vrh od Сьрič u Kalьс u Ostrviza, "u Zeleniku, koja gleda ka moru", koji su darovani od njegove majke Jelene, potvrđuje. Među darodavce, koji su se priključili Kotorskoj donaciji spominju se arhiepiskop Marin, župan Vladislav etc.

[59] Res Albaniae, 160.

547.

⟨1303,⟩ 15. martii. ⟨in oppido Rodim⟩.

Stephanus Uroš (II.), Serbiae rex, „cum Catharum venisset“, monasterio s. Mariae in Rьtьc (светои Богородици Рьтьчьскои) pagos Duboiza, Zaburina, Bratoš, Topliš, Šaptine, Spiljani cum metis: a Lastva per rivum Mostьc in lacum Lastovo, per Suhi potok in Prêsêka, in Gradište et a Dêvin Vrh[1]) a Cьpič in Kalьc (ѡдь Дѣвина Врьха, ѡдь Цьпича оу Кальць) in Ostrviza, „in Zelenikam, quae ad mare prospicit“, currentibus a Helena matre sua donatos[1]) confirmat., Inter dignitarios, qui donationis actui Cathari aderant, Marinus archiepiscopus Antibarensis (архиѥпискоупь Барьски Маринь), župan Vladislavus[2]) etc. memorantur.

(Papa Klemens Urošu, kralju Srbije)

CLXXVI

[60]Urošu, kralju Srbije, preporučuje se Andreja, Barski arhiepiskop. Reg. An. III. ep. 106

Episkop Klemens etc. Najdražem u Hristu sinu Urošu, slavnom kralju Srbije, pozdrav etc. Steći ćeš slavu božanske zahvalnosti i glasovitost ljudske slave, ako milostivom naklonošću zaštićuješ crkve i crkvene ljude tvoga kraljevstva i pomažeš ih korisnim pomoćima: a mi u to, sa velikom radošću, uvodimo tvoje visočanstvo, u što se veoma nadamo da će se ono spremno i lako pronaći u izvršavanju dobrih djela. Naime, etc. - kao prethodno pismo br. CLXXV: (", dok je još Barska crkva bila upražnjena zbog smrti dobro poznatog Marina, Barskog arhiepiskopa, voljeni sinovi... arhiđakon i Kapitul pomenute crkve, kao što je običaj, okupljeni zajedno za buduću supstituciju pastora koju treba izvršiti, napokon poslije savjetovanja o tome kakva zamjena za pastora te crkve treba da se učini, prepustili su Apostolskoj stolici, a moć, koju su imali za to, putem kompromisa sasvim su prebacili navedenoj stolici. I, moguće je da je brat Gregorije, tada Svački episkop, poslije od nekih kanonika navedene crkve izabran samovoljno za Barskog arhiepiskopa, pošto zakonski to nije smio da uradi, ipak brat Gregorije je tada Svačkom episkopatu, kao da je sasvim po zakonu, kako bi možda od takvog izbora dobio nešto za sebe, iako je ovakva resignacija, po našem nalogu, predata u ruke vrlopoštovanog brata P., episkopa Sabinenskog i voljenih naših sinova I. tit. svetih Marcelina i Petra, kardinalskog prezvitera, on je nju slobodno i očevidno objavio. Zato mi, znajući, kada je opterećena teškoćama, kolike i kakve opasnosti nosi sa sobom vrlo duga upražnjenost crkava, i zbog brzog uređenja crkve, da ne bi u upražnjenosti ostala izložena neprijatnostima, marljivo razmišljajući, poslije savjetovanja koju iskusnu i povjerljivu osobu da postavimo na to mjesto, usmjerili smo brižljivo oči našeg razuma na tebe, poznatog iz reda braće Minora, nekada lektora braće istog reda iz Zadarskog konventa, obdarenog književnim znanjem, uglednog blagorodnika, poznatog po poštenju, vrlo časnog u odnosu i običajima, sasvim zrelog u ponašanju i savjetima, i, kako dobro znamo, veoma čuvenog po drugim darovima vrlina, koja su ti božanski urođena. Sa svima onima koji su se priključili ovom razmišljanju, želeći da se korisno pomogne, kako dominičkom stadu, tako i samoj crkvi, tebe, po savjetu naše braće i sa punoćom apostolske moći, biramo za arhiepikopa i pastora iste Barske crkve, povjeravajući ti brigu i administraciju u njenim duhovnim i svjetovnim stvarima, a poslije, preko vrlopoštovanog brata L., Albanskog episkopa, dodijelićemo ti službu posvećivanja, a zatim preko ljubljenog našeg sina Landulfa, đakona svetog Anđela i kardinalski palijum, koji je uzet od tijela blaženog Petra, očevidni znak pontifičke službe, za tebe sa onom pomnjivošću koja pristoji zahtjevu koji treba izvršavati, u onome koji daje milosti i daruje nagrade, uvjereni da će se gore pomenuta crkva preko tvog zalaganja odbraniti od zlotvora i protivnika, i da će uslijediti potpuno povećanje duhovnog i svetovnog napretka.") Zato, tvoje Veličanstvo molimo i pomnjivo podstičemo da pomenutog arhiepiskopa i istu crkvu prihvatiš, preporučene od Apostolske stolice i našim od srca blagoslovom, tako da istom arhiepiskopu u izvršavanju povjerene mu brige, i u vraćanju dobara i prava, koja su, kako smo saznali, opustošena i razgrabljena, pomogneš pomoću odgovarajuće zaštite, kako bi pomenuti arhiepiskop, potkrijepljen tvojom zaštitom, mogao da napreduje u brizi koja mu je povjerena, a ti, zatim, da stekneš kod Boga za sebe nagradu vječne retribucije, a kod ljudi glas znamenite slave, a mi, koji čistom ljubavlju prigrljujemo tvoju ličnost u Bogu, da možemo zbog toga s pravom da hvalimo tvoju pobožnost. Datum kao gore. (1307)

[60] Theiner, 124 (Pismo CLXXV nalazi se u tomu "*Arhiepiskopija barska*").

CLXXVI.

Urosio regi Serviae Andreas archiep̃us Antibarensis commendatur. Reg. An. III. ep. 106.

Clemens episcopus etc. Carissimo in Christo filio (sic) Urosio Regi Servie Illustri, salut. etc. Divine retributionis premium et humane laudis preconium tibi acquiritur, si ecclesias et personas ecclesiasticas Regni tui favore benivolo protegas et prosequaris auxiliis oportunis: nosque ad id eo libentius celsitudinem tuam inducimus, quo magis illam in operum executione bonorum speramus promptam et facilem invenire. Sane etc. ut supra usque consequatur. Quocirca magnitudinem tuam rogamus et hortamur attente, quatenus predictum Archiepiscopum et eandem ecclesiam habens pro apostolice sedis et nostra reverencia propensius commendatos, sic eidem Archiep̃o in prosecutione huiusmodi sibi commisse cure, ac in recuperandis bonis et iuribus dicte ecclesie multipliciter, prout accepimus, deperditis et distractis oportuni favoris assistas presidio, quod prefatus Archiep̃us tuo favore suffultus in solicitudine sibi credita possit salubriter prosperari, tuque proinde tibi acquiras apud deum retributionis eterne premium, et apud homines preconium clare fame, ac nos, qui personam tuam sincera complectimur in domino caritate, devotionem tuam possimus exinde merito commendare. Datum ut supra.

(Kralj Stefan Uroš i Karlo od Valoa)

588.
(1307. u Ulcinju)[61]

Stefan Uroš (II), kralj Srbije, Marka iz Lukvara građanina Dubrovnika i Trifona Mihaila iz Kotora, glasnike i prokuratore, određuje za dogovaranje sa Karlom (od Valoa), Konstantinopoljskim imperatorom (titularnim). "Napisano rukom magistra Giljerma, javnog ulcinjskog notara i njegovim znakon i pečatom pomenutog kralja potvrđeno."

(Papa Klemens Urošu, kralju Raške)

587.
(1307) 24. decembra. U Piktaviji.[62]

Klemens V papa "Urošu kralju Raške" piše, da Benediktu "Svačkom episkopu, tada Barskom kanoniku", treba predati povjerenu crkvu.

Reg. Vat. 55 godine III, epistola 400.

Theiner, *Mon. Hung.* I, 422 s.

[61] Res Albaniae, 174.
[62] Res Albaniae, 174.

588.

⟨1307. Ulcinii.⟩

* Stephanus Urosius (II.) Serbiae rex, Marcum de Luquari civem Ragusinum et Triphonem Michaelis de Cathara nuntios et procuratores instituit ad tractandum cum Carolo ⟨de Valois⟩, imperatore Constantinopolitano ⟨titulario⟩. „Manu magistri Guillermi publici notarii Dulcini scriptum eiusque signo et dicti regis sigillo munitum.“

587.

(1307,) 24. decembris. Pictavis.

Clemens V. papa „Urosio regi Rassie“ scribit, ut Benedictum „episcopum Suacinensem. tunc canonicum Antibarensem“ eidemque commissam ecclesiam habeat commendatos.

„*Divine maiestatis.*“

Reg. Vat. 55 anni III. ep. 400.

Theiner, Mon. Hung. I, 422 s.

(Papa Klemens Urošu, kralju Raške)

Episkop Klemens, rob robova Božjih, veličanstvenom mužu Urošu, slavnom kralju Raške, milost u sadašnjosti koja će dovesti do slave u budućnosti.[63]

Blagosloveni Bog i Gospodar Otac naš Isus Hristos, Otac milosrđa, sveopšti Bog utjehe, koji nas tješi u cijelom našem mučeništvu, tamo gdje želi, udahnjujući najsvjetlijim zrakom osvijetlio je oba oka tvoga razuma novom svjetlošću, da se iza toga u molitvama pripojiš presvetoj Rimskoj crkvi, majci i učiteljici vjernika, priklanjajući se istinitosti i jedinstvu vjere. Svakako, najslavniji Gospodaru, da se primiš u Bogu, koji, obaziruć se na tebe okom svoje pobožnosti, milostiv dovodi te do saznanja i svjetlosti istinske vjere, iz čega će se tvoja Preuzvišenost približiti spasenju, a tvoja vlast osigurati vječnom čvrstinom. Također, treba da se veoma raduje majka Crkva, a i mi smo, svakako, ispunjeni neizmjernom radošću, što se u naše vrijeme tako plemenita ovca i toliki narod vraća u Dominički tor poslije šizme i drugih nametnutih zabluda, u djelu Hristovog tijela, što je i crkva, da u njemu sijaju, usavršavaju se i žive. Zaista, najsrećniji Gospodaru, ti, nedavno obasjan milošću Svetog Duha, razumne i uviđavne muževe Marka Lukara i Trifona Mihaila, glasnike tvoje Preuzvišenosti, odredio si nama sa kraljevskim pismima, da oni, pošto razumno izlože pohvalnu želju ovakve tvoje namjere nama i našoj braći, ponizno zatraže od nas da se udostojimo da te milostivo prihvatimo kao vjernog sina u krilo pomenute Crkve i pod njenu zaštitu, i da ti pošaljemo neke odgovarajuće muževe, glasnike Apostolske crkve, preko kojih bi mogli ti i oni iz tvog kraljevstva pouzdano da se obavijestite o katoličkoj vjeri i Božjim zapovjedima. Zato mi, koji smo proizišli od Hristovog vikara, vođe apostola Petra, Božjom uredbom možda nedostojni sljedbenici, u neprestanoj našoj brizi produžavamo to djelo, i marljivim nastojanjem i revnosnom marljivošću pomnjivo bdijemo da se zabludjeli vrate na put istine i da se svi steknu u Bogu, svojom milošću koju imamo za njih, da možemo izvršiti ono što su zahtijevali tvoji glasnici, u uobičajenoj diskusiji sa našom pomenutom braćom, po njihovom pobožnom savjetu, odlučili smo da se rado priklonimo tvojim željama i da tvoje molbe, koliko sa Bogom možemo, blagonaklono saslušamo, da ako, ono što u srcu vjeruješ, očevidno izvršavaš djelom, ništa manje oni koji su prisutni kod tebe neprestano izjavljuju, da za tebe i one koji žive u tvom gospodarstvu treba učiniti da, uzdajući se u zdrav savjet, smjerno pristupiš u njedra crkve; jer, ako, Božjim nadahnućem, učiniš to, sama presveta Majka crkva, otvarajući njedra najizdašnije pobožnosti sinu povratniku, požuriće radosno da ga prigrli. A katolička vjera, koja se očituje za tebe, kler i narod tvog kraljevstva i koju želimo da je primite i prihvatite, je ova. Vjerujemo u sveto Trojstvo, Oca i Sina i Svetoga Duha etc." Uistinu, ono što se odnosi na tvoj povratak jedinstvu svete Rimske crkve i što odavno tražimo, odbacivanje šizme, dolje je jasno izloženo. Najprije, ono što je simbol Nikejskog koncila, "Vjerujem u jednog Boga", u crkvama tvoga kraljevstva i u zemljama koje su ti u tom dijelu podložne, gdje se u procesiji Svetog Duha radi o njemu, javno da se pjeva dok se slave svečanosti misa, i, također, da se narod ovako poučava, "I u Svetoga Duha Gospodovog i životvornog, koji je proizišao iz Oca i Sina"; da ti, prelati, kler, kaluđeri i narod pomenutog tvog kraljevstva prihvatite da je Rimski pontifeks Hristov vikar i sljedbenik blaženog apostola Petra, i da ima moć da združuje i razdružuje, koju je imao, kako je poznato, isti apostol, a također da Rimska crkva drži nad svima primat i principat; zato ti za sebe i tvoj narod da obećaš pokornost i smjernost istoj crkvi, a prelati da se zakunu njoj samoj da su najprije odbacili šizmu; da se arhiepiskopi, episkopi, opati, arhimandriti tvoga kraljevstva biraju preko kanonskog izbora, ili, također, da se postavljaju tako što će niži prelati primati

[63] Farlati, VII, 61-62.

Clemens Episcopus Servus servorum Dei Magnifico viro Urosio regi Rasciæ illustri gratiam in præsenti, quæ perducat ad gloriam in futuro.

& litteris ad ipsum Regem.

Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, qui ubi vult spirans sic novissime his diebus oculos tuæ mentis aperuit radio novæ lucis, ut, excussa inde tenebrarum caligine, in votis habeas sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ matri Fidelium & magistræ in Fidei veritate ac unitate conjungi. Multum quippe teneris Deo, Princeps clarissime, qui sic te oculo suæ pietatis respiciens ad cognitionem & claritatem veræ Fidei clementer adducit, ex quo Magnitudo tua promovebitur ad salutem, & solium tuum stabili vallabitur firmitate. Multum etiam lætari debet mater Ecclesia; & nos profecto multiplici alacritate perfundimur, quod diebus nostris tam nobilis ovis, tantusque populus ad ovile reducatur Dominicum, schismate aliisque pulsis erroribus, Christi corporis, quod Ecclesia est, membrum efficiantur, in eo luceant, perficiantur, & vivant. Sane, Serenissime Princeps, tu pridem Spiritus Sancti gratia illustratus

F *viros*

konfirmacije svojih izbora od viših od njih, a episkopi konfirmaciju i posvećivanja od svojih mitropolita, a mitropoliti ovo i palijum, u kome je obilježena potpunost pontifikalne službe, bez prethodne odluke Konstantinopoljske stolice, od patrijarha koji su bili upravo tamo i koji su dobili milosrđe i komunikaciju od Apostolske stolice; ako je, možda, tvoje kraljevstvo ili neki njegov dio proizišao iz patrijarhata navedene Konstantinopoljske stolice, neka se prihvati okrilja pomenute Apostolske stolice, sa kraljevskom moći, svakako, nikako drugom laičkom u bilo kakvom zahtjevu za sebe. Latinske crkve postavljene u tvom kraljevstvu, koje su zauzete od tebe ili od drugog, da ih svojevoljno oslobodiš, i učiniš da ih i drugi sasvim oslobode. Da poštuješ Latine, a posebno sveštenike. Da se ne uklanjate od njihovih misa i sakrificija, već da ih na određenom mjestu i vremenu slušate sa potpunom smjernošću.

Kako bi, uz Božju pomoć, proizišlo istinsko djelo iz takvog spasenja i blažena, željena moć iz tolike dobrote, evo, našeg vrlopoštovanog brata Egidija, Gradenskog patrijarha, i voljenih sinova ff. Lapuma iz Propovjednika i Artanisija iz Reda Male Braće, generalnih prokupatora u Rimskoj kuriji, sadašnje zakonopredlagače, ljude posebno ugledne u životu i vjeri, istaknute u časti, obrazovane u znanju Svetog pisma i prihvaćene od nas i naše braće zbog ovih odlika, uz tvoje uporno traženje, kao anđele spasa i mira, određujemo tvojoj Preuzvišenosti, od čijih ćeš korisnih učenja, uz pomoć onog u čijoj su ruci smještene duše kraljeva, potpuno da spoznaš samoga Gospodara Isusa Hrista i da ne zanemariš da se njegovo slavno ime njeguje u čuvanju katoličke vjere; a tvoj utvrđeni položaj da povećavaš u duhovnim i svjetovnim stvarima preko čvrste osnove Apostolske crkve, i ti, napokon, da stekneš krunu vječne slave. Zato, pomnjivo molimo vašu kraljevsku Svjetlost, opominjemo i podstičemo, zaklinjući se u skupocjenu krv Isusa Hrista, da naše pomenute glasnike, koje si tražio za spasenje tvoje i tvoga naroda, kada dođu zbog toga tvojoj ekselenciji, radi poštovanja Apostolske stolice i našeg, blagonaklono prihvatiš i da im pružiš dužno i dostojno poštovanje; i da tako pomnjivo saslušaš njihove korisne savjete, da riječi, koje su iznijete od strane tvog pomenutog glasnika, ispunjavaš preko očiglednog djela, a pouzdanje, koje smo stekli od tvoje pohvalne brižljivosti, da donese nama i samoj crkvi tako željene plodove, a ti, osim nagrade božanske retribucije, da zaslužiš da stekneš obilnije milosrđe naše i pomenute stolice. Datum u Piktaviju, kalenda aprila u godini trećoj. - Odnosno 1308.

viros providos & discretos Marcum Luccari & Tryphonem Michaelis Magnificentiæ tuæ nuncios cum literis regiis ad nostram præsentiam destinasti, qui hujusmodi tui propositi laudabile desiderium coram nobis & Fratribus nostris prudenter & fideliter exponentes a nobis inter alia suppliciter postularunt, ut te tamquam devotum Filium ad gremium dictæ Ecclesiæ, & sub protectione ipsius benigne recipere dignaremur, tibique aliquos viros ideneos Apostolicæ Sedis nuncios mitteremus, per quos tu & illi de regno tuo in Fide Catholica, & in via mandatorum Domini possitis salubriter informari. Unde nos, qui Christi Vicarius, & Petri Apostolorum Principis effecti, disponente Domino, licet immeriti, successores ad ea præcipue nostræ curæ prorogamus affectum, ac diligenti studio & studiosa diligentia seduli vigilamus, ut errantes ad viam veritatis adducere, omnesque lucrifacere Deo, sua nobis suffragante gratia, possimus, habita super iis, quæ iidem tui postularunt nuntii, cum prædictis Fratribus nostris discussione solemni, de consilio ipsorum pie decrevimus hujusmodi votis tuis libenter annuere, ipsasque petitiones tuas, quantum cum Deo possumus, favorabiliter exaudire, si, quod ore profers, corde credis, &, quod corde credis, opere compleas evidenter, nihilominus tibi tenore præsentium declarantes, quod tibi ac cæteris sub tua ditione degentibus faciendum incumbit, ut ad sinum ejusdem Ecclesiæ sano fretus consilio venias reverenter; quæ, si, inspirante Domino, feceris, ipsa Ecclesia mater piissima filio redeunti sinum largissimæ pietatis aperiens in tuos læta properabit amplexus. Fides autem Catholica, quam te, Clerum, & populum regni tui profiteri, & a vobis recipi ac acceptari volumus, hæc est. " Credimus in sanctam Trinitatem Patrem & Filium & Spiritum Sanctum &c. „ *Quæ vero circa reditum tuum ad unionem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac schisma eminus profugandum exigimus, inferius annotantur. In primis quod Symbolum Nicæni Concilii,* Credo in unum Deum, *in Ecclesiis regni tui, & terrarum tibi subjectarum in ea parte, ubi de Spiritus Sancti processione in eo agitur, cantetur publice, dum Missarum solemnia celebrantur, & sic etiam doceatur populus,* Et in Spiritum Sanctum Dominum, & vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit; *& quod tu, Prælati, Clerus, Calogeri, & populus dicti regni tui profiteamini, Romanum Pontificem esse Christi Vicarium, & Beati Apostoli Petri successorem, eumque potestatem habere ligandi atque solvendi, quam idem Apostolus noscitur habuisse, ac ipsam etiam Romanam Ecclesiam super omnes obtinere Primatum, & etiam Principatum; quodque tu pro te, & pro populo tuo obedientiam & reverentiam eidem promittas Ecclesiæ, ac Prælati ejusdem ipsam jurent, omni schismate primitus abjurato; & quod Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Archimandritæ regni tui per electionem canonicam eligantur, sive etiam postulentur, ita quod inferiores Prælati suarum electionum confirmationes a Superioribus suis recipiant, Episcopi vero a Metropolitanis suis confirmationem & consecrationem, Metropolitani autem hæc & Pallium, in quo Pontificalis plenitudo designatur officii, sine præjudicio Constantinopolitanæ Sedis, & Patriarcharum, qui erunt ibidem, gratiam & communicationem Apostolicæ Sedis habentium, si forsan regnum tuum vel aliqua ejus pars de Patriarchatu dictæ Constantinopolitanæ Sedis existat, suscipiant ab Apostolica Sede prædicta, regali potestate, & qualibet alia laicali nihil sibi in his quomodolibet vindicante. Latinorum Ecclesias in regno tuo positas per te vel alium occupatas dimittas libere, & ab aliis facias omnino dimitti. Latinos in honore habeas, & præcipue Sacerdotes. Eorum a te & hominibus regni tui non declinentur Missæ neque Sacrificia, sed pro loco & tempore cum omni reverentia audiantur.*

Verum ut tantæ salutis opus, ac tanti boni felix auspicium optatum, favente Deo, sortiatur effectum, ecce venerabilem Fratrem nostrum Ægidium Patriarcham Gradensem, & dilectos Filios FF. Lapum Prædicatorum, & Artanisium Minorum Fratrum Ordinum Procuratores in Romana Curia Generales, latores præsentium, viros utique vitæ & religione conspicuos, honestate decoros, sacræ Scripturæ scientia præditos, ac nobis & dictis Fratribus nostris acceptos pro his exequendis ad tuam Magnificentiam, tamquam salutis & pacis angelos, juxta tuæ petitionis instantiam destinamus, quorum salutaribus eruditionibus, favente illo, in cujus manu corda Regum consistunt, ipsum Dominum Jesum Christum perfecte cognosces, & suum gloriosum nomen Catholicæ Fidei observatione colere non postpones; ac Status tuus supra firmam petram Ecclesiæ Apostolicæ solidatus spiritualibus & temporalibus proficiet incrementis, tuque demum coronam perennis gloriæ consequeris. Rogamus itaque Serenitatem Regiam, monemus & hortamur attente per aspersionem pretiosissimi Sanguinis Jesu Christi obsecrantes, quatenus de tua tuique populi salute cogitans prafatos nostros Nuntios propter hoc ad suam excellentiam accedentes ob reverentiam Apostolicæ Sedis & nostram benigne recipias, & honorificentia debita ac condigna pertractes; ac sic attente præbeas ipsorum monitis salutaribus aures tuas, ut verba, quæ ex parte tua prædicti tui retulerint nuntii, per exhibitionem operis compleantur, & spes, quam de tua laudabili intentione concepimus, fructus nobis & ipsi Ecclesiæ afferat concupitos, tuque præter divinæ retributionis præmium nostram & dictæ Sedis gratiam uberius consequi mereareris. Dat. Pictavi Kal. Apr. anno tertio. Id est 1308.

(Privilegija Stefana Uroša, kralja Srbije i Primorja)

Hvaljenoj, časnoj, čistoj i najsvjetlijoj Djevici našoj Mariji, vječitoj djevici, u hvalu i slavu njenu sada i zauvijek.[64]

Ja grješnik, ponizni rob tvoj, neoskvrnjena Djevice, sa kojim pohvalama da slavim tvoje ime, Djevice neoskvrnjena, majko Marijo od Anđela pohođena, koju sami i u našim pokorama poštujemo i prizivamo? Tvoj rab grješnik priziva tvoje ime i ovu najradosniju pohvalu posvećuje tebi, jer Bog sa tobom i čitavo nebo potčinjava se tebi i tebe želi obožavati. Jer sa tobom su se sjedinili Zemlja i Nebo i ljudski rod je oslobođen od starih prokletstava, sa kojima Adam oboren bješe. Rođenje tvoje donijelo je utjehu Adamu, Evi i svim svetim patrijarsima. Ti si hvala Anđela, čast Proroka, slava Apostola, zvijezda mučenika, radost kraljeva. Ja, tvoj rab Stefan Uroš, kralj Srbije i Primorja, milošću njegovom, koji bez sjemena začet bješe, i svojim neoskrnavljenim rađanjem oslobodio nas je vječnih jarosti, gospodar naš Isus Hristos, ponizno se klanjam pred tvojim nogama i dolazim smjerno moćeli za svoje greške, molim i tražim da mene grješnika, raba tvojega sa svim robovima tvoga kralja Stefana Uroša braniš od svih neprijatelja moga kraljevstva, i da meni sa tvojim sinom to blagoizvoliš darovati. Zbog toga dajem i ustupam manastiru Praskvice, takođe manastiru Gradištu ili Dubovici ova imanja, Burinu, Brates, Toplis, Septinu, Berglijanu, Seglijanu, Tesen sa njihovim međama. Dubovica je susjedna Lastici i njene su granice od izvora koji je od Save sve do Pontikula, od Septime sve do korita rijeke Torentis, koju nazivaju Sikun, i uliva se u jezero, od jezera sve do Presike, a od Presike sve do Gradišta; od vrha planine Dijevin sve do Spiča, od Spiča sve do Kaleza, od Kaleza sve do Plijesa, od Plijesa sve do planine Svinistan, smještene u regionu Ostervice, od Ostervice sve do Zelenika, koja gleda ka moru, u kojim mjestima je vladala majka i gospodarica moja Jelena, i sve što je ona tada darovala crkvama i manastirima za božansko obrađivanje, takođe i za ishranu i odjevanje monaha, sve to želim da ostane utvrđeno i postojano i oslobođeno od svake tegobe, od svakog tereta i sasvim lišeno ropstva; a da se niko, bilo da je to plemić ili običan čovjek, ne usudi da silom prisvoji ove posjede sa Bogom i od slugu Božjih predate, ili da bilo što od njih oduzme. Svakako, ko god od vrhovnog Sudije bude prihvatio upravljanje svim stvarima ovog kraljevstva, neka pazi da se ne prekrši naša naredba; da bi to sa potpunom moći, koja je njemu predata od Boga, jačao i naredio da se čuva od svih. Ako neko uradi drugačije neka ga gnjevni Bog odstrani i uništi i neka pretrpi patnje Jude, Hristovog predavnika i da se osudi sa onima koji su protiv Božjeg sina uzvikivali: krv njegova za nas i sinove naše; da ga prokune vrhovni Bog i smrvi svojom moćnom i besmrtnom rukom Isus Hristos, sa neoskvrnjenom Djevicom majkom svojom i sa svim Svecima, i da mu se na krajnjem i Strašnom sudu suprotstavi Majka Božja, kada Bog bude došao da presuđuje živima i mrtvima. I da bude proklet od mene Stefana Uroša svemogućim kletvama bilo koji što prouzrokuje teškoće ovim manastirima, i nanosi štetu njihovim poljima, vinogradima i ostalim plodonosnim imanjima, koja sam njima poklonio; a ako se neki opat posvađa sa monasima, da se kazni sa hiljadu perpera. Ovu Privilegiju sačinio sam ja, kada sam sa cijelom mojom kurijom došao u Kotor, a nju je odobrio i pohvalno prihvatio Barski arhiepiskop Marinus, koji drži prvo mjesto u kraljevskoj auli i takođe je kraljevski kancelar; istu su potvrdili[65] Miroslav episkop Zete, župani Damjan i Miroslav, Kotorski episkop Vladislav sa dvojicom drugih svjedoka Dragom i Pavlom: i da svima bude poznata, i jasna, đakon Pavle, po mom naređenju, nju je javno obznanio u mjesecu martu, dana petnaestog, godine 1310.[66]

[64] Farlati, VII, 57-58.
[65] Možda Skadarski episkop, čija je dijeceza obuhvatala skoro obostranu Zetu.
[66] Popravi, "godine 1307", kako smo malo prije toga zapazili.

Prædilectæ, Sacrosanctæ, Puræ & Sanctissimæ Virgini nostræ Mariæ, semper Virgini Mariæ, in laudem & gloriam ejus nunc & semper. Ego peccator humilis servus tuus, Immaculata Virgo, quibus laudibus nomen tuum efferam, Virgo Immaculata, Genetrix Maria ab Angelo salutata, quam ipsi quoque nostris labiis colimus & imploramus? Servus tuus peccator invocat Nomen tuum, & hoc tibi præconium lætissimum tribuit, quia Dominus tecum, atque Orbis universus tibi se subjicere, teque venerari cupit. Per te siquidem Terra cum Cœlo reconciliata fuit, & genus humanum antiquis exsecrationibus exemptum, quibus Adam confixus fuerat. Ortus tuus consolationem attulit Adamo, Evæ, & omnibus sanctis Patriarchis. Tu laus Angelorum, complementum Prophetarum, gloria Apostolorum, corona Martyrum, lætitia Regum. Ego servus tuus Stephanus Uroscius Rex Serviæ & Maritimæ gratia ejus, qui absque semine conceptus fuit, suoque immaculato concepto nos ab ardoribus sempiternis liberavit Jesus Christus Dominus noster, ad pedes tuos me abjicio, & veniam peccatorum meorum suppliciter oro atque expostulo, ut me peccatorem servum tuum cum omnibus servis Regis Stephani Uroscii tui defendas ab omnibus hostibus regni mei, quod mihi cum Filio tuo donare voluisti. Ego igitur do atque concedo Monasterio Pasquizzæ, itemque Monasterio Gradistæ sive Dubovizzæ has villas, Burinam, Brates, Toplis, Septinam, Berglianem, Seglianem, Thesem cum earum confinibus. Dubovizza contermina est Lasticæ, & ejus fines sunt a fonte, qui a Sava usque ad Ponticulum, a Septina usque ad alveum Torrentis, quem Siccum vocant, influitque in lacum, ab lacu usque ad Presicam, a Presica usque ad Gradistam; ab vertice montis Dievin usque ad Spizzam, a Spizza usque ad Calez, a Calez usque ad Plies, a Plies usque ad montem Svinistam situm e regione Ostervizzæ, ab Ostervizza usque ad Zelenikam, quæ ad mare prospicit, quibus in locis dominabatur mater & domina mea Regina Helena; & quidquid illa donavit tum Ecclesiis tum Monasteriis ad cultum divinum, atque ad victum & vestitum Monachorum, id omne firmum & perpetuum esse volo, ac liberum ab omni molestia, ab omnique onere ac ser- alterum Monachis Prasquizensibus,

servitute prorsus immune: nemo autem seu Princeps seu privatus in has possessiones Deo, ac Dei famulis traditas, invadere, aut ex illis quidpiam detrahere audeat. Quisquis vero a summo rerum omnium Arbitro administrationem hujus regni acceperit, caveat, ne hoc mandatum nostrum violet; quin immo pro tradita sibi a Deo potestate illud magis magisque confirmet, illudque ab omnibus servari jubeat. Siquis secus fecerit, eum Deus iratus exterminet, atque ad nihilum redigat, & particeps sit suppliciorum Judæ venditoris Christi, & cum illis condemnetur, qui contra Dei Filium clamabant: Sanguis ejus super nos & super filios nostros; exsecretur eum summus Deus, & bracbio suo valido immortalique conterat Jesus Christus cum immaculata Virgine Matre sua, & cum omnibus Sanctis, illiquę sit adversaria in extremo ac terribili judicio Mater Dei, cum Dominus venerit judicaturus vivos & mortuos. Et per me Stephanum Urosium diris omnibus devovetur quicumque molestiam his sanctis Monasteriis exhibuerit, eorumque agris, vineis, cæterisque fundis frugiferis, quos eisdem donavi, damnum intulerit; & qui Abbati & Monachis litem intenderit, mille yperperis mulctetur. Hoc ego Privilegium feci, cum Catharum cum omni mea Curia venissem, illudque approbavit & laudavit Marinus Archiepiscopus Antibarensis primum Aulæ regiæ locum tenens, idemque regius Cancellarius; itemque confirmarunt (1) *Miroslavus Episcopus Zentæ, Damianus & Miroslavus Jupani, Uladislavus Episcopus Catbari cum duobus aliis testibus Drago & Paullo: atque ut omnibus notum sit atque manifestum, Paullus Diaconus, me jubente, publicis literis mandavit mense Martio, die decimo quinto, anno 1310.* (2)

NOTÆ.

1 Fortasse Scodrensis Episcopus, cujus diœcesis Zentam fere utramque complectebatur.

2 Corrige, *anno* 1307., uti animadvertimus paullo superius.

(Privilegija kralja Stefana Uroša Milutina)

[67]Isti Stefan Uroš Milutin posebno je dodijelio drugu privilegiju manastiru Svete Marije Ratačke, kojom, otkako ga je sam veoma darežljivo i obilato darivao, tada sve što je od njegove majke Jelene i od njega samog bilo darivano opatu i monasima ratačkim, potvrđuje i naređuje da vječno traje, da bude postojano i izuzeto od svake podjele. Ali u ovoj privilegiji mnoštvo od onih mjesta za koja se u prethodnoj glavi navodi da su bila darivana manastirima Praskvici i Gradištu, takođe se dodjeljuju Ratačkom konobiju. Ovdje se, izgleda, može zaključiti da su sva ova dobra bila skoro zajednička za sva tri manastira, ili da su Ratačkom kao prvom, druga dva bila potčinjena sa svim svojim poljskim imanjima i posjedima. Izložena je ovako:

"Izabranoj, od Anđela pohođenoj, nevinoj, blaženoj, plemenitoj, Kraljici našoj, gospodarici Majci Božjoj, najmilostivijoj Djevici Mariji etc. (slijedi kao u prethodnoj diplomi) Manastiru Ratacija i Majci Božjoj predajemo zauvijek u posjed ova mjesta, Dubovicu, Zubrijanu, Bratu, Toplin, Septimu, Seljanu, Spiljijanu, sa ovim međama etc. (vidi prethodni diplomu). U onim mjestima u kojima je vladala moja majka gospodarica Jelena takođe one posjede koje je darivala tom Manastiru, i mi ih potvrđujemo ovim darivanjem, da ih posjeduju monasi odakle će uzimati sve što im je neophodno za ishranu i odijevanje, a ono što im preostane da poklanjaju starima, nemoćnima, bogaljima, bolesnima, siromašnima etc. (slijede proklinjanja kao u prethodnom). Ovu privilegiju sam dodijelio manastiru Sv. Marije Ratačke kada sam došao u Kotor, a sa mnom su došli i ovi plemeniti muževi: Barski arhiepiskop Marinus, komes Miroslav, episkop Segremana Jovan, episkop Zete Mihailo, župani Miroslav i Vladislav, episkop Kotora Dumona i dva svjedoka Pavle i Drago; naredio sam đakonu Pavlu da u javnim spisima objavi sve ono što je svima doznačeno, u mjesecu martu dana petnaestog, godine 1310.[68]

[67] Farlati, VII, 58.

[68] Popravi, "godine 1307.", kako smo pomenuli, ali teška navedena razlika u obje privilegije unosi sumnju u obje; ili je druga lažna, jer ne može biti da se oni u istom danu označavaju drugim imenom u javnim kraljevskim spisima, u kojima se traži da se piše sa najvećom tačnošću i istinitošću. Ipak, pošto smo mi dobili primjerak druge pun grešaka, navedena razlika i pogreška u pisanju, koje zapažamo na kraju prve i druge, s pravom se mogu pripisati grešci skriptora i tumača. Zato, smatram da prvu od druge treba ovako popraviti: "Isto su potvrdili Mihailo episkop Zete, župani Miroslav i Vladislav, Damjan - ili - Dumona - ili Damnius episkop Kotorski, koji je tada zaista upravljao ovom crkvom. Uistinu, "od episkopa Miroslava i župana", lako je utvrditi da je ime pobrkano. A u drugoj da se čita ovako: "Barski arhiepiskop Marinus, koji drži prvo mjesto u kraljevskoj Auli, takođe kraljev kancelar, episkop Zete Mihailo etc.", a da se odbace ovi, "komes Miroslav, episkop Segremana Jovan", koji su izgleda umetnuti, jer niko ne može ni naslutiti koje je mjesto, koji grad bio "Segremanija", kojim je Jovan upravljao, osim ako ne želimo da se grad i episkop shvate kao Raški, i da ustanovimo da je sam grad potpuno uništen.

alterum Rotaciensibus concessum,

Idem Stephanus Urosius Milutinus alterum singulare privilegium concessit Monasterio S. Mariæ Rotaciensis, cui, cum ipse multa large effuseque donavit, tum quidquid ab Helena matre, atque ab se Abbati ac Monachis Rotaciensibus donatum fuit, confirmat, atque in perpetuum valere jussit, ratum esse, atque ab omni tributo immune. Sed in hoc privilegio pleraque ex illis locis, quæ in superiori duobus Monasteriis Prasquizzæ & Gradistæ donata fuisse dicuntur, Cœnobio etiam Rotaciensi attribuuntur; hinc conjici videtur posse, bona illa fere omnia tribus hisce Monasteriis fuisse communia, vel Rotaciensi tamquam primario alia duo cum omnibus suis prædiis ac possessionibus fuisse subjecta. Est vero hujusmodi.

Electæ, ab Angelo salutatæ, Immaculatæ, Benedictæ, Nobili, Reginæ nostræ, Dominæ Genetrici Dei, Clementissimæ Virgini Mariæ &c. (ut in superiori diplomate). *Monasterio Rotacii, Deique Genetrici hæc loca in perpetuum possidenda tradimus. Dubovizzam, Zubrianam, Bratam, Toplim, Septinam, Seglanem, Spiglianem cum bis confiniis &c.* (vide superius diploma.) *Quibus in locis dominabatur mea mater domina Helena, quæ itidem easdem possessiones eidem Monasterio donavit, nosque hanc donationem confirmamus, ut habeant Monachi, unde percipiant quæ ad victum & vestitum necessaria sunt, & quæ illis supersunt, senibus, invalidis, claudis, ægrotis, pauperibus largiantur &c.* (sequuntur exsecrationes quæ superius). *Hoc Privilegium Monasterio S. Mariæ Rotaciensi concessi, cum Catharum veni, & mecum venerunt hi viri nobiles Archiepiscopus Antibarensis Marinus, Comes Miroslavus, Episcopus Segremani Joannes, Episcopus Zentæ Michael, Miroslavus & Uladislavus Jupani, Episcopus Catbari Dumona, & duo testes Paullus & Drago; quæ omnia, ut omnibus nota essent, in publicas tabulas ut referret, Paullo Diacono mandavi, mense Martio, die decimo quinto,* (1) *an.* 1310.

NOTA.

1 Corrige, *anno* 1307., uti monuimus. Sed non leve nominum discrimen in utroque Privilegio dubitationem injicit de utriusque, vel alterius falsitate, cum fieri nequeat, ut iidem eodem die variato nomine signentur in publicis regiisque tabulis, in quibus summa requiritur scribendi diligentia & veritas. Cum tamen mendosissimum utriusque exemplum traditum nobis fuerit, nominum discrimen & menda, quæ in fine primi & alterius deprehendimus, amanuensium vel interpretum culpæ jure possunt attribui, quin utrumque vel alterutrum rejiciatur. Itaque primum ex altero ita corrigendum censeo; *itemque confirmarunt Michael Episcopus Zentæ, Miroslavus & Uladislavus Jupani, Damianus* seu *Dumona* vel *Domnius Episcopus* Cathari, qui tum revera huic Ecclesiæ præerat. *Miroslavi* vero & *Episcopi* & *Jupani* nomen confusum esse facile constat. In altero vero sic legas; *Archiepiscopus Antibarensis Marinus primum Aulæ regiæ locum tenens, idemque regius Cancellarius, Episcopus Zentæ Michael* &c. rejectis iis, *Comes Miroslavus, Episcopus Segremani Joannes*, quæ videntur intrusa; neque divinare quis velit, qui locus, quæ urbs *Segremania* fuerit, quam Joannes regebat; nisi & urbem & Episcopum Rasciani ritus intelligere malimus, urbemque ipsam penitus eversam dicamus.

(Oltarska ploča Uroša, kralja Raške, Duklje, Albanije, Bugarske i cijelog Primorja)

[69]A da ne bi baš tada poslije dobre promjene volje za Latine, pošto je njih na više načina zlostavljao, njegova se vjera prema B. Nikolaju očistila, kao predstavlja velika srebrna ploča na zaleđu oltara D. Nikolaja, postavljena godine 1319. i ispisana ovim riječima: "Godine Božje hiljadu trista devetnaeste, u mjesecu junu, drugog indikta Uroš kralj Raške, Duklje, Albanije, Bugarske i cijelog Primorja, od zaliva Andrijano na moru sve do velike rijeke Dunava, sadašnje dio oltara, veliku srebrnu ikonu, preko ovog oltara odasvud pokrivajući srebrni tribunal, svetiljke i velike kandelabre od srebra, učinio je da se naprave u čast Boga i njegovog preblaženog Nikolaja. Uz pomoć Obrada iz Kotora, sina vjernika Siflava, majstora, koji je za navedeni posao bio poslat pomenutom kralju. I mi, Rogerius, protomagister iz Invidije, i Robert, magister iz Barola, započeli smo sva pomenuta djela od navedenog mjeseca juna i tokom cijelog mjeseca marta sljedeće godine, u trećem indiktu, uspješno smo izvršili."

(Vladislav Gonoma, komes Duklje i Primorske Albanije)

650.
(1319) 17. juna. U Avinjonu.[70]

"O istom (cf. n° 649) pisao je Radislav komiti Albanije.

Ljubljenom sinu, plemenitom mužu Bladislavu (!) Gonomi, komiti Duklje i Primorske Albanije" (slijede potpuno slične odredbe kao u prethodnom broju).

(Raynaldus, Anm. eccl. 1388, §35. Theiner M. H. I, 831, n° 1264.)

Ova epistola je upućena komitima sjeverne Albanije. Vladislav Gonoma čini se da je onaj isti pod n° 547. Granice Duklje prema jugu, po epilogu neke knjige sačinjene oko 1347., gdje se kaže da obuhvataju: "i... cijelu Duklju sve do Drača".

[69] Farlati, VII, 65.
[70] Res Albaniae, 196.

Ac ne tum quidem post bonam in Latinos voluntatem immutatam, cum illos plurimis modis divexabat, ejus erga B. Nicolaum religio deferbuit, ut declarat grandis lamina argentea a tergo altaris D. Nicolai affixa an. 1319. & his verbis inscripta. *Anno Domini millesimo trecentesimo decimo nono, mense Junii, secunda indictione Urosius Rex Rasiæ, Edioclia, Albaniæ, Bulgariæ, & totius Maritimæ de Gulfo Andriano a mari usque ad flumen Danubii magni, præsens opus Altaris, Yconam magnam argenteam, cooperturam Tribunalem supra hoc Altare de argento, lampades, & candelabra magna de argento fieri fecit, ad honorem Dei, ac Beatissimi Nicolai ejus. Obrado adstante de Catara filio de Siflava fideli, & experto, a prædicto Rege super dicto opere deputato. Et Nos Rogerius de Invidia Prothomagister, & Robertus de Barolo magister in omnibus præfatis opus de prædicto mense Junii incœpimus, & per totum mensem Martii anni sequentis, tertia indictione, fideliter complevimus.*

650.

⟨1319,⟩ 17. iunii. Avenione.

„Super eodem (*cf. nº 649*) scribitur nobili viro Radislao comiti Albanie.

Dilecto filio nobili viro Bladislao (!) Gonome Dioclee et Maritime Albanie comiti“ (*sequuntur formulae nro. praecedenti penitus similes*).

Reg. Vat. 109 (secr. I) ep. 573, fol. 140 v.

(Raynaldus, Anm. eccl. 1388, § 35. Theiner M. H. I, 831, nº 1264.)

V. supra nº 648. — Epistola haec ad comites Albaniae septemtrionalis directa est. Vladislavus Gonoma idem esse videtur ac Vladislavus sub nº 547. Fines Diocliae versus meridiem ex epilogo libri elucent cuiusdam circa a 1347 confecti ubi legitur: „et - - totam Dioclitiam usque Durachium: „Дниѡклитню всоу даже до Драча“

(Papa Jovan komesima Albanije)

649.
(1319) 17. juna. U Avinjonu.[71]

Jovan XXII. papa "Voljenim sinovima, plemenitim muževima Gilj(er)mu Bleniste (!) protosevastionu, Gilj(er)mu Aranite protolegaturu, Kolojanu Bleniste komiti, Paulu Materangu i ostalim plemićima Albanije" - koji, kao što je iz izvještaja vjerodostojne dostave doznao "pod teškom tiranidom onog pokvarenog kralja Raške, tim više i šizmatika i potpunog neprijatelja hrišćanske vjere, dapače, takođe su i lišeni svakog ljudskog prava", te žive "sa snažno utvrđenom njihovom namjerom da treba ukloniti tu pokvarenost, kako bi ih što prije obasjala blagougodnost". Povlađuje katoličkim muževima u njihovoj namjeri i ohrabruje ih da istraju "i tako, pohvalnu namjeru o tome, sigurno i u potpunosti da mogu da je hrabro sprovedu što brže", da nastoje da dobiju od Apostolske stolice pouzdanu pomoć. O svemu ovome njih će Andreja, episkop Kroje, potpunije informisati.

Farlati, Illyr. sacrum 7, 63 (Theiner M. H. I. 831 nº 1264).

Epistola je upućena plemićima Albanije koji su držali regione oko Drača pod svojom moći. Giljermo Bleniste, nema sumnje, isti je onaj Giljermo, sin starješine Blevisca. Mi smatramo da je oblik Blenist - ispravan; postoji, naime, u regionu Miriditara (bajrak Kušneni), ka zapadnoj župi Oroš, mjesto Bliništ (od. alb. blini=tilia=lipa).

[71] Res Albaniae, 196.

649.

⟨1319,⟩ 17. iunii. Avenione.

Johannes XXII. papa „dilectis filiis nobilibus viris Guill(er)mo Bleniste(!) prothosevastóni, Guill(er)mo Aranite protholegaturo, Caloiohanni Bleniste comiti, Paulo Materango ceterisque baronibus regni Albanie“ — qui, sicut ex fidedignae insinuationis assertione percepit, „sub gravi tirannide illius regis perfidi Rascie nedum scismatici et religionis christiane totaliter inimici, quin etiam omni humanitatis destituti federe“ convivunt „firmo concepto proposito illius declinandi perfidiam, quam primum opportunitas arridebit“ — tamquam viris catholicis gratulatur de proposito eorum eosque hortatur, perstent „et tam laudandum in hac parte conceptum quam celerius tute ac opportune poteritis in apertum producere viriliter“ studeant apostolice sedis auxilium fiducialiter exspectantes. Super quibus omnibus eos Andreas episcopus Croensis plenius informabit.

„*Ex fide digne*“.

Reg. Vat. 109 (Joann. XXII. secr. I) ep. 572, fol. 140—140 v.

Ed. parum accurate Raynaldus Ann. eccl. 1318, § 35 = Farlati, Illyr. sacrum 7, 63 (Theiner M. H. I, 831, n° 1264).

Respectu ad hanc epistolam vigent ea quae de n° praecedente diximus. — Directa est epistola ad barones Albaniae propriae, regiones circa Dyrrhachium in potestate tenentes. Guillermus Blenista quin idem sit ac Guillelmus filius caznecii (казнѣць) Blevisci (v. supra n° 566) dubitari nequit. Nos formam Blenist- rectam opinamur, exstat enim in regione Miriditarum (bajrak Kuśneni) ad occidentem pagi Oroš locus Bliništ (ab alb. blini = tilia).

(Papa Jovan komesima Albanije)

[70]Episkop Jovan, rob robova Božjih, voljenim, plemenitim sinovima, muževima Giljelmu, Blenistu protosevatoru, Giljelmu komiti, Paulu Materangu, i ostalim plemićima Kraljevstva Albanije. Iz iskrene izjave dostojne insinuacije razumjeli smo, sa velikim uzbuđenjem očinske samilosti, da ste vi ostavljeni pod teškom tiranidom onog perfidnog kralja Raške; svakako ne samo zbog šizmatičkog i potpunog neprijatelja hrišćanske religije, već i zbog potpune odsutnosti ljudskosti i preko pogubne okrutnosti koja bjesni u divljoj duši kao iz neke određene potrebe zbog iskvarenog vremena, nerado živite u nevaljalstvu, po utvrđenom konceptu i načinu života onoga koji je naklonjen nepoštenju, zbog čega će trebati da se što prije ujedinite, kako se ne bi sa njim izgubili društveni običaji, i tako, kao katolički muževi, utvrđeni u istini ortodoksne vjere i nadahnuti dominičkim duhom, dok će srećno zaštićivati nebeska aura one koje će rado pokrenuti, jer ste za to vrijeme bili prinuđeni da prikrivate što god da je bilo unutra nepoznato o iskrenosti vaše vjere i pobožnosti. Zato, sinovi, zahvaljujemo takvoj vašoj pohvalnoj odluci jer je, svakako, prihvatamo u samom začetku i neka bude još bolje prihvaćena kada u svoje vrijeme bude došla do izvršenja.

Zato, istrajte u tome i nemojte da dozvolite da se duh ugasi, i da vaš pohvalni stav u ovom djelu, što brže, sigurno i prikladno možete u iskrenosti, istrajno da nastojite da ga ostvarujete. Neka vas ne plaši pogubnost samog šizmatika, niti zastrašuje bilo koja pometnja na drugoj strani; već, sa nadom u nas, uz pouzdanje Svemogućeg i Rimske majke crkve, koja je glava i učiteljica svih vjernika i koja se raduje spasenju sinova, sa odobravajućom prihvaćenom prosekucijom, osnaženi silinom same nade i učvršćeni u moć božanske vrline, treba da prihvatite čvrstinu duha, koju sada disimulacijom treba da prenebregavate. Nemojte nikako svojim popuštanjima u mjestu i vremenu da se ispunjavate, a blažena nada u velikog Boga i pomoć Apostolske stolice koja će vas, kako se nadamo, uskoro pogoditi, oni koji je s nadom očekuju etc.

Nabraja dalje osobito i ljude koji će se steći kod vrhovnog Boga a i... od episkopa, kako bi trebalo, poimenično.

Dat. u Avinjonu XV. Julskih kalenda u godini trećoj. Odnosno 1319.

[70] Farlati, VII, 64.

ad quos scribit Pontifex Joannes XXII

Joannes Episcopus Servus servorum Dei dilectis filiis nobilibus viris Guillelmo Blenistæ Protosebastori, Guillelmo Comiti, Paulo Materango, cæterisque Baronibus regni Albaniæ. Ex fide dignæ insinuationis assertione non absque paternæ compassionis affectu percepimus, quod vos sub gravi tyrannide illius Regis perfidi Rasciæ nedum schismatici, & religionis Christianæ totaliter inimici, quin etiam omni humanitatis destituti fœdere, & ultra feralem sævitiam efferato animo sævientis quasi ex cujusdam necessitatis indicto propter temporis corrupti malitiam inviti convivitis, firmo concepto proposito illius declinandi perfidiam, quamprimum opportunitas arridebit, ne ab ipsius convictu mores perditos contrahatis, tamquam viri catholici, & in ortbodoxæ fidei veritate fundati, ac spiritu inspirati Dominico, dum favebit aura felicior, educturi libenter in publicum, quod ad tempus dissimulare cogimini, quodque latet de sinceritate vestræ fidei ac devotionis introrsum. Porro, filii, de tam laudando vestro proposito gratulamur, quod nimirum acceptum habemus in germine, & profecto fiet acceptius, dum suo tempore ad fructum pervenerit consummatum.

Perstate igitur, & spiritum nolitis extinguere, & tam laudandum vestrum in hac parte conceptum, quam celerius, tute, ac opportune poteritis, in apertum producere viriliter studeatis. Nec vos ipsius schismatici malignitas terreat, non quævis turbatio in partem alteram claudicare compellat; sed, spe sub Omnipotentis fiducia de nostra & Romanæ Matris Ecclesiæ, quæ caput est omnium Fidelium & magistra, & quæ de filiorum salute lætatur, favorabili prosecutione concepta, ipsius spei fortitudine roborati, ac confortati in virtutis divinæ potentia robur spiritus assumatis; & quod nunc sub dissimulatione transire vos expedit, suis loco & tempore nullatenus omittatis implere, beatam spem magni Dei, & Apostolicæ Sedis auxilium, quod vobis, ut speramus, aderit de propinquo, fiducialiter expectantes &c. Subdit eos tam egregio facinore summam apud Deum hominesque gloriam collecturos, & . . . . Episcopum, quid factu opus sit, ipsis dicturum.

Dat. Avenione XV. *Kalendas Julii anno tertio.* Id est 1319.

(Papa Jovan kralju Srbije Stefanu Urošu)

Episkop Jovan, rob robova Božjih, veličanstvenom mužu Urošu, slavnom kralju Srbije, milost u sadašnjosti, koja će dovesti do slave u budućnosti.[71]

Nedavno je voljeni sin, plemeniti muž Filip, Tarantinski knez, sin slavno upamćenog Karola, kralja Sicilije, preko milostivosti svojih pisama i specijalnog glasnika javio Apostolskoj stolici, da si ti, pošto tvoj razum teži da revnost vaše religije osvijetliš u Bogu Ocu, istom knezu jasno izložio preko pisma i glasnika, da sa, ljubljenom u Hristu, kćerkom njegovom, plemenitom ženom... (nedostaje dio imena)..., želiš da sklopiš bračni savez; a pošto si se zakletvom odrekao i napustio davnašnje šizmatske zablude, nastojiš da se sa klerom, plemićima i cijelim narodom Kraljevstva Srbije ponovo priklониš cjelovitosti presvete Rimske crkve, i vratiš jedinstvu ortodoksne vjere, religiji iste vjere, istinskom učenju Oca, Sina i Svetoga Duha, koga drži, uči i propovijeda sveopšta sveta Rimska crkva, da se posvetiš pobožnim i svetim učenjima, a postojano i nepovredivo nastojiš da ih čuvaš, da kao apostolski pastir, kome je onaj nebeski pastir u ličnosti B. Petra, poglavara pastira, poslije svog uskrsnuća povjerio da napasa ovce, ne izvan, već u dominičkom toru, da ih napajaš zdravim učenjima; isti knez je zatražio od nas preko upornosti svog posredovanja da mi za tebe odredimo apokrizijare, obrazovane u istini katoličke vjere, koji će, kao anđeli mira, izvijestiti tebe, navedeni kler, plemiće i narod o korisnom učenju iste vjere. O, koliko je to milo našim težnjama! Sa kolikom radošću neizmjernog likovanja je prihvaćeno to što se tako plemenita ovca, odvojena od tora dominičke paše, sa klerom i narodom pomenutog kraljevstva, upregnuta u kola apostolskog pastora, vraća u dominički tor i jedinstvo iste Crkve. To je ono što u svim pirlikama, takođe i u svečanim misama postojano tražimo od Boga, da se, svakako, udostoji da presvetu Crkvu, svoju jedinu vjerenicu, ujedini u zemljama cijelog svijeta, da se ista Crkva, pružajući jedinstvo svim svojim članovima, preko povećanja plodnosti, obilno proširuje, i obasjana dominičkom svjetlošću pruža svoje zrake kroz cijeli svijet: da se ti zraci čuvaju u da se ne sijeku grane od njenog drveta, niti da se odvajaju potoci od samog izvora i sa tako potpuno sačuvanim jedinstvom iste Crkve, da bude jedinstveno njeno tijelo, ne odvajajući nijedan od svojih djelova, jedini postanak, jedina plodonosna majka uspjesima, koja opslužuje vjernike u Bogu i čuva sinove u kraljevstvu koje je stvorila. Eto, zbog toga su, sa tvojom ovako pokazanom pobožnošću, pokrenuta djela očinske pobožnosti za sinove, i tako kao silno prolivenim radostima zbog pronađenog izgubljenog blaga i zbog povratka zabludjelih ovaca u dominičko stado, želeći da izvršavamo službu istinskog i pobožnog pastora, rado udovoljavamo molbama i uz tvoj zavjet iznijet nama, našeg vrlopoštovanog brata Bertranda, Brundiziskog arhiepiskopa, magistra Bernarda iz Parme, adversanskog kanonika, i Jovana Dominika iz reda braće Propovjednika, lektora konventa Narbonske braće pomenutog Reda, kao anđele mira i mirne Hristove učenike, koji ne vole taštinu riječi, niti pretpostavljaju svjetovnu mudrost mudrosti Božjoj, muževe veoma obrazovane u Božjem zakonu, određujemo tvojoj nazočnosti, da sami utvrđeni u postojanosti vjere, tebe, kler, plemiće i narod pomenutog kraljevstva, kao zalutale brodolomnike prihvate u potpunom okrilju i tako kao po mirnoj površini poslije morske oluje dovedu do luke istinskog spasenja. I, budući da je vjera prvi i istinski fundament, bez koje je nemoguće omiliti se Bogu, služba vjere koju obavljamo, za koju zahtijevamo od tebe, klera, plemića i naroda pomenutog kraljevstva, da istu ti i svi drugi javno sprovodite, i, ako želite da se vratite, što priželjkujemo, našem jedinstvu u služenju iste vjere, nju sada obrazlažemo veoma jasnim i otvorenim riječima. I pošto vjerujemo u Sv. Trojstvo etc. Zato tvoju ekselenciju opominjemo, pomnjivo molimo i u gospodaru našem Isusu Hristu, preko njegove skupocjene prolivene

[71] Farlati, VII, 68-69

& litera Joannis XXII. *Joannes Episcopus Servus servorum Dei Magnifico viro Orosio regi Serviæ, illustri gratiam in præsenti, quæ perducat ad gloriam in futuro.*

Nuper dilectus Filius nobilis vir Philippus Princeps Tarentinus, claræ memoriæ Caroli Regis Siciliæ filius, per gratos suarum litterarum affatus, & specialem Nuntium nostro Apostolatui reseravit, quod Deo Patre luminum ad vestræ religionis zelum prius præparante tuæ mentis affectum, eidem Principi per litteras, & nuntios expressisti, quod dilectæ in Christo filiæ nobili mulieri natæ ipsius conjungi desideras fœdere conjugali; & quod abjurata, & dimissa erroris scbismatici vetustate, cum Clero, & Nobilibus, totoque populo Regni Serviæ, sacrosanctæ Ecclesiæ Catholicæ corpori redintegrari, & ad unitatem veræ Fidei orthodoxæ reduci, ac religionem ejusdem Fidei, veramque doctrinam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quam tenet, docet, ac prædicat Sancta Romana universalis Ecclesia, devotis, & piis mentibus profiteri, ac inconcusse, & inviolabiliter desideras custodire, ut sub Pastore Apostolico, cui Pastor ille cælestis in persona B. Petri Apostolorum Principis pascendas oves post suam resurrectionem commisit, non extra, sed intra ovile Dominicum doctrinis salutaribus imbuaris; ab eodem Principe per litteras, & Nuntios deposcendo, ut per suæ intercessionis instantiam obtineret ad tuam præsentiam a nobis apocrisiarios destinari, in veritate Catholicæ Fidei eruditos, qui velut pacis angeli, te dictosque Clerum, Nobiles, & populum salutari doctrina ejusdem fidei informarent. O quam gratum nostris id occurrit affectibus! quam acceptum cum gaudio exultationis ingentis, quod tam nobilis ovis, a caula Dominicæ pascuæ segregata, cum Clero, & populo dicti Regni Apostolici Pastoris directa vehiculo, ad ovile Dominicum & unitatem ejusdem Ecclesiæ reversatur. Hoc est enim quod totis visceribus, quod etiam in ipsis Missarum solemniis a Domino petimus incessanter, ut videlicet sacrosanctam Ecclesiam unicam Sponsam suam toto orbe terrarum adunare dignetur, ut eadem Ecclesia, servans in membris suis omnibus unitatem, per fœcunditatis augmentum in multitudine latius extendatur, & Dominica luce perfusa per orbem totum radios suos protendat: ut iidem radii serventur in corpore, rami ejus ab arbore non cædantur, nec ipsius rivi præcidantur a fonte: & sic ejusdem Ecclesiæ unitate integraliter conservata, unum sit corpus ejus, nullam membrorum suorum patiens sectionem, una origo, & una mater fœcunditatis successibus copiosa, quæ fideles Deo servet, & filios regno, quos generavit, assignet. Ecce igitur, devotione tua hujusmodi patefacta, commota sunt viscera paternæ pietatis in filios, & velut perfusi ingentibus gaudiis super drachma perdita reinventa, & pro errantibus ovibus ad gregem Dominicum reducendis, veri utique Pastoris officium exequi cupientes, libenter annuimus postulatis; ac juxta vota tua nobis exposita, Venerabilem Fratrem nostrum Bertrandum Archiepiscopum Brundusinum, & Magistrum Bernardum de Parma Canonicum Adversanum, & Joannem Dominici Ordinis Fratrum Prædicatorum, Lectorem Fratrum Conventus Narbonensis dicti Ordinis, tamquam pacis Angelos, & pacificos Christi Discipulos, non gaudentes in vanitate verborum, neque sapientiæ Dei mundanam sapientiam præferentes, viros utique in lege Domini plenius eruditos ad tuam præsentiam destinamus, ut ipsi in solido fidei Fidei consistentes, te, Clerum, Nobiles, & populum dicti Regni, velut de naufragio erutos, tuto sinu recipiant, & tamquam tabula de tranquilli sali fluctibus in portum veræ salutis adducant. Et quia Fides primum est, & solidum fundamentum, sine qua impossibile est placere Deo, professionem Fidei, quam tenemus, quam a te, Clero, Nobilibus, & populo dicti Regni exigimus, ut eandem tu, & ipsi profiteamini, & Servitia, si ad nostram, & ejusdem Ecclesiæ, ut desideramus, unitatem redire velitis, vobis verbis explicitis, & apertis tenore præsentium explicamus. Et quidem credimus S. Trinitatem &c. Ideoque excellentiam tuam monemus, & rogamus attente, ac in Domino nostro Jesu Christo, per aspersionem sui pretiosi Sanguinis, obsecramus, quatenus diligenter attendens, quantum tibi crescet ad meritum, quantum succedet ad gloriam, si una cum omnibus dicti Regni, ad unitatem ejusdem Ecclesiæ, & caulam Dominicam reducaris, sic studeas habilitare materiam, sic tuam tuorumque mentem disponere, ad requisitionem nuntiorum, quos præsentialiter mittimus, ut te, ac prædictis Clero, Nobilibus, & populo præscriptam humiliter suscipientibus, & profitentibus Fidei veritatem, regnum prædictum in ejusdem fidei solido fundamento fundetur; tuque merito charissimus, & acceptione intimus efficiaris Ecclesiæ filius, & inter alios Catholicos Ecclesiæ Principes lateris, & gaudeas nomine Christiano, Regnumque prædictum, in firma petra Apostolicæ Ecclesiæ solidatum,

krvi, zaklinjemo, marljivo spoznajući, da koliko se uzdižeš u zasluzi, toliko se uzvišavaš u slavi, ako se zajedno sa svima iz pomenutog kraljevstva vratiš jedinstvu iste crkve i dominičkom toru, da nastojiš tako da se uradi stvar, tako da usmjeri razum tvoj i tvojih ljudi ka proučavanju učenja glasnika koje lično šaljemo, kako bi se, pošto ti, pomenuti kler, plemići i narod primite i priznate propisanu istinu vjere, pomenuto kraljevstvo potpuno utemeljilo u istoj vjeri, a ti da postaneš zaslugom najmiliji, a prihvatanjem vjere najpouzdaniji sin Crkve, i da se veseliš između drugih katoličkih prvjenaca Crkve i raduješ u hrišćanskom imenu, a pomenuto kraljevstvo, utvrđeno u čvrstom temelju Apostolske crkve, protiv svih meteža vremena i upada nevjerničkih naroda, primiće nepokolebljivu postojanost nerazrušive čvrstoće. Uostalom, pružamo ti veliku zahvalnost i milost, i od sada, pošto budeš prihvatio službu iste vjere i priznavanje primata Rimske crkve, dajemo pristanak da se između tebe i pomenute kćeri istoga kneza sklopi zakonski brak; iz toga, svakako za tebe tvoje sinove, koje ćeš, Božjom voljom, imati iz veze sa tako plemenitom ženom, proizaći će čvrstina, sigurnost i jačina protiv bilo kakvih nasrtljivih neprijatelja za sadašnja i buduća vremena; i zbog ovakvog srodstva, sa mnogim kraljevima i kneževima osiguraćeš sebe i svoje potomke u slavnoj i moćnoj postojanosti. Datum u Avinjonu II. Trinaestog juna u godini VII. - odnosno 1323.

contra omnes temporum turbines, & incursus infidelium nationum, inconvulsam recipiat indeficientis roboris firmitatem. Cæterum gratum geremus plurimum, & acceptum, & ex nunc ad id nostrum exhibemus assensum, quod postquam ejusdem professionem Fidei, & recognitionem Primatus Romanæ Ecclesiæ, juxta formam contentam præsentibus, duxeris faciendas, inter te, & prædictam natam ejusdem Principis legitimum matrimonium contrahatur; ex quo profecto tibi, & filiis tuis, quos actore Deo ex copula sic honorabilis thori suscipies, fortitudo, securitas, atque robur contra quoscumque impugnantes inimicos, pro præsentibus temporibus, & futuris provenient; multorumque Regum, & Principum, propter hujusmodi parentelam, in te tuisque posteris famosa, & potenti, vallaberis firmitate. Dat. Avin. 11. Id. Junii Anno VII. id est 1323.

(Papa Jovan Urošu, kralju Raške)

CCXXXIX

[72]Uroš, kralj Raške se moli da pomenutog Sergija vrati za episkopa Kotorske crkve.

Jovan episkop sluga Božjih slugu. Dragom u Hristu sinu Urošu svijetlom kralju Raške, poštovanje sada i slava ubuduće. Gajimo čvrsto pouzdanje da ćeš radi božanske smjernosti i crkvene slobode, i spasa tvoje duše, izaći drage volje u susret našim molbama i apostolskim željama sa uspjehom se pozabaviti. Primili smo nedavno tešku tužbu od poštovanog našeg brata Sergija, episkopa kotorskog, u kojoj se kaže da zajednica i građani opštine kotorske nekakav nepovoljan statut protiv crkvene slobode zaista su se usudili da izdaju, u kome se tvrdi da niko ne može, iz te zajednice, biti postavljen za episkopa kotorskog; sa ovim, koliko je do njih, ne samo cijenjenim sinovima, Kapitulu Kotorske crkve, brani se mogućnost izbora pogodne osobe koja je tu slobodno rođena, u okrilju crkve iste te opštine, nego i od strane Apostolske stolice. Postavljenje u tu crkvu osobe sa strane nastoje da nekako prikažu nužnim i pod izgovorom rečenog statuta. Sergija episkopa, koji potiče iz rečene zajednice, i koga je zbog njegovih velikih zasluga u toj crkvi, koja je tada bila upražnjena, a o čemu smo brigu, dok je živio pokojni Domnije, episkop kotorski, o rukopoloženju i naimenovanju apostolskom vodili, trebalo brižno čuvati, odredili smo iz tada uzaludnog i nekorisnog da bude nad ovima i pomoću njih. Bilo kakvu vlast svjesno ili nesvjesno da teži da postigne pastora, vrativši se iz Rimske kurije u rečenu opštinu, ne samo da su se prkosno i nepromišljeno usprotivili da prime, nego su čak i nekom Jovanu iz Viterbija, opštepoznatom otpadniku koji se poslije rečene odluke o rezervaciji potrudio da se progura do episkopa pomenute crkve, ovom proguranom namjesniku su bili poslušni i sad su poslušni na uvredu našu i te stolice, a osudom rečenog Sergeja episkopa dovodeći u opasnost svoje duše, pa još nijesu bili zadovoljni rečenim prestupom nego su pridodali još i druge: brata i Vikarijusa kao srodnike ovog Sergija su uhvatili i preko tvojih službenika učinili da dopadnu tamnice, pa povrh svega njihova očinska imanja potpuno zauzeli, zbog čega je navedeni Sergije, iz svog episkopata istjeran, lišen svih dobara, brata, Vikarijusa i drugih rođaka robijom ponižen, prinuđen (je) da se obrati Apostolskoj stolici uz velike napore i troškove, a nas ponizno moleći da se udostojimo da mu preporučimo neki savjet. Treba, dakle, zajednicu iste opštine našim pismima podstaći, kod duhovnika koji se nalaze pri apostolskoj vlasti, da rečeni neprilični status iz knjiga i kapitula svojih treba da potpuno izbace, i nipošto da ne očekuju da će se drugi sličan kasnije izdati. Jer, ipak dolikuje da tvoja visost u rečenoj opštini i tebi podređenim crkvama na drugim mjestima, prelate i druge Božje službenike naročito brani od onih koji se suprotstavljaju i jako da brani crkvenu slobodu, a isto tako da ne dozvoliš da se bilo kakva iznenadna nepromišljenost uvriježi. Vašu kraljevsku svjetlost usrdno molimo i tražimo, a tebi pridružujući i oprost od grijeha, da zbog poštovanja prema nama i Apostolskoj stolici istog Sergija episkopa usrdno preporučenim smatraš, i njega da učiniš da bude u svoj episkopat poslan i primljen za poglavara Kotorske crkve, upoznavši Kapitul i rečenu zajednicu, a takođe i samu zajednicu odgovarajućim distriktom natjeraš da, pošto se rečeni nepovoljni statut u knjigama i kapitularima njenim poništi, istom Sergiju, kao ocu i pastiru svojih duša, odano da budu pokorni i poslušni, i njemu, i bratu, i pomenutim rođacima gore rečeno očinsko imanje da se vrati a umjesto prihoda i rashoda koji su u međuvremenu dobijeni sa njih, koje rečeni episkop i njegov brat i rođaci nasljeđuju, potpuno zadovoljenje neka dobiju. A ti, sine, bratu i drugim rođacima koji se drže u tvojim tamnicama, potpunu slobodu da vratiš, da nam brzo stigne povoljan glas da su naše molbe saslušane, uslišene, a tebi od toga sljeduje nagrada vječnosti i od ljudi pohvalne molitve da zaslužiš, a mi ovdje da možemo biti preporučeni Bogu u tvojim molitvama.

U Avinjonu, 1. jun četrnaeste godine našeg pontifikata. (1330)

[72] Theiner, 181.

CCXXXIX.

Urosius rex Rassiae rogatur, ut dictum Sergium in episcopum ecclesiae Catharensis recipi faciat.
Reg. An. XIV. par. 2. ep. 718.

Iohannes episcopus servus servorum dei. Carissimo in Christo filio Urosio Regi Rasie Illustri, gratiam in presenti et gloriam in futuro. Firmam gerimus de tua circumspectione fiduciam, quod in hiis, que divinam reverenciam et ecclesiasticam libertatem et anime tue salutem respiciunt, precibus nostris promptis affectibus obsecundes, et votis apostolicis efficaciter te coaptes. Sane nuper Venerabilis fratris nostri Sergii Episcopi Catharensis gravem querelam recepimus continentem, quod Universitas et cives Civitatis Catharensis quoddam iniquum statutum adversus ecclesiasticam libertatem de facto edere presumpserunt, in quo, sicut asseritur, continetur, quod nullus oriundus de Civitate predicta prefici possit in Episcopum Catharensem, per hoc, quantum in eis est, non solum dilectis filiis Capitulo ecclesie Catharensis facultatem liberam eligendi personam ydoneam de gremio eiusdem ecclesie ipsius Civitatis indigenam, sed et sedi apostolice de preficienda eidem ecclesia persona extranea necessitatem quodammodo imponere molientes, dictique stututi pretextu eundem Sergium Episcopum de dicta Civitate oriundum, quem propter suorum exigenciam meritorum eidem ecclesie tunc vacanti, cuius provisionem, dum adhuc viveret bone memorie Dompnius Episcopus Catharensis, ordinationi et dispositioni apostolice duxeramus specialiter reservandam, decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, iamdudum in Episcopum prefecimus et pastorem, de Romana Curia regredientem ad Civitatem predictam non solum recipere temerarie et contumaciter recusarunt, sed cuidam Iohanni de Viterbio apostasie nota resperso, qui post reservationem et decretum predicta se procuravit intrudi in Episcopum ecclesie memorate, eiusque intrusi Vicario obediverunt hactenus, et obediunt in nostram et eiusdem sedis iniuriam, dictique Sergii Episcopi preiudicium et suarum perniciem animarum; nec predicto excessu contenti, sed alios superaddentes excessus, fratrem et Vicarium necnon consanguineos eiusdem Sergii ceperunt et per officiales tuos in carcere faciunt detineri, bona insuper patrimonialia eorumdem totaliter occuparunt: propter quod prefatus Sergius a suo Episcopatu depulsus, bonis omnibus spoliatus, in fratris et Vicarii et aliorum consanguineorum suorum carceratione afflictus, ad apostolicam sedem non absque magnis laboribus et expensis recurrere est coactus, nobis humiliter supplicans, ut providere sibi super premissis de oportuno remedio dignaremur. Licet igitur Universitatem Civitatis eiusdem nostris litteris exhortemur, eis sub certis spiritualibus penis auctoritate apostolica iniungentes, ut predictum iniquum statutum de libris et capitularibus suis debeant totaliter abolere, aliud consimile imposterum edere nullatenus presumpturi, quia tamen decet celsitudinem tuam in dicta Civitate et aliis locis tibi subiectis ecclesiarum prelatos, et alios dei ministros eius obsequiis specialiter deputatos deffendere, et tueri potenter ecclesiasticam libertatem, nec equanimiter pati, quod ad conculcationem ipsius cuiuspiam improvisa temeritas insolescat, Serenitatem regiam affectuose requirimus et rogamus, tibi in remissionem peccatorum iniungentes, quatenus ob apostolice sedis reverenciam et nostram eundem Sergium Epum habens propeusius commendatum, eum in Episcopatu suo tanquam verum presulem ecclesie Catharensis recipi facias et admitti, inducens Capitulum et Universitatem predictam, et etiam Universitatem ipsam decenti districtione compellens, ut predicto statuto iniquo de libris et capitularibus suis deleto eidem Sergio tanquam patri et pastori animarum suarum devote pareant et intendant, eique ac fratri et consanguineis predictis patrimonialia bona restituant supradicta, ac de fructibus medio tempore perceptis ex eis et dampnis, que dictus Episcopus eiusque frater et consanguinei incurrerunt, plenariam satisfactionem impendant, tuque, fili, fratrem et alios consanguineos, qui in tuis carceribus detinentur, plena restituas libertati, preces nostras ad exauditionis effectum sic efficaciter et celeriter admissurus, quod exinde eterne retributionis premium ac humane laudis preconium consequi merearis, nosque tue devotionis promptitudinem in hac parte dignis possimus in domino laudibus commendare. Datum Avinione Kal. Iunii, Pontificatus nostri Anno Quartodecimo.

(Papa Klemens kralju Raške Stefanu)

CCLXXX

Stefanu kralju Raške, da Sergiju episkopu Kotora preda mirno neke manastire, crkve, ostrva i sela.[73]

Klemens, episkop i to dragom u Hristu sinu Stefanu, slavnom kralju Raške, pozdrav itd. Poštujući uz najdublju odanost crkvene prelate, a naročito one koji se odlikuju svešteničkim dostojanstvom i svojim dobrim djelima i pravičnošću, pozivamo te da našim molbama odgovoriš tim lakše, što u izvršavanju dobrih djela tvoju dobru volju lakše i spremniju vjerujemo da ćemo zateći, a najviše zato što će od toga tebi pred Bogom, čiji su prelati na ovaj način službenici, vječna nagrada biti na nebu, a kod ljudi pohvalnu molitvu ćeš zaslužiti. Eto baš od našeg poštovanog brata Sergija Kotorskog, koga smo nedavno zbog njegovih velikih zasluga u Kotorskoj crkvi, koja je tada bila bez upravitelja, naimenovali za episkopa i pastora, obaviješteni smo da su crkve: Svete Marije Budvanske, Sv. Nikole u Petrovcu, Sv. Luke u Kertali, Sv. Mihaila u Tombi, Sv. Petra u Gradezu, Sv. Marije u Risnu, Sv. Petra u Polju i Sv. Marka u Pinitskim manastirima reda Sv. Benedikta, kao i Sv. Trifuna u Cavtatu, Sv. Martina u Kanali, Sv. Marije u Prizrenu, Sv. Petra iznad Prizrena, Sv. Trifuna iz Berveniha, Sv. Trifuna iz Gergoniste i još neke druge crkve kotorske dijeceze episkopa kotorskog, koji je za sada, ipak, upravitelj u dijecezi, na ovaj način njemu podređene. Na njegovu uredbu se odnose pravno i budvanska i Sv. Gavrila, kao i od Malonota i neka druga ostrva i sela rečene dijeceze, koja spadaju u tvoje kraljevstvo, neka se zna da na svoju episkopsku trpezu gleda; ipak neki kraljevi Raške, tvoji prethodnici, manastire, crkve, ostrva i rečena sela u svoje vrijeme su zauzeli, a ti sad njih da zauzmeš i držiš, i od rečenih manastira, ostrva, crkava i sela ubiraš svojom željom i slobodnom voljom, opasnost je za tvoju dušu, a za samog episkopa i pomenutu crkvu osuda razboritih i bruka od većine. Kada tako, najdraži sine, biva, vrlina crkve i osobe crkvene, naročito onih koji su naimenovani u dostojanstvo pontifika, blagonaklonošću se slijede, i oni se za slavu vječnog kralja u okviru svojih zakona drže u vlasti, pa čak i brane. Carsku milost molimo i oprezno podstičemo da, što se tiče onog episkopa i rečene crkve, ima drage volje da ga smatraš preporučenim iz poštovanja prema nama i Apostolskoj stolici, i istom episkopu rečene manastire, crkve, ostrva i sela u miru da daš, sebi i svojim pristalicama kraljevskom dobrostivošću pomogneš, tako da sâm podržan pomoću rečenih manastira, crkava, ostrva i sela gledaš na to kao na njegovu dužnost da može da naredi, da je pravno. Tebi od toga od Boga nagrada za vječni život, a mi ćemo ti na odgovarajući način zahvaliti. U Avinjonu, 6. jan. četvrte godine našeg pontifikata. (1342)

[73] Theiner, 208.

CCLXXX.

Stephano regi Rasciae, ut Sergio episcopo Catharensi quaedam monasteria, ecclesias, insulas et villas pacifice dimittat.
Reg. An. IV. Tom. 1. ep. 252. fol. 312.

Clemens episcopus etc. Carissimo in Christo filio Stephano Regi Rassie Illustri, salutem etc. Ad fovendum in caritatis visceribus ecclesiarum prelatos, et eos precipue, qui pontificali preeminent dignitate, ac eorum bona et iura eo te facilius nostris precibus invitamus, quo in bonorum operum executione tuum affectum magis promptum et facilem credimus invenire, maxime cum exinde tibi apud deum, cuius prelati huiusmodi sunt ministri, retributionis eterne premium rependatur in celis, et apud homines laudis preconium acquiratur. Sane Venerabili fratre nostro Sergio Catharensi, quem nuper suis exigentibus meritis Catharensi ecclesie tunc vacanti prefecimus in Episcopum et pastorem, nobis insinuante percepimus, quod licet sancte Marie Buduanensis, sancti Nicolai de Petraniza, sancti Luce de Chertale, sancti Michaelis de Tombe, sancti Petri de Gradez, sancte Marie de Resson, sancti Petri de Campo et sancti Marci de Pinita monasteria ordinis sancti Benedicti, necnon sancti Triphonis de Zeptat, sancti Martini de Canal, sancte Marie de Prisren, sancti Petri supra Prisren, sancti Triphonis de Beruenich, sancti Triphonis de Gergoniste et nonnulle alie ecclesie Catharensis diocesis Epō Catharensi, qui est pro tempore, tamquam diocesano locorum huiusmodi subesse, et ad eius dispositionem pertinere de iure, ac Buduanensis et sancti Gabrielis, necnon de Malont et quedam alie insule et ville dicte diocesis, qui in tuo Regno consistunt, ad mensam suam Episcopalem spectare noscantur: tamen nonnulli Reges Rassie, predecessores tui, monasteria, ecclesias, insulas ac villas predictas suis temporibus occuparunt, et tu nunc ea occupas et detines occupata, et de monasteriis, ecclesiis, insulis et villis predictis disponis pro tue libito voluntatis in anime tue periculum, et ipsius Episcopi et ecclesie predicte preiudicium non modicum et scandalum plurimorum. Cum ita, filii Carissime, sit virtutis opus ecclesias et personas ecclesiasticas, presertim pontificali dignitate preditas, benigno favore prosequi, ac eas pro Regis eterni gloria in suis manutenere iuribus et etiam defensare, Serenitatem Regiam rogamus et hortamur attente, quatenus eundem Episcopum et ecclesiam predictam habens pro nostra et apostolice sedis reverencia propensius commendatos, eidem Episcopo monasteria, ecclesias, insulas ac villas predicta in pace dimittas, sibique in suis oportunitatibus Regia benignitate assistas, ita quod ipse tuo suffultus auxilio de dictis monasteriis, ecclesiis, insulis et villis, prout ad eius spectat officium, ordinare valeat, ut est iuris, ac tibi exinde a deo perennis vite premium et a nobis condigna proveniat actio graciarum. Datum Avinione viii. Idus Ianuarii, Pontificatus nostri Anno Quarto.

(Papa Klemens kralju Raške Stefanu)

CCLXXII

[74]*Stefanu kralju Raške, isti episkop i crkva Kotorska se preporučuju.*

Klemens episkop itd. Velepoštovanom u Hristu sinu Stefanu, slavnom kralju Raške, pozdrav. Nagrada božanske milosti i slava ljudske pohvale se postižu ako se za vjekovne principse crkava prelati postavljaju, naročito kad se onima na čelu uprave crkava katedrala dužno poštovanje ukazuje. Tako, nekoć u Kotorskoj crkvi itd. Sve dok uspješno se ne uredi. Kada tako, dragi sine, biva, djelo je vrlina da se Božji sljedbenici daruju dobrohotnom blagonaklonošću i riječima i djelima, vječnom slavom kao kraljevi da se poštuju. (Vašu) kraljevsku milost pitamo i obzirno podstičemo, budući da smo onog episkopa i rečenu Kotorsku crkvu preporučili vašem staranju, prilično je od Apostolske stolice i našeg poštovanja da njima pružiš tvoju blagonaklonost i pomoć i tako da isti episkop potpomognut s pomoći tvoje plemenitosti, povjerenom službom da se brine o pastvi može, Božjom milošću, uspješno da napreduje. Tebi zbog toga od Boga za cijeli život nagrada a od nas odgovarajuća zahvalnost neka dođe, a mi ćemo ti na odgovarajući način zahvaliti. U Avinjonu, VI kalende novembra druge godine našeg pontifikata. (1343)

[74] Theiner, 209.

CCLXXII.

Stophano regi Rascie idem episcopus et ecclesia Catharensis commendantur. Reg. An. II. Tom. 1. ep. 197.

Clemens episcopus etc. Carissimo in Christo filio Stephano Regi Rassie Illustri, salutem etc. Gratie divine premium et preconium humane laudis acquiritur, si per seculares Principes ecclesiarum Prelatis, presertim ecclesiarum Cathedralium regimini presidentibus, honor debitus impendatur. Nuper siquidem Catharensis ecclesia etc. usque prospere dirigetur. Cum itaque, fili carissime, sit virtutis opus dei ministros benigno favore prosequi, ac eos verbis et operibus pro Regis eterni gloria venerari: Serenitatem Regiam rogamus et hortamur attente, quatenus eundem Episcopum et prefatam Catharensem ecclesiam sue cure commissam habens pro apostolice sedis et nostra reverencia propensius commendatos, ipsos benigni favoris auxilio prosequaris, ita quod idem Episcopus tue celsitudinis fultus auxilio in commisso sibi cure pastoralis officio possit, deo propitio, prosperari, ac tibi exinde a deo perennis vite premium et a nobis condigna proveniat actio gratiarum. Datum Avinione vi. Kal. Novembris, Pontificatus nostri Anno Secundo.

Pismo Klementa VI kralju Stefanu

Episkop Klement, rob robova Božjih, veličanstvenom vladaru Stefanu, slavnom kralju Raške, milost u sadašnjosti, koja će dovesti do slave u budućnosti.[75]

Kao što smo sa radošću čuli od izvještaja našeg vrlopoštovanog brata Marka, Skadarskog episkopa, ti, božanski nadahnut i obasjan milošću Svetoga Duha, stremeći spasenju tvoje duše i duša tvoga naroda, kao istinski pastir strada, odbacujući njegovanje bilo kakve pogubne šizme, nastojiš i želiš da ga uvedeš u krilo svete Rimske crkve, majke i učiteljice svih vjernika, da se spasonosno sakupi u zajednici istinskih vjernika, i želiš da sa njima obilnije zaslužiš potpuni dio onih dobara, koje je svojim vjernicima spremio Bog, sami daritelj; Mi, koji, iako nezaslužni, ipak zastupamo njega, koji nastoji da svi budu spašeni i nije želio da bilo ko propadne, radosni zbog toga i obliveni radošću likovanja, i istom, koji je tebi dao razum, kako se priča, duh, nebrojene pružene milosti u dostojanstvu, odluku tvoje spasonosne pobožnosti o ovome, mnogostruko povjeravamo u Bogu, pozivajući tvoju ekselenciju i vrlo pomno je podstičući, da namjeru i ovakvu tvoju božanski nadahnutu odluku ne gasiš, već da je sve više i više rasplamsavaš u njemu samom. Mi, baš po običaju onog jevanđeoskog čovjeka, koji opet pronađenu izgubljenu ovcu, noseći je preko ramena, vraća u stado, radosno primamo tebe u ruke očinske odanosti, stežući te zagrljajima ljubavi, i kao za najvoljenijeg sina povećavajući, koliko se sa Bogom može ostvariti, tvoje počasti i ugodnosti; radi kojih bi istom episkopu, koga povjeravamo tvojoj milostivosti, mogao pružiti sasvim uvjerljivu vjeru. A mi ćemo se veoma potruditi da tvoje nastojanje, sa marljivim izvršavanjem može da ih zadobije, i tražimo da nas preko tvojih pouzdanih pisama izvještavaš o tome. Dat. u Avinj. VI. Non. marta u godini V. - Odnosno 1347.

[75] Farlati, VII, 71.

Hujus ad Stephanum litteræ.

Clemens Episcopus Servus servorum Dei Magnifico Principi Stephano Regi Rasciæ illustri gratiam in præsenti, quæ perducat ad gloriam in futuro.

Cum sicut lætanter, referente venerabili fratre nostro Marco Episcopo Scutarensi, audivimus, tu divinitus inspiratus, & Sancti Spiritus gratia illustratus, tuæ ac populi tui salutis animarum intendens, gregem veri pastoris, rejecto cujusvis pestiferi fermento schismatis, ingredi desideras, & affectas, & in sinu Sanctæ Romanæ Ecclesiæ matris omnium fidelium & magistræ, communitati fidelium ipsorum salubriter congregari, ut cum eis portionem integram bonorum illorum, quæ suis fidelibus præparavit Dominus, ipso donante, abundantius valeas promereri; nos, qui locum illius, quamvis immeriti, tamen tenemus, qui omnes quærit salvos fieri, & neminem vult perire, exinde gaudii, & exultationis rore perfusi, & eidem, qui rectum tibi dedit, ut perfertur, spiritum, immensas gratias in humilitate spiritus referentes, tuæ salutaris devotionis in hac parte propositum multipliciter in Domino commendamus, tuam rogantes excellentiam, & attentius in Domino exhortantes, quatenus conceptum, tibique divinitus inspiratum propositum hujusmodi non extinguas, sed potius magis ac magis ferveas in eodem. Nos equidem more illius hominis evangelici, ovem perditam requirentis, & super humeros reportantis ad gregem, te suscipiemus in brachia paternæ dilectionis gaudentes, stringendo charitativis amplexibus te, tamquam filium prædilectum, tuisque honoribus & commodis, quantum cum Deo fieri poterit, intendendo; super quibus eidem Episcopo, quem tuæ benevolentiæ commendamus, propensius fidem credulam poteris adhibere. Ut autem de tua intentione, super his operoso effectui mancipanda, plenius consolemur, nos velis de illa, quæsumus, efficere per tuas litteras certiores. Dat. Avin. VI. Non. Martii anno V. Id est 1347.

(Car Romanije, Sklavinije i Albanije Stefan Ragužanima)

[76]Stefan, milošću Božjom car Romanije, Sklavonije i Albanije. Svim pojedincima kolegija grada Raguze kako sadašnjim tako i budućim, našim vjernim, našu milost i dobru volju. Ona posebna odanost, koju prema ispovjedniku osobitom i izvrsnom preblagom Nikolaju su osjećali blaženopočivši gospodar Uroš, naš djed i baležnopočivši gospodar Stefan naš roditelj, nekada presvijetli kraljevi Raške, i koju mi mnogo više osjećamo, posebno nas navodi da crkvu tog preblagog Nikolaja iz Barija u kojoj prečasno počiva tijelo tog sveca i sa čijeg groba neprestano mana teče, časno i dobrostivo slijedimo. Pošto se, kao što sadrži molba od strane Kapitula pomenute crkve upućena nama, u toj crkvi osjeća nedostatak određene količine voštanica svake godine za službu Božju, a mi razmišljajući o tome da se božanski kult u toj crkvi uveća i da posebno za duše gospodara djeda i našeg roditelja, kao i za naše spasenje, i gospodara Potomka našeg i naše Savladarke molitva uvijek neka bude, od našeg poreza, koji imamo u gradu Raguzi, svake godine zauvijek, za kupovinu voska u toj crkvi, 200 perpera groša venecijanskih, 12 za svaki uračunati perper, dopuštamo i darujemo, počevši od ovog mjeseca avgusta tekuće godine 14-og indikta. Nalaže se stoga svim pojedincima, savjetnicima i drugim službenicima grada Raguze kako ovim sadašnjim tako i budućim, da svake godine ubuduće od našeg poreza, koji imamo u tom gradu za ispitivanje gospodara Nikole arhipresvitera Akvavive dijeceze Barija i Nikole od Barola kanonika i prokuratora kapitula pomenute crkve, odnosno drugih prokuratora te crkve, koji će vremenom biti od ovog mjeseca avgusta tekuće godine, 200 perpera groša venecijanskih, 12 za svaki uračunati perper, dajete i određujete ili činite da drugi odrede, za kupovinu voska od tih perpera pojedinim službama, od pomenutih prokuratora sadašnjih i budućih uzimate priznanicu, ovjerenu njihovim pečatom kao garanciju i bezbjednost kako za našu Kuriju tako i za kolegij Raguze. U Skoplju, pečatirano i potpisano rukom našeg Visočanstva, ljeta Gospodnjeg... (oko 1350)

[76] Farlati, VI, 127.

Stephanus Dei gratia Romaniæ, Sclavoniæ, & Albaniæ Imperator. Universis, & singulis hominibus Universitatis Civitatis Raguſiæ tam præsentibus, quam futuris, devotis noſtris, gratiam noſtram, & bonam voluntatem. Specialis illa devotio, quam erga Confeſſorem mirificum, & egregium Beatiſſimum Nicolaum felicis recordationis Dominus Oroſius Dominus avus noſter, & bonæ mem. Stephanus Dominus genitor noſter, Illuſtres Reges quondam Araſciæ habuerunt, & quam Nos multo magis habemus, ſpecialiter nos inducit, ut Eccleſiam ipſius Beatiſſimi Nicolai de Baro, in qua Corpus ipſius Sancti venerabiliter requieſcit, & de cujus tumba inceſſanter Manna manat, honore, & commodo benevolo proſequamur. Cum itaque ſicut pro parte Capituli dictæ Eccleſiæ petitio nobis exhibita continebat, in ipſa Eccleſia eſt neceſſitas certæ quantitatis ceræ anno quolibet pro cultu Divino; Nos autem conſiderantes, ut Divinus Cultus in ipſa Eccleſia augeatur, & ut ſpecialiter pro animabus Dominorum Avi, & Genitoris noſtri prædictorum, ac etiam pro ſalute noſtra, & Domini Nati noſtri, & noſtræ Conſortis oratio ſemper fiat, de noſtro tributo, quod habemus in dicta Civitate Raguſiæ, anno quolibet in perpetuum pro cera emenda in dicta Eccleſia ducenta perpera bonorum groſſorum Veneticorum, duodecim pro quolibet perpero computatorum, concedimus, atque donamus, incipiendo videlicet a præſenti menſe Auguſti præſentis anni quartædecimæ Indict. Mandantes propterea Univerſis, & ſingulis hominibus, Conſiliariis, ac aliis Officialibus dictæ Civitatis Raguſii, tam præſentibus, quam futuris, ut anno quolibet in perpetuum de noſtro Tributo prædicto, quod habemus in dicta Civitate Raguſii, ad requiſitionem Dominorum Nicolai Archipresbyteri Aquavivæ Baren. Diœc. & Nicolai de Barolo Canonicorum, & Procuratorum Capituli dictæ Eccleſiæ, vel aliorum Procuratorum dictæ Eccleſiæ, qui pro tempore erunt a præſenti menſe Auguſti præſentis anni incipiendo, ducenta perpera groſſorum Venetiarum, duodecim pro quolibet perpero computatorum, datis, & aſſignatis, aut ab aliis conſignari faciatis, pro emenda cera prædicta, & de dictis perperis ſingulis vicibus a dictis Procuratoribus præſentibus & futuris recipiatis bydoniam apodixam, eorum ſigillis ſigillatam, ad certitudinem & cautelam tam noſtræ Curiæ, quam Univerſitatis Raguſiæ. Datum Scopiæ ſub pendenti ſigillo, & ſubſcriptonibus manus noſtræ Majeſtatis anno Doni-

(Car Srbije i Grčke Stefan Kotoranima)

[77]Slava Bogu našem koji sve obuhvata, Tvorcu neba i zemlje i Sinu njegovom Jedinorođenom Isusu Hristu i Sv. Duhu, Gospodu Bogu živome i mudrosti, učenju i svemoći, koji si iz ljubavi svoje prema ljudskom rodu, preko Sina svog izvora, snahe mudrosti, ukrasio mudrošću ljude i preko Sv. Duha svog povratio nas ljubavi i milosti Božanskoj. Moj Bože, svojom moći si ukrasio nebo i zemlju i njihovu ljepotu i preko Sina svog Jedinorođenog osnažio raseljenu u istini, vjeri i mudrosti, i vrata i moć pakla si uništio raspećem i prolivanjem krvi Sina tvog, našeg Boga, koji sa tobom vlada kao Bog i čovjek, Bog od Božanstva tvog i čovjek iz poniznosti svoje kroz milostivu inkarnaciju objavljenu riječima božanskog Gabrijela u Galilejskom gradu Nazaretu, prečistoj i presvetoj božanskoj i veoma poniznoj Djevici Mariji, kćeri Avramovoj i kćeri i majci Božjoj, i nama si pokazao zakon i načelo u stvaranju našeg carstva. Ja Stefan, milošću Božjom, car Srbije i Grčke, praunuk sv. Simeona Nemanje, potpuno božanskog, i miropomazane dične stolice Gospodara Srbije, njega i sina njegovog i našeg pradjeda gospodara Stefana Prvovjenčanog, i njegovog sina sv. Save arhiepiskopa Srbije, ja sin i nasljednik u carstvu i vladavini djedova, pradjedova i praotaca naših, zakleo sam se da čuvam zakone, posjede i povlastice za sve, a posebno za plemiće kotorske, zbog njihove iskrene vjere i pohvalne pokornosti koju su iskazivali našim roditeljima i praroditeljima, a posebno našem carstvu. A sada, neka svima bude znano da su kod mene cara Stefana, dok sam boravio u Budvi u crkvi Sv. Bogorodice, došli u ime svoje opštine plemići kotorski Mihailo Buća, Grubo Bišterić, Marko Bagašić, Petar Buća i Drago Marković koji su rekli da je gospodin patrijarh zauzeo granice Kotora. I ja Stefan, milošću Božjom, car Srbije i Grčke, želeći da se pravda i zakon ispoštuje nagovijestio sam to patrijarhu, kad je bio kod našeg veličanstva u Preskrijenu zajedno sa plemićima kotorskim prije nas, naredio sam tim plemićima da govore. Tada su kotorski plemići izložili svoja prava, kao što su prethodno bili rekli i gospodin patrijarh je odgovorio da neki časni i dobronamjerni ljudi se okupljaju na mjesta i povjerava im se posao prema njihovoj vjeri i savjesti da utvrde prave granice. Gospodar car je pohvalio odgovor patrijarha i poslao Amioka i Radosava Čarnojevića povjeravajući im tu stvar. Amiok i Radosav su referisali o utvrđenim granicama Kotora pred našim veličanstvom u Nerodimlju. Stara granica Kotora započinje od Tata na crvenom kamenu u Prijevoru u crkvi Sv. Trifuna, ka gornjoj oblasti, i ona sve do Dubovića Jele u Vilinji u Ponesdu, a te granice su označene međašima koji su tamo postavljeni i vidljivi sa Drenovnice u Umsanoj Glavi, gore prema Maistrorshumu Uratumu preko cijele Gore i preko kruga Lovćena pravim putem iz Studenca u Korita i od Studenca, sredinom Puzida do Karštaca u Pestigng (Peštinj?) Gradu pravim putem u Selet, oko brda gore prema rijeci Zuta (Zeta?). Ove stare granice Kotora su sve do one granice koju je gospodar car dao opštini Kotor tj. Ledeniš i Salaš, zbog njihove iskrene vjere i časne službe. A sa druge strane, obalom mora počinje granica Kotora, obalom do rijeke Lute preko cijele Dobrote i s leđa počinje granica Kotora od strane mora do Bobovišta i jednako na Prevlaci sve do crkve sv. Arhanđela, koju su obnovili plemići i opština Kotor što je dao i potvrdio naš car Kotoru, Lušticu sa čitavim svojim dvorom i sa ravnicom, priobaljem, kućama i sa svim lozama i svojim posjedima. Jednako pravim putem obalom mora do Ruosem, u crkvi prečiste Bogorodice obalom mora do Jaza. I tako kad je naše visočanstvo vidjelo da je ova rasprava i istraga oko granica čitave teritorije Kotora obavljena od strane Mioka i Radoslava, rekli smo patrijarhu i plemićima Kotora kako stoje stvari kako su nam javili Miok i Radoslav i tada su, gospodin njegova svetost patrijarh i gorepomenuti plemići rekli da će se ponizno pokoriti. Zbog čega mi upoznati sa željom hrišćanskog pastira i naših časnih plemića kotorskih pohvalismo i po-

[77] Farlati, VI, 449-50.

Diploma ejusdem Stephani pro Catharensibus.

Gloria omnia continenti Deo nostro Creatori cœli, & terræ, & filio ejus Unigenito Jesu Christo, & Spiritui Sancto Domino Deo vivo & vero sapientiæ, doctrinæ, & omnipotentiæ, qui ex charitate tua erga genus humanum, per Filium tuum omnis Sapientiæ fontem sapientia homines decorasti, & per Spiritum Sanctum tuum nos ad Divinitatis amorem, & gratiam reconciliasti; Deus meus potentia tua cœlum & terram, & pulchritudinem eorum decorasti, & per Filium tuum Unigenitum universa in veritate, fide, & sapientia roborasti, & inferni portas, & potentiam contrivisti per crucifixionem, & sanguinis effusionem Filii tui Dei nostri, qui tecum regnat Dus & homo, Deus de Divinitate tua, & homo ex humilitate sua per clementem Incarnationem annuntiatam verbis Glorioſi Gabrielis in Nazareth civitate Galilææ ad purissimam, & castissimam Gloriosam, & valde humilem Virginem Mariam Abrahæ filiam, & filiam matremque Dei, nobisque legem, & rationem ostendisti in creatione nostri Imperii. Ego Stephanus Dei gratia Imperator Serviæ, & Græciæ, pronepos Sancti Simeonis Nemagnæ admodum glorioſi, & mirrham distillantis gloriosæ sedis Serviæ Domini, ipsius & filii ejus, & proavi nostri Domini Stephani primi corona redimiti Regis, ejusque filii S. Sabbæ Archiepiscopi Serviæ, ego filius & successor in Imperio, & Dominio avorum, proavorum, & pregenitorum nostrorum juravi observare leges, possessiones, & privilegia omnibus & præcipue nobilibus Cathari, ob sinceram eorum fidem, & laudabilem subjectionem, quas præstiterunt genitoribus, & progenitoribus nostris, & præsertim nostro Imperio. Notum modo sit omnibus, quod ad me Stephanum Imperatorem Buduæ degentem in Ecclesia Sanctæ Dei Genitricis accesserunt nomine suæ Communitatis Nobiles Catharenses Michael Buchia, Grubes Bisterich, Marcus Bagasich, Petrus Buchia, Drago Marcovich, dicentes Dominum Patriarcham occupasse confinia Cathari; & ego Stephanus Dei gratia Imperator Serviæ & Græciæ volens justitiam & leges adimplere id significavi Patriarchæ, qui cum apud majestatem nostram Prescrieni esset simul cum Nobilibus Cathari ante nos, mandavi ipsis Nobilibus, ut loquerentur. Tunc ibidem Nobiles Catharenses jura sua exposuerunt, ut antea dixerant, & Dominus Patriarcha respondit, quod aliqui viri probi & bonæ fidei se ad loca conferant, ipsorumque fidei & conscientiæ negotium demandetur, ut vera confinia constituant. Dominus Imperator Patriarchæ responsum laudavit, misitque Amiocum, & Radosavum Zarnoevich rem eorum fidei committens, qui Amiocus & Radosavus detulerunt signata confinia Cathari coram majestate nostra in Nerodimglia. Exorditur antiquum confine Cathari de Tat in petra rubea in Prievor in Ecclesia S. Tryphonis ad partem superiorem, & inde usque Dubovichcham Jealam in Viligna in Ponesdo, quæ confinia signantur per petras ibidem positas, & conspectu Drenounich supra in Umsana Glava superius versus Mastrorschum Uratum per omnem Montanam, & per circulum Lutien recto tramite ex Studenaz in Coritam, & a Studenaz per medium Puzidum ad Carstaz in Pestigng Grad recto tramite in Seletem per circulum montis superius versus flumen Zuta. Hæc antiqua confinia Cathari sunt usque ad illud confine, quod Dominus Imperator dedit Communitati Cathari, scilicet Ledenisem & Salassem ob sinceram eorum fidem & decoram servitutem. Ex altera vero parte per littus maris incipi confine Cathari, per littus maris usque ad flumen Lutæ per totam Dobrotam, & aversa ex parte incipit Cathari confine per littus maris ad Buboviſtam, & pari modo in Prenlac usque ad Ecclesiam S. Archangeli reædificatam per Nobiles & Communitatem Cathari, quod dedit confirmavitque Imperator noster Catharo Lustizam cum omni suo Comitatu, & cum planitie, oris maritimis, domibus, & cum omnibus vitibus & pertinentiis suis, & pariter recta via per littus maris ad Ruosem in Ecclesia purissimæ Dei Genetricis per littus maris ad Jas. Quum itaque majestas nostra vidisset hanc discussionem & inventionem confinium totius territorii Catharensis factam per Miocum, & Radoslavum, di-

tvrdismo da potvrđujemo graničnu gorepomenutu oblast kao što je redom napisano u ovoj povlastici da je stvar Kotora i uprave Kotora da može kako god im se svidi da proda, pokloni i daruje i podredi crkvi, svojim sinovima da ostavi i slobodno da čini po svojoj volji zauvijek. A ako neki car odnosno vladar nakon nas ili neko od naših nasljednika suprotstavi se ovom gorepomenutom, neka bude proklet i anatemisan i kao krivac prema tijelu i krvi Hristovoj neka ne bude blagosloven od svemoćnog Isusa Hrista, od prečiste majke njegove, od svakog suda svetih nebesa i od nas, cara Stefana. Ovu raspravu o granicama koju su obavili Miok i Radoslav, po zapovijesti i nalogu gospodara cara Stefana i po želji i saglasnosti gospodara patrijarha, gospodina Danijela, i u saglasnosti sa plemićima Kotora, napisah ja Gregorije, kako mi je naložio gospodar gospodin car da napišem ovaj spis i povlasticu kao potvrdu njegovih prethodnih povlastica, da se sve ono što je gospodar car dao Kotoru, sada po redu nađe i da bude kotorsko, kao što je gore napisano, zauvijek. Ovaj spis sam ja Gregorije dostavio i dao gorepomenutim kotorskim plemićima na uvid gospodaru caru i gospodinu patrijarhu, u prisustvu svjedoka i izabranih velikaša carstva, Vojislava Ciesara (Ćesara?), komesa Vlajka, komesa Gojislava i Miloša njegovog brata, Branka Aladinovića, Ceovicio Vukašina i Uglješe njegovog brata, i vojvode Mirka i Branka Rasibabiela, i mnogim drugim malim i velikim plemićima, koji su svi vidjeli potvrdu i carsko odobrenje u vezi posjeda i privilegija kotorskih, i potvrdili i ponizno odobrili potvrdu i carsko odobrenje rekavši: Amen. Ljeta Gospodnjeg 1351.

Stefan, milošću Božjom, car Srbije i Grčke.

ximus Patriarchæ & Nobilibus Catharenſibus quomodo res ſe haberet, ut ſignificarunt nobis Miocus, & Radoslavus, & tunc Dominus Sanctiſſimus Patriarcha, & ſupradicti Nobiles humiliter ſe obtemperaturos dixerunt; quapropter nos agnoſcentes voluntatem Chriſtiani Paſtoris, & noſtrorum honorabilium Nobilium Catharenſium laudavimus & confirmavimus, uti confirmamus circulum confinium ſupradictum, ut ordinatim exaratum eſt in hoc privilegio, ut ſit Cathari, & regimen Catbari valeat, & poſſit, utcumque ei placuerit, vendere, donare, in dotem aſſignare, & Eccleſiæ ſubjicere, filiis ſuis relinquere, & libere agere ſecundum ſuam voluntatem in æternum. Siquis autem Imperator vel Dominus poſt nos, vel ex noſtris deſcendentibus rebus ſupraſcriptis contradicere præſumeret, ſit maledictus, & anathema & reus Corporis & Sanguinis Chriſti, nec benedicatur a Jeſu Chriſto Omnipotente, & a puriſſima Matre ſua, & ab omni curia gloriæ cæleſtis, & a nobis Stephano Imperatore. Hanc confinium diſcuſſionem factam a Mioco & Radoslavo juſſu & mandato Domini Stephani Imperatoris & voluntate & aſſenſu Domini Patriarchæ Domini Danielis & aſſenſu Nobilium Catharenſium ego Gregorius ſcripſi, prout mandavit mihi Dominus Dominus Imperator ut ſcriberem ſcripturam hanc & privilegium pro confirmatione ſuorum primorum privilegiorum, ut omne id quod dedit Dominus Imperator Catharo, & nunc ordinatim invenitur, Cathari ſit, ut ſupra ſcriptum eſt, in æternum; & hanc ſcripturam ego Gregorius detuli, & dedi ſupraſcriptis Nobilibus Catharenſibus in conſpectu Domini Imperatoris & Domini Patriarchæ coram teſtibus præſentibus in aula Imperatoris in Nerodimglia nobilibus & electis proceribus Imperii Voiedua Chieſſar, Comite Vlarico, Comite Goislavo, & Millos fratre ſuo, Branco Alladinovith, Ceovichio Vocaſſino, & Ugleſſa fratre ſuo, & Vaivoda Mirco & Branco Raſtbabiel & multis aliis primariis nobilibus parvis & magnis, qui omnes viderunt confirmationem, & approbationem Imperialem poſſeſſionum & privilegiorum Cathari, & confirmaverunt, & approbaverunt humiliter confirmationem & approbationem Imperialem dicentes Amen. Anno Domini MCCCLI.

Stephanus Dei gratia Imperator Serviæ & Græciæ.

(Car Stefan Uroš predaje Mljet)

[78]Kad su kod nas došli Baša Baronče lo Rivović, plemić našeg carstva, kao i Trifun sin Mihaila Buće, zbog njihove izuzetne vjernosti prema nama i izvrsnih zasluga prema našoj državi, dali smo im i predali ostrvo Mljet (Melit) sa potpunom vlašću da mogu otuđiti, odnosno dati ili pokloniti, kako i crkvama i svakom kome budu željeli da dodijele i da upravljaju njime po njihovom sudu na svoju korist i dobit. Niko od dinasta ili careva ne može da im oduzme ovo ostrvo. A ako neko to pokuša neka ga stigne kletva Boga Oca, Sina i Sv. Duha, Djevice Marije Bogorodice, 12 apostola i svih svetih Otaca. Za takvoga želimo svaku strašnu kaznu, ja, premda sam i sam grešnik, Stefan Uroš car, moja majka Jelena carica i moj duhovni otac patrijarh Sava i njegovi duhovni sinovi. Ono što je, dakle, od naše strane određeno i potvrđeno neka svi smatraju valjanim i potvrde tu odluku, kako ja car po drugi put određujem i potvrđujem, i ovjeravam po običaju mojim legitimnim zlatnim pečatom. (oko 1351)

[78] Farlati, VI, 335.

Cum in conſpectum noſtrum venerint Baſcia Baroncellus Rivovichius vir nobilis Imperii noſtri, itemque Tryphon filius Michaelis Bucchiæ, ob eorum egregiam erga nos fidem, & præclara in Rempublicam noſtram merita, illis dono dedimus, & tradidimus Inſulam Melitam cum plena poteſtate ejuſdem alienandæ vel dotis, vel donationis nomine, itemque Eccleſiis, quibuſcumque voluerint, attribuendæ, & in omnem ſuum uſum commodumque pro ſuo arbitratu redigendæ. Nemini vero ſeu Dynaſtæ, ſive Imperatori liceat hanc Inſulam illis adimere; & ſiquis id conetur, in eum Dei Patris, Filii, & Spiritus Sancti, Virginis Mariæ Deiparæ, duodecim Apoſtolorum, omniumque Sanctorum Patrum exſecratio incumbat; cui ego quoque, licet peccator, Stephanus Uroſcius Imperator, & mater mea Helena Imperatrix, & ſpiritualis Pater meus Sava Patriarcha, ejuſque ſpirituales filii pœnas, diraſque omnes imprecamur. Quod igitur a nobis ſancitum & confirmatum eſt, id omnes ita ratum habeant & confirment, quemadmodum ego Imperator iterum ſancio & confirmo, meoque legitimo ſigno aureo rite obſigno.

(Papa Inokentije kralju Raške)

[79]Inokentije, rob robova Božjih, Stefanu, slavnom kralju Raške, milost u sadašnjosti, koja će dovesti do slave u budućnosti.

Preko voljenih sinova, pomenutih muževa Božidara, generalnog sudije, Nestigija Kefalije Geren., i Damjana iz Kotora, građanina kotorskog, apokrisijara i prokuratora tvog veličanstva, nedavno određenih kod nas i kod Apostolske stolice, i od samih apokrisijara predata nam kraljevska pisma, potvrđena tvojim zlatnim pečatom, izvještavaš naš Apostolat, što je poznato, da su se neki crkveni i manastirski prelati tvoga kraljevstva, vjernici iste crkve, koji su živjeli u crkvama i manastirima, u kojima su kanonski bili potvrđeni, preko nekih sinova gadosti okrenuli protiv pravednosti, i da druge vjernike S. R. E. (Svete Rimske Crkve) katoličke i apostolske, koji prebivaju u istom kraljevstvu, vrijeđaju i zlostavljaju, a neke od samih vjernika, prema običaju mrsko prihvaćenih sakramenata, protiv njihove volje prisiljavaju na ponovno krštenje i konfirmaciju, teško vrijeđajući Boga i napadajući hrišćansku vjeru, ti, kao istinski ravnatelj i poštovalac same vjere, čineći i vodeći to nerado, pošto moraš, sasvim preko volje, i želeći zbog poštovanja svog Stvoritelja, koji je tvorac iste vjere i zbog zasluživanja tvog spasenja, nastojanjem tvoje brige da se istinski stane na put tolikim nedjelima, naredio si, pod prijetnjom oštre kazne tvoga gnjeva, da se ti prelati, lišeni istih crkava i manastira, u kojima su bili, kako je napomenuto, vrate sa učinkom, svakako u šest nasilno oduzetih manastira, u kojima tada sa svojim opatima, radi izbjegavanja skandala i očiglednih opasnosti, nije im bio moguć povratak, a kada je došlo odgovarajuće vrijeme, pobrinuo si se da se oni vrate u njih; svakako javno i otvoreno si objavio, pod prijetnjom teških kazni, da nijedna crkvena ili svjetovna ličnost ne smije Latine ili druge vjernike iste crkve, koji su po istinskom i katoličkom obredu kršteni i konfirmirani, ponovo da krštava ili konfirmira, niti da prema istim vjernicima vrši nepravdu ili nasilje, ili da se usudi da ih na bilo koji način zlostavlja; da svi episkopi, opati, i drugi crkveni i manastirski prelati, prezviteri, svjetovni klerici i redovni vjernici same crkve, bilo gdje i na bilo koji način zadržani u pomenutom kraljevstvu, da se ponovo postave... (nečitka riječ) i svojim crkvama, manastirima i bilo kakvim svojim crkvenim beneficijama slobodno i bez smetnje da se vrate, kako bi u njima slavili božanske službe, a kao što se na druge, tako se i na njih odnosi, da služe istima, a i drugim Hristovim vjernicima, prema ispravnom običaju pomenute Crkve i spasonosnom poštovanju crkvenih sakramenata, da se dozvoli svima koji borave u navedenom kraljevstvu da vjeru, koju sama Crkva ima, uči, propovijeda, slobodno prihvataju, i prema njihovoj volji slobodno da je poučavaju i javno propovijedaju; da, pošto ti kao pravi vjernik povlađuješ istinitim argumentima same katoličke vjere, one, koji prema drugom običaju i obliku crkve, prinuđeni ili silom ili strahom, kao što je prethodno rečeno, prihvataju sakramenta pomenutog krštenja i konfirmacije, ili, možda, sa ovakvom zastranjujućom greškom zbog koristi od sakramenata, ili zbog druge različite koristi i druge štetne gadosti ponovo djeluju, presudiš njima samima da budu lišeni dobročinstva oproštenja, radi optužbe zbog ovakvog bezumlja, i zahtijevaš i pobožnim zalaganjem nastojiš da se oni ponovo priključe jedinstvu iste Crkve samo odanom vjerom; i najposlije, pouzdano prihvatajući samu Crkvu, gospodaricu i učiteljicu svih hrišćana, istinskog spasitelja samog Hrista i nasljednika, vođu apostola B. Petra, iskreno prihvatajući i ponizno priznajući božanske instance, zamolio si nas da ti preko pisma uručimo dar apostolskog blagoslova i da, svakako, odredimo za samo kraljevstvo neke valjane muževe koji poštuju Boga i koji se sasvim razumiju u njegovo učenje, koji su od strane vrlopoštovanog našeg brata Bartolomeja, Trogirskog episkopa, upravo u tim krajevima kao glasnici Apostolske stolice, uz Božju pomoć bili priključeni izvršavanju započe-

[79] Farlati, VII, 72-74.

Innocentius Servus servorum Dei Stephano Hujus ad Ste-
Regi Ratciæ illustri, gratiam in præsenti, phanum lite-
quæ perducat ad gloriam in futuro. ras,

Per dilectos filios nobiles viros Bossidarium judicem generalem, & Nestegium Cephaliam Geren., ac Damianum de Catara civem Cataren. Apocrisarios & Procuratores Magnitudinis tuæ ad nos & Sedem Apostolicam diebus non longe præteritis destinatos, & præsentatas nobis per Apocrisarios ipsos litteras regias aurea tua bulla munitas, nostro Apostolatui intimasti, quod audito, quod quidam ecclesiarum & monasteriorum Prælati regni tui, fideles ejusdem ecclesiæ, erant ecclesiis & monasteriis, in quibus canonice instituti fuerant, per quosdam abominationis filios contra justitiam destituti, & quod alii quidam eisdem, ac aliis fidelibus S. R. E. catholicæ & apostolicæ in eodem regno morantibus injurias, & contumelias irrogarunt, & quosdam ex fidelibus

tih djela prosekucije, i držimo da su vrijedni da dovedu do najboljeg ishoda. A isti taj Trogirski episkop, od čijih si izvještaja tražio da ti se pruži vjera preko istog apostolskog pisma, izložio nam je da si ti hrišćanskom narodu iz djelova Istoka, zbog teških muka i progonstava, na koje ih prekomjerni bijes Turaka neprestano prisiljava, otvarajući srce kraljevske pobožnosti ka samilosti, prekoravajući one koji dižu pogrde na hrišćansko ime, nastojeći da se ukloni sa granica nevjernički narod, podstičući revnost tvoga duha i moć kraljevskog veličanstva, poželio si od iste tvoje majke Crkve da te odredi za zapovjednika protiv samih Turaka, da te sama Crkva potkrijepi duhovnom pomoći i uputi savjetom u vrlini Najuzvišenijeg, koji rado pomaže pobožnim djelima, da dominičko stado, svakako sam narod, moćno izvučeš iz čeljusti tih Turaka i oslobodiš od ropstva pokorenu hrišćansku slobodu. Sa svim ovim što smo spoznali, uznijelo se naše srce u Bogu, obradovao se duh i sama duša uskliknula u likovanju od velike radosti, a ista Crkva, majka tvoja, onome, koji gdje god želi udahnjuje život i drži srca kraljeva u ruci svoje moći, i koji je tebi stvorio tvoju dušu, ulio osjećanje, ponizno odajući mu smjerne zahvalnosti i pružajući mu dužne zavjete pohvalnosti, molila je njega samog i neprestano ga moli, da te u ovoj iskrenoj usrdnosti, u tom žaru duha, u ovoj čistoći vjerom u ovoj neoskvrnjenoj pobožnosti čuva, da ti dane života učini dugovječnim i poslije Božjih ratova, u kojima si čvrstinu tvoje moći hrabro i odlučno pružio, radosno uvede u svoj savršeni mir i prepusti tebi da kraljuješ i upravljaš potčinjenim ti narodima, da poslije ovakvog pohvalnog vojevanja u tuđini zajedno sa njima zaslužiš da se sa čistim dušama uzvisite do svetih blaženstava. Zatim, sine najmiliji, poslije povratka odanosti tvojih aposkrisijara, koju vodimo do najsrećnijeg ishoda tolikog dobra, ta uporna želja nas je uznemirila i time nam se nametnula težnja ka velikoj brižljivosti, pošto u stvarima kojima žarko težiš, kao što vjerujemo da si mnogobrojnim iskustvom naučio, baš sama brzina često donosi sporost. Napokon, tražeći i birajući muževe sa potpunom umješnošću, koje možemo prikladno da uputimo za korisno unapređenje službe, između ostalih, koji su prema našem istraživanju odgovarajući ovakvoj službi, mnogostruko razmišljanje odlučilo se za istog Trogirskog episkopa. Naime, on sam, pošto je tebi porodično poznat, kao što su ista pisma potvrdila, prihvaćen i drag zbog svojih zasluga, mogao bi vrlo uspješno da izvrši službu, i da se njemu, jer je poznat po tolikom dobru, uz Božju pomoć, povjeri nastojanje da, sopstvenim rukovođenjem i brigom, to sprovede do kraja, pošto će vrlo marljivo raditi, jer po običaju svaki tvorac stremi dovršenju svoga djela i brižno nastoji da ga očuva. Njemu, takođe, priključujemo za sudionika našeg vrlopoštovanog brata Petra, Paktenskog episkopa, magistra u svetoj Pagini, muža isključivo religioznog, u životu i običajima, opštenju, dostojnog hvale, i zajedno obojicu kod tebe, u samo tvoje kraljevstvo, uz pouzdanje onoga, koji pruža slogu u svojim uzvišenostima i koji je spojio zid na obje strane, lično upućujemo, da u istom kraljevstvu, preko istog Trogirskog episkopa, iz prosutog sjemena dominičke riječi, zasijani posjev natapaju vodom spasonosnog učenja, da sijeku trnje ponovo izraslih grešaka, iskorjenjuju šipražje ponovo niklih raskola i uništavaju kukolj sijača neprilika; i tako iz njegovog očišćenog posjeva sa marljivim obrađivačima, uz Božju pripomoć, blagovremenom žetvom skupiće se mnogo rukoveti, svakako veliki broj vjernika, a sama vjera, koja je posrednik između Boga i ljudi preko čvrste stijene Petra, odnosno same Rimske, Katoličke i Apostolske crkve, čiji je Hristos glava, osnivač i upravitelj, tako čvrsto utvrdio i sa istom crkvom samu tako neraskidivo povezao, da izgleda kao da je mnoštvo njih, koji su od tijela same Crkve, dovodili do izobilja, pošto je pobijedio đavola, ili odbacio zaraznu bolest jeresi, ili odvojio razdor pogubne šizme, ipak održavajući neporočnu čistoću vjere kod iste Crkve, kao zrno pšenice u polju, koje je preko... (nečitka riječ) očišćeno, i svjetlost blistajućeg sazvježđa, koje odvojeno od zamračivanja oblaka sjajnije svijetli, svjetlije blista, svugdje šireći svoje mladice i pričvršćujući svoje korijenje čistije sja, i zbog plodova, sa kojima ista majka Crkva, kao ponovo rođeno dijete, svom Stvaratelju ispjeva pjesmu sa neizmjernim obiljem radosti i veselosti. Zato tvoju Svjetlost opominjemo, molimo

bus ipsis ad reiterandum Baptismatis & Confirmationis per eos rite susceptа irreiterabilia sacramenta invites coegerant non sine gravi offensa Dei, & lætione fidei Christianæ, tu velut sincerus ipsius fidei zelator & cultor id moleste ferens, ac gerens, prout debueras, admodum displicenter, & cupiens pro reverentia Redemptoris tui, qui ejusdem auctor est fidei, & pro salutis tuæ merito, tantis malis provisionis tuæ studio salubriter obviare, sub indignationis tuæ pœna distincte præceperas, Prælatos destitutos easdem ad ecclesias & monasteria ipsa, quibus fuerunt, sicut præmittitur, destituti, restitui cum effectu, sex monasteriis expressis dumtaxat exceptis, quibus de propriis Abbatibus ad evitanda scandala & pericula imminentia tunc restitutio fieri non poterat, & ad quæ postmodum temporis opportunitate captata illos restitui procurasti; quodque publice ac patenter, & sub formidabilibus pœnis edixeras, quod nulla ecclesiastica sæcularisque persona Latinos vel alios fideles ejusdem Ecclesiæ secundum verum & catholicum ritum ejus baptizatos & confirmatos rebaptizare seu reconfirmare, aut eisdem fidelibus injuriam seu violentiam irrogare, sive ipsos persequi vel molestare præsumeret quoquo modo; & quod omnes Episcopi, Abbates, & alii ecclesiarum & monasteriorum Prælati, presbyteri, & clerici sæculares & regulares fideles ipsius Ecclesiæ, ubicumque & quomodocumque in regno dicti prædicto, restituerentur debite fruirent, & ad ecclesias, monasteria, & ecclesiastica beneficia tua quæsibet liberè, ac sine impedimento redirent, divina in eis celebrarentur officia, & prout alias ad eos pertineret, ministrarent eisdem, ac aliis Christi fidelibus juxta Ecclesiæ præfatæ consuetudinem rectam, & observantiam salutarem ecclesiastica Sacramenta; & quod licitum esset omnibus in dicto regno morantibus fidem, quam ipsa Ecclesia tenet, docet, ac prædicat, tenere liberè, ac prout eis competeret, illam docere voce libera, & publice prædicare; & quod, ut sinceriorem te probares verioribus argumentis ipsius catholicæ fidei amatorem, eos, qui secundum hujusmodi ritum & formam Ecclesiæ prædictæ Baptismatis, & Confirmationis susceperant sacramenta, & vel vi metuve coacti, sicut prædicitur, vel forsan errore devii hujusmodi sacramenta juxta usum, immo abusum verius, & abominationem aliam damnabiliter iterarant, arbitrio eorum libertatique relinquens ipsis ab hujusmodi reatu beneficium absolutionis impendi, eosque reaggregari unitati ejusdem Ecclesiæ devota mente petieras, ac pio studio procuraras; ac tandem Ecclesiam ipsam dominam & magistram Christianorum omnium, ac Romanum Pontificem universalem Christianorum ipsorum patrem, & verum ipsius Christi Vicarium, ac B. Petri Apostolorum Principis successorem firmiter asserens, simpliciter confitens, & humiliter recognoscens devota instantia supplicasti, ut tibi Apostolicæ benedictionis munus per Apostolicas litteras mittere, & nihilominus destinare ad regnum ipsum

aliquos viros probos, timentes Deum, & in lege ipsius plenius eruditos, qui venerabilis Fratris nostri Bartholomæi Episcopi Tragutiens. dudum in partibus illis Apostolicæ Sedis Nuntii feliciter, favente Deo, inchoatis operibus prosecutionis adjicerent studium, per quod ad optatum perducerentur exitum, dignaremur. Idemque Tragurien. Episcopus, cujus relatibus adhiberi fidem per easdem litteras petiisti, nobis exposuit, quod tu populo Christiano partium Orientis super afflictionibus & persecutionibus duris, quibus eos Turcarum furor immanis indesinenter angariat, viscera pietatis regiæ ad compassionem aperiens, & ad opprobria exprobrantium nomini Christiano tollenda, & auferendam perfidam gentem credentium de finibus attendens, animi tui zelum & excitans potentiam regiæ majestatis desiderabas ab eadem Ecclesia matre tua contra Turcas ipsos Capitaneus ordinari, ut ipsius Ecclesiæ spirituali adjutus auxilio, & directus consilio in virtute Altissimi, qui piis favet libenter operibus, gregem Domini, ipsum videlicet populum, de luporum eorumdem scilicet Turcarum faucibus potenter erueres, & subactam jugo miserabilis servitutis Christianam absolveres libertatem Quibus omnibus intellectis, exultavit cor nostrum in Domino, lætatus est spiritus, & mens ipsa in jubilum gaudii potioris erupit; ac eadem Ecclesia mater tua ei, qui ubi vult spirat, & corda regum in manu suæ continet potestatis, quique hunc tibi formavit animum. & infudit affectum, supplici ter agens humiles gratias, & laudationum debita vota persolvens, ipsum oravit, & orat assidue, ut te in hac zeli rectitudine, in hoc fervore spiritus, in hac puritate fidei, in hac devotionis sinceritate conservet, diesque tuos & longævos faciat, & post bella Domini, ad quæ robur tuæ potentiæ animose ac strenue obtulisti, feliciter consummata in sua pace disponat, sicque tibi te, ac subditas tibi nationes regere, & gubernare concedat, quod post hujusmodi labilis peregrinationis excursum una cum eis ad sancta sanctorum puris introire mentibus merearis. Porro, fili carissime, post dictorum Apocrisariorum tuorum reditum affectionis, quam ad tanti boni felicem exitum nimiam gerimus, nos continua sollicitavit instantia, & eo nobis studium diligentiæ potioris indixit attentius, quo in rebus avide concupitis, sicuti frequenter experientia didicisse te credimus, ipsa quoque celeritas sæpe tarditas reputatur. Tandem cogitantes & perquirentes cum omni solertia viros, quos tanti ministerii promotioni utili utiliter deputare possemus, inter cæteros, quos indagationi nostræ idoneos ad hujusmodi ministerium consideratio multiplex obtulit, idem Episcopus Traguriens. occurrit. Etenim ipse, cum sit tibi familiariter notus, & sicut eædem litteræ testabantur, pro meritis suis acceptus & carus, poterit efficacior esse promotor negotii, & pro eo, quod tanto bono bonum, Deo favente, dedit initium, ut illud ad finem, ipso dirigente ac promovente, perducat, instantius laborabit; cum ex more

i podstičemo u Bogu da nju brižljivo prihvatiš, savjetujući ti da zbog praštanja tvojih grešaka, iste episkope, zbog poštovanja našeg i Apostolske stolice, primiš milostivo i proslijediš sa naklonošću, i da se naslađuješ njihovim korisnim savjetima u božanskom učenju, a znajući da su djela našeg Boga savršena i da će onaj koji nije započeo uz jevanđeosku istinu, ali se nje pridržavao, ostati spašen, tvoja djela započinjaćeš u vrlinama samog Stvaratelja i ostajući postojano u dobrom djelu, za srećno zavjetno izvršavanje same započete službe, tako, kao marljivi izvršitelj, mudro nastojeći da u tome, uz Božji pristanak, a uz tvoju marljivu zajedničku službu, udovoljiš našim i željama i iščekivanjima svih Hristovih vjernika; a sami Bog, djelitelj sveopštih dobara, čija je sopstvena ista služba i kome se nikada ne služi bez uzvraćanja, povećaće međe tvoga kraljevstva, proširiti granice, ojačati tron i potvrditi žezlo, i, napokon, tebe i potčinjeni ti narod učiniće sanasljednicima nebeskog kraljevstva, a mi, ne samo u ovoj zapovjedničkoj službi, već i u bilo kojim drugim koje su časne i dozvoljene, moći ćemo sa Bogom, tvoje želje, uz apostolske milosti, da proslijedimo. Datum u Avinjonu IX. Kalende januara u godini II. - odnosno 1354.

opifex quilibet consummationem sui officiatur ad operis, & ad conservationem ejus sollicitus inducatur. Cui etiam venerabilem fratrem nostrum Petrum Episcopum Pacten. Magistrum in sacra Pagina, virum utique religiosum, vita & moribus, conversatione laudabilem, & plenum timore Domini dedimus socium, ac simul ambos ad te, ipsumque regnum tuum sub fiducia ejus, qui concordiam in sublimibus suis parat, quique parietem utrumque connexuit, præsentialiter destinamus, ut ex sparso in eodem regno per Episcopum Tragurien. eumdem semine verbi Dominici vitalem segetem pullulantem doctrinæ salutaris aqua irrigent, succidant renascentium spinas errorum, evellant schismatum succrescentium tribulos, & seminatorum eradicent zizaniam scandalorum; sicque ex ejus segete diligentibus purgata cultoribus, dante illi Domino incrementum, manipulorum multitudo, fidelium scilicet numerus copiosus, messis in tempore colligatur; & fides ipsa, quam mediator Dei & hominum Christus supra firmam Petri petram, id est ipsam Romanam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, cujus ipse Christus caput, fundator & rector est, sic firmiter stabilivit, sicque illam eidem Ecclesiæ inseparabiliter copulavit, quod licet multos ab ipsius Ecclesiæ corpore, fallente Diabolo, vel contagiosus hæresis morbus abjecerit, vel scissura damnati schismatis separarit, ipsius tamen fidei immaculata sinceritas apud eamdem Ecclesiam permanens, velut tritici granum in area, quod per palee purgatur abscessum, & lux fulgentis syderis, quæ irradiat per excussionem offuscantium nebularum splendidius, clarior elucescit, palmites suos ubique dilatans, figensque radices emicet purior, & fructus, quibus eadem mater Ecclesia quasi renascentis prolis numerositate fœcunda auctori suo jucunditatis & lætitiæ cantum replicet, in ubertate perducat. Quapropter Serenitatem tuam monemus, requirimus, & hortamur in Domino illam attente rogantes, tibique in remissionem tuorum peccaminum suadentes, quatenus eosdem Episcopos pro nostra & Apostolicæ Sedis reverentia benigne recipias, & favorabiliter prosequaris, ipsorumque salutaribus monitis & doctrinæ devotius acquiescas; ac intuens, quod Dei nostri perfecta sunt opera, & quod juxta Evangelicam veritatem non qui incœperit, sed qui perseveraverit, salvus erit, ipsius Redemptoris tui actiones imiteris pro viribus, ac in bono constanter opere perseverans ad ipsius feliciter inchoati negotii votivam consummationem sic, velut diligens operator, solerter intendas, quod in eo, præstante Domino, & tuo cooperante ministerio studioso, nostris & communium fidelium Christi votis & expectationibus satisfiat; ipseque retributor omnium bonorum Deus, cujus est idem negotium proprium, & cui nunquam sine remuneratione servitur, ejusdem regni tui terminos ampliet, dilatet fines, thronum corroboret, & sceptra confirmet, ac tandem te subjectosque tibi populos cælestis regni faciat cohæredes, nosque non solum in hujusmodi Capitaneatus officio, sed in quibuscumque aliis honestis & licitis vota tua, quantum cum Deo poterimus, Apostolicis favoribus prosequemur. Dat. Aven. IX. Kal. Januar. anno II. id est 1354.

(Papa Klemens VI patrijarhu Srbije Joanikiju)

Jonanichi-u, patrijarhu Srbije, milost u sadašnjosti, koja će dovesti do slave u budućnosti.[80]

Posrednik između Boga i ljudi Isus Hristos u Petru stijeni, svakako Rimsku, katoličku i apostolsku crkvu, majku svih Hristovih vjernika, koju je sam osnovao i upravljao i upravlja, i koja obuhvata sve druge crkve svijeta, božanskom dispozicijom, prvenstvo vjere, čiji je tvorac sam Hristos, koju je tako čvrsto utemeljio i neraskidivom vezom i nerazdjeljivim jedinstvom povezao svim, da mnogi etc. ovo, svakako, najdraži u Hristu sin naš Stefan, slavni kralj Raške, razumno razmatrajući i žaleći što su se mnogi od naroda koji su mu potčinjeni preko raskola ukorijenjenih šizmatika, nastojanjem sijača nereda, odvojili od iste crkve i od spasenja mnoštva naroda, koji je, pošto ne zna put istine, stupajući preko ponora propao u bezdan, i kao brod koji je bez kormilara potopljen u buri, želeći da ih zbrine, od nas je preko pisma i svojih glasnika smjerno zatražio da se udostojimo da u same te krajeve pošaljemo muževe koji poštuju Boga i dobro znaju njegovo uređenje, i koji će, pošto iskorijene tamo korov zabluda i iščupaju trnje svakakvih nereda, posijati sjeme života. A mi, ovakvu pobožnu želju pomenutog kralja i pohvalnu namjeru veoma ugodnu Bogu, blagonaklono je prosljeđujući i nadajući se u onoga, koji je istinska svjetlost Proviđenja, obasjavajući svakog čovjeka koji dolazi na ovaj svijet, i koji je poslao četvorougaoni kamen, fundament same Crkve, spajajući drugu vjeru, jer je iz duša bilo kojih grješnika svojom vrlinom izgonio tmine neznanja i svjetlošću svoje slave osvijetlio je oči njihovih razuma, da se vrate sa stranputice i upute spasenju i okrenuvši se sveopštoj Crkvi, majci svih Hristovih vjernika, počnu da žive u Hristu, jer sve što živi u svijetu osvjedočilo se u samoj Hristovoj smrti, odlučili smo da odredimo za kraljevstva Srbije, Raške i Albanije, zemlje podložne vlasti pomenutog kralja, vrlo poštovanu našu braću episkope Bartolomeja Trogirskog i Petra Paktenskog, glasnike Apostolske stolice, svakako muževe osobitog poštenja, velikog znanja, pouzdane vrline, i koji posjeduju revnost božanskog načela. Zato tvoju diskreciju opominjemo, tražimo i podstičemo u Bogu, da ga moliš za milost, da ga prikloniš sebi u praštanju tvojih grešaka, pošto razumno prosudiš, jer, kao što vjera, koja je svakako jedina i druge različite ne može biti, nerazdjeljivo traje kod iste crkve (kako je objavljeno) tako je onaj koji komunicira izvan same Crkve bez ikakve sumnje daleko od vjere, a onaj koji je ostao izvan vjere, ne može da dobije božansku milost, niti da prima adopciju sinova; a on posebno pazeći na tebe, koji u dominičkom stadu, svakako u mnoštvu, vršiš službu pastora, premda nedopušteno, pošto nisi kroz vrata, odnosno preko same Crkve upao u tor ovaca, već sa druge strane, bez sumnje nastoji da ti što prije shvatiš put istine i da ga takvog čuvaš, a stupajući po njemu čistim i ispravnim koracima, sa životom, običajima i učenjem da nastojiš isto stado da dođe do spasenja i da ga tako dovedeš do paše vječnog života, a pomenute episkope kao Božje sluge, zbog božanske uzvišenosti, i zbog naše kao i Apostolske stolice, smjerno primiš, milostivo, časno da postupaš s njima i sa pohvalom da ih proslijediš, a njihovim korisnim opomenama i učenju odano da se prikloniš, i sa njima u prosekuciji tako korisne i u Bogu prihvaćene službe učestvuješ sa odgovarajućim savjetima i pomoćima. Zato, sama služba uz pomoć Boga, čija je lična svojina, sa tvojim učešćem u marljivom ispunjavanju, posvećena da se sprovede do kraja, a mnoštvo da oplodi istu Crkvu ponovo rođenim naraštajima, a ti od daritelja svih dobara, kome se uvijek služi bez naplaćivanja, već zbog darovane nagrade, da zaslužiš da stekneš slavu vječnog života. Dat. u Avinjonu IX. Trinaestog januara godine II. (1354)

[80] Farlati, VII, 74-75.

Joannichi Patriarchæ Serviæ, gratiam in præsenti, quæ perducat ad gloriam in futuro.

ad Patriarcham Sarbliæ.

Mediator Dei & hominum Christus Jesus in Petri petra, Romana videlicet, & Catholica, & Apostolica Ecclesia omnium fidelium Christi matre, quam solus ipse fundavit, & rexit, ac regit, & quæ super cunctas alias orbis Ecclesias obtinet, divina dispositione, primatum fidei, cujus ipse Christus auctor est, sic solide fundatam creavit, sicque illam insolubili vinculo, & inseparabili unione copulavit eidem, quod licet multos &c. ut finem versus superioris epistolæ usque *elucescit. Hæc sane carissimus in Christo filius noster Stephanus Rex Rasciæ illustris prudenter considerans, & dolens multos ex nationibus sibi subditis ab eadem Ecclesia per scissuram inveterati schismatis, procurante seminatore scandali, patre doli, fuisse divisos, ac saluti multitudinis, quæ ignara itineris veritatis, per abrupta gradiens in præcipitium ruit, & quasi navis in mediis fluctibus sine remigio margitur, desiderans providere, apud nos per litteras, & Nuntios suos suppliciter institit, ut ad partes ipsas viros aliquos timentes Deum, & in lege ejus plenius eruditos transmittere dignaremur, qui errorum inde tribulis extirpatis, & evulsis spinis quorumlibet scandalorum in eis sererent semen vitæ. Nos autem præfati regis hujusmodi pium desiderium, & laudabile propositum opportunius in Domino favoribus prosequentes, & sperantes in illo, qui est verum lumen de lumine, omnem hominem venientem in hunc mundum illuminans, quique lapis est angularis missus, ipsius Ecclesiæ fundamentum, parietem utrumque connectens, quod de cordibus errantium quorumcumque ignorantiæ tenebras, virtutis suæ potentia, effugabit, & illuminabit claritatis suæ luce oculos mentium eorumdem, ut gressus eorum ab invio retrahant, & dirigant in salutem, ac ad eamdem Ecclesiam universalem, omnium fidelium Christi matrem conversi incipiant Christo vivere, qui viventes mundo, ipsi Christo mortui comprobantur, venerabiles fratres nostros Bartholomæum Tragurien. & Petrum Pactien. Episcopos, Apostolicæ Sedis Nuntios, viros utique probitatis expertæ, profundæ scientiæ, probatæ virtutis, ac zelum divinæ legis habentes, ad Serviæ, Rasciæ, & Albaniæ regna, & terras præfati Regis subjectas dominio providimus destinandos. Ideoque discretionem tuam monemus, requirimus, & hortamur in Domino, illum attentius deprecantes, tibique in remissionem tuorum peccaminum injungentes, quatenus prudenter considerans, quod, sicut fides, quæ nonnisi una est, & in nullo potest esse sui dissimilis, apud eamdem Ecclesiam inseparabiliter (sicut præmittitur) permanet, sic qui extra ipsius Ecclesiæ communicationem fueris, est procul dubio extra fidem, & qui extra fidem manserit, divinæ gratiæ particeps esse non poterit, nec adoptionem recipiet filiorum; ac intuens, quod specialiter tibi, qui in grege Domini, ipsa videlicet multitudine, pastoris geris officium, quamquam illicite, cum non per ostium, idest per ipsam Ecclesiam, in ovile ovium, sed aliunde intraveris, incumbit ex debito, ut prius viam veritatis intelligas, & custodias intellectam, & sic per illam incedens puris ac rectis gressibus, eidem gregi, vitæ, moribus, & doctrina ducatum præbeas ad salutem, sicque illum ad æternæ vitæ pascua introducas, dictos Episcopos tamquam Dei Ministros, pro divinæ Majestatis, ac nostra & Apostolicæ Sedis reverentia benigne recipias, honorifice tractes, ac favorabiliter prosequaris, & eorum salutaribus monitis, & doctrinæ devotius acquiescas, ipsisque in prosecutione tam salutaris, & Deo accepti negotii assistas consiliis, & auxiliis opportunis. Itaque negotium ipsum, præstante Deo, cujus est proprie proprium, & tuo cooperante ministerio studioso, votivum perducatur ad exitum, & eamdem Ecclesiam renascentis prolis multitudo lætificet, teque a retributore bonorum omnium, cui nunquam sine remuneratione servitur, mercedis præmium, æternæ vitæ gloriam percipere merearis. Datum Avenione* IX. *Idus Januar. anno* II.

(Godine 1355. za vrijeme kralja Stefana)[81]

No, samu stvar treba izložiti riječima Filipa Macerija, i potvrditi njegovim svjedočenjem, koji je opisao život episkopa Petra Paktenskog, čiji je vršnjak bio i najprivrženijji prijatelj, a od ovog legata opširno je zapisana u gl. 3, kod Bolanda Tom. II. za dan dvadeset i devetog januara, iz čega je jasno da je sam Petar lično posjetio kralja, dok će Bartolomej Trogirski, episkop i jedan od Pontifičkih legata, dobiti kao dar druge krajeve, ali čitavu službu koju treba vršiti ostavio je Petru, pošto je Inokentije naredio da ako ne obojica, onda jedan od njih krene u Srbiju. Zato, kaže Macerije: "Prošavši kroz mnoge napore i opasnosti, uz Božju pomoć, sluga Božji - svakako Petar - došao je u Rašku i poslije nekoliko dana pristupio je lično kralju Raške. Ovaj kralj baš među svim ljudima svijeta u svom vremenu bio je tijelom najkrupniji i izgledom zastrašujuć. Ali, običaj tog kraljevstva i veličanstvenosti je kraljevski, jer bilo ko da dođe lično kralju prije pozdrava cjeliva mu nogu, a čini i druge neobične izobline izraze pokornosti. O njima gospodar, brat Petar, apostolski glasnik, primio je od mnogih mnogobrojne opomene, govoreći mu, da će, ako odstupi od toga biti izložen smrtnoj opasnosti. Uistinu, kada je apostolski glasnik stao lično pred kralja, bez poklona i drugih izraza pokornosti, da ne bi izgledalo kako je umanjio dostojanstvo Crkve, jer papski glasnik, u svako vrijeme, bez straha, sa vjerom u Boga, kako je dolikovalo, autentično i graciozno pozdravio je kralja. Kralj, pak, okružen vojnicima i plemićima, primio je oholo papskog glasnika, a za sebe zadržao mnoge uzvišene i pohvalne riječi. No, u danu određenom za predočavanje legata, kako je došao brat Petar, on je jasno i bistrim govorom izložio kralju svoje apostolsko legatstvo. Ali, papski glasnik je u odgovorima jasno spoznao oholost, lukavstva i obmane samog kralja. Tada su tamo, svi iz porodice gospodara brata Petra računali da je on sam ali i svi oni mrtvi, znajući za okrutnost i zlobu samog kralja.

Tokom nekoliko dana što su protekli on se mnogo brinuo za čast Rimske crkve, iako je bio podmuklo ometan; sam brat, gospodar Petar, uvijek i svakodnevno lično je činio da se slavi božanska služba ili na poljanama, ili u gradovima i logorima. Naposljetku kralj, zakleti tiranin, koji je pokazivao neuobičajenu mržnju prema Rimskoj crkvi, proglasio je pod prijetnjom osljepljenja da nijedan hrišćanin Rimske crkve ne smije da prisustvuje misi samog gospodara, brata Petra, papskog glasnika. Bilo ih je tamo mnoštvo, sve tevtonskih plemića i plaćenika samog kralja. Čuvši to mnoge vjernike Rimske crkve obuzeo je strah i užas. Uistinu, sam vjernik, neustrašiv glasnik, pobožno i hrabro bodreći srce, i dobro znajući za opasnost u kojoj su i on sam i vjernici Crkve, odbacujući svaki strah od smrti, više voleći da umre zarad uveličavanja katoličke vjere, njima je mirna izgleda kazao da će o hrišćanskom danu, u uobičajeno vrijeme, lično sam služiti misu uz Božji blagoslov, tako se suprotstavljajući Kraljevom ediktu; a ko od naših vjernika želi da prisustvuje neka to čini dobrovoljno, a ko ne želi, takođe neka bude zadovoljan. Tako, određenog jutra, u utvrđeni čas, gospodar brat Petar pobožno iščekujući smrt na istinskom mjestu pripremao se da slavi uobičajenu misu. I evo, vjernici crkve, kao da na mjesto mučeništva sa radošću jure, ne obazirući se jedan na drugoga, sasvim omalovažavajući kraljevu zabranu, svi su došli na misu samog legata i nju su najpobožnije slušali. Takođe su misi prisustvovale tri stotine Tevtonaca, priključivši se drugim hrišćanskim narodnostima.

Zaista, misa je potpuno završena u velikoj pobožnosti, a pošto je kralj saznao to, ispunjen bijesom zbog prekršene kraljevske zabrane, pozvao je sve Tevtonce. Onima koji su došli, kralj sa gnjevnim licem, ispunjen zavišću, rekao je: Zar seeniste bojali da prekršite moju zabranu? Zar niste znali da sam ja naredio da se svima iskopaju oči, ako budete slušali misu našeg neprijatelja? A neki vojnik od Tevtonaca i odvažni kapetan svih drugih, čije je ime zaboravljeno, podstaknut

[81] Farlati, VII, 76-77.

Sed præstat rem ipsam verbis Philippi Mazzerii exponere, ejusque testimonio confirmare, qui Petri Episcopi Pactensis, cui coævus fuit, & familiaritate conjunctissimus, vitam descripsit, & hujus legationis narrationem fuse persecutus est cap. 3., apud Bollandum Tom. II. Januarii ad diem vicesimum nonum; unde etiam liquet, Petrum ipsum per se regem adiisse, dum Bartholomæus Traguriensis Episcopus, & alter e Pontificiis Legatis, alias sui muneris partes obibat, vel totum negotium Petro peragendum reliquit, cum Innocentius sin minus utrumque, alterutrum jusserit in Serbliam proficisci. *Multis*, inquit igitur Mazzerius, *laboribus & periculis transactis, Deo adjuvante, famulus Dei*, Petrus scilicet, *in Raciam applicuit, & diebus aliquibus elapsis, ad præsentiam Regis Raciæ pervenit. Qui quidem Rex inter omnes homines mundi suo tempore major erat corpore, & terribilis facie. Consuetudo autem illius regni & magnificentiæ regalis est, quod quicumque ad præsentiam Regis venit, ante salutationem pedem ipsius osculatur, & alias reverentias non modicum superfluas facit. De quibus Dominus Frater Petrus Nuntius Apostolicus multoties ante præmonitus fuerat a pluribus, sibi dicendo, quod si in hoc deficeret, periculo mortis subiturus esset. Stante vero Apostolico Nuntio in præsentia Regis sine inclinatione aut aliqua reverentia, ne videlicet honores Ecclesiæ derogaret, quia Nuntius Papalis, omni tempore, postposito timore, a Deo confisus, authentice & gratiose Regem, prout decebat, salutabat. Rex autem militia & Baronibus circumdatus super-*

te

Svetim Duhom i od samog Petra nadahnut, u ime svih drugih odgovorio je kralju: Dobri gospodaru, istina je da smo čuli vašu zabranu, ali više se bojimo Boga nego vas. I kako takvog Petra da ostavimo samog bez nas da propovijeda? Dobro znaš da smo mi svi katolici i vjernici Rimske crkve i ako zbog toga želiš da iskopaš naše oči, ne samo oči, već smo mi svi spremni da umremo zbog odbrane katoličke vjere. A kralj slušajući takve riječi, bi toliko umiren, i stao je da se osmjehuje i divi tolikoj istrajnosti samog apostolskog glasnika i Tevtonaca. Od tog časa gospodar brat Petar primio je od samog kralja za određeno vrijeme toliku počast i poštovanje, da to ne mogu opisati. U međuvremenu, iako je kralj bio nepokoran, ostajući u nevjerstvu, gospodar brat Petar mnoge mitropolitske crkve, a i druge iz tog kraljevstva, koje su prije toga bile šizmatičke, vratio je jedinstvu Rimske crkve. I uprkos mnogim i beskrajnim opasnostima i zasjedama brižljivo postavljenim od kralja, sa velikom teškoćom, uz Božju pomoć, sam papski glasnik, gospodar brat Petar, umakao je zdrav od kralja Raške i vratio se u Kuriju.

be Nuntium Papalem recepit, & multa verba magnifica & jactabunda secum habuit. Die autem constituto exponendi legationem, adveniente Fratre Petro, clare, & strenue in quodam sermone, legationem suam Apostolicam Regi exposuit. Sed in responsionibus superbiam, cautelas, & mendacia ipsius Regis Nuntius Papalis clare cognovit. Illo tunc omnes de familia Domini Fratris Petri reputabant ipsum Nuntium Apostolicum & ipsos mortuos, videntes crudelitatem & malitiam ipsius Regis.

Transactis aliquibus diebus, & multis tractatibus in honorem Ecclesiæ Romanæ concordatis, & iterum malitiose ruptis; ipse Frater Dominus Petrus semper & quotidie officium divinum coram se authentice celebrari faciebat, sive in campis, sive in civitatibus & castris. Tandem Rege tyranno indurato, malitiam non modicam contra Ecclesiam Romanam ostendit, fecit præconizari, quod nullus Christianus Ecclesiæ Romanæ sub privatione oculorum Missæ ipsius Domini Fratris Petri Nuntii Papalis interesset. Erant multi ibi Nobiles Teutonici & stipendiarii ipsius Regis. Quo audito timor & tremor omnes fideles Ecclesiæ Romanæ apprehendit. Ipse vero fidelis Nuntius intrepidus pie & strenue cor confortans, & periculum, in quo ipse & fideles Ecclesiæ erant, bene cognoscens, omni timore mortis postposito, imo pro augmentatione fidei Catholicæ mortem desiderans, eis cum vultu sereno dixit, quod in exactina die, hora consueta, Missam solemnem personaliter gratia Dei celebraret, edicto Regis non obstante; & qui nostrorum fidelium interesse vellet, bene sibi placeret, & qui non, etiam contentus esset. Mane autem facto Dominus Frater Petrus hora consueta mortem pie expectans, loco authentico se præparavit ad Missam solemnem celebrandum. Et ecce fideles Ecclesiæ quasi ad martyrium cum gaudio currentes, alio alium non expectante, edictum Regis parvipendendo, omnes ad Missam ipsius Legati venerunt, & ipsam devotissime audierunt. Fuerunt autem ad Missam trecenti Teutonici, aliis Christianorum nationibus exceptis.

Missa vero cum magna devotione completa, & Rege audiente, furore repletus, edicto Regali facto pro omnibus Teutonicis mandavit. Advenientibus autem eis, Rex facie turbata, zelo repletus eis dixit: Cur non timuistis edictum meum frangere? Nesciebatis quod ego præconizari feceram omnes oculos vestros eruere, si Missam inimici nostri audiretis? Teutonicorum vero quidam miles & strenuus omnium aliorum Capitaneus, cujus nomen oblivioni dedi, a Spiritu sancto inspiratus, & a Patre meo animatus, pro omnibus aliis Regi respondit: Domine bene verum est, quod edictum vestrum audivimus, sed magis timemus Deum quam vos. Et quomodo talem Patrem solum celebrantem sine nobis dimisissemus? Bene scitis, quod nos omnes Catholici & fideles Ecclesiæ Romanæ sumus, & ex quo oculos nostros velletis eruere, non solum oculos, sed nos omnes mori pro fide Catholica defendenda parati sumus. Audiens autem Rex talia verba adeo mitigatus, incepit videre & admirari de tanta constantia ipsius Nuntii Apostolici & Teutonicorum. Ex illa hora tantum honorem & reverentiam Dominus Frater Petrus recepit ab ipso Rege aliquibus temporibus, quod scribere non valerem. Tempore intervallo Rege obstinato, & in perfidia remanente, Dominus Frater Petrus multas Ecclesias Metropolitanas & alias illius regni ad unitatem Ecclesiæ Romanæ reformavit, quæ prius schismaticæ erant. Et multis & infinitis periculis & insidiis a Rege cautelose ordinatis, cum difficultate, Deo adjuvante, a Regno Raciæ ipse Nuntius Papalis Dominus Frater Petrus recessit sanus, & in Curiam reversus est. Hactenus Mazzerius.

(Balšići prihvataju katoličku vjeru)

CCCLXII

Priznavanje katoličke vjere i poricanje šizme moćnih gospodara Stratimira, Đorđa i Balše, braće župana i gospodara provincije Zete u kraljevstvu Raške, koji kažu da su kraljevskog roda. Iz originala.[82]

Presvetom i ocu i gospodu Hristu, gospodaru Urbanu, presvete i sveopšte crkve najvišem pontifiku, braća Stratimir, Đorđe i Balša, župani Zete, klanjamo se i ljubimo ruke blaženima. Od vaše Svetosti, preko poštovanog Petra, smjernog episkopa Svača, primili smo pisma, kao što je trebalo, pravednim vašim pečatom spolja zapečaćena, očitavanjem pravovjerne vjere, sa izrazima savezništva i zajedništva.

Urban episkop sluga Božjih slugu. Plemenitim muževima braći Stratimiru, Đorđu i Balši, županima Zete, hvala u sadašnjosti i slava u budućnosti. Naš duh hvali gospoda koji se, kako smo, po kazivanju našeg poštovanog brata Petra, episkopa Svača, saznali za vašu visost da imate namjeru da dođete kod nas, milostivo udostojio vama dati na znanje da vašim i vama pokornim dušama, otcijepljenim i u tmini grjehova i sjeni vječne smrti, u kojima ste do sada prebivali, namjeravamo da mudro savjetujemo i da vas upoznamo sa svjetlošću istine, i da vas privedemo poslušnosti i ljubavi prema presvetoj Rimskoj crkvi, majci i učiteljici svih vjernika; s poštovanjem i iskrena srca da pridete i tu zauvijek ostanete, a od mene, koji sam nezaslužni Hristov namjesnik, treba da budete poučeni da idete putem Božjih rukopoloženika. Dakle, od ovih hvale vrijednih Božjih prvaka, koji kod vas u svojoj milosti dolaze, ako postoji čista namjera u vašem umu i ne nadolaze sumnje, željenu zahvalnost činimo i vas najtoplije preporučujemo ako nastojite da se odano pokoravate nalozima pomenute crkve; postaćete njeni duhovni sinovi i bićete u njenoj naklonosti. A, pak, da bi dobili pomirenje i zadobili dobrohotnost i naklonost Apostolske stolice, od crkava i crkvenih osoba i drugih katoličkih pripadnika pomenute Rimske crkve, naročito kotorske župe, za koje već dugo, od vas ili od tebe, Đorđe, saznajemo da im se priređuju neprijatne neugodnosti, pobrinite se da to potpuno prestane i da se kod ovih i drugih vaša najpoštenija namjera pokaže; a o tome i o drugom što se o vama radi po pitanju vašeg oproštaja, smatramo da vas je rečeni episkop obavijestio, te njemu, osim ovoga što vama od naše strane nosi, slobodno ukažite nesumnjivo povjerenje. Predato pred Montemflaskonom Balneoregenske dijeceze osme kalende juna (8. juna), šeste godine naše Pontifikata.

Slijedi iskaz priznavanja. Vjerujem u Sveto Trojstvo Oca, Sina i Svetoga Duha, jednog Boga svemogućeg itd. kao gore str. 128 do uvijek slava.

Ja, Stratimir, župan Zete, gore rečenu istinu vjere u potpunosti, kako je rečena i vjerno izložena, priznajem za pravu, svetu i pravovjernu vjeru. Nju prihvatam i ispovijedam i srcem i dušom, i to istu onu kao što je istinito drži i vjerno poučava i propovijeda presveta Rimska crkva. Ja namjeravam njoj da revnosno služim i u tome uvijek istrajem, da od nje nikada, na bilo koji način ne odustanem, da se udaljim ili s njom raziđem, i primat iste presvete Rimske crkve, kao što je sadržano u gornjem redu, pokornost koju istoj crkvi svojom voljom izričem i priznajem, prihvatam i sam od sebe podržavam. Da ću ja sve što je potrebno u vezi vjerske istine i u vezi primata te Rimske crkve i istih priznavanja, prihvatanja, podržavanja i usluživanja, i održavanja istrajnosti (poštovati) zakletvom, svečano obećavam i potvrđujem. Tako mi Bog pomogao i anđeli Božji. A ako nešto suprotno ovome pomislim, povjerujem ili htjednem, samim tim sebe pri-

[82] Theiner, 261-3.

CCCLXII.

Professio fidei catholicae et abiuratio schismatis potentum virorum dominorum Stracimiri, Georgii et Balsae fratrum Zupanorum et dominorum provinciae Zentae in regno Rasciae, qui dicunt esse de genere regio. Ex originali.

Sanctissimo in Christo Patri et domino, domino URBANO Sacrosancte ac Universalis ecclesie Summo Pontifici, STRACIMIRUS ET GEORGIUS AC BALSA fratres Zupani Zente, se ipsos ad pedum oscula beatorum. A sanctitate vestra per Venerabilem Petrum Epum Suacinensem reverencia, qua debuimus, recepimus litteras, vera vestra bulla bullatas foras, professionis fidei orthodaxe, tenoris et continencie infrascripte.

Urbanus Episcopus servus servorum dei. Nobilibus viris Stracimiro et Georgio ac Balse fratribus Zupanis Zente, graciam in presenti, per quam obtineant gloriam in futurum. Spiritus noster exultavit in domino, qui, sicut ex relatione Venerabilis fratris nostri Petri Episcopi Suacinensis, latoris presentium, per vos super hoc ad nostram presenciam destinati percepimus, misericorditer dignatus est vobis tribuere intellectum, ut relictis scismatibus et errorum tenebris et umbra mortis eterne, in quibus hucusque mansistis, incipiatis animabus vestris et subditorum vestrorum prudenter consulere et lumen agnoscere veritatis, intendentes ad obedienciam et devotionem sacrosancte Romane ecclesie, matris et magistre cunctorum fidelium, reverenter et cordibus sinceris accedere, in eisque perpetuo remanere, ac a nobis, qui licet immeriti sumus Christi Vicarius, instrui qualiter debeatis in via mandatorum dñi ambulare. De hiis igitur laudandis principiis deo, qui vos sua gracia prevenit, et si pura intentio in vestris mentibus vigeat, sequatur indubie, devotas gracias agimus, et vos plurimum commendamus, intendentes vos, si mandatis dicte ecclesie devote parebitis, in filios spirituales recipere et tenere, ac prosequi favoribus oportunis. Ut autem mereamini ad graciam reconciliationis admitti, ac optinere apostolice sedis benivolenciam et favores, a molestiis ecclesiarum et personarum ecclesiasticarum, aliorumque catholicorum obedientium dicte Romane ecclesie, presertim civitatis Catharensis, quam iamdiu a vobis seu te, Georgi, hostiliter molestari percepimus, curetis penitus abstinere, ut in hiis et aliis vestram intentionem fore purissimam ostendatis: super quibus et aliis per vos agendis in dicte vestre relaxationis negocio prefatum Episcopum duximus informandum, cui super hiis, que vobis ex parte nostra retulerit, velitis fidem indubiam adhibere. Datum apud Montemflasconem Balneoregensis diocesis octavo Kalendas Iunii, Pontificatus nostri Anno Sexto.

znajem šizmatikom i anatemisanim i neka potpadnem pod kaznu svetih kanona. A ovo, pak, od mene pisano priznavanje, prihvatanje, iskazivanje, podržavanje, obećanje i zakletva, koje sam svojom voljom učinio, rekao sam i dopustio potpisavši, i stavio sam zajednički pečat nas trojice braće, jer svoj nemam.

Ja, Stratimir, Župan Zete, svaku šizmu poričem sasvim, i gore napisanu istinu vjere u potpunosti, kao što je rečena i vjerno izložena, pravu, svetu, katoličku i pravovjernu vjeru priznajem, nju prihvatam i ispovijedam srcem i dušom, i istu, kao što nju istinito shvata, vjerno poučava i uspostavlja presveta Rimska crkva. Ja ću joj časno služiti, niti ću od nje ikada na bilo koji način, odstupiti, udaljiti se ili s njom razići, obećavam.

Primat iste presvete Rimske crkve, kako je u prethodnom redu sadržano, pokornost istoj crkvi svojom voljom izričem i priznajem, i to kao na prvoj strani...

Ja, Stratimir, Župan sve Zete, kao na početku...

Slično priznavanje, zakletvu i odricanje činimo i mi, Đorđe i Balša, braća pomenutog Stratimira, u prisustvu poštovanih episkopa Petra od Svača i Jovana od Drivasta, i pobožnog brata Petra iz reda Propovjednika i plemenitog Pervozija građanina Ulcinja, koje su pomenuti Stratimir i njegova braća pozvali za svjedoke. Priznanja, zakletve i poricanja koja su pomenuta braća namjeravala da učine, i da bi se to učvrstilo, prethodno su pomenutog Jovana, milošću Boga i Apostolske stolice, episkopa drivastskog, pozvali su da potpiše i to su sve potvrdili svojim zajedničkim pečatom. Izvršeno i napisano pred principatom Skadra, i njihovim domom, ljeta gosp. 1369. dana 29. mjeseca januara, za Pontifikata presvetog u Hristu Ocu i Gospodu našem, gospodina Urbana, božanskim Proviđenjem Petog pape, godine sedme. Pošto su njihova djela viđena i upitani rečeni episkopi Svača i Drivasta, pridodali su već postojećim od njih zatražene svešteničke pečate.

Sequitur forma professionis. Credimus sanctam Trinitatem, patrem, et filium, et spiritum sanctum unum deum omnipotententem etc. ut supra pag. 128. usque semper salva.

Ego Stracimirus Zupanus Zente suprascriptam fidei veritatem, prout plene lecta est et fideliter exposita, veram, sanctam et orthodoxam fidem esse cognosco, eam accepto et corde ac ore profiteor, ipsamque, prout eam veraciter tenet et fideliter docet et predicat sacrosancta Romana ecclesia, me inviolabiliter servaturum et in ea omni tempore perseveraturum, nec ab ea ullo unquam tempore recessurum quoquomodo, deviaturum vel discrepaturum promitto. Primatum quoque ipsius sacrosancte Romane ecclesie, prout in premissa serie continetur, ad ipsius ecclesie obedienciam spontaneus veniens fateor et recognosco, accepto ac sponte suscipio, et me omnia premissa tam circa fidei veritatem, quam circa eiusdem ecclesie Romane primatum et ipsorum recognitionem, acceptationem, susceptionem, observanciam ac perseveranciam servaturum prestito corporaliter iuramento promitto et confirmo. Sic me deus adiuvet, et hec sancta dei evangelia. Quod si contra hec aliquid sentire, confiteri, aut alias agere presumpsero, me scismaticum et anatematizatum eo ipso recognosco, ac severitati sacrorum Canonum subiacere. Huic autem scripto de mea recognitione, acceptatione, professione, susceptione, promissione ac iuramenti prestatione sponte mea facto, lecto et plecto sponte subscripsi, et sigillum commune nostrorum trium fratrum, cum proprium non habeam, apponi feci.

Ego Stracimirus Zupanus Zente omne scisma prorsus abiuro, et suprascriptam fidei veritatem, prout plene lecta est et fideliter exposita, veram, sanctam, catholicam et orthodoxam fidem esse cognosco, eam accepto et corde et ore profiteor, ipsamque, prout eam veraciter tenet, fideliter docet et predicat sacrosancta Romana ecclesia, me inviolabiliter servaturum, nec ab ea ullo unquam tempore recessurum vel quoquo modo deviaturum vel discrepaturum promitto. Primatum quoque ipsius sacrosancte Romane ecclesie, prout in premissa serie continetur, ad ipsius ecclesie obedienciam spontaneus veniens fateor, recognosco, accepto ac sponte suscipio, et omnia premissa tam circa fidei veritatem, quam circa eiusdem ecclesie primatum et ipsorum recognitionem, acceptationem, susceptionem, observanciam ac perseveranciam servaturum prestito in animam meam corporaliter iuramento promitto et confirmo. Sic me deus adiuvet, et hec sancta dei evangelia.

Similem professionem, iuramentum et abiurationem facimus nos Georgius et Balsa fratres predicti Stracimiri in presencia Venerabilium Episcoporum Petri Suacinensis et Iohannis Drivastensis, ac Religiosi fratris Petri ordinis Predicatorum, et Nobilis viri Peruosii civis Dulcinensis, a predictis Stracimiro et fratribus eius vocatorum ad testimonium premissarum professionis, iuramenti et abiurationis per sepe dictos fratres factarum, et ad maiorem roboris firmitatem propria manu predicti Iohannis dei et apostolice sedis gracia Epi Drivastensis fecerunt scribi, suique communis sigilli appensione muniri. Actum et scriptum apud Scutarum principale eorum domicilium anno domini Millesimo trecentesimo sexagesimo nono, die vicesimo nono mensis Ianuarii, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris et dñi nostri, domini Urbani divina providencia pape Quinti Anno Septimo. Post acta eis visum fuit, et rogaverunt predictos Episcopos Suacinensem et Drivastensem, et ad eorum rogamina sua pontificalia sigilla presentibus appendi fecerunt. (L. S.) (L. S.) (L. S.)

(Papska poslanica Đorđu Stratimiru Balšiću)

[83]Voljenom sinu, plemenitom Đorđu Stracimiru Balšiću, gospodaru i vladaru Zete[84] u kraljevstvu Raške, pozdrav.

Pošto, kako smo saznali, nevaljali sin Đorđe domičelo,[85] potomak nekog Karla Tobie, drži grad Drač uz prethodno dopuštenje, njemu i njegovom ocu, pomenutom Karlu, od strane Ludviga[86] potomka nevaljalstva, koji se drži kao vladar andegavenski, i kako ga pomenuti njegov otac već neko[87] vrijeme drži okupiranog u ime Ludviga, a poznato je da su se Ludvig i Đorđe držali i pomagali, i usudili se, i usuđuju se, da drže i pomažu izdajnika Roberta,[88] nekada presvitera kardinala bazilike 12 apostola, a sada antipapu, koji se usudio nepromišljenim se postupkom proglasiti za Klimenta VII, i to poslije i protiv procesa od strane našeg prethodnika blaženopočivšeg pape Urbana VI, koji su održani i svečano objavljeni protiv Roberta i njegovih pomagača, sljedbenika i pristalica, putem kojih je isti prethodnik naš osudio na kaznu pomenutog Roberta kao jeretika i šizmatika. Pošto mi želimo da se pomenuti grad, njegovi građani i stanovnici vrate pokornosti i odanosti prema nama i Rimskoj crkvi, od tvoje mudrosti i odvažnosti, držeći se posebne vjere u Gospodu, molimo tvoje plemstvo i usrdno bodrimo da svim putevima i načinima, kojima prema prilikama budeš mogao, uložiš trud i napor da se pomenuti grad, njegovi građani, stanovnici i naseljenici odvoje i potpuno oslobode od odanosti i potčinjenosti pomenutim Ludvigu i Đorđu, i bilo kojih drugih šizmatika i da se drže i slobodno okrenu ka odanosti i poslušnosti našoj Rimskoj crkvi. Time ćeš bez sumnje steći osim nagrade vječnog suda i ljudske hvale i veliku zahvalnost našu i Apostolske stolice. U Rimu, na aprilske ide (tj. 13. aprila), godine druge našeg pontifikata.

---

[83] Farlati, VII 369.

[84] Dvostruka Zeta, obije u Epiru, u dijecezi Skadra, bile su podložne carstvu Balšića, koji su se 1383. ili 1384. odrekli srbijanske šizme, kao što je rečeno u "*Episkopima Svača*". A kraljevstvo Srbije, koje se zvalo Raška, dopiralo je do samog Epira.

[85] U ovo doba su narodski zvali "domičelima" sinove kraljeva ili vladara, kao da su vladarčići ili mali vladari, dok su bili pod vlašću očeva. Tu titulu je Đorđe zadržao i nakon očeve smrti. U Epiru je postojala porodica Tobija, odnosno Topoija koja se odlikovala porijeklom i bogatstvom među dinastijama Epira i Barletije priča u žitiju Skenderbega da su oni sagradili grad Kroju, kao što raspravljamo u "*Episkopima Kroje*".

[86] Ludvig, naravno Andegavenski, koji je 1386. zaratio protiv Ladislava kralja Napulja i Sicilije i kome Bonifacije odriče porijeklo Andegavensko, kao i pravo na kraljevstvo.

[87] Ovdje slijedi da je Ludvig, od samog dolaska u Italiju, razmišljao o dinastiji Drača ili, svakako, oni koji su pomagali njegovu stranu, među prvima Tomas Sanseverin, koji bijaše prigrabio upravu nad gradom Napuljem za sebe i Ludvigovo ime.

[88] Robert je onaj od komesa Gebenenskih, presviter kardinal sa titulom 12. sv. apostola, koji je, opačinama galskih kardinala i Jovane napuljske kraljice protiv pape Urbana VI, izabran za papu pod imenom Klimenta VII god. 1378. Zbog toga je izbila u crkvi fatalna šizma u toku 27 godina.

Litteræ Bonifacii IX.

Dilecto filio, nobili viro Georgio Stratimiro de Balsa domino & principi Czentæ (1) *in regna Rasciæ, salutem.*

Cum, sicut accepimus, iniquitatis filius Georgius quondam Caroli Tobiæ natus domicellus (2) *Duracensis civitatem Duracensem prætextu concessionis de illa sibi seu dicto quondam Carolo ejus patri factæ per iniquitatis alumnum* (3) *Ludovicum, qui se gerit pro duce Andegavensi, detineat, prout eam dictus pater ejus nomine dicti Ludovici per nonnulla* (4) *tempora detinuit occupatam, dictique Ludovicus & Georgius notorie adhæserint & faverint & adhærere ac favere perditionis alumno Roberto* (5) *olim Basilicæ XII. Apostolorum Presbytero Cardinali nunc Antipapæ, qui se Clementem VII. ausu temerario nominare præsumit etiam post & contra processus per felicis recordationis Urbanum Papam VI. prædecessorem nostrum contra ipsum Robertum ac ejus fautores, sequaces & adhærentes eidem factos & solemniter publicatos, per quos idem prædecessor dictum Robertum velut hæreticum & schismaticum puniendum sententialiter condemnavit, præsumpserunt & præsumant; Nos cupientes, quod dicta civitas & ejus cives & incolæ ad obedientiam & devotionem nostram & Ecclesiæ Romanæ reducantur, de tua prudentia & strenuitate specialem in Domino fiduciam obtinentes, nobilitatem tuam rogamus & hortamur attente, quatenus omnibus viis & modis, quibus commode poteris, des opem & operam efficaces, ut prædicta civitas, & ejus cives, incolæ & habitatores ab obedientia & subjectione Ludovici & Georgii prædictorum, & quorumlibet aliorum schismaticorum resiliant & totaliter liberentur, & ad nostram & Ecclesiæ Romanæ prædictæ devotionem & obedientiam, prout tenentur, libere convertantur; tenens indubie, quod præter æternæ retributionis præmium & humanæ laudis præconium, quæ proinde mereberis, nostram & Apostolicæ Sedis gratiam peramplius consequeris. Dat. Romæ idibus Aprilis, Pontificatus nostri an. II.*

NOTÆ.

1 Duplex Zenta, utraque in Epiro & in diœcesi Scodrensi, Balsichiorum imperio parebat, qui an. 1383. aut 1384. Serblianum schisma ejurarunt, uti in Episcopis Svaciensibus dictum. Serbliæ vero, nomine Rasciæ appellatæ, regnum in ipsam Epirum protensum fuit.

2 Domicelli vulgo hac ætate dicebantur regum seu principum virorum filii, quasi domnicelli, seu parvi domini, dum parentum potestati erant subjecti; quem titulum Georgius, mortuo etiam patre, obtinebat. Tobia seu Topia in Epiro familia exstitit nobilitate & opibus illustris inter Dynastas Epirotas, & ab ea Crojam urbem exstructam narrat Barletius in vita Scanderbeghi, uti in Crojensibus Episcopis disseremus.

3 Ludovicus scilicet Andegavensis, qui an. 1386. arma jam moverat in Ladislavum Neapolis ac Siciliæ regem, cuique Bonifacius Andegavensem stirpem denegat & jura in regnum utrumque.

4 Hinc consequitur, Ludovicum ab ipso in Italiam adventu de Dyrrhachiensi Dynastia cogitasse, aut eos certe, qui ejus parti favebant, Thomam in primis Sanseverinum, qui urbis Neapolitanæ regimen illico Ludovici nomine sibi arripuerat.

5 Robertus is est e Comitibus Gebennensibus, Presbyter Cardinalis titulo SS. XII. Apostolorum, qui perversis Gallorum Cardinalium & Joannæ Neapolis reginæ molitionibus adversus Urbanum VI. Pontifex creatus est nomine Clementis VII. an. 1378. unde fatale in Ecclesia schisma erupit annorum XXVII.

(Papa Urban episkopu Travunije)

[89]Urban episkop sluga slugu Božjih. Prečasnom bratu episkopu Travunije (šalje) pozdrav i apostolski blagoslov. Rado nastojimo na onome što se odnosi na korist i blagodat crkve i crkvenih lica i to slijedimo s prikladnom naklonošću. Odavno je već našem prethodniku papi Gregoriju XI izložio od svoje strane prečasni naš brat Jovan, episkop Stona, da su voljeni sinovi, građani i stanovnici grada i dijeceze Stona, koji od davnine bijahu šizmatici i nevjernici, spoznavši istinsku katoličku vjeru, preobratili se na crkvenom jedinstvu. I da su pomenuti građani stanovnici i stanari protjerali iz grada i dijeceze nekog nepravednog sina koji je, po običaju Grka i šizmatika, već dugo zaposijedao episkopa i crkvu Stona. Istom episkopu Jovanu su nezasluženo odbili i odbijaju od desetka i drugih episkopskih prava, preko kojih onima, koji im duguju, odgovaraju. Tvrde da žele da se sa tim episkopom dogovore uz sud Apostolske stolice. Pomenuti prethodnik ti je dao u nalog svojim pismom da sazoveš voljene sinove parohijskih crkava grada i dijeceze i druge koji budu pozvani o svemu prethodnom, pojedinom i njihovim svim prilikama, a posebno što, i ukoliko građani, stanovnici i stanari žele da pruže za ovakav desetak i prava. Da li tom episkopu građani, stanovnici i stanari duguju neki desetak (naređeno je) apostolskim autoritetom da detaljno informišeš i štogod kroz takvu informaciju otkriješ, istog prethodnika se postaraš da izvijestiš svojim otvorenim pismom, pisanim rukom činovnika i ovjerenim tvojim pečatom, kao što se pobliže objašnjava u pomenutom pismu. A kad ti, pažljivo informisan, budeš otkrio snagom pomenutih pisama istog prethodnika, kao što je sadržavalo tvoje pismo istom prethodniku o pomenutim stvarima i svim okolnostima da su nekada grad i dijecezu dugo držali Grci i šizmatici, voljeni sinovi, opština grada Raguze, pomenuti grad i dijeceza Stona i njihove zemlje su ponovo vraćene običaju katoličke vjere. Građani, stanovnici i stanari tvrde da nikada nikako nijesu plaćali od tih dobara i stvari neki desetak, odricahu da plate desetak pomenutom episkopu. I da iz opštine grada Raguze, koji posjedovahu mnoga imanja i dobra u pomenutom gradu i dijecezi Stona, bijahu spremni da prime zasigurno, za određeno vrijeme, svake godine, procenat od zlatnih dukata od pomenutog episkopa, dobitak od ovakvog desetka. Zbog toga nam je ponizno upućena molba od strane tog episkopa da damo slobodu za pomenutu sumu da se dozvoli ovakva korist zasigurno. Mi, naklonjeni ovim molbama, nalažemo apostolskim pismom tvom bratstvu da, ako je tako, dozvoliš apostolskim autoritetom tom episkopu da se korist od ovog desetka dopusti zasigurno za 29 godina, računajući od današnjeg dana, za određenu sumu novca svake godine, istom episkopu, odnosno njegovim nasljednicima, episkopima Stona koji će biti ubuduće, da treba da se plati. Zauzdavamo one koji se suprotstavljaju našem autoritetu apelacijom, a one koji se ne protive odlukama apostolskim itd.

U Rimu kod Sv. Marije preko Tibra, 24. novembra prve godine našeg pontifikata, tj. 1378.

[89] Farlati, VI, 334.

Epistola Urbani VI. ad Episc. Tribunicnsem.

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei. Ven. Fratri Episcopo Tribunien. salutem & Apostolicam benedictionem. Ad ea, quæ utilitatem, & commodum Ecclesiarum & ecclesiasticarum personarum respiciunt, libenter intendimus, illaque prosequimur favoribus opportunis. Dudum siquidem pro parte Ven. Fratris nostri Joannis Episcopi Stagnensis expositum fuit Gregorio Papæ XI. prædecessori nostro, quod dilecti filii, cives, & habitatores Civitatis, & Diœc. Stagnensis qui a longinquis retro temporibus schismatici, & infideles fuerunt, veram & Catholicam fidem agnoscentes, ad Ecclesiæ unitatem erant conversi; quodque dicti Cives, incolæ & habitatores quemdam iniquitatis filium, qui secundum ritum Græcorum & Schismaticorum Episcopatum, & Ecclesiam Stagnensem jamdiu detinuerat occupatos, de Civitate, & Diœc. prædictis expulerant; eidem Joanni Episcopo indebite recusaverant, & recusant de decimis, & aliis juribus Episcopalibus, per eos sibi debitis respondere; asserentes se super illis cum eodem Episcopo, juxta arbitrium Apostolicæ Sedis componere velle; præfatus prædecessor tibi per suas dedit litteras in mandatis, ut vocatis dilectis filiis Parochialium Ecclesiarum dictarum Civitatis, ac Diœc. & aliis, qui forent evocandi, de præmissis omnibus & singulis, & eorum circumstantiis universis, & præsertim quid & quantum Cives, & incolæ, & habitatores prædicti, pro hujusmodi decimis, & juribus exhibere vellent; & an eidem Episcopo a Civibus, incolis, & habitatoribus aliquæ decimæ debentur, auctoritate Apostolica te diligenter informares, & quidquid per informationem hujusmodi reperires, eidem prædecessori per tuas patentes litteras, manu publica scriptas, tuoque sigillo munitas, referre curares, prout in dictis litteris plenius continetur. Cum autem postmodum, sicut tuæ litteræ eidem prædecessori transmissæ continebant, tu vigore dictarum litterarum ejusdem prædecessoris, de præmissis, & eorum circumstantiis universis diligenter informans repercris, quod cum olim Civitas & Diœc. prædictæ per Græcos, & Schismaticos diu detentæ fuissent; dilecti filii, Commune Civitatis Ragusinæ, prædictas Civitatem & Diœc. Stagnen. & earum terras ad ritum Catholicæ fidei reduci fecerunt, & quod Cives, & incolæ, & habitatores prædicti asserentes, quod numquam de ipsorum bonis, & rebus aliquas decimas persolverant, præfato Episcopo aliquas decimas solvere denegabant; & quod prædicti Commune Civitatis Ragusinæ, qui etiam multas possessiones & bona in dicta Civit. & Diœc. Stagnen. obtinebant, parati erant recipere ad firmam pro certo tempore, pro centum Ducatis auri annuatim, a prædicto Episcopo fructus hujusmodi decimarum. Quare pro parte dicti Episcopi nobis fuit humiliter supplicatum, ut concedendi ad firmam hujusmodi fructus pro dicta summa licentiam concedere dignaremur. Nos igitur hujusmodi supplicationibus inclinati, Fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatinus, si est ita, prælibato Episcopo auctoritate Apostolica concedas, ut fructus hujusmodi decimarum usque ad viginti novem annos a data præsentium computandos, prædictis Communi ad firmam concedere valeat pro certa summa pecuniæ annuatim eidem Episcopo, vel successoribus suis Episcopis Stagnensibus, qui erunt pro tempore, persolvenda; contradictores auctoritate nostra, appellatione postposita compescendo. Non obstantibus Constit. Apostolicis &c.

Datum Romæ apud S. Mariam trans Tiberim VIII. *Kal. Decemb. Pontif. nostri anno primo.* id est 1378.

(Kralj Ugarske, Poljske i Dalmacije Kotoranima)

[90]Ludvig, milošću Božjom kralj Ugarske, Poljske, Dalmacije, itd. Svojim vjernim sudijama, savjetu i opštini našeg grada Kotora šalje pozdrav i milost. Poslavši našoj visosti vaše glasnike i ambasadore Damjana i Marka, s vaše strane nam je ponizno upućena molba preko njih, da je naš grad Kotor, kako zbog nenadnih požara, tako i zbog velikog rata ponovo zataškanog sa Mlečanima, tada našim takmacima, koji je doveo do mira, pretrpio velike štete i pustošenja, tako da su se mnogi, štaviše premnogi, iz ovog našeg grada raštrkali po udaljenim stranim provincejama. Mole naše Visočanstvo u vaše ime da vašem kolegiju i istom gradu vašem Kotoru, u znak naše kraljevske potpore ratifikujemo i potvrdimo prerogative i povlastice naše milosti, kojima su se građani našeg grada Kotora obradovali, da im se od strane naše Visosti usrdno dozvoli da se možete zbog vjernosti kako brojem, tako i imenom, umnožiti i uvećati, a da od strane vaše zajednice proizađe uspjeh i čast našoj Visosti. I mi tako razmotrivši da našim vjernim podanicima u njihovim pripovijestima, dozvolimo prerogative milosti, kad njihove teškoće uklonimo, odmorimo u njihovom spokoju i pomognemo u miru, potvrđujući ratifikujemo pomenute molbe koje su od vaše strane upućene našoj Visosti, pošto smo usrdno uslišili, dopustili povlastice slobode, prerogativa i milosti, kojima ste se obradovali. Dok, uz Božju pomoć, i lično ne posjetimo pomenuti naš grad Kotor, odnosno gospođa Kraljica, u vezi Vaših sloboda nabolje se ne raspitamo i saznamo o vašem položaju, priličnije i sigurnije i zrelije možemo da razmislimo o prerogativima slobode koje treba darivati vašoj vjernosti. U Zagrebu, prve subote prije praznika Epifanije Gospodove. Ljeta Gospodnjeg 1382.

[90] Farlati, VI, 453.

Ludovicus Rex Privilegia Catharensibus confirmat

Ludovicus Dei gratia Rex Ungariæ, Poloniæ, Dalmatiæ &c. Fidelibus suis Judicibus, Consilio, & Communi civitatis nostræ Catharensis salutem, & gratiam. Missis ad nostræ celsitudinis conspectum Damiano, & Marco, nuntiis, & ambasciatoribus vestris, ex parte vestri nobis extitit humiliter supplicatum per eosdem, quod quia ipsa civitas nostra Catharensis, tum propter inopinabilis ignis incendia, tum etiam propter maximam guerram Venetorum tunc nostrorum æmulorum de novo sopitam, & ad pacis pulchritudinem deductam, derobationes, & desolationes non modicas perpessa extitisset, imo multi, & quamplures ex ipsa civitate nostra ad extraneas provincias & tenutas dispersi extitissent, supplicantes nostræ Majestati vice & nominibus vestris, ut vestræ Communitati, ac eidem civitati vestræ Catharensi in signum nostri Regii adminiculi libertatum prærogativas, & gratiarum privilegia, quibus hactenus cives ejusdem civitatis nostræ Catharensis gavisi fuissent, ratificari & confirmari dignaremur, ut, iis a nostra Majestate gratiose concessis, sicut numero, sic nominibus possetis fidelitate multiplicari, & augeri, profectus & honoris materia a vestra Communitate nostræ proveniret Majestati: Nos itaque considerantes quod dum nostris fidelibus subditis in eorum narrationibus gratiarum prærogativas concesserimus, & dum eorum onera removebimus, in ipsorum quiete quiescimus, & fovemus in pace, præmissis supplicationibus ex parte vestri nostræ porrectis Majestati gratiose exauditis, admissis, præmissarum libertatum, prærogativarum & gratiarum privilegia, quibus hactenus gavisi extitistis, confirmantes ratificamus, quousque sibi Deo propitio dictam civitatem nostram Catharensem personaliter visitabimus, vel Domina Regina consors nostra carissima ad illas partes feliciter accedendo visitabit, ut tunc nos, aut eadem Domina Regina super qualitatibus libertatum vestrarum in melius scisciari, & experti de vestro commodiori & tutiori statu, ac libertatum prærogativis vestræ fidelitati indulgeri debendis maturius deliberare possimus. Dat. Zagabriæ Sabbato proximo ante festum Epiphaniæ Domini Anno ejusdem Millesimo CCC. octuagesimo secundo.

Povelja Ragužanima Marije kraljice Ugarske, Dalmacije, Hrvatske

[91]Mi Marija milošću Božjom kraljica Ugarske, Dalmacije, Kroacije itd.

Obznanjujemo ovom odlukom svima na koje se ona odnosi da su naši vjerni upravitelj, sudije, Savjet i Zajednica grada našeg Raguze poslali našem Veličanstvu brižne glasnike i ambasadore, svoje sugrađane, Petra de Gondola i Stefana de Lukara, koji su nam ponizno nagovijestili da neki ljudi u našim kraljevstvima Dalmacije i Kroacije, koji vino i so nose i raznose u neki Kastrum de Novo, posredstvom gospodara kralja Raške i Bosne, između grada našeg Raguze i grada našeg koji se zove Kotor, na mjesto Drakavica, kao i na druga neuobičajena mjesta, protivno slobodi i starom običaju našeg grada Raguze, na sramotu i ukidanje prava koje ima naš grad. Mole nas da se pobrinemo da se to spriječi. Stoga mi želimo da se pomenuti naš grad Raguza neumanjeno očuva u okviru svojih starih sloboda i običaja, da prema tome građani naši nauče da služe odano slavnom vladaru i da donesu kraljevskom Visočanstvu korist i čast i plodonosnu dobit, po savjetu, saglasnosti i dobroj volji presvijetle i uzvišene vladarske gospodarice Elizabete, Ugarske, Poljske, Dalmacije itd. naše premile roditeljke, i prelata i barona našeg kraljevstva, smatrali smo da treba povjeriti, odredivši unaprijed, da po pravilu i potom niko od stanovnika naših kraljevstava pomenuto vino i so u Kastru Novu na mjestu Drakovica, kao što je već rečeno, sagrađeno i na drugim neuobičajenim mjestima, protiv stare slobode i običaja pomenutog grada našeg Raguze i na umanjenje prava tog našeg grada, da se ne usudi da nosi ili raznosi pod prijetnjom kazne lišavanja i oduzimanja vina i soli. Želimo da se ovo svuda objavi u pomenutim našim kraljevstvima Dalmacije i Kroacije i javno svuda proklamuje, kao što ćemo učiniti u odluci našeg privilegija, kada nam na uvid bude donijeto. U Budimu, sa našim velikim pečatom, prve subote poslije 15 dana praznika Pashe, godine Gospodnje 1383.

[91] Farlati, VI, 134.

Diploma Mariæ Reginæ Hungariæ pro Ragusinis

Nos Maria D. G. Regina Ung. Dal. Croatiæ &c.

Notum facimus tenore præsentium quibus expedit universis, quod fideles nostri Rector, Judices; Consilium & Commune Civitatis nostræ Ragusii missis ad nostram Majestatem providis viris, Petro de Gondola, & Stephano de Luccaro eorum concivibus nunciis, & Ambasciat. nobis humiliter significarunt, quod nonnulli forent hominès in dictis Regnis nostris Dalm. & Croat. qui vinum & salem ad quoddam Castrum de novo per D. Regem Rasciæ & Bosnæ inter prædictam Civitatem nostram Ragusii, & Civitatem nostram Cathari appellatam, in loco Dracavizza nominato constructum, & etiam ad alia loca inconsueta contra libertatem, & antiquam consuetudinem ipsius Civitatis nostræ Ragusii, & in opprobrium, & diminutionem jurium ejusdem Civitatis nostræ portarent, & deferrent, supplicant nobis, ipsis super hoc providere de remedio opportuno. Nos itaque volentes dictam Civitatem nostram Ragusii in suis libertatibus & consuetudinibus antiquis illibate conservare, ut exinde dicti Cives nostri discant sub Principe glorioso devoti famulari, atque ab ipsis utilitatis & honoris materia, lucrumque fructiferum Regiæ perveniant Majestati, de consilio, consensu, & beneplacita voluntate Serenis. & Excellentis. Principis D. Elisab. præmissa D. G. Ung. Pol. Dalm. &c. genetricis nostræ carissimæ, Prælatorumque, & Baronum R. nostri præmaturo sancientes duximus committendum, ut a modo, & deinceps nullus incolarum Regnorum nostrorum memoratorum vinum & salem ad prædictum Castrum Novum in loco Dracovizza, ut præfertur, constructum, & ad alia loca inconsucta contra antiquam libertatem, & consuetudinem dictæ Civitatis nostræ Ragusii., & diminutionem jurium ejusdem Civitatis nostræ portare præsumat, vel deferre sub pœna amissionis & privationis vinorum & salium prædictorum, & hoc voluimus qin foris, & locis publicari in dictis Regnis nostris Dal. & Croatiæ palam ubique facere proclamari, prout etiam in formam nostri Privilegii redigi faciemus, dum nobis eædem in specie fuerint reportatæ. Datum Budæ sub magno nostro sigillo sabbatho prox. post quindenas Festi Paschæ Domini Anno ejusdem 1383.

(Papa Urban Jovanu, episkopu Stona i Korčule)

[92]Episkop Urban sluga slugu Božjih, prečasnom bratu Jovanu, episkopu Stona i Korčule šalje pozdrav, i apostolski blagoslov. Bogata dobrostivost Apostolske stolice zavjetovana na molbe, osobito one, koje se odnose na tuđi spas, prima na milost slušanja... Zaista, molba koja nam je od tvoje strane, i strane voljenih sinova opštine Raguze nedavno upućena, da je već odavno grad Ston, koji se nalazi u najudaljenijem dijelu Bosne, prema moru, bio zaposjednut od strane šizmatika i patarena iz tih oblasti, koji nijesu, kako se kaže, ni u kakvom srodstvu sa Rimskom crkvom. Iz pomenute opštine su zauzeli kao feud, pod određeni godišnji cenz, grad Ston, njegovu teritoriju i distrikt, umjesto nekog koji je tada njime upravljao, vladara Sklavonije i bana Bosne. A potom su iz iste opštine, kao odani sinovi crkve, učinili da se osnuje i sagradi, radi preobraćanja šizmatika, nevjernika i patarena i vodeći računa o spasu stanovnika i naseljenika grada Stona, neko mjesto i nastamba braće iz reda Male Braće, vikarijata Bosne, po običaju pomenutog reda u tom gradu, sa neophodnim službama, po naređenju apostolskom. Pošto su braća iz tog vikarijata i reda počela da borave na tom mjestu, preveli su u kult naše vjere svojim korisnim opomenama, govorima i propovijedima, ove šizmatike nevjernike i patarene, koje održavaju u našoj vjeri, a druge šizmatike nevjernike i patarene iz oblasti Bosne nepopustljivo se trude da odvuku kako mogu od ove šizme. I da, ako bi stanovnici i naseljenici nerado podnosili neuobičajeni teret desetka prema kanonskim naredbama, zaista se sumnja, da ne bi oni i grad, zavedeni od strane neprijatelja ljudskog roda, vratili se u oblasti Bosne i u njihove pređašnje zablude, potpuno napustivši grad Ston. I pošto su u opštini Raguze uočili opasnost i težeći tome da rasterete svoju savjest u vezi tog desetka, nude da se sa tobom sastanu da bi se dogovorili u vezi desetka i od dobara svojih tebi i tvojim nasljednicima, episkopima Stona i Korčule, koji će ubuduće biti, za ovaj desetak, svake godine, prema dogovoru isplate određenu... A kad, kao što dodaje ista molba pomenute opštine za upravu pod gradom Stonom, u okviru pomenute vjere, kako u isplati pomenutog cenza, tako i u sklopu bedema i utvrda, kao i umješnom i budnom stražom istog grada, da ne bi taj grad pao u ruke i vlast ovih susjednih šizmatika, nevjernika i patarena, i u štetu od takve vjere, već da se radije uveća hrišćanski kult iz njegovog naprednog stanja i u ovim oblastima susjednim. Teški tereti troškova odmah treba da dođu od tvoje strane i opštine, a nama je ponizno upućena molba da se sa njima blagonaklono postupa u pomenutom i tebi da se apostolskom blagonaklonošću da sloboda da se usaglasiš sa njima. I mi naklonjeni ovim molbama (to činimo) (dajemo slobodu) tvom bratstvu da se usaglasi sa opštinom o ovom desetku za minulo vrijeme samo, tebi i tvojim prethodnicima, episkopima Stona i Korčule, kako se tebi, u skladu sa Bogom, bude činilo korisnim. Da po tome ne budu zavedene tvoje crkve u Stonu i na Korčuli, odlukama apostolskim i drugim protivnim koje ne ometaju u tome, dajemo ovom odlukom potpunu i slobodnu mogućnost. U Janui? 20. septembra, devete godine našeg pontifikata. (1386)

[92] Farlati, VI, 334-5.

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei. Ven. Fratri Joanni Episcopo Stagnensi & Corzulensi sal. & Apostolicam bened. Apostolicæ Sedis copiosa benignitas supplicum vota, illa præcipue, quæ aliorum salutem conspiciunt, ad exauditionis gratiam admittit . . . . . Sane petitio pro parte tua, & dilectorum filiorum Communis Civitatis Ragusinæ, nobis nuper exhibita continebat, quod cum olim Civitas Stagnensis, quæ in extremis partibus Bosnæ versus mare consistit, a schismaticis, & Patarenis illarum partium, Romanæ Ecclesiæ in nullo, ut dicitur, parentibus, occupata fuisset, dicti Commune, ipsam Civitatem Stagnensem, ejusque territorium, & districtum a quodam, tunc se gerente pro Imperatore Selavoniæ, & Bano Bosnæ, sub certo annuo censu occuparint in feudum; & deinde idem Commune, tamquam devoti filii Ecclesiæ, ad conversionem schismaticorum infidelium, & Patarenorum, incolarum & habitatorum ejusdem Civitatis Stagnen. salubriter intendentes, quemdam locum & habitationem Fratrum Ord. Minorum Vicariæ Bosnæ, secundum dicti Ordinis morem, in eadem Civitate, cum necessariis officinis, auctoritate Apostolica construi & ædificari fecerunt, & tandem Fratres

De prætextitis decimis non solutis paciscendi cum Ragusinis potestatem ab Urbano VI. Episcopus petit impetratque.

tres Vicariæ, & Ordinis prædictorum in iosa loca degentes, hujusmodi schismaticos infideles, & Patarenos ad cultum nostræ fidei salutaribus eorum monitis, & concionibus, & præaicationibus adduxerunt, eosque in ipsa fide nutriunt, & alios schismaticos infideles, & Patarenos hujusmodi de partibus Bosnæ, ab hujusmodi schismate pro posse retrahere satagunt incessanter; quodque si incolæ & habitatores prædicti decimarum onere graventur insolito juxta Canonicas Sanctiones, verisimiliter dubitatur, ne ipsi, & Civitas, humani generis inimici suggestione seducti, ad partes Bosnæ, & eorum errores pristinos remearent, Civitatem Stagnen. prædictam totaliter deserentes; & quod dicti Commune Ragus. periculum attendentes, & exonerare eorum conscientias de hujusmodi decimis affectantes tecum super hujusmodi decimis ad aliquam compositionem devenire proponunt, & de bonis suis tibi, & successoribus tuis Stagnen. & Curzulen. Episcopis, qui pro tempore fuerint, pro decimis ipsis quolibet anno, juxta compositionem solvere certam . . . . . Cum autem sicut eadem petitio subjungebat præfatorum Communis, pro gubernatione ejusdem Civitatis Stagnen. in fide prædicta, tam in solutione dicti census, quam etiam in murorum, & fortalitiorum ipsius constructione, ac solerti & vigili custodia Civitatis ejusdem, ne ipsa Civitas ad hujusmodi schismaticorum infidelium, & Patarenorum circumvicinorum manus & potestatem deveniat, in dictæ fidei detrimentum, sed potius Christianus cultus, ex ejus statu prospero, in ipsis circumvicinis partibus augeatur; gravia continuo subire oporteat onera expensarum, pro parte tua, & ipsorum Communis, nobis humiliter supplicatum fuit, ut cum eis benigne agere in præmissis, ac tibi faciendi cum eis compositionem hujusmodi licentiam concedere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos itaque hujusmodi supplicationibus inclinati, Fraternitati tuæ faciendi compositionem ipsam de hujusmodi decimis pro præterito tantum tempore, tibi & prædecessoribus tuis Stagnen. & Curzulen. Episcopis debitis cum eisdem Communi, prout tibi secundum Deum videbitur expedire; dum ex hoc ipsæ tuæ Stagnen. & Curzulen. Ecclesiæ non decipiantur; constitutionibus Apostolicis, & aliis contrariis non obstantibus quibuscumque, plenam & liberam concedimus tenore præsentium facultatem. Dat. Januæ XII. Kal. Octob. Pontificatus nostri anno nono, idest 1386.

(Povelja franciskanskom monaškom redu)

[93]U ime Gospoda, amen, 1394.

Zbog spora i iz razloga niže navedenih Mala Braća vikarijata Bosne koji borave u mjestu Ston čiste savjesti sve do danas 50 godina su služili Sveti Sakrament (svetu službu) tom narodu i imali povlasticu koju im je dala Apostolska stolica između nevjernika i šizmatika, premda preko prelata i drugih podnose mnoge nedaće i kao prvo...

Kad je ta zemlja, prije nego što je došla u vlast vladara Raguze, bila pod vlašću šizmatika i patarena gotovo 300 godina, niti tamo bijaše pomena o kultu katoličke vjere, štaviše tamo stanovahu Kalogijeri i raški sveštenici. Pošto su s Božjom uredbom pomenuti gospodari zauzeli ovo mjesto davali su kralju Raške, odnosno banu Bosne, određeni danak, svake godine 1000 perpera. Povrh toga hoteći da sačuvaju ovo mjesto i da ga zadrže protiv moći šizmatika i jeretika, sačinili su dvije veoma jake tvrđave i povukli veliki bedem sa kulama od jedne tvrđave do druge u dužini od 5000 stopa. U njih su uložili, u građevine i druge potrepštine, oko 120.000 dukata iz opštinske kase, po dogovoru da tamo budu i pomenuti Kalogijeri i sveštenici. Ipak kao što su tamo održavali katolici rimsku vjeru i stoga su smjestili pomenutu Braću i sagradili im mjesto, Braća su uz Božju pomoć preobratila taj narod i krstili ga i do danas preobraćaju one koji svakog dana dolaze iz zemalja šizmatika u ovu zemlju i to čine samo zbog Boga, bez ikakve koristi za sebe. Izgleda da se ne treba odreći brige za taj narod, kao što su im savjetovali učitelji, sve dok Apostolska stolica ne odluči drugačije o ovom narodu. A da se ovaj zaključak održi ovjeravaju ga povlastice date od Apostolske stolice o čemu su niže izvedeni zaključci (klauzule).

U prvoj velikoj povlastici gospodara Jovana pape stoji ova klauzula. Da se naša služba potpuno poštuje i časno izvršava. Ovom odlukom vam dopuštamo da u zemljama koje su sada pod upravom Apostolske stolice, izlažete Božju riječ i pri tom komunicirate slobodno sa onima koji su ekskomunikacijom obavezani u riječi, službi i hrani, kao i u drugim stvarima i njih kao i druge koje žele da se okrenu jedinstvu hrišćanske vjere da prihvatite, krstite i pridružite sinovima Svete crkve, i niže.

Daje vam se vlast da razrješavate (grijeha) ubice klerika i religioznih lica, koje se nalaze u tim oblastima, da iznova osnivate crkve i popravljate one koje su nekim slučajem neposvećene i ponovo ih utemeljite sa upraviteljima pogodnim da brinu o njima.

I opet u deklaraciji gospodara pape Gregorija XI u vezi XXXIII paragrafa, koji se tiču poslova vjere u vikarijatu Bosne, postoje dvije klauzule koje se podudaraju sa osmom, devetom i desetom.

[93] Farlati, VI, 336.

In Nomine Domini Amen. MCCCLXXXXIIII.

Propter puncta, & motiva infrascripta Fratres Minores Vicariæ Bosnæ commorantes in Puncta Stagni cum bona conscientia usque modo per annos quinquaginta ministraverunt Sacramenta Divina populo illi, & usi sunt privilegio eis concesso a Sede Apostolica inter infideles & schismaticos, licet per Prælatos, & alios multas patiantur contrarietates & primo

Cum illa terra antequam perveniret ad manus Dominorum de Ragusio, fuerit subjecta schismaticis, & Patarenis per annos forte trecentos, nec erat mentio ibi de cultu Catholicæ Fidei., immo Caloghieri, & Sacerdotes Rasciani ibi habitabant; postmodum vero Deo disponente cum prædicti Domini Punctam illam occupassent sub certo tributo, dando Regi Rasciæ vel Bano Bosnæ singulis annis mille perperas: & insuper volentes Punctam illam conservare, & tenere contra potentiam schismaticorum, & hæreticorum, fecerunt castra duo fortissima, & perduxerunt murum magnum cum turribus ab uno castro usque ad aliud per unum milliare; in quibus ædificiis, & aliis necessitatibus expenderunt circa centum viginti millia ducatorum de Camera Communi: & sub pacto tenendi ibi Caloghieros, & Sacerdotes prædictos; tamen sicut Catholici Fidem ibi Romanam plantaverunt, & propterea collocaverunt Fratres prædictos, & locum eis construxerunt, qui Fratres Dei gratia operante populum illum converterunt & baptizaverunt, & usque modo convertunt venientes quotidie de terris schismaticorum ad terram illam & hoc pure propter Deum, nullius lucri causa: videtur eis prædictam curam illius populi dimittere non debere juxta consilium Doctorum eis datum, donec per Apostolicam Sedem de populo illo aliud fuerit ordinatum. Ad hanc autem conclusionem tenendam roborantur privilegiis Apostolicis, de quibus infrascriptæ clausulæ sunt extractæ.

Et primo in privilegio magno Domini Joannis Papæ continetur hæc clausula. Ut autem ministerium nostrum honoretur plenius, & honorabilius impleatur; Præsentium vobis auctoritate concedimus in terris, quæ adhuc Magisterio Sedis Apostolicæ non intendunt, proponere Verbum Dei, & constitutis ibidem, non obstante si aliqui sunt excommunicatione ligati, in verbis, officio, & cibo, ac in aliis secure communicare, & ipsos, seu etiam alios converti ad unitatem Christianæ Fidei cupientes, recipere, baptizare & aggregare filiis Sanctæ Ecclesiæ positis & infra.

Et ad hæc sit vobis absolvendi potestas occisores clericorum, & religiosarum personarum in prædictis partibus constitutarum, fundandi de novo Ecclesias, & reconciliandi illas, quæ sunt casu aliquo profanatæ, & de novo fundatis de Rectoribus idoneis providendi.

Et iterum in declaratione facta per Dominum Gregorium Papam XI. super XXXIII. *dubia tangentia opera fidei in dicta Vicaria Bosnæ, habentur duæ clausulæ istæ responsivæ ad tria dubia 8. & 9. & 10.*

Dekret o prefektu Mazarahiju[94]

MCCCCXVII. Dana 15. jula. U milosti Hristovoj, svima neka bude poznato; pošto je Stefan, gospodar Raške dolazeći u ove krajeve najviše boravio u Zeti, postavio je Mazarahija, muža koji mu je bio potčinjen za prefekta nad gradovima njegove oblasti, a i čitave Zete, da zakone novog gospodara i uredbe mjesta pravilno sprovodi. Uistinu, Mazarahije je u gorenavedenom danu skupio sabor sa plemenitim barskim muževima u crkvi Sv. Georgija, kako bi grad Bar prihvatio novi oblik zakona i pod vlašću Stefana bio pravedno i mirno po zakonu rukovođen. I pošto su on a i svi drugi ostali spoznali da im u Baru zakon ne treba, složno su odbacili da se po tom zakonu donose presude, već da vlada pravednost.

[94] Farlati, VII, 85.

MCCCCXVII. die 15. Julii. In Christi gratia, omnibus notum esto; cum Stephanus Rasciæ Dominus in hæc loca adveniens Zenta potitus esset, Masarachium virum sibi subjectum præfecit urbibus suæ ditionis, totique Zentæ, quas juxta novi Domini leges, & locorum instituta recte gubernaret. Masarachius vero die superius inscripto conventum egit cum nobilibus viris Antibarensibus in Ecclesia S. Georgii, ut civitas Antibarensis novam legum formam acciperet, & sub Stephani imperio æquo ac pacifico jure regeretur. Cumque is, cæterique omnes jus integrum Antibarense spectassent, uno consensu decreverunt, ut eodem jure judicia fiant, & æquitas regnet ec.

Dodatak

Dva vaseljenska sabora koja su odredila sudbinu južnoslovenskih država u epohi Vizantije
- Sinod Velike šizme (1054)
- Sinod protiv Bogumila (1143)

Pseudo sinod u Konstantinopolju pod Mihailom Kerularijem na kome je na poslanike Apostolske stolice bačena anatema[95]

Edikt o bacanju anateme na Svetoj trpezi od strane rimskih poslanika, protiv presvetog Patrijarha gospodina Mihaila, mjeseca juna, sedmog Indikta.

Pod upraviteljstvom Mihaila presvetog Gospodara našega i Ekumenskog patrijarha, sa desne strane Katehumene, i zajedno s njim su vijećali bogougodni Teofan Mitropolit Kizika i sinkel Niketa iz Halkedona i sinkel, Lavrentije iz Dirahija (Drača) i sinkel Antimos iz Sida, Nikolaos iz Pisinuntije, Leont iz Mire, Leont iz Trapezunta, Jovan iz Smirne, Evsevije iz Adrijanopolisa, Konstantin iz Mitilene, Nikolaos iz Home, Ipatije iz Idrinta, a bili su prisutni i arhiepiskopi Leon iz Karavizije, Gregorije iz Mesembrije i Arhonti Patrijarhovi.

No, kako se čini, zlom duhu nije bilo dovoljno zala. Zbog toga nikad nije prestao da dovodi u napast pobožne ljude i uvijek iznalazi nešto novo protiv istine. Zbog toga, nebrojenim prevarama, prije nego će Bog u ljudskom obliku sići na zemlju, mamio je ljudski rod. Osim toga, bezbrojnim varkama i vragolijama (nastoji) da privuče i potčini one koji mu povjeruju i nikada potpuno ne odustaje, niti se ikada povlači. Ali kada ovo ne uspije, budući da je jaka vjera kod onih koji su pobožni, nikada se kasnije nova klica bezbožnosti neće naći kod svih onih koje je, protiv ispravnog razmišljanja, težio da zavede onaj opaki, jer, iako se suprotnom nadao, njegova lukavstva uvijek budu otkrivena. Sada neki ljudi, bezbožni i koje treba prezreti, i ko god je pobožan njih ne imenuje, ljudi iz tmine, jer porijeklo vode iz Hesperije, u ovaj Božji grad su došli, gdje starih i čuvenih izvora ogledalo pravovjerja izbija, i bistre rijeke pobožnosti prelivaju njegove granice, tako i duše ljudi pod suncem natapaju Božjim mislima, kao munja ili zemljotres, ili kao jaki grad... ili da kažem još tačnije, nasrnuvši na ispravno razmišljanje različitim dogmama pokušavaju preokrenuti, tako da zapis u Tajnoj trpezi velike Božje crkve odbace, i nas, zaista pravovjernu Božju crkvu i sve koji nijesmo iskvareni njegovim[96] bezbožnim mišljenjem, pa smo stoga i pravovjerni, zato što smo pobožni i po pravovjernoj vjeri se nastojimo upravljati, nas anatemišu i optužuju za mnogo šta, osim toga što su varvari, isto tako se briju, i ljudski lik, kakav je prirodan, izmijeniti[97] ne podnosimo. Niti to što one koji su ujedinjeni brakom ovi ne primaju u društvo, a da nijesu razdvojeni od strane Prezvitera.[98] Zatim još i to što presveti simbol koji kod svih Sinodskih i Ekumenskih odluka ogromnu i nepobjedivu snagu ima, nezakonitim mislima, pritvornim razgovorima, pretjeranom drskošću, mi ne želimo da zavodimo da je onaj od Oca i Sina i Svetoga Duha, od podmuklosti opakog demona, nego kažemo da je potekao od Oca.[99] Niti žele da se upravljaju po Svetom pismu, jer ne brijete, kaže, bradu; niti uopšte žele da se slože u razmišljanju da je stvoritelj ženama skladnim načinio ono što je muškarcima neskladno; šta Četvrti kanon Sinoda u Gangru kaže o onima koji bježe od braka i koji su javno prezreni? Ako se neko razdvoji od vjenčane žene, ne treba, pošto je blagoslov učinjen, njega u zajednicu primati, neka bude anatemisan. A u ovome su takođe Šesti sinod zanemarili i zapostavili, koji kaže: u Rimskoj crkvi, kroz odluku Kanona da se prenosi, odlučujemo da oni koji će biti udostojeni da se rukopolože za đakone ili prezvitere (moraju) da obećaju, ako se neće sa svojim ženama više sastavljati, da ćemo mi drevne kanone apostolskih strogih prvaka i reda se pridržavati i da su zakoniti brakovi sveštenih ljudi od sada pa nadalje, i da budu jaki i stabilni; ne želimo, nipošto da se

[95] Mansi, XIX, 812.
[96] Papinim.
[97] Obrijan.
[98] Pravoslavni sveštenici se žene.
[99] Napad na latinsku Filiokviju.

ANNO CHRISTI 1054. Ex Allatio in Differ. 2 de lib. eccles. Græcor. pag. 161 & seq.

PSEUDOSYNODUS CONSTANTINOPOLITANA

SUB MICHAELE CERULARIO

In qua in Apostolicæ Sedis Legatos anathema intorquetur.

Edictum de projecto pittacio in sacra mensa a Le-
gatis Romanis, contra sanctissimum Patriar-
cham Dominum Michaelem mense Junio, indi-
ctione septima.

Σημείωμα περὶ τοῦ ῥιφθέντος πιττακίου ἐν τῇ ἁγίᾳ ἁπαίζῃ παρὰ ἀπὸ Ρώμης ἀφέσβεων κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Μιχαὴλ, μηνὶ Ιουνίῳ, Ἰνδικτ ζ'.

PRæsidente Michaele sanctissimo Domino nostro & Oecumenico Patriarcha, a dextris Catechumenorum, & simul cum ipso confidentibus Dei amantissimis Metropolitis Theophane Cyzici & Syncello, Niceta Chalcedonis & Syncello, Laurentio Dyrrachii & Syncello, Antimo Sides, Nicolao Pisinuntis, Leone Myrorum, Leone Trapezuntis, Joanne Smyrnæ, Eusebio Adrianopolis, Constantino Mitylenes, Nicolao Chonarum, Hypatio Hidruntis, & Archiepiscopis Leone Carabyziæ, Gregorio Mesembriæ assistentibus, & Patriarchalibus nobilibus.

Nequam ac improbo dæmoni non sat fuit, ut videtur, malorum. Propterea namque nullum umquam finem fecit, in pios homines arrepens, & novum quid adversus veritatem sem-

ΠΡοκαθημένου Μιχαὴλ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ παλεμάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ καλουμένου, συνεδριαζόντων αὐτῷ Θεοφιλεσάτων μητροπολιτῶν Θεοφάνους Κυζίκου καὶ Συγκέλλου, Νικήτα Χαλκηδόνος, καὶ Συγκέλλου, Λαυρεντίου, Δυῤῥαχίου καὶ Συγκέλλου, Ἀνθίμου Σίδης, Νικολάου Πισινοῦντος, Λέοντος Μύρων, Λέοντος Τραπεζοῦντος, Ἰωάννου Σμύρνης, Εὐσεβίου Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντίνου Μιτιλήνης, Νικολάου Χωνῶν, Ὑπατίου Ἱδροῦντος, καὶ ἀρχιεπισκόπων Λέοντος Καραβιζύης, Γρηγορίου Μεσιμβρίας παρισαμούντων καὶ τῶν Πατριαρχικῶν ἀρχόντων.

Οὐκ ἰῷ ἄρα, ὡς ἔοικε, κόρος τῶ πονηρῶ τῶν κακῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ παύεται τοῖς ὑστεροῦσιν ἐπιφυόμενος, καὶ καινόντι κατὰ ἀληθείας ἀνὰ ἐφιστά-

κειν

od svojih žena rastavljaju, niti ih, pak, kad je odgovarajuće vrijeme, (treba) lišavati sastajanja, niti da ih odgurnu prema drugima u vrijeme odgovarajućeg razgovora.[100] Zato, ako se neko nađe dostojan da bude rukopoložen za đakona ili podđakona ili prezvitera, njemu neka se nikako ne brani da napreduje do tog visokog položaja ako sa zakonitom ženom spava. Ali, također, u vrijeme čina rukopoloženja neka obeća da će se uzdržavati od sastajanja sa svojom zakonitom ženom, da ne bismo zbog toga smatrali prekršajem od Boga naređeno i njegovim prisustvom blagosloveno vjenčanje i riječi anđela glasnika: koje Bog sastavi, neka čovjek ne rastavi, i učenje Apostola: časno vjenčanje, bračna postelja, neokaljana, vezan si sa ženom, neraskidivo. Ako se, pak, neko usudi, mimo apostolskih kanona podstaknut, nekoga od posvećenih, recimo od prezvitera, ili đakona ili podđakona, da uskrati zakonitoj ženi kroz brak i razgovor, neka bude razriješen... Ako neki prezviter ili đakon svoju ženu, pod izgovorom da je bogobojazan, istjera, neka bude isključen, a ako u tom istraje, neka bude razriješen. Osim toga, ne znajući baš ništa, tvrde da Duh nije od Oca, nego od Sina potekao, jer niti su ove riječi preuzeli od Jevanđelista, niti su sa Ekumenskog sinoda ovu bogohulnu dogmu prihvatili. A tvorci ove nove bezbožnosti kažu da Duh potiče od Oca i Sina, a opet nijesu odredili da li po tome Duh od Oca potiče ili je to njegovo svojstvo. Isto tako da li se u njemu rađa Sin ili od Sina, i potiče, kako oni to pogrešno vide, Duh od Sina, i po više osobina razlikuju Duh od Oca nego od Sina. Inače, zajedničko je i duhu i sinu porijeklo od istog oca, dakle, zaista porijeklo duha je od Oca, a ne od Sina. A to ako se po više razlika Otac od Sina razlikuje, da bliži bude očevoj materiji Sin, nego Duh. A takva se, opet, bila osmjelila bezbožnost Makedonca da protiv svetog duha njihovu dramu i scenu učini.[101] Osim ovog rečenog, nikako ne žele da shvate ni to da sve što nije zajedničko svevladajućoj, konsupstancijalnoj trisuštastvenoj prirodi i samo od jednog od to troje je. Ali, oni ipak zbog ovoga protiv nas, i protiv pravovjerne Božje crkve, nepromišljeno se odnose, a drugo, zato što su iz starog Rima kod našeg pobožnog imperatora došli, nešto na prevaru smjerajući protiv pravovjerne crkve. Zapravo, i o samom dolasku od početka su lagali: izmislili su da dolaze iz grada Rima i da ih je poslao papa, a oni su stvarno po prevarnim savjetima Argira[102] sami od sebe došli, a nikako ih nije papa poslao; a pisma, koja su od njega navodno donijeli, falsifikovana su, što je poznato i mnogima drugima, ali najglavnije, javno je otkriveno da su njegovi pečati na tim pismima falsifikovani. Pak, pismo ovih bezbožnika protiv nas, napisano na italskom jeziku, u prisustvu podđakona, druge nedjelje oni su prvo na oltar (trpezu) velike Božje crkve stavili, a zatim, kad su hipođakoni njega makli i od Svete trpeze odbacili, onima koji su ga stavili predložili su da ga opet prime, i oni su htjeli! A pismo na pod bačeno, pošto bi u ruke mnogih moglo dospjeti, i da se ne bi to huljenje proširilo, moja skromnost je kod sebe uzela. Stoga sam nekolicini pozvanih, koji su vješti prevoditi sa italskog jezika na grčki, to jest protospatariju Kozmi, Rimljaninu Piru i monahu Jovanu Špancu, naložio da prevedu spis. I njihov prevod ima sadržaj onog spisa, istim takvim riječima koje su se u ovome nalazile.

"Ko god bi se vjeri i žrtvi Rimske i Apostolske stolice protivio neka bude anatemisan, i neka se ne naziva Ortodoksom, nego Prozimitom[103] i novim Antihristom. Ubertus, božanskom milošću episkop svete Rimske crkve, Petar, Amalfitanijski arhiepiskop, Federiko Đakon i kapelnik svoj djeci sveopšte katoličke crkve: Sveta rimska prva i Apostolska stolica za koju se, kao za zenicu oka, naročito brinu sve crkve, radi crkvenog mira i potrebe u ovaj kraljevski grad nas je odlučila da udostoji da pošalje kao apokrisarije. Da, kao što je napisano, dodjemo, vidimo, da li se djelom upotpunjuju riječi koje neprestano iz tog grada stižu do njenih ušiju, i da saznaju, da li

[100] U vrijeme dugih postova.
[101] Napad na scene Hristovog Uspenja gdje ga na nebo nosi Duh.
[102] Roman Argir.
[103] Onaj ko se moli u paganskim hramovima.

κειν ἐκμηχανώμενος. Τοιγάρτι καὶ μυρίαις μὲν τόσαις ἀπάταις πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ δεσπότου παρρησίας τὸν ἄνθρωπον ὑπηγάγετο. Μυρίαις δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πλάναις καὶ δελεάσμασιν ὑποσκελίζειν καὶ παρασύρειν τοὺς αὐτῷ πιθομένους οὐχ ὑφῆκεν ὅλως, οὐδὲ διέλιπεν. ἀλλὰ καὶ τούτων ἐκ ποδῶν γενομένων, καὶ εὐσεβοῦς καὶ βαθείας ἐλπίδος τοῖς εὐσεβεῖν ὑποτρεφομένης ἐθέλουσι μήτ' ἂν καινοτέρων δυσσεβημάτων ἐφευρετὴς γενέσθαί ποτε, ἐν πᾶσιν οἷς κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὁ πονηρὸς πειράσαι ἐσπούδασεν· εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τῶν μηχανημάτων περιτραπέντων· νῦν τινες δυσσεβεῖς ἄνδρες, καὶ ἀποτρόπαιοι, καὶ τί γὰρ οὐκ ἄν τις εὐσεβῶν τούτους ὀνομάσειεν, ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες· τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα, εἰς τὴν εὐσεβῆ ταύτην ἐλθόντες πόλιν καὶ θεοφύλακτον, ἀφ' ἧς, ὥσπερ ἀπό τινος ὑψηλοῦ καὶ μετεώρου χωρίου αἱ τῆς ὀρθοδοξίας πηγαὶ ἀναδύονται, καὶ καθαρὰ τῆς εὐσεβείας τὰ νάματα ἐς τὰ τῆς οἰκουμένης διαρρέουσι πέρατα, καὶ ποταμῶν δίκην τὰς ἐν ἁπάσῃ τῇ ὑφ' ἥλιον ψυχάς, τοῖς εὐσεβέσι δόγμασι καταρδεύουσιν, εἰς ταύτην, ὥσπερ κεραυνὸς, ἢ σεισμὸς, ἢ χαλάζης πλῆθος· εἰ χρὴ δὲ μᾶλλον εἰπεῖν οἰκειότερον, ὡς μονιὸς ἄγριος εἰσπηδήσαντες τὸν ὀρθὸν λόγον τῇ διαφορᾷ τῶν δογμάτων καταλυμήνασθαι ἐπεχείρησαν, ὡς καὶ γραφὴν ἀποθέσθαι ἐν τῇ μυστικῇ τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας τραπέζῃ, δι' ἧς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ τὴν ὀρθόδοξον τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ πάντας τοὺς μὴ συνυπαγομένους τοῖς αὐτῶν δυσσεβήμασιν ὀρθοδόξους ἀναθέματι δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εὐσεβεῖν, καὶ τὸ ὀρθόδοξον προβαίνειν ἐθέλομεν, καθυπέβαλον, ἐγκαλέσαντες ἡμῖν ἄλλα τέ τινα, καὶ ὅτι τοὺς πώγωνας παραπλησίως ἐκείνοις ξυρᾶν, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀνθρώπου μορφὴν παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν οὐκ ἀνεχώμεθα· πρὸς δὲ καὶ ὅτι μὴ διακρινόμενοι ἀπὸ πρεσβυτέρων μεταλαμβάνειν γεγαμηκότων· πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, καὶ ὅτι τὸ ἱερὸν, καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς συνοδικοῖς, καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν ἄμαχον ἔχει τὴν ἰσχὺν, νόθοις λογισμοῖς καὶ παρεγγράπτεις λόγοις καὶ θράσους ὑπερβολῇ μὴ κιβδηλεύειν ἐθέλομεν, μηδὲ παραπλησίως ἐκείνοις ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὦ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς φαμὲν ἐκπορεύεσθαι· μήτε τῇ γραφῇ προσέχειν ἐθέλοντες, ἣ οὐκ ἀκομαδαράσετέ φησι τοὺς πώγωνας ἡμῶν, οὔτε μὴν ἐννοεῖν ὅλως βουλόμενοι, ὅτι γυναιξὶν εὐπρεπὲς τοῦτο ὁ κτίσας ἐποίησε θεὸς, ἀνδράσι δὲ ἀνάρμοστον ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν τέταρτον τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου περὶ τῶν γάμων βδελυσσομένων φανερῶς ἀτιμάζοντες, ὅς φησιν, εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω· κατ' αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἕκτην σύνοδον ἀθετοῦντος καὶ ἀτιμάζοντες, ἥ φησιν· ἐπίδει ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος· παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας, καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς, ἡμεῖς ἀρχαίοις ἐξακολουθοῦντες κανόσι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς τὰς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας· ὥστε εἴ τις ἄξιος εὑρεθῇ πρὸς χειροτονίαν, διακόνου, ἢ ὑποδιακόνου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τὸν τοιοῦτον

A per excogitans. Quapropter innumeris fere fraudibus ante Domini in carne adventum genus humanum illusit, innumeris vero postmodum erroribus & illecebris supplantare & dejicere eos, qui illi credebant, omnino non destitit, neque unquam cessavit. Verumtamen his quoque de medio sublatis, cum pia, magnaque spes esset in iis, qui pietatem amplectuntur, nunquam in posterum nova impietatis semina inventuros in omnibus his quæ contra rectam rationem improbus ille disseminare studuit, cum contra ac ipse speraverat, machinæ illius dissipatæ fuissent, nunc quidam homines impii & execrandi, & quid non quicumque pietatem colit eos non nominaret, homines e tenebris erumpentes, cum ex Hesperia ortum ducant, in pietatis cultricem hanc, & a Deo B conservatam urbem advenientes, ex qua tamquam ex alta & eminente specula orthodoxiæ fontes erumpunt, & pura pietatis fluenta in orbis terrarum fines perfluunt, & fluviorum instar animas, quæ sub sole degunt omnes piis dogmatibus irrigant, in hac veluti fulgur, sive turbo, sive grandinis copia, sive, ut magis proprie rem indicemus, veluti sylvestris porcus irruentes, rectam rationem diversitate dogmatum prævertere conati sunt ita, ut & Scripturam in mystica magnæ Dei Ecclesiæ reponerent mensa, qua nos, immo orthodoxam Dei Ecclesiam, omnesque, qui impiis eorum dogmatibus non abrepti sunt, orthodoxos ob id idem, quod pii esse, & fidem or- C thodoxam dilatari præcupiunt, anathemate feriunt, incusantes nos in multis aliis, & præterea quod barbam æque ac illi radere, & eam, quæ est secundum naturam, hominis figuram immutare non sustinemus. Nec non quod non divisi a Presbyteris matrimonio junctis, communionem suscipimus. Ad hæc quod sacrosanctum Symbolum, quod omnibus Synodalibus, & Oecumenicis decretis inconcussum atque inexpugnabile robur habet, spuriis cogitatis, & sermonibus adulterinis, & audaciæ excessu adulterare nolumus nec ut illi, ex Patre & Filio Spiritum Sanctum, o improb D dæmonis machinas! sed ex Patre dicimus procedere; neque Scripturæ animum advertere volentes, quæ ne deglabretis, ait, mente vestra; neque omnino animo volvere volentes, decorum id mulieribus creatorem Deum statuisse, quod indecorum esset hominibus; sed & quintum Gangrensis Synodi Canonem de iis, qui a nuptiis abhorrent, palam contemnentes, qui dicit: *Si quis se dividit a Presbytero conjugato, quasi non oporteat, postquam ille sacrum fecerit, illius oblationis participem fieri, anathema sit.* Et in hoc etiam sextam Synodum rejicientes, E & contemnentes, quæ ait Can. 13. *Quoniam Romanæ Ecclesiæ pro Canone traditum esse cognovimus, ut qui ad Diaconatum, vel Presbyteratum promovendi sunt, profiteantur, se non amplius suis uxoribus conjungendos, nos antiquos Canones Apostolicæ perfectionis, ordinisque servantes, hominum, qui sunt in sacris, conjugia deinceps ex hoc temporis momento firma, & stabilia esse volumus, nequaquam eorum cum uxoribus conjunctionem dissolventes, vel eos mutua, tempore convenienti, consuetudine privantes. Quamobrem si quis dignus inventus fuerit, qui Hypodiaconus, vel Diaconus, vel presbyter ordinetur,*

ANNO CHRISTI 1054.

is ad

stvari stoje drugačije. Sa ovim neka se upoznaju, prije svega, slavni imperatori, kler, Senat i narod Konstantinopolisa i svekolika katolička crkva da smo mi tu upoznati, gdje smo se najviše radovali, dobro, i gdje smo se mučili i žalostili, zlo. Jer, sve što dostiže do stubova carstva, i ljudi od njega počastvovanih, i mudrih gradjana, vrlo pobožnih hrišćana, pravovjerni je grad; a što je od Mihaila, koji se sasvim nepravilno naziva patrijarhom, i njegove bezumnosti, istomišljenika i drugova, usred toga je vrlo mnogo kukolja jeresi i svaki dan je siju. Kao što, naime, simonijanci božiji dar prodaju, a valestijani pridošlice kastriraju, i ne samo do sveštenstva, nego i više, do episkopata napreduju, kao što arijanci ponovo krste one koji su u ime Svetog Trojstva kršteni a najviše Latine, kao što donatisti smatraju da je van crkve Grka Hristova crkva i istinska žrtva, i da se krštenje izgubilo iz cijelog svijeta, kao što su nikolaiti dopustili tjelesnu svadbu i dopuštaju je službenicima pri svetim oltarima, kao što severijanci kažu da je zao sav Mojsijev zakon, kao što pneumatorici ili teomasi poriču da je simbol Svetog Duha potekao od Sina, kao što nazareni tako jako čuvaju tjelesno čišćenje Judejaca, da bebe, umrle prije osmog dana od rođenja, odbijaju da krste i zabranjuju druženje sa ženama koje su ilil u vrijeme perioda ili pri porođaju došle u opasnost, a ako nijesu krštene, zabranjuju da se krste, kosu i bradu, kao i nazareni puštaju, a one koji kosu šišaju i po nalozima Rimske crkve bradu briju, ne primaju u zajednicu. O ovim zabludama i mnogim drugim njegovim djelima, sam Mihailo, pismima našeg gospodara pape Lava je opomenut, a nije se potrudio da se opameti. Pa, zatim, kad smo mi njegovim glasnicima sličnih zala razumno suprotstavili argumente, da dodje kod nas i da razgovara, potpuno nas je odbio, pa ni Sveti Savjet imperatora i mudraca koji su ga nagovarali da se okrene zdravom razumu, nije slušao, i kao da je, prije, crkve Latina zatvorio, a njih nazivajući azimitima, riječima i djelima svuda je dotjerao do te mjere da je u svojim snovima anatemisao Apostolsku stolicu, protiv koje se još i sam potpisivao kao vaseljenski patrijarh. Zbog toga mi, njegovo nečuveno nasilje i nepravdu prema svetoj i prvoj Apostolskoj stolici ne dopuštamo, i podozrijevamo da se katolička vjera na mnogo načina može ugroziti, i unaprijed određena dogma Svetog i nedjeljivog Trojstva i apostolskog prijestola, čiji smo mi zastupnici i svih pravovjernih otaca i sedam Sinoda, iz Vaskolike katoličke crkve anatemisati, pa je gospodar naš, presveti Papa, tom Mihailu i njegovim sljedbenicima, ako ne žele biti uvjereni, odlučio na ovaj način otpisati. Mihailo, koji se nepravilno naziva patrijarhom, Neofit,[104] koji samo zbog straha od ljudi nosi monašku odjeću, sada zaista prekršajima nepopravljivim kod mnogih je ozloglašen, a sa njim Lav, koji se Ohriđanin naziva, i kapelnik ovog Mihaila, Nikifor, koji je latinsku svetu žrtvu pred svima nogama pogazio i svi drugi koji njih slijede u već rečenim grijehovima i nedjelima, neka bude anatema, i na maranate sa simonijancima, valestane, arijance, donatiste, nikolaite, severijane, manihejce i druge koji sa njima dogme uspostavljaju, koji kažu da je u sjemenu duša i sa svim jereticima, koji su zaista sa vragom i njegovim anđelima ako neće da se opamete. Amen 3 puta." I ovo se nastavlja u onom bezbožnom i prezira dostojnom spisu: naša malenkost ne dopušta da tolika drskost i bestidnost protiv pobožnosti prođe bez ispitivanja i nekažnjena, moćnom i svetom našem imperatoru o svemu ovome je govorila. A on, jer su oni samo jedan dan prije toga otišli, pošto mu je bilo to rečeno, ljude koji bi njih u grad opet doveli, posla da što brže dođu, ali oni nijesu htjeli da se sastanu sa našom malenkošću, niti da dođu pred lice svetog časnog Sinoda, niti da bilo kakav odgovor daju o onome što su sami bezbožno dojavljivali, nego, kako su se i sami izrazili u spisu kojeg su sami rukotvorili i mnogo više nego što je u njemu bilo napisano, protiv naše vjere da se smatra da su nastojali i radije su bili voljni umrijeti nego pred nas i na Sinod doći. A ovo je, naime, naš hrabri i valjani imperator, po savjetu uglednog učitelja, za Dan mrtvih bogougodnog hartofilaksa i pisca komentara, i nas, da pred Sinodom govore je otporučio. Pošto oni zaista nijesu htjeli da dodju pred Sinod i nama da odgovore, silu naš valjani i hrabri car, zbog dolaska legata, koju je

[104] Novi poštovalac Zla ("ofis" je zmija - simbol prvobitnog haosa).

ANNO CHRISTI 1054.

is ad talem gradum assumi nequaquam prohibeatur, si cum legitima uxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo postuletur, ut profiteatur se a legitima cum uxore consuetudine abstenturum, ne ex eo a Deo constitutas, & sua præsentia benedictas nuptias injuria afficere cogamur, Evangelica voce exclamante, Quæ Deus conjunxit, homo non separet; *& Apostolo docente:* Honorabiles nuptias, & thorum immaculatum: *&*; Alligatus es uxori, ne quæ re solutionem. *Si quis ergo præter Apostolicos Canones incitatus sit aliquem eorum, qui sunt in sacris Presbyterorum inquimus, vel Diaconorum, conjunctione cum legitima uxore, & consuetudine privare, deponatur. Similiter & si quis Presbyter vel Diaconus suam uxorem pietatis prætextu ejecerit, segregetur, & si perseveret, deponatur.* Præter hæc omnia nihil omnino sapientes, Spiritum non ex Patre, sed ex Filio quoque affirmant procedere; cum vocem illam neque ab Evangelistis habeant, neque blasphemum hoc dogma a Synodo Oecumenica hauserint. Dominus enim Deus noster ait, *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit*. Verumtamen novæ hujusce impietatis parentes Spiritum inquiunt, qui a Patre & Filio procedit; non illud rursus attendentes, si in quo a Patre spiritus procedit, proprietas illius cognoscitur. Similiter & si in quo generatur Filius, Filii; & procedit, ut ipsi nugantur, & Spiritus a Filio, pluribus proprietatibus Spiritum a Patre discerni, quam filium. Commune enim Spiritui & Filio ex ipso Patre processus, propria vero Spiritus ex Patre processio, non vero a Filio. Quod si pluribus differentiis Spiritus quam Filius discernitur, proximior erit paternæ substantiæ Filius, quam Spiritus. Et sic rursus Macedonii in Spiritum Sanctum conatus emergent, eorum drama, scenamque induens. Præter jam dicta neque illud capere omnino volunt, omne, quod commune non est omnium dominatricis, & consubstantialis Triadis, unius tantummodo ex tribus esse. Sed hi quidem hac ratione, & contra nos, & Orthodoxam Dei Ecclesiam impudenter sese gesserunt, ab altera quam a vetere Roma ad piissimum nostrum Imperatorem accedentes, & alia quædam contra Orthodoxum Ecclesiæ cœtum dolo malo machinati, imo vero & ipsum accessum ab initio mentiti, cum comminiscerentur ex urbe Roma accedere, missosque esse a Papa, re autem ipsa fraudis plenis monitis, & consiliis Argyri, ipsi ex se advenerant, nullo modo a Papa missi. Sed & literas, quas ab eo scilicet deferebant, commenti sunt: quod ab aliis etiam multis agnitum est, sed eo potissimum, quod palam litterarum sigilla adulterata esse deprehensa sunt. Scriptum autem ab impiis hisce contra nos repositum Italicis literis exaratum, & in præsentia Hypodiaconorum secundæ hebdomadis ab ipsis primum altari Dei magnæ Ecclesiæ appositum, postmodum, quod Hypodiaconi illud summoverunt, & a sacra mensa abjecerunt, & illis qui apposuerant, ut denuo reciperent, contenderunt, illi noluerunt. Illius in pavimentum dejecti, cum jam in manus multorum pervenerit, ne blasphema promulgarentur, mediocritas nostra in se recepit: ideoque nonnullis advocatis, qui ex Italica lingua in Græcam convertere callent,

Ἀβαθμὸν ἐπαναβιβάζεσθαι νομίμως συναικῶν γαμετῆ, μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτεῖσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετὴν ὁμιλίας, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετηθέντα, καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, γάμον καθυβρίζειν ἐκκαθάμεθα. τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς ἐκβοώσης, ὃς ὁ Θεὸς ἔζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω, καὶ τῷ ἀποστόλου διδάσκοντος, τίμιον τὸν γάμον ἐν πᾶσι, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον· καὶ, δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν. εἴ τις οὖν τολμήσῃ παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινήμασί τινα τῶν ἱερομένων, πρεσβυτέρων φαμέν, ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων ἀποσείειν τῆς πρὸς τὸν νόμιμον γυναῖκα συναφείας, καὶ κοινωνίας, καθαιρείσθω. ὡσαύτως, καὶ εἴτις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλοι, ἀφορίζέσθω· ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω· πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις μηδὲ ἐννοεῖν ὅλως ἐθέλοντες, ἐν οἷς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ φασιν ἐκπορεύεσθαι, ὅτι ὥσπερ ἀπὸ εὐαγγελιστῶν τὴν φωνὴν ἔχουσι ταύτην, ὥστε ἀπὸ οἰκειμενικῆς συνόδου τὸ βλάσφημον τοῦτο κεκτῆσθαι δόγμα. ὁ μὲν γὰρ κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν φησι, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· οἱ δὲ τῆς καινῆς ταύτης δυσσεβείας πατέρες τὸ πνεῦμα φασιν, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται· ἀλλὰ μηδὲ συνορῶντες πάλιν, ὡς εἰ ἐν ᾧ τὸ πατὴρ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα, ἢ ἰδιότης ἐπιγινώσκεται αὐτοῦ· ὡσαύτως καὶ εἰ ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ υἱὸς, ἢ τοῦ υἱοῦ· ἐκπορεύεται δὲ ὡς ὁ αὐτὸς λόγος καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, πλείοσιν διαστέλλεται τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, ἤπερ ὁ υἱὸς· κοινὸν μὲν γὰρ πνεύματι, καὶ υἱῷ ἡ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς προόδος, ἰδίαν δὲ τοῦ πνεύματος ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπόρευσις, ἡ μὴν καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ· εἰ δὲ πλείοσι διαφοραῖς διαστέλλεται τὸ πνεῦμα ἤπερ ὁ υἱὸς, ἐγγυτέρω ἂν εἴη τῆς πατρικῆς οὐσίας ὁ υἱὸς, ἤπερ τὸ πνεῦμα· καὶ ὅπως ἡ Μακεδονία πάλιν κατὰ τὸ πνεύματος παρακίνησε τὸ μάτα τὸ ἐκείνων ὑποδυομένη δράμα, καὶ τὴν σκηνήν· Χωρὶς δὲ τῶν ἱερομένων, οὐδὲ συνιέναι ὅλως ἐθέλουσιν, ὅτι εἰ πᾶν, ὅπερ μή ἐστι κοινὸν τῆς παντοκρατορικῆς, καὶ ὁμουσίου Τριάδος, οὐκ ἔστι μόνου τοῦ τριῶν· οὐκ ἔστι δὲ ἡ τοῦ πνεύματος προβολὴ κοινὸν τῶν τριῶν· ἀλλ' οἱ μὲν ὅπως ἡμῶν τε αὐτῶν, καὶ τῆς ὀρθοδόξου τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας κατηναισθήσαντο· ἐφ' ἑτέρας μὲν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πρὸς τὸν φιλοσεβέστατον ἡμῶν αὐτοκράτορα ἀφικόμενοι· ἄλλα δέ τινα κατὰ τὸ ὀρθοδόξου τῆς ἐκκλησίας πληρώματος σκηνωρήσαντες· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀφιξιν πεπλασμένοι τοῦ ἀρχηγοῦ ποιησάμενοι, καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης μὲν ἀφικέσθαι, καὶ παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλῆναι σκηψάμενοι, ταῖς δὲ ἀληθείαις, ταῖς παρὰ τοῦ ἀργυροῦ δολεραῖς ὑποθήκαις καὶ συμβουλαῖς, αὐτόθεν ἀφ' ἑαυτῶν ἀφικόμενοι, καὶ μήτε παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλέντες· Ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα, ἃ ὡς ἀπ' ἐκείνου δῆθεν ἐπεφέροντο, πλασάμενοι. Τοῦτο γὰρ ἀπό τε ἄλλων διεγνώσθη πολλῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ τὰς τῶν γραμμάτων σφραγῖδας νεοθέμους φανερῶς φαρθηῶναι· αὐτὸ μὲν ὂν τὸ παρὰ τῶν δυσσεβῶν τόπων ἀποτεθὲν ἐγγραφον καθ' ἡμῶν, Ἰταλικοῖς γράμμασι γεγραμμένον, καὶ ἐπὶ παρουσίαν τῶν ὑποδιακόνων τῆς δευτέρας ἑβδομάδος, παρ' αὐτῶν πρώτων μὲν τῇ τραπέζῃ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐπιτεθέν· ὕστερον δὲ διὰ τὸ τοὺς ὑποδιακόνους ἀπώσασθαι τοῦτο, καὶ τῆς θείας ἀποῤῥίψαι τραπέζης, καὶ

izgledalo da pokazuje, nije odobrio, pa opet tolika bestidnost protiv pobožnosti ostade nekažnjena.

Najbolji lijek za tu stvar je smislio, pa je dragocjeni i poštovani spis mojoj malenkosti poslao, preko Stevana presvetog monaha i ekonoma svete Vaseljenske crkve i Jovana Magistra i za Dan Pokore mrtvih i Konstantina vestarha ipata filozofa,[105] koji ovako glasi: "Presveti gospodaru, o onome što se dogodilo moje visočanstvo se raspitalo i otkrilo da korijen zla potiče od tumača i pristalica Argira, i radi se o nekim drugim hodočasnicima, koje su drugi postavili. Ništa ne možemo učiniti, a krivce smo bičevane pred tvoju svetost poslali, da budu za nauk drugima, da slično više ne blebeću. A pošto bude izrečena anatema i presuda, onaj papir koji bude izvještavao ili bio napisan, ili imao ma i najmanju obavijest o tome kako se stvar odvijala, neka bude spaljen pred svima. Moje kraljevsko Visočanstvo je tako naredilo da se vestarh, zet Argirov, i vest, njegov sin, stave u zatvor, da tamo žive, gdje neće moći da čine zla, a to su i zaslužili zbog ovog slučaja. Mjeseca jula, sedmog indikta." Ovo je kraljevski i božanski zapis sadržavao. Dakle, prema kraljevskom bogobojaznom nalogu, ovo bezbožno pismo, kao i oni koji ga raspravljaju, ili da se to čini podstiču ili tvorcima pružaju pomoć, u prisustvu ljudi poslanih od imperatora potpadaju pod svetu anatemu. Odluka je donesena črtvrtog dana, koji je prvi tekuće sedmice.

Dvadeset četvrtog dana mjeseca jula, kada je izlaganje petog Sinoda trebalo da bude rečeno, a po običaju bilo je prisutno mnoštvo, da se mora baciti anatema na onaj bezbožni spis, kad ima one koji su ga izdali i napisali i neki dogovor ili savjet da on bude prethodno učinili. Original bezbožnog i prokletog spisa, koga su bezbožnici donijeli, nije zapaljen, nego je u sveti arhiv odložen, na njegovu vječnu sramotu i trajno prezrenje sa onima koji su slično protiv našeg Boga hulili. Osim toga treba znati da dvadesetog dana ovog mjeseca u kome je na one, koji su hulili na pravovjernu vjeru, bačena anatema, zajedno sa drugim poglavarima koji su sa nama učestvovali na Sinodu bili su sveopšti mitropoliti i episkopi koji su u gradu živjeli: Lav iz Atine i sinkel, Nikolaj Evhanije i sinkel, Demetrije iz Karije i arhiepiskop, Pavle sa Lemna, Lav iz Kotradije, Antonije iz Zihije. (1054)

[105] Mihailo Psel.

ANNO CHRISTI 1054.

καὶ προτείνασθαι μὲν τοῖς θεῖσι λαβεῖν, ἐκείνους δὲ μὴ βουληθῆναι τοῦτο κατὰ τοῦ ἐδάφους ῥιφιεῖ, καὶ εἰς χεῖρας πολλῶν ἐλθὸν, ἵνα μὴ δημοριευθῇ τὰ ἐν αὐτῷ βλασφημούμενα, ἡ μετριότης ἡμῶν ἀνελάβετο, εἶτα τῶν τῆς Ἰταλίδα γλῶττων εἰς τὴν ἑλλάδα μεταβάλλειν εἰδότων προκαλεσαμένη τινὰς, ἤγουν τὸν πρωτοσπαθάριον Κοσμᾶν, τὸν Ῥωμαῖον τὸν Πυρὸν καὶ τὸν μοναχὸν Ἰωάννην τὸν Ἰσπανὸν, μεταφράσαι τὸ ἔγγραφον ἐπετρέψατο· καὶ τοῦ ἐγγράφου παρὰ τούτων μεταφρασθέντος, εἶχεν ἡ τούτου ὑφὴ αὐτοῖς ῥήμασιν ὑπωσί· Ὅς τις ἂν τῇ πίστει, καὶ τῇ θυσίᾳ τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ ἀποστολικῆς καθέδρας ἀντιλέγοι, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ μήτε δεχέσθω ὀρθόδοξος, ἀλλὰ λεγέσθω προζυμίτης, καὶ νεος Ἀντίχριστος. Οὔβερτος θεοῦ χάριτι τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, Πέτρος τῶν Ἀμαλφηνῶν ἐρχιεπίσκοπος, Φερεδέριχος διάκονος, καὶ σακελλάριος πᾶσι τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τέκνοις· ἡ ἁγία Ῥωμαϊκὴ πρώτη, καὶ ἀποστολικὴ καθέδρα, πρὸς ἣν ἅτε δὴ πρὸς κεφαλὴν, ἡ φροντὶς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἰδικῶς ἐφαρμόζει, τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, καὶ χρείας χάριν, πρὸς ταύτην τὴν βασιλικὴν πόλιν ἡμᾶς ἀποκρισιαρίους αὐτῆς ποιῆσαι κατηξίωσεν· ἵνα καθὼς γέγραπται, κατέλθωμεν, καὶ ἴδωμεν, εἰ ἄρα ἔργῳ πεπλήρωται ἡ βοὴ, ἣ ἀδιαστίκτως ἐκ τηλικαύτης πόλεως ἀνέβαινε πρὸς τὰ ὦτα αὐτῆς· εἰ δὲ καὶ μὴ ἦν οὕτως, γινῷ. ὅθεν γινωσκέτωσαν πρὸ μὲν πάντων οἱ δεδοξασμένοι αὐτοκράτορες, ὁ κλῆρος, ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ λαὸς ταύτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πᾶσα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἡμᾶς ἐνταῦθα διεγνώκεναι, ὅθεν πλεῖστα χαιρόμεθα ἀγαθὸν, καὶ μέγιστον, ὅθεν ἐλεεινῶς λυπούμεθα, κακόν· καὶ γὰρ ὅσον πρὸς τοὺς κίονας τοῦ κράτους, καὶ τοὺς αὐτοῦ τετιμημένους, καὶ τοὺς πολίτας σοφοὺς, χριστιανικώτατος, καὶ ὀρθόδοξός ἐστιν ἡ πόλις· ὅσον δὲ πρὸς τὸν Μιχαὴλ τὸν καταχρηστικῶς λεγόμενον πατριάρχην, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνοίας συνεργοὺς, πλεῖστα ζιζάνια τῶν αἱρέσεων καθεκάστην διασπείρεται ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὅτι καθὼς οἱ Σιμωνιακοὶ τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ πιπράσκουσι, καὶ ὡς Βαλέσιοι τοὺς παροίκους αὐτῶν ἐξευνουχίζουσι, καὶ οὐ μόνον πρὸς Κληρικᾶτα, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἐπισκοπᾶτα ἀνάγουσιν. ὡς οἱ Ἀρειανοὶ ἀναβαπτίζουσι τοὺς ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος βεβαπτισμένους, καὶ μάλιστα τοὺς Λατίνους· ὡς οἱ Δονατισταὶ ἐπικορεῦσιν, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀληθινὴ θυσία, καὶ τὸ βάπτισμα ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου ἀπολωλεκέναι. ὡς οἱ Νικολαΐται τοὺς σαρκικοὺς γάμους παραχωροῦσι, καὶ διεκδικοῦσι τοῖς τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ὑπηρέταις· ὡς οἱ Σεβηριανοὶ ἐπικατάρατόν φασι τὸν νόμον τοῦ Μωσέως· ὡς οἱ Πνευματόμαχοι, ἢ θεόμαχοι, ἀπέκοψαν ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἐκπόρευσιν ἐκ τοῦ υἱοῦ. ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τὸν σαρκικὸν τῶν Ἰουδαίων καθαρισμὸν ἐπὶ τοσοῦτον τηροῦσιν, ὥστε τὰ βρέφη τὰ θνησκόμενα πρὸ τῆς ὀγδόης ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως βαπτίζεσθαι ἀντιλέγειν, καὶ τὰς γυναῖκας, τὰς ἐν τοῖς κατεμηνίοις αὐτῶν, εἴτε ἐν τῇ γένναι κινδυνευούσας κοινωνήσασθαι, εἴτε ἀβάπτιστοί εἰσι βαπτίζεσθαι διακωλύειν, καὶ τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος, ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τρέφοντες, τοὺς τὰς κόμας κείροντας, καὶ κατὰ τὴν διάταξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας τοὺς πώγωνας ξυρίζοντας εἰς τὴν κοινωνίαν οὐ καταδέχονται· ὑπὲρ ὧν πλανισμῶν, καὶ ἑτέρων πλείστων ἔργων αὐτοῦ, ὁ αὐτὸς Μιχαὴλ τράμμασι τοῦ κυροῦ ἡμῶν Λέοντος τοῦ πάπα νουθετηθεὶς, πα..... κατεφρόνησεν. ἔπειτα ἡμῖν τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ τὰς ἐπιπ-

A Protospatarium duntaxat Cosmam, Romanum Pyrum, & Monachum Joannem Hispanum, scripturam illam in nostram linguam transvehere imposuit. Transversi vero sententia his iisdem verbis ita se habebat. *Quicumque fidei, & sacrificio Romanæ & Apostolicæ sedis se opponit, anathema sit, nec dicatur Orthodoxus, sed Prozymita, & novus Antichristus. Ubertus divina gratia sanctæ Romanæ Ecclesiæ Episcopus, Petrus Amalphitanorum Archiepiscopus, Federicus Diaconus, & sacellarius, universæ catholicæ Ecclesiæ filiis. Sancta Romana prima & Apostolica sedes, ad quam, tanquam ad* B *caput, cura omnium Ecclesiarum specialiter adaptatur, Ecclesiasticæ pacis, ac necessitatis gratia ad hanc regiam urbem nos suos apocrisiarios mittere constituit, ut, quemadmodum scriptum est, descendamus, & videamus, si opere completa est vox, quæ continuo ex ea urbe ad aures illius ascendit, cognosceretque, si res aliter se haberet. Hinc notum sit præ omnibus, gloriosis Imperatoribus, Clero, Senatui, populoque Constantinopolitano, universæque Catholicæ Ecclesiæ, nos hic agnovisse, quod maxime lætamur, bonum, & maximum, quod afflictim dolemus, malum. Nam* C *quod pertinet ad columnas Imperii, virosque ab iisdem cohonestatos, & cives sapientes, maxime omnium Christiana, & orthodoxa urbs est: quod ad Michaelem, qui Patriarchatu abutitur, & illius insipientiæ socios, & consortes, in medio illius plurima hæreseon zizania quot die disseminantur. Quemadmodum enim Simoniaci donum Dei vendunt: ut Valesii hospites suos castrant & non solum ad Clericatum, sed insuper ad Episcopatum promovent: ut Ariani rebaptizant in nomine sanctæ Trinitatis baptizatos, & Latinos potissimum: ut Donatistæ decernunt, extra Græcorum Ecclesiam, Ecclesiam Christi, & verum sacrificium, & baptisma ex universo orbe periisse: ut Nicolaitæ carnales nuptias concedunt, de-* D *fendunt que sacris altaris ministris; ut Severiani, maledictam legem Moysis pronunciant: ut Pneumatomachi, aut Theomachi, Spiritus Sancti ex Filio processionem ex Symbolo absciderunt: ut Nazareni, carnalem judæorum munditiem adeo servant, ut parvulos morientes ante octavum diem a nativitate baptizari contradicant: & mulieres vel in menstruis, vel partu periclitantes, communicare, vel si baptizatæ non fuerint, baptizari prohibent: & comam capitis, & barbam, veluti Nazareni nutrientes, eos qui comas tondent, & secundum institutionem Romanæ Ecclesiæ barbas radunt, in communionem non recipiunt. De quibus erroribus, & aliis pluribus operibus, ipse Michael literis domini nostri Leo-* E *nis Papæ admonitus, resipiscere neglexit. Postmodum nobis illius nunciis similium malorum argumenta rationabiliter opponentibus, præsentiam suam, atque colloquium penitus denegavit, neque sacrum Imperatorum consilium, & sapientum eum cohortantium ad sanam mentem, audiit: quemadmodum & antea Latinorum Ecclesias clausit, eosque Azymitas nuncupans, verbis & factis ubique persecutus est in tantum, ut in filiis suis anathematizaret Apostolicam sedem, contra quam seipsum adhuc subscribit Oecumenicum Patriarcham. Quare nos ejusdem sanctæ, & primæ Apostolicæ sedis insignem injuriam, & vim non fe-*

ANNO CHRISTI 1054.

rentes, & Catholicam fidem multis modis demergi posse suspicantes, præjudicatione sanctæ & individuæ Trinitatis, & Throni Apostolici, cujus nos sumus Apocrisiarii, & omnium orthodoxorum Patrum, & septem Synodorum, ex universa catholica Ecclesia anathemati, quod dominus noster piissimus Papa eidem Michaeli, & illius sequacibus, si suaderi nolunt, decrevit, hunc in modum subscribimus. Michael, qui Patriarchatu abutitur, Neophytus, & qui tantum humano timore monasticum habitum induit, nunc vero delictis incurabilibus apud multos difformatus, & una cum eo Leo, qui Acridæ dicitur, & ejusdem Michaelis sacellarius Nicephorus, qui Latinorum sacrificium in conspectu omnium pedibus conculcavit, cæterique omnes, qui eos sequuntur in jam dictis erroribus, & facinoribus, sit anathema, Maranatha cum Simoniacis, Valesiis, Arianis, Donatistis, Nicolaitis, Severianis, Manichæis, cum quibus dogmata statuunt, & aliis, qui fermentatum, animatum esse dicunt, & cum omnibus hæreticis, imo vero cum Diabolo & Angelis ejus, si resipiscere nolunt. Amen. Amen. Amen. Et hæc quidem in impio illo scripto & detestando continebantur: Mediocritas vero nostra tantam contra pietatem audaciam & impudentiam haud sustinens sine examine, & impunitam prætergredi, valido & sancto Imperatori nostro de hac re sermonem habuit. At ille, namque ante unum tantum diem ab urbe discesserant, postquam illi relatum fuerat, viros, qui eos in hanc magnam urbem reducerent, mittit, vocanturque citissime, sed nolunt mediocritatem nostram convenire, aut in conspectu sanctæ & magnæ Synodi procedere, & responsum utcumque dare de his, quæ ipsi impie enunciarunt, sed ut ipsi in Scriptura ab ipsis exarata expresserant, & multo plura, quam in eo scripta fuerant, contra nostram fidem habere sese contendunt, velleque se potius mortem oppetere, non tamen in conspectum nostrum & Synodi venire. Hæc enim robustus & Sanctus noster Imperator, per responsum spectabilis magistri, & a supplicationibus, Dei amantissimi Carthophilacis, & Commentariorum Scriptoris, eos nobis & Synodo dicere renunciavit. Cum vero iis nolentibus ad Synodum & nos accedere, vim inferri, validus & sanctus noster Imperator, propter Legationis provinciam, quam præ se ferre videbantur, non probaret, rursumque tantam contra pietatem impudentiam innoxiam permanere haud decorum esset, & prorsus indignum, medicinam optimam rei præparavit, & pretiosum & venerandum scriptum ad nostram mediocritatem per Stephanum sanctissimum Monachum, & magnæ Ecclesiæ Oeconomum, & Joannem Magistrum, & a supplicationibus, & Constantem Vestarchem, & Philosophorum Hypatum transmisit, cujus tenor ille est: *Sanctissime Domine, de eo, quod*

A θέσεις τῶν τηλικούτων κακῶν λογικῶς ἀντιστῆναι λέγουσι, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν συντυχίαν παντελῶς ἀπηρνήσατο. οὔτε τῷ ὑγιεῖ βουλεύματι τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ τῶν σοφῶν, νουθετούντων κατασπάσασθαι αὐτὸν, οὐχ ὑπήκουσεν, καθὼς καὶ πρότερον τὰς τῶν Λατίνων ἐκκλησίας ἠσφαλίσατο, καὶ αὐτοὺς ἀζυμίτας ἀποκαλῶν ῥήμασι καὶ ἔργοις ἀπαντιχῆ κατεδιώξατο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἀναθεματίζειν τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν, καθ' ἧς ἑαυτὸν ἔτι ὑπογράφει οἰκουμενικὸν πατριάρχην· ὅθεν ἡμεῖς τῆς ἁγίας αὐτῆς, καὶ πρώτης ἀποστολικῆς B καθέδρας τὴν ἐξάκουσον βίαν καὶ ὕβριν οὐχ ὑποφέροντες, τήν τε καθολικὴν πίστιν καταδύεσθαι πολυτρόπως ὑφορώμενοι, προκρίσει τῆς ἁγίας, καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, τοῦ τε ἀποστολικοῦ θρόνου, οὗ τινος τὴν ἀπόκρισιν διέπομεν, καὶ πάντων τῶν ὀρθοδόξων πατέρων τῶν ἑπτὰ συνόδων, ἀπὸ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῷ ἀναθέματι, ὅπερ ὁ πύριος ἡμῶν ὁ εὐλαβέστατος πάπας τῷ αὐτῷ Μιχαὴλ, καὶ τοῖς αὐτῷ ἑπομένοις, ἐὰν μὴ πιστῶσιν, ἀπεφήνατο, οὕτω καθυπογράφομεν. Μιχαὴλ ὁ καταχρηστικῶς πατριάρχης, ὁ νεόφυτος, καὶ μόνῳ ἀνθρωπίνῳ σόβῳ τὸ C μοναχικὸν σχῆμα δεξάμενος. νῦν δὲ ἐγκλήμασιν ἀνηκέστοις παρὰ πολλῶν διαπεφημισμένος, καὶ μετ' αὐτοῦ Λέων ὁ τῆς Ἀχρίδας ἐπιλεγόμενος, καὶ ὁ σακελλάριος τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Νικήφορος, ὅστις τὴν τῶν Λατίνων θυσίαν προφανῶς κατεπάτησε τοῖς ποσὶ, καὶ πάντες οἱ ἑπόμενοι αὐτοῖς ἐν τοῖς προκειμένοις πλανίσμασι, καὶ τολμήμασιν, ἔστωσαν ἀνάθεμα, Μαραναθὰ σὺν τοῖς Σιμωνιακοῖς, Βαλεσίοις, Ἀρειανοῖς, Δονατισταῖς, Νικολαΐταις, Σεβηριανοῖς, Μανιχαίοις, σὺν οἷς δογματίζουσι καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅτι τὸ ἔνζυμον ἔμψυχον εἶναι, καὶ σὺν D πᾶσι τοῖς αἱρετικοῖς, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ τοῦ Διαβόλου, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἐὰν μὴ πεισθῶσιν, ἀμήν. ἀμήν. ἀμήν· Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τῆς δυσσεβοῦς ταύτης, καὶ ἀνοσίου γραφῆς· ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας τόλμαν, καὶ τὴν ἀναίδειαν μὴ ἀναχομένη ἀνεπεξέλευστον μεῖναι, καὶ ἀτιμώρητον, τῷ κραταιῷ, καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ τὰ περὶ τούτου κοινολογεῖται· καὶ ὅς, ἦσαν γὰρ οὗτοι ἀπόδημον πρὸ μιᾶς καὶ μόνον ἡμέρας μετὰ τὸ περὶ τούτου ἀνενεχθεῖναι τῷ κράτει αὐτοῦ, τοὺς ὡς τὴν μεγαλόπολιν τούτους μετεσταλοῦντας ἐκπέμπει· καὶ θᾶττον E μεταπέμπονται, οὐ βούλονται δὲ τῇ ἡμετέρᾳ μετριότητι προσελθεῖν, ἢ τῇ ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, καὶ ἀπόκρισίν τινα δοῦναι, περὶ ὧν ἀσεβῶν ἀπηρεύξαντο· ἀλλ' ἀκολούθως μὲν τῷ παρ' αὐτῶν ἐκτεθέντι ἐγγράφῳ, καὶ πλείω δὲ τῶν ἐν αὐτῷ γραφέντων κατὰ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἔχειν εἰπεῖν διατείνονται· αἱρεῖσθαι δὲ θανεῖν μᾶλλον, ἢ εἰς ὄψιν ἡμῖν, καὶ τῇ συνόδῳ ἐλθεῖν. Ταῦτα γὰρ ὁ κραταιὸς, καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς δι' ἀποκρίσεως τοῦ περιβλέπτου μαγίστρου, καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου χαρτοφύλακος, καὶ τοῦ ὑπομνηματογράφου λέγειν τούτους ἡμῖν, καὶ τῇ συνόδῳ μεμήνυκεν· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς μὲν μὴ βουλομένους τῇ συνόδῳ, καὶ ἡμῖν ἀπαντῆσαι; βιασθῆναι ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς, διὰ τὸ δοκοῦν περικεῖσθαι τούτους τῆς πρεσβείας ὀφφίκιον, οὐκ ἠυδόκησεν· ἀνεκδίκητον δὲ πάλιν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας μεῖναι ἀναίδειαν ἀπρεπὲς ἦν, καὶ ἄλλως ἀνάξιον, ᾠκονόμησε θεραπείαν ἀρίστην τῷ πράγματι, καὶ τίμιον, καὶ προσκυνοῦν γράμμα πρὸς τὴν ἡμετέραν μετριότητα διὰ Στεφάνου τοῦ ὁσιωτάτου μοναχοῦ, καὶ οἰκονόμου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ Ἰωάννου μαγίστρου, καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, καὶ Κώνσταντος βεστάρχου, καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων ἐξαπέστειλεν. ἔχει δὲ ἐπὶ λέξεως οὑτωσί· ἁγιώτατε δέσποτα περὶ τοῦ συμβάντος ἡ βασιλεία μου ἐρευνήσασα, εὗρε τὴν ῥίζαν τοῦ κακοῦ γενομένην ἀπὸ τῶν Ἑρμηνευτῶν καὶ τοῦ μέρους τοῦ ἀργύρου, καὶ τοὺς μὲν ἐθνικοὺς ὡς ξένους, καὶ παρ' ἑτέρων ὑποβληθέντας

ANNO CHRISTI 1054.

τις τι ποιῆσαι οὐκ ἔχομεν· τοὺς δὲ αἰτίους τυφ- A
θέντας ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν ἀγιωσύνην σου, ὡς
ἂν δι' αὐτῶν παιδαγωγηθῶσι καὶ ἄλλοι, τὸ μὴ φλυα-
ρεῖν τοιαῦτα· τὸ δὲ χαρτίον μετὰ τὸ ἀναθεματι-
σθῆναι καὶ τοὺς συμβουλεύσαντας, καὶ τοὺς ἐκδεδω-
κότας, καὶ γράψαντας, καὶ μικρὰν εἰδησιν τῆς τού-
των ποιήσεως ἔχοντας, καυθῆτω ἐνώπιον πάντων·
προσέταξε γὰρ ἡ βασιλεία μου, ἵνα καὶ τὸν Βεσάρ-
χην τὸν Γαμβρὸν Λοῦ ἀργυροῦν, καὶ τὸν Βέσην τὸν
ἐκείνου υἱὸν ἀπαχλείσωσιν εἰς τὴν φυλακήν· ὡς ἂν
διάγωσιν ἐν αὐτῇ κακοχούμενοι, καθὼς εἰσιν ἄξιοι
ἕνεκα τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως. μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδικ-
τιῶνος ζ'. Ταῦτα μὲν ἡ βασιλικὴ, καὶ θεία γραφή.
Κατὰ γοῦν τοῦ φιλοσεβοῦς αὐτοκράτορος οἰκονο- B
μίαν, αὐτός τε τὸ ἀσεβὲς ἔγραφον, οἱ τοῦτ' ἐκθέ-
μενοι, καὶ ἡ γνώμη εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκό-
τες, ἢ αὐτοῖς τοῖς ποιήσασι συναράμενοι ἐπὶ παρου-
σίᾳ τῶν πρὸς βασιλέως ἀπεσταλμένων, ἐν τῷ με-
γάλῳ σεκρέτῳ ἀναθέματι ὑπεβλήθησαν· ἐκρίθη
δὲ κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, ἥτις ἐστὶ πρώτη μη-
νὸς εἰσιούσης ἑβδομάδος.

κδ'. δὲ τοῦ παρόντος Ἰουλίου μηνός, καθ' ἣν καὶ
ἡ τῆς πέμπτης συνόδου ἔκθεσις ἀναγνωσθῆναι μέλ-
λει κατὰ τὸ σιώθες ἐπ' ἀκροάσει τοῦ πλήθους, ἀ- C
ναθέματι θεῖναι τὸ αὐτὸ ἀσεβὲς καὶ αὖθις ἔγ-
γραφον· Πρὸς δὲ καὶ τοὺς τοῦτο ἐκθεμένους καὶ
γράψαντας καὶ συναινέσαντας ἵνα, ἢ βουλὴν εἰς τὴν
τούτου ποίησιν δεδωκότας· τὸ δὲ πρωτότυπον τοῦ ῥι-
φθέντος παρὰ τῶν δυσεβῶν ἀνοσίου ἐγγράφου καὶ
μισαροῦ οὐ κατεκαύθη· ἀλλ' ἐν τῷ διαχεῖ τοῦ χαρ-
τοφύλακος ἀπετέθη σεκρέτῳ εἰς ἔλεγχον διηνεκῆ τῶν
τηλικαῦτα τοῦ Θεοῦ ὑμῶν βλασφημησάντων· καὶ
εἰς μοιμωτέραν κατάγνωσιν· δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι
κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν τοῦ σεπτεμβρίου μηνὸς, καθ'
ἣν ἀνεθεματίσθησαν οἱ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως
βλασφημήσαντες, συμπορῶσαν τῆς σήμερον συνε-
δριαζούσης ἡμῖν ἀρχιερέσι, καὶ οἱ εὐδημοῦντες πάν- D
τος μητροπολῖται, καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι, ἦγουν·
Λέων ὁ Ἀθηνῶν καὶ Σύγκελλος, Μιχαὴλ Συ-
λαίου καὶ Σύγκελλος, Νικόλαος Εὐχαΐτας καὶ
Σύγκελλος, Δημήτριος Καρίας καὶ Ἀρχιεπίσκο-
πος, Παῦλος Λήμνου, Λέων Κοτραδίας, Ἀντώ-
νιος Ζιχχίας.

ANNO CHRIST. 1054.

accideret, mea Regia Majestas perquirens offen-
dit, mali radicem ortum habuisse ab Interpreti-
bus, & sociis Argyri; & de alienigenis quidem
tanquam peregrinis, & ab aliis suppositis ali-
quid facere non possumus, mali vero auctores ver-
beratos ad tuam sanctitatem transmisimus, ut
per eos instruerentur & alii, ne similia in poste-
rum effutiant. Chartula hæc post anathema dictum
& Consiliariis, & iis, qui publicarunt, aut scri-
pserunt, aut rem, ut gesta est, vel tenuiter cal-
lent, coram omnibus comburatur. Mea siquidem
regia Majestas imperavit, ut & Vestarches Ar-
gyri gener, & Vestes illius filius in phylacam
concludantur, ut ibi vitam degant, malis dive-
xati, quemadmodum sunt digni propter hanc cau-
sam. Mense Julio Indict. 7. Et hæc quidem
Regia & divina scriptura continebat. Secun-
dum itaque pietatis cultoris Imperatoris pro-
videntiam, ipsum impietatis scriptum, nec
non qui illud exposuerunt, & vel ad illud fa-
ciendum adhortati sunt, vel auctoribus auxi-
lium præstiterunt, in præsentia missorum ab
Imperatore in magno secreto anathemate sub-
acti sunt; judicatum vero est quarta die, quæ
est prima currentis hebdomadis.

Vigesima quarta vero die præsentis mensis
Julii, qua & quintæ Synodi expositio pro mo-
re legenda est, audiente multitudine, anathe-
mate feriendum esse rursum impium scri-
ptum, nec non & qui illud ediderunt, & scri-
pserunt, & consensum aliquem, aut consi-
lium, ut illud fieret præstiterunt. Prototypum
vero projecti ab impiis, impii execrandique
scripti combustum non est, sed in sacro Char-
tophylacis secreto repositum, ad perpetuum
eorum dedecus, & stabiliorem condemnatio-
nem, qui similia adversus Deum nostrum bla-
sphemarunt. Sciendum præterea est, quod vi-
gesimo die præsentis mensis, quo illi, qui ad-
versus orthodoxam fidem blasphemarunt, ana-
themate icti sunt, aderant una cum aliis Præ-
sulibus, qui nobiscum considebant, universi
Metropolitæ & Episcopi, qui in urbe dege-
bant; nempe Leo Athenarum & Syncellus,
Michael Sylæi & Syncellus, Nicolaus Eucha-
itæ & Syncellus, Demetrius Cariæ & Archi-
episcopus, Paulus Lemni, Leo Cotradiæ, An-
tonius Zicchiæ.

Sabor u Konstantinopolju[106]

Godine 1143. mjeseca avgusta pod upraviteljstvom Mihaila Oksita patrijarha u Tomaiti (to je bila Patrijaršijska stolica) sakupljen je sabor, na kome su Kliment iz Sasima i Leont iz Balbise, u Tijanskoj provinciji pseudo-episkopi, pošto su protiv Kanona rukopoloženi i zbog bogumilske jeresi, bezbožnosti, osuđeni i smijenjeni.

Dekret o činu smjenjivanja pseudo-episkopa Sasima i Balbise iz dijeceze Tija, koji su protiv Kanona rukopoloženi, pa je najposlije dokazano da su bogumili mjeseca avgusta, XX, dana šestog, šestog indikta pod upraviteljstvom presvetog našeg gospodara Vaseljenskog patrijarha gospodina Mihaila u Tomaiti, a zajedno sa njegovim visokopreosveštenstvom, članovi sabora su bili: presveti arhijereji Efesa, Herakleje, Ankire, Nikomedije, Nikeje, Gangra, Pisid(ij)ske Antiohije, Ieropolisa, Mesembrije, Brisa, Gara, Gontije, a bili su prisutni i presvijetli prvaci. Danas su došli kod nas, imperatorskim dekretom, u obilježje sjećanja na presvetog mitroplita Tija, Vasilija, svepoštovani Sevast i časni Drungarije, blaženi episkop Bugarske i velepoštovani protoasekreta, pozvani da održavaju suđenje zajedno sa mojom malenkošću, na ovom za nas Svetom sinodu, kojeg smo mi okupili, na kome namjeravamo da osudimo one koje rečeni poglavar Tija u svojstvu arhijereja, a ne tužioca, dvojicu episkopa, Klimenta i Leontija iz Balbise, okrivljuje za bogumilsku jeres, kao i to da grešno razmišljaju, poučavaju, i da su ovu pogubnu sektu kod mnogih Kapadokijaca proširili..

A čak je i neki sastanak zbog ovoga bio sazvan, ili pak kao da je neka rasprava u Tiju održana, čak takoreći priprema za suđenje, istraživanje o stavu i službi pomenutih episkopa, koji je nastojao da pokaže da oni nijesu ni bili dostojni episkopskog dostojanstva, kao da nikako i nijesu bili rukopoloženi, odnosno ne po propisima svetih kanona, stoga su oni nedostojni episkopskog dostojanstva, pa nema sumnje da je kasnije moralo da dođe do sukoba. Dok se, dakle, o ovima istraživalo, nije bilo potrebno mnogo dokazivanja, nego, kako je rekao mudri Solomon: o čovjeku govore njegova vlastita usta. Tako, kad su na sud pozvani i upitani o svom rukopoloženju za episkope, pred mitropolitom su se odbranili, jer je bilo neko suđenje u gradu, pod pokojnim presvetim mitropolitom Tija Jakovom Monahom, i do klerikata i poglavarstva su stigli i kao što je običaj, poslije isteka vremena su rukopoloženi u Drugoj Kapadokiji, u Tiju, ali to rukopoloženj je obavio samo on jer nikog drugog nijesu imali ko bi sa njim zajedno obavio taj čin. Kad su se, dakle, zbog ovog razloga i o ovome i sami ispovijedili, nije ostala nikakva sumnja da su oni protiv propisa svetih kanona rukopoloženi, jer Prvi apostolski kanon doslovno zapovijeda da se episkop postavlja od strane episkopâ, ili dvojice ili trojice, a Četvrti (kanon) Prvog nikejskog i Devetnaestog antiohijskog sabora, pa Kartaginski i mnogi drugi isto ovo zahtijevaju da se potvrdi. Dakle, bez prisustva tri episkopa niko ne može biti postavljen za episkopa, tako smo svi vidjeli i razumjeli da pomenuti, da kažemo episkopi, niti su bili počastvovani episkopskim dostojanstvom zbog tog istog naimenovanja koje nije bilo po kanonu. Pošto su oni na taj način naimenovani, dopušteno je Mitropolitu Tija, kao arhijereju, da ono što su u svojoj dijecezi propovijedali ili drsko izvršavali, da preispita i popravi i objelodani ono što se o njihovoj bezbožnosti pronosi okolo, da na Sinodu zajedno sa odabranim sudijama, preispita i okonča.

Objava, kojom se dosuđuje da su još od prije lišeni episkopskog dostojanstva, pošto su naimenovani protivno Kanonu, sosandrijski monah Kliment i Leont iz Balbise, a rukopoložio ih je presveti mitropolit Tija, gospodin Vasilije, jer su bili iz proklete sekte bogumila, istog mjeseca, istog dana. Pod predsjedavanjem presvetog i vaseljenskog patrijarha gospodina Mihaila u Tomaiti, a sa njegovom presvetošću su bile i sudije po imperatorovoj i Božjoj naredbi (volji)

[106] Mansi, XXI, 584.

CONCILIUM CONSTANTINOPOLITANUM

Anno MCXLIII. Menſe Auguſto præſidente Michaele Oxita Patriarcha in Thomaite (*Triclinium id erat Patriarchale*) congregatum, quo Clemens Saſimorum, & Leontius Balbiſſæ in provincia Tyanenſi Pſeudo Epiſcopi, tamquam præter Canones ordinati, & Bogomilorum hæreſis, & impietatis rei damnati, & depoſiti ſunt.

Ex Allatio de Conſenſu Orient. & Occident. l. 2. c. 13. n. 3.

DEcretum factum in depoſitione Pſeudo-epiſcoporum, Saſimorum, & Balbiſſæ ex Diœceſi Tyanorum, qui præter Canones ordinati, tandem Bogomili deprehenſi ſunt, menſis Auguſti XX. die VI. Indictione VI. præſidente ſanctiſſimo domino noſtro, & Oecumenico Patriarcha, domino Michaele in Thomaite, conſidentibus magnæ ſanctitati illius ſanctiſſimis Præſulibus, Epheſino, Heracleenſi, Ancyrano, Nicomedienſi, Nicæno, Gangrenſi, Antiocheno Piſidiæ, Hierapolitano, Meſembrienſi, Bryſenſi, Garenſi, Gotthienſi; adſtantibus & illuſtribus Principibus. Ad nos hodie convenere, Imperatorio decreto, in memoriali ſanctiſſimi Metropolitæ Tyanorum Baſilii digeſto, Panſebaſtus, Sebaſtus, & magnus Drungarius, Beatiſſimus Epiſcopus Bulgariæ, & præclariſſimus Protoaſecreta cum noſtra mediocritate; & ſacra per nos Synodo coacta, judicium laturi de iis, pro quibus dictus ſanctiſſimus Præſul Tyanorum, ut ipſi conceditur, veluti regionis Antiſtiti, non accuſatorio animo, duos Epiſcopos, Clementem, & Balbiſſæ Leontium, Bogomilicæ impietatis reos facit, tanquam qui prave & ſentiant & doceant, & hujuſce deteſtandæ ſectæ in plures Cappadocum animos diſſeminarint. Et conventus quidem propter hæc congrega-

C Σημείωμα ἐπὶ τῇ καθαιρέσει γενομένης τῶν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας τῶν Τυάνων ψευδοεπισκόπων, τῶν Σασίμων, καὶ τοῦ Βαλβιάτου, ὡς παρὰ τοὺς κανόνας χειροτονηθέντων, τῶν καὶ Βογομήλων εἰς ὕστερον ἀπελεγχθέντων, μηνὶ Αὐγούστῳ κ. ἡμέρᾳ ἕκτῃ, Ἰνδικτιῶνος ἕκτης. Προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Θωμαΐτου, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ, καὶ ἱεροτάτων ἀρχιερέων τοῦ Ἐφέ-
D σου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Ἀγκύρας, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας, τοῦ Ἱεραπόλεως, τοῦ Μεσημβρίας, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Γαρέων, καὶ τοῦ Γοτθίας, παρεισαμένων καὶ δεσποτικῶν ἀρχόντων. Συνῆλθον ἐφ' ἡμῖν σήμερον παρ' ἡμῖν βασιλικῆς ἐπιλύσεως τῇ ὑπομνήσει ἐγχαραχθείσης, τοῦ ἱεροτάτου μητροπολίτου Τυάνων Βασιλείου, ὅπερ πανσέβαστος Σεβαστὸς, καὶ μέγας Δρουγγάριος, ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος Βουλγαρίας, καὶ ὁ μεγαλο-
E επιφανέστατος πρωτοασηκρήτης συνδικάσαι τῇ τε ἡμῶν μετριότητι κελεσθέντες, καὶ τῇ παρ' ἡμῖν θείᾳ συνόδῳ, ἐφ' οἷς ὁ δηλωθεὶς ἱεράτατος ἀρχιερεὺς τῶν Τυάνων κατὰ τὸ ἐφεστὸς αὐτῷ, ὡς τῆς χώρας ἀρχιερεῖ, οὐχ ὡς κατηγόρῳ, λεγομένοις δυσὶ τισὶν ἐπισκόποις τῷ Κλημέντι, καὶ τῷ Βαλβίσσης Λεοντίῳ βογομιλικῆς ἀσεβείας προσάπτει αἰτίαν,

ὡς

svepoštovani pansevast, sevast i časni drungarije, blaženi pansevast, sevast i arhiepiskop Bugarske i velepoštovani protoasekreta gospodin Leontije Ikaneto, a također su prisustvovali i presveti arhijereji Ankire, Kizika, Nikomedije, Tija, Pisidijske Antiohije, Drača, Alantije, Madita, Mesembrije, Bizena, Gara, Gotije, a bili su prisutni i slavni prvaci. Božanskim proviđenjem nadahnut, po poznavanju, presveti mitropolit Tija, Vasilije, nije dozvolio svojoj dijecezi da izvršava ono što je i sam čuo od tobožnih episkopa monaha Leontija i Klimenta, koje smo već prethodno ispitali i riješili episkopskog dostojanstva, i nijesmo javno ispitivali, i kako su oni u mnogome što se tiče pravovjerne religije nepromišljeno odstupili, a nama nijesu postali pokorniji, i ne kao tužilac, nego je samo njihovu bezbožnost na sud pozvao. Naravno, ovo sve je u našem prethodnom ediktu i presuđeno i odlučeno, nego neka se pazi da ne bude, kao što se vuk krije u ovčijoj koži, tako da oni potajno Hristovu pastvu iskvare. Danas je pred nama svečano odlučio ovaj Leont, i od samog Leontija rukopoložen, kao što je sam rekao, kao onaj ko je njihovu stvar raspravljao i više nego svi drugi sa njim može ispitivati, da je na saboru prisustvovao, a sa njim također i oni koji su bili pozvani na sud, naravno monah Kliment i Leontije, na mjestu napisani tijanski kanonik je objelodanio njihova razna nedjela i mnogo su štete načinili i javno pokazali da njihovo učenje nije ispravno i da, u stvari, šire bogumilsku sektu. Zapis je sastavljen tako da se iz znakova, koji u njemu bili su, mogu razumjeti, klerici, arhonti i jednom riječju svi stanovnici Mitropolije Tija, da im se prenese da će ove i slične njima rabote i doktrine biti osudjene: da se muž uzdržava od sastajanja sa svojom zakonitom ženom, a također od mesa, mlijeka i vina za tri godine, a kad one prođu, bez ikakvog grijeha da sve to opet može da se upražnjava i u potpunosti uživa, ništa svjetovno da se ne održava, dakle, ići putem svake vrline, osim ako nije monah; oni koji su upućeni u tajne bogoslužja sedam dana od uzajamne komunikacije da se uzdržavaju, treba da se šišaju muškarci bez znanja žena, a žene bez volje muškaraca, poneke hrišćane mrtve, nesahranjene i bez opela zanemaruju, a živima ne dopuštaju pokajanje. Iskopavaju i izbacuju relikvije hrišćana bilo da su položene u crkvi ili izvan nje. Tvrde da su grešnici oni koji su neprirodno umrli i da demoni žive u tijelima umrlih, nikako nije dozvoljeno poštovanje krsta, osim ako ima natpis: Isus Hrist, sin Boga, (nije) dopušteno ponovo krstiti sinove hrišćana, govoreći da su grešnici oni koji ih krste; postavljaju žene za đakone; dozvoljavju im da vrše uobičajene crkvene propise i čitanje svetog Jevanđelja, i da su one sa istim Klimentom takođe, sarađivale u ovome, uništavale su svete slike (ikone). A to što je vršio bezbrojna čudesa pomoću krsta velikog Pastira kaže (se) da to čini iz đavolje sile, da baca anatemu na Boga u koga su vjerovali. Akacije, hrišćanski episkop, od strane ovih istih, o kojima je bio zapis, bio je smatran kao pravovjerni. Osim ovog, predavao je hrišćanske žene u ruke nevjernika pod izgovorom da su bile preljubnice. Ovo, i slično drugo što je pokazano u onom spisu, potvrđuju ovi o kojima je bila riječ tim više što na ovo, ako ne i na sve, odgovaraju. Ali, kad su vidjeli da je tužitelj odveć uporan, Leontije je priznao da je ponovo krštavao; i tako je činio da od strane sveštenika, koji je smijenjen zbog učinjenih nedjela, nakon razrješenja on učini prvo krštenje; a postoji sumnja da su od njega tražili da u tome učestvuje. A najviše se osuđuje zabludjeli Leontije da je ovo činio. Usudio se da počini ponovno krštenje, kao što nalaže prokleta bogumilska vjera, to jest, ovo oje Leon... odobravao: da smijenjeni sveštenik, onaj koji je prvi učinio krštenje, pošto je taj čin učinio, ipak nije bio sasvim oslobođen grijeha. Osim toga, da je nesahranjene i bez opela ostavljao mrtve, priznao je Leontije, i, pak, govorio je da je ovo radio zato što su ti mrtvi, dok su živjeli, bili veliki grješnici i nijesu htjeli da poslušaju njega, koji je pokušavao da ih navede da se isprave. Priznao je da je zaista predao jednu hrišćansku ženu Ameru,[107] govoreći da se usudila da učini preljubu sa bratom od muža, pošto drugi razlog zlu nije mogao smisliti. Također je govorio da je on oteo božanski hram, a ovo su po nekome, koji ih je češće podsticao, priznali. A on je, kada je sastavljen zapis, bio spreman da čak i

[107] Islamskom vjerniku.

ANNO CHRISTI 1143.

ὡς κακῶς καὶ διδάσκουσι, καὶ φρονοῦσι, καὶ τὰ τῆς τοιαύτης βεβήλου θρησκείας εἰς πολλοὺς τῶν Καππαδοκῶν ὀλεθρίως ἐνσπείρασιν. ἀλλ' ἡ μὲν συνέλευσις αὐτοῖς διὰ ταῦτα. ἐπεὶ δὲ καθάπερ τι προϋποφώνημα τῷ Τυάνων, μᾶλλον δὲ καὶ οἷόντις προπαρασκευὴ τοῦ δικαστηρίου, τὰ περὶ τῆς τῶν δηλωθέντων ἐπισκόπων ἐγκαταστάσεως εἰς ζήτησιν προσενήνεκται, μηδὲ ἐπισκοπικῆς τούτους τετιμῆσθαι διατεινομένῳ ἀξείᾳ, ὡς εἴτε μηδαμῶς χειροτονηθέντας, εἴτε μὴν παρὰ τὰς τῶν ἱερῶν κανόνων διαταγὰς, καὶ διὰ τοῦτο πάλιν ἐπισκοπικῆς ἀναξίους ὄντας ἀξίας. ἵνα καὶ ὁ ἀγὼν αὐτῷ μετὰ ταῦτα πρὸς ὁποίους ἆρα καὶ εἴη οὐδαμῶς ἀμφιβάλλοιτο. ὡς γοῦν ἤδη τὰ περὶ τούτων καὶ ἐξητάζετο, οὐ μακρᾶς τινὸς ἐδεήθη τῆς ἀποδείξεως, ἀλλ' ὥσπερ ὁ σοφός που φησὶ Σολομὼν, ἀνδρὶ παγίδα τὰ οἰκεῖα χείλη τυγχάνει, οὕτω δὴ καὶ οἱ αἰτιώμενοι περὶ τῆς ἑαυτῶν εἰς ἐπισκόπους χειροτονίας ἐρωτηθέντες, συνήγοροί τινες ἄντικρυς τῷ μητροπολίτῃ ἐφάνησαν ψηφισθῆναι μὲν ἐνταῦθα φάμενοι διὰ πόλεως ἐπὶ τοῦ ἀποιχομένου ἐκείνου ἱερωτάτου μητροπολίτου Τυάνων μοναχοῦ Ἰακώβου πρὸς κλήρου, καὶ ἀρχιερέων συνήθως. εἶτα μετὰ καιρὸν ἐκείνῳ συνεξελθόντας εἰς τὴν τῶν Καππαδοκῶν δευτέραν τὰ Τυάνα χειροτονηθῆναι μὲν, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνου καὶ μόνου, διὰ τὸ μηδένα ἔχειν τὸν τούτῳ συλλειτουργήσαντα. ἐπεὶ οὖν οὕτω τούτων καὶ παρ' αὐτῶν καθομολογηθέντων, οὐδέν τι ἦν τὸ ἀμφίβολον παρὰ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων χειροτονηθῆναι τούτους διάταξιν, ὡς τοῦ μὲν ἀποστολικοῦ καὶ πρώτου κανόνος ῥητῶς ὕτως ἐπισκόπων, ἢ δύο, ἢ τριῶν διατάσσοντος. τοῦ δὲ τετάρτου τῶν ἐν Νικαίᾳ τὸν πρῶτον καὶ τὸν ἐννεακαιδέκατον τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, καὶ μὴν καὶ τοῦ τῆς ἐν Καρθαγένῃ καὶ διαφόρων ἑτέρων αὐτὸ τοῦτο διαρρήδην θεσμοθετούντων τὸ χωρὶς τριῶν παρουσίας μηδένα χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον. διὰ ταῦτα ἔδοξε πᾶσιν ἡμῖν, καὶ διέγνωσθαι, ὡς τοὺς δηλωθέντας τούτους, ὡς εἴπομεν ἐπισκόπους, μηδὲ ἐπισκοπικῇ τετιμῆσθαι ὅλως ἀξίᾳ, ὡς καὶ ἀχειροτονήτους ἄντικρυς, διὰ τὸ τῆς χειροτονίας αὐτῶν ἀκανόνιστον. τούτων οὕτω διαγνωσθέντων, καὶ ἀποφανθέντων, ἐξεχωρήθη τὸ ἀπὸ τοῦδε τῷ μητροπολίτῃ Τυάνων ὡς ἀρχιερεῖ, καὶ τὰ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν χώρᾳ προσαγγελλόμενα, εἴτε δὴ καὶ τολμώμενα ἐφειμένον ἔχοντι ἐξετάζειν, καὶ διορθοῦσθαι, προθῆναι καὶ ἐπὶ μέσου τὰ περὶ τῆς θρυλλουμένης κατ' αὐτῶν ἀσεβείας. ὥστε συνοδικῶς ἅμα τοῖς δοθεῖσι συνδικασταῖς ἐξετασθῆναί τε, καὶ λυθῆναι.

Σημείωμα, δι' οὗ διεγνώσθησαν οἱ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίαν προαφαιρεθέντες, ὡς παρὰ κανόνας χειροτονηθέντες ὅ, τε Σωσάνδρων μοναχὸς Κλήμης, καὶ ὁ Βαλβίσσης Λεόντιος ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Τυάνων κυρίου Βασιλείου, τῆς τῶν Βογομήλων ὄντες μυσαρωτάτης αἱρέσεως. μηνὶ τῷ αὐτῷ, ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ. Προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Μιχαήλου ἐν τῷ Θωμαΐτῃ, συνδικαζόντων μὲν τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ ἐκ βασιλικῆς, καὶ θείας προστάξεως τοῦ πανσεβάστου Σεβαστοῦ, καὶ μεγάλου Δρουγγαρίου, τοῦ μακαριωτάτου πανσεβάστου Σεβαστοῦ, καὶ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρείας καὶ πανευγενεστάτου πρωτοασηκρήτης κυρίου Λεοντίου τοῦ Ἰκανάτου, συνεδριαζόντων δὲ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἀγκύρας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Τυάνων, τοῦ Ἀντιοχείας τῆς Πι-

A tus est: veruntamen, cum veluti quoddam Tyanensis præludium fuerit, immo vero tanquam judicii præparatio, inquisitio de statu conditioneque prædictorum Episcoporum, in quæstionem allata sunt, quibus nec Episcopali eos dignitate condecoratos fuisse contendit, tanquam nullo modo ordinatos, vel non ex Canonum præscriptis; ideoque Episcopali dignitate eos esse indignos, ut certamen ipsi postea, cum quibus ineundum esset, in dubium non verteretur. Dum itaque de his quæritur, non longo examine opus fuit, sed ut sapiens ait Salomon: Viro laqueus sunt propria labia. Sic & in judicium vocati, de sua in Episcopatum promotione interrogati, pa-
B lam Metropolitæ patrocinati sunt, suffragio quidem hac in Urbe electos fuisse sub defuncto illo sanctissimo Tyanorum Metropolita Jacobo Monacho, ad Clericatum & præsulatum, ut moris est, postea elapso tempore in secundam Cappadociam Tyana progressos, ordinatos fuisse, sed ab eo, & solo, cum nullum alium haberet, qui una cum eo celebraret. Cum itaque hac ratione hæc & ipsi confessi essent, nullum remanebat dubium, illos contra præscripta sacrorum Canonum ordinatos fuisse; cum Apostolicus primus Canon verbatim præcipiat, Episcopum ordinari ab Episcopis, vel duobus, vel tribus; & quartus Nicænæ primæ, & Antiochenæ Synodi
C decimus nonus, nec non & Carthaginiensis, aliique plurimi, hoc idem probari sanciant, absque trium Episcoporum præsentia neminem ordinari Episcopum. Præterea, visum est omnibus nobis, & determinatum, prædictos, ut diximus, Episcopos, neque Episcopali fuisse dignitate cohonestatos, propter eorundem ordinationem minime canonicam. His ita dijudicatis ac determinatis, facultas facta fuit Metropolitano Tyanorum, tanquam Præsidi, quæ in propria Diœcesi nunciantur aut audacter efficiuntur, examinandi & corrigendi, proferendique in medium, quæ de illorum impietate circumferuntur, ut in Synodo simul cum electis judicibus, examinentur & ter-
D minentur.

Sententia, per quam dijudicatum est, episcopali dignitate antea privatos, contra Canones ordinatos esse, tum Sosandrorum Monachum Clementem, & Balbissæ Leontium, ex relatione sanctissimi Metropolitæ Tyanorum, domini Basilii, cum essent ex secta execranda Bogomilorum, mense eodem, & eadem die. Præsidente sanctissimo & Oecumenico Patriarcha, Domino Michaele in Thomaite; simul judicantibus cum magna sanctitate illius, ex Imperatoria divinaque jussione, Pansebasto, Sebasto, & magno Drungario, beatissimo Pansebasto, Sebasto, & Archiepiscopo Bulgariæ, & nobilissimo Protoasecreta, domino Leontio Icaneto; considentibus etiam, & sanctissimis Antistitibus, Ancyrano, Cyziceno, Nicomediensi, Tyanensi, Antiocheno Pisidiæ, Dyrrhaceno, Alantensi, Me-

i uz svjedoke to potvrdi. Zbog toga, moja malenkost, koja je danas na ovom koncilu i ove birane sudije, mi svi treba da vidimo i odlučimo, radi obavještenja onih koji su nam poslali dekret, da njegov sadržaj kaže da su odstupili od ispravnog razmišljanja, i opaki i bezbožni glas onih koji tako razmišljaju i poučavaju (se) pobija, i na sve to Sabor baca anatemu. Kao što smo mi to danas pred vama učinili, tako sve sumnjivo, kao druge vjere običaj, treba da se anatemiše; a gdje se čini da postoji i sjenka sumnje, da su pod nekim izgovorom oni sami nešto opet uveli, treba ih natjerati da spoznaju svoje pogrešno razmišljanje svi oni koji ne razmišljaju onako kako to traži katolička crkva, nego napose, sami od sebe nešto uvode, treba da na njih bude bačena anatema; a prije svega na one iste koji, ili svjesno ili nesvjesno, ili misle ili poučavaju protivno dogmama i učenju svete katoličke crkve, a ova poglavlja, pak, da bi se u potpunosti i neoštećena sačuvala, neka se naredi da se prepišu, i da se potpišu oni koji su anatemisani, a sa spoljne strane, pak, neka svoj potpis stavi naš Bogu ugodni Hartofilaks i neka se pošalju u ona mjesta.

ANNO CHRISTI 1143.

Medytensi, Mesembriensi, Bizyensi, Garensi, Gotthiensi; assistentibus etiam illustribus Principibus. Divinum zelum assumens secundum scientiam sanctissimus Metropolita Tyanorum Basilius, non toleravit in sua Diœcesi patrari, quæ ipse audiverat a prætensis suis Episcopis, Leontio & Clemente Monachis, quos jam antea examinatos, a dignitate Episcopali removimus; & in publicum quoque non redarguere, & quomodo illi in multis circa orthodoxam religionem inconsulte aberrant, nobis patentius non ostendere, non ut accusator, & quasi ipse eorum impietatem in jucium vocaret; hæc quippe omnia & in nostro antea edito edicto judicata sunt & decreta; sed ut ageret, ne pelle ovina lupi absconderentur, sicque clam ab illis ovile Christi læderetur. Hodie penes nos constituit, suæ Diœcesis pium Canonicum Leonem, & ab ipso Leontio ordinatum, ut ipse referebat, tanquam qui res eorum ad amussim calleret, & magis quam ceteri omnes, eosdem redarguere posset; ut in conventu substitit, unaque cum eo etiam ii, qui in jus vocabantur, Monachus nempe Clemens & Leontius, illico scriptum Tyanæus Canonicus deprompsit, varias eorum actiones continens, multum præ se ferentes lubricum, palamque demonstrantes, earum auctorem non rectæ esse sententiæ, sed Bogomilica secta revera laborare. Scriptum erat compositum, ut ex signis, quæ in eo erant, deprehendebatur, a Clericis, & nobilibus, & habitatoribus fere omnibus Metropolis Tyanorum, has & similes actiones accusatis appingens, & doctrinam; Marito abstinendum a legitime sibi conjunctarum mulierum consuetudine, carne item & lacte & vino per tres annos; quibus decursis, sine ullo peccato illis uti fruique omnimodis posse; item, Neminem sæcularem salvari, licet omnis virtutis viam iniverit, nisi Monachus fiat; qui sacris initiati sunt, per septem dies a mutuo commercio impediri; Tondere licere homines invitis uxoribus, ut uxores invitis maritis; Nonnullos Christianos demortuos, insepultos, & absque cantu negligere, & neque vivos eosdem in pœnitentiam admitti; effodere projicereque Christianorum reliquias, tum intra tum extra Ecclesiam repositas. Peccatores esse affirmant, qui fato functi sunt, & Demones in defunctorum corporibus habitare: nullo modo permittendam esse Crucis adorationem, nisi inscriptum habeat: Jesus Chr. Filius Dei. Rebaptizasse & filios Christianorum, dicentes, peccatores esse, qui baptizarunt: & ordinasse mulieres Diaconissas, quibus consuetas Ecclesiæ petitiones facere permittunt, & sanctorum Evangeliorum lectionem; easque cum eodem Clemente Missæ sacrificium celebrasse: sanctas contrivisse imagines. De Cruce magni Archistrategi innumera miracula faciente dicunt, ea ex Diabolica operatione fieri: anathematizasse Deum, in quem credebant. Acacius Episcopus Christianus, his iisdem quorum erat scriptum, orthodoxus habitus. Ad hæc tradidisse mulieres Christianas in manus Infidelium, eo nomine

A σιδίας, τȣ̃ Δυῤῥαχίȣ, τȣ̃ Αλανίας, τȣ̃ Μαδύτων, τȣ̃ Μεσημβρίας, τȣ̃ Βιζύας, τȣ̃ Γαρέων, καὶ τȣ̃ Γοτθίας, παρισταμένων καὶ δεσποτικῶν ἀρχόντων. Ἔνθεον ζῆλον ἀναλαβὼν κατ' ἐπίγνωσιν ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Τυάνων Βασίλειος, ȣ̓κ ἠνέσχετο τὰ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἐνορίᾳ πολμηθῆναι αὐτῷ ἀκȣσθέντα παρὰ τῶν τάχα ἐπισκόπων αὐτȣ̃, ἤγȣν, τȣ̃ μοναχȣ̃ Λεοντίȣ καὶ τȣ̃ μοναχȣ̃ Κλήμεντος. ȣ̓ ἤδη προεξετάσαντες τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας καθείλομεν, μὴ καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἐξελέγξαι, καὶ ὅπως πολλά τινα περὶ τὴν ὀρθόδοξον ȣ̓τοι θρησκείαν παρασφάλλονται ἀνοήτως καὶ ἡμῖν παρασῆσαι. σαφέστερον τοίνυν, ȣ̓χ ὡς κατήγορος, ȣ̓δ' ὡς αὐτὸς

B συνιστῶν κατ' αὐτῶν τὴν τῆς δυσσεβείας κατέγκλησιν. ταῦτα γὰρ ἤδη καὶ διὰ τȣ̃ προγεγονότος παρ' ἡμῶν σημειώματος προδιέγνωσαίτε καὶ προτετύπωται, ἀλλ' ὡς σπεῦδων κωδίῳ προβάτȣ τȣ̀ς λύκȣς μὴ ἐπικρύπτεσθαι, καὶ ȣ̓τω λάθρα τὴν τȣ̃ Χριστȣ̃ παρ' αὐτῶν λυμαίνεσθαι ποίμνην, ἐνώπιον ἡμῶν τὴν σήμερον παρεστήσατο τὸν τῆς κατ' αὐτὸν τυγχάνοντα ἐνορίας εὐλαβῆ αὐτȣ̃ Λέοντα, τὸν καὶ παρὰ τȣ̃ Λεοντίȣ χειροτονηθέντα, ὡς αὐτὸς ἔλεγεν, ὡς καὶ ἀκριβῶς εἰδότα τὰ κατ' αὐτȣ̀ς καὶ ἐξελέγχειν αὐτȣ̀ς τῶν ἄλλων πλέον ἰσχύοντα. ὡς γȣ̃ν παρέστη τῷ συνεδρίῳ, συμπαρίσαντο δὲ καὶ οἱ καθ' ὧν ἡ αἰτίασις, ὁ μοναχὸς δηλονότι Κλήμης, καὶ ὁ Λεόντιος ἔγγρα-

C φος, εὐθὺς ὁ τȣ̃ Τυάνων κανονικὸς προκεκόμικε διαφόρȣς πράξεις τȣ́των διαλαμβάνων πολὺ περιφερȣ́σας τὸ σφαλερὸν, καὶ φανερῶς παρισώσας τὸν τῶν τοιȣ́των ἐργάτην μὴ εὐσεβȣ̃ς τυγχάνειν φρονήματος, τὰ δὲ τῆς τῶν Βογομήλων θρησκείας ἀληθῶς νοσεῖν. τὸ δὲ ἔγγραφον ἦν μὲν ἐκτεθειμένον, ὥσπερ ἐφαίνετο ἀπὸ τῶν ἐμφερομένων αὐτῷ σιγνογραφιῶν, παράτε τῶν κληρικῶν, καὶ ἀρχόντων, καὶ οἰκητόρων ἁπλῶς τῆς μητροπόλεως τῶν Τυάνων, τοίας δέ τινας πράξεις τοῖς αἰτιωμένοις προσμαρ-

D τυρȣ̃ν. διδαχὴν τȣ̀τȣς ἄνδρας ἀπέχεσθαι τῆς τῶν νομίμων τȣ́τοις συναφθεισῶν γυναικῶν συνȣσίας, κρέατός τε καὶ γάλακτος, καὶ ἰχθύος, καὶ οἴνȣ, ἄχρι χρόνων τριῶν ἀποχὴν. μετὰ δὲ ταῦτα ἀποκειμάτιστον παντελῆ τῶν τοιȣ́των ἀπόλαυσιν. ἑτέραν, τὸ μηδένα σώζεσθαι κοσμικὸν, κἂν πᾶσαν ἀρετὴν διαπράξηται, εἰ μὴ μοναχὸς γένηται, τὸ, τȣ̀ς ἱερολογηθέντας ἄχρις ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς πρὸς ἀλλήλȣς ὁμιλίας κωλύειν. τὸ, ἀποκείρειν ἄνδρας παρὰ γνώμην τῶν γαμετῶν, καὶ γυναῖκας παρὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν θέλησιν. τὸ τινὰς θανόντας Χριστιανȣ̀ς ἀτάφȣς, καὶ ἀψάλτȣς καταλιμπάνειν, καὶ μηδὲ ζῶντας δέχεσθαι αὐτȣ̀ς εἰς μετάνοιαν. τὸ, ἐξανασκάψαι,

E καὶ λείψανα Χριστιανῶν θεμμένα, ἔξωθέντε καὶ ἔσωθεν τῶν ἐκκλησιῶν, ἁμαρτωλȣ̀ς εἶναι λέγȣσι τȣ̀ς τελευτήσαντας, καὶ δαίμονας ἐγκατοικεῖν τοῖς σώμασι τῶν τελευτώντων. τὸ, μὴ συγχωρεῖσθαι ἄλλως προσκυνεῖσθαι σταυρόν, εἰ μὴ καὶ ἐπιγραφὴν ἐπιφέρηται. Ιησȣ̃ς Χριστὸς υἱὸς τȣ̃ Θεȣ̃. τὸ ἐξαναβαπτίσαι καὶ παιδία Χριστιανῶν, λέγȣσι ὅτι, ἁμαρτωλοί εἰσιν οἱ βαπτίσαντες, καὶ χειροτονῆσαι γυναῖκας διακονίσσας, καὶ ἐπιτρέπειν αὐταῖς τὰς συνήθεις ἐκκλησιαστικὰς αἰτήσεις ποιεῖσθαι, καὶ τὴν τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἀνάγνωσιν, καὶ συλλειτȣργῆσαι ταύτας μετὰ τȣ̃ Κλήμεντος. τὸ, ἁγίας καταστρέψαι εἰκόνας. τὸ, περὶ τȣ̃ σταυρȣ̃ τȣ̃ μεγάλȣ ἀρχιστρατήγȣ ἀπειροπληθῆ ποιȣ̃ντος θαυμάσια λέγειν, ὅτι ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας ταῦτα ποιεῖ. τὸ, ἀναθεματίσαι καὶ τὸν θεὸν, ὃν ἐπίστευσεν. Ακάκιος ἐπίσκοπος Χριστιανὸς αὐτοῖς τȣ́τοις, ὧν ὑ-

πῆρχε

ANNO CHRISTI 1143.

quod mœchatæ fuissent. Hæc & similia alia scripto illo indicante, postulabantur jam dicti sæpius, ut ad hæc, si non ad omnia, responderent. Sed cum viderent, accusatorem nimium enixeque instantem, Leontius rebaptizasse confessus est: idque fecisse, quod a Sacerdote, pro compertis criminibus depositio, post depositionem primus Baptismus factus sit, quem tanquam dubium confirmare ipse exoratus est. Quod factum maxime, Leontium non recte sentire, comprobat; tanquam qui baptismum iterare ausus sit, secundum execrandam Bogomilorum religionem; & licet hoc a Leone probatur, Sacerdotem depositum, primum illum baptismum fecisse, non tamen omnino actio illa extra culpam fuerit. Præterea insepulta, & absque cantu, reliquisse cadavera mortuorum asseverabat Leontius; id tamen se præstitisse fatebatur, quod mortui illi, dum viverent, sceleribus se impiassent, nec illi, dum ad sanam mentem hortabatur, morem gerere voluissent: tradidisse vero Christianam quandam mulierem Ameræ fatebatur, quod cum fratre mariti impudens consuesceret; cum alia ratione non posset malo videri. Ad hæc etiam ajebat, se divinum templum exussisse, quod cum non nemini, sæpius adhortatus **** confessi sunt. Qui porro scriptum detulerat, paratus erat etiam adductis testimoniis illa comprobare. Propterea hodie convenientibus cum nostra mediocritate Judicibus, ad hoc idem electis, nobis omnibus peropportunum visum est, & a nobis decretum, ad securitatem legum, qui ad nos scriptum miserunt, quod nemine discrepante a recta ratione aberrant, quæ in eo continentur, & immanem improbitatem & impietatem redarguunt ita sentientium aut docentium; omnibus audientibus, conventus totius anathemati omnia subjiciantur. Quod statim hodie coram vobis effecimus, dubiis omnibus, veluti extraneis, verbatim anathematizatis, in quibus porro dubietatis umbra inesse videtur, propter aliquos prætextus, ab ipsis adductos, ad propriam condemnationem abigendam eos, qui secundum Ecclesiam catholicam non sentiunt, sed ab extra ex se ipsis aliquid introducunt, anathemati subjicientes, ante vero omnia & ipsos, sive palam, sive clam, aut sentiant aut doceant præter pia Catholicæ Ecclesiæ dogmata & doctrinam. Capita autem, ut germana omnino & inviolata conserventur, præceptum est, ut transcripta subscriptione eorum, qui ea anathematizarunt, foras item nostri Dei amantis Chartophylacis inscriptione communiantur, ficque ad loca illa mittantur.

ANNO CHRISTI 1143.

A πῆρχε τὸ ἔγγραφον ὀρθόδοξ@ γνωριζόμενος. πρὸς τύτοις κ τὸ, παραδῶναι γυναῖκας Χριστιανὰς εἰς χεῖρας ἐθνῶν προφάσει δηθεν μοιχείας. ταῦτα κ ἄλλα τιαῦτα τινὰ τῶ τοιύτω ἐγγράφω δηλῶντος, ἀπῃτῶντο οἱ μνημονευθέντες πολλάκις, πρὸς ταῦτα ἀπολογήσασθαι. κ εἰμὴ πρὸς πάντα. ἀλλ' ἐπειπερ ἑώρων τὸν κατήγορον σφοδρῶς ἀνισάμυνον, ὁ μὲν Λεόντιος ἀναβαπτισμὸν ποιῆσαι κατέθετο. πλιὺ διὰ τὸ παρὰ ἱερέως καθαιρεθέντος ἐπιδήλοις ἐγκλήμασι μ τιὼ ἐκείνω καθαίρεσιν τὸ πρῶτον βάπτισμα παρ αὐτῶ τελεσθῆναι, ὅ κ ὡς ἀμφίβολον παρασῆσαι αὐτὸς ἀπῃτήθη. Τύτω γὰρ μὴ γινομένω μεγίστη τις παράσασις τὸ παραχθὲν ὀκ ὀρθῶ B φρονήματ@ τῶ Λεοντίω εἰσάγεται, ὡς ἀναβαπτισμὸν ποιῆσαι τολμήσαντ@ κατὰ τιὼ βεβηλον τῶν Βογομήλων θρησκίαν, ὅπερ κ τύτε παρὰ τῶ Λέοντος ἀποδειχθέντ@, ὡς καθηρημένος τυγχάνων ὁ ἱερεὺς τὸ πρῶτον ἐποιήσατο βάπτισμα, ὃ' ὅπω παντάπασιν ἀκατηγόρητον νομιζόμενον. πρὸς δὲ τὸ καταλιπεῖν ἀτάφως κ ἀψάλτως νεκρὸς ὁμολογῶν ἰδ ὁ Λεόντιος. ἔλεγε δὲ τῦτο ποιῆσαι, ὡς ἁμαρτανόντων ἐν ζωῆ τῶν τελευτησάντων, κ μὴ πειθομένων αὐτῶ συμβαλλόντι πρὸς διόρθωσιν ἀπιδεῖν. κ τὸ παραδῶναι δὲ χριστιανὰς γυναῖκα τινὰ τῶ σὺ τῶ κρ. (ita erat in manuscripto) ἐκπροσωπήσαντι τῶ Αμηρᾶ ὡμολόγει, δι' ἃ μοιχείαν C εἰπὼν ἐπ' ἀδελφῶ τῶ ἀνδρὸς ὑπ' αὐτῆς τολμομένην τῦτο ποιῆσαι, ὡς μὴ δυνάμυος ἄλλως ἐκκοπὰς ἐπινοήσασθαι τῶ κακῶ. προσωμολόγει δὲ κ θεῖον καταυκαῦσαι ναόν. ἀλλ' ὅτι, φησί, πολλάκις παραινέσας τινὶ χορ **** καθωμολόγησαν. ὁ δὲ προκομίσας τὸ ἔγγραφον ἔπιμος ἰὼ, κ διὰ μαρτυρίας τυῦτα πισώσασθαι. διὰ τυῦτο κ σήμερον συνελθόντων τῇ ἡμῶν μεζιότητι τ̃ δοθέντων ταύτῃ συνδικασῶν, δέον ἡμῖν ἅπασι δέδοκται, κ διώρισαι, ὥσε πρὸς πληροφορίαν τῆ πρὸς ἡμᾶς σεβλάντων τὸ ἔγγραφον ἰδ ὁμολογημένως τῶ ὀρθῶ παρασφάλλεσθαι λόγ τὰ τύτω περιεχόμυα, κ πολλὴν πονηρίαν τε κ ἀσέβειαν καταβοᾶν τῶν ὅπω φρο- D νόντων, ἢ διδασκόντων, ὧν ἐπηκόφ τυτεί. Ἰδ συνέδριν ἀναθέματι τὰ πάντα ὑποβαλεῖν. ὅπερ δὴ κ αὐτίκα τιὼ σήμερον ὡιόπιον ἡμῶν πεποιήκαμυ, τάτε ἀμφίβολα πάντα, ὡς ἑτερόδοξα ῥητῶς ἀναθεματίσαντες. κ ἐφ' οἷς ἴσως ἀμφιβολίας ἰὼ ἐπισκίασμα, διά τινας προφάσεις παρ αὐτῶν εἰσαχθείσας πρὸς τιὼ τῆς ἑαυτῶν καταγνώσεως ἀποσόβησιν τὰς μὴ κατὰ τὴν καθολικιὼ ἐκκλησίαν φρονῦντας, ἀλλ' ἐξωθέντι παρ ἑαυτῶν εἰσαγόντας ἀναθέματι κα- E θυποβάλλοντες. πρὸ πάντων δέγε κ ἑαυτὰς, εἴ φανερῶς, εἴτε μιὼ κεκρυμμένως, ἢ φρονήσαιεν, ἢ διδάξαιεν παρὰ τὰ δόσεβῆ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κ δόγματα κ διδάγματα. τὸ μὴτει τῆ κεφαλαίων κατὰ σῖχον διὰ τὸ ἀνόθλητον πάντη σωτηρηθῆναι, κ ἀδιάβλητον, ὠφίλη μεταγραφὴν ποιγραφῆναι μὴ παρὰ τῆ ἀναθεματισάντων αὐτὸν, ἐπιγραφῆναι δὲ ἔξωθεν κ παρὰ ἰδ ἡμετέρυ θεοφιλὲς χαρτοφύλακος, κ εἰς τιὼ χώραν ἀποσταλῆναι.

Liste

Južnoslovenske dinastije u epohi Istočnog rimskog carstva (po stranim izvorima):
Vladari Srbije
Vladari Bosne
Vladari Hrvatske
Vladari Hercegovine
Vladari Travunije
Vladari Crne Gore
Vladari Zete

Vladari Srbije[108]

Prva dinastija

Svevlad	636.
Selimir	652.
Vladin	684.
Ratimir	713.
Višeslav	740.
Radoslav	778.
Prosigoj	811.
Vlastimir	836.
Stojimir	843.
Grojnik	848.
Mutimir (sin Vlastimirov)	859.
Branko (sin Mutimirov)	886.
Stepan (brat Brankov)	890.
Pribislav (brat Stepanov)	899.
Petar Prvi (unuk Vlastimirov)	901.
Pavle (sin Brankov)	917.
Zaharije (sin Pribislavov)	920.
Časlav (unuk Vlastimirov)	927.
Vladimir Prvi	949.
Kosara	976.
Stepan Drugi	1016.
Dobroslav Prvi	1040.
Mihailo Prvi (sin Dobroslavov)	1050.
Radoslav (brat Mihailov)	1080.
Bodin (sin Mihailov)	1082.
Dobroslav Drugi	1106.
Vladimir Drugi (sin Dobroslavov)	1108.
Đorđe (sin Bodinov)	1115.

Druga dinastija: Nemanjići

Vuk Prvi	1122.
Stevan Uroš Beli (sin Vukov)	1122.
Čudomil (sin Stevana Uroša)	1136.
Stevan Drugi (brat Čudomilov)	1159.
Stevan Treći (sin Stevana Drugog)	1195.
Radoslav Prvi (sin Stevana Trećeg, uzurpator)	1228.
Vladislav Prvi (brat Radoslavov)	1231.
Stevan Uroš Drugi Slepi	1240.
Stevan Dragutin (sin Stefana Uroša Drugog)	1272.
Stevan Milutin (brat Stevana Dragutina)	1275.
Stevan Osmi (vanbračni sin Stevana Milutina)	1321.

[108] "*Chronologie universelle des souverains et chefs d'etats*".

Stevan Deveti Dušan (sin Stevana Osmog)	1334.
Stevan Uroš Treći (sin Stevana Dušana)	1355.
Vuk Drugi (sin Stevana Osmog)	1367.

Treća dinastija: Hrebeljanovići

Lazar Prvi (unuk Stevana Dušana)	1376.
Lazar Drugi (sin Lazara Prvog)	1389.

Četvrta dinastija: Brankovići

Vuk Treći (zet Lazara Drugog)	1389.
Đorđe Prvi (sin Vuka Trećeg)	1398.
Lazar Treći (sin Đorđa Prvog)	1457.
Stevan Jedanaesti Visoki (brat Lazara Trećeg)	1457.
Vuk Četvrti Zmaj (unuk Đorđa Prvog)	1471.
Đorđe Drugi Maksim (sin Stevana Visokog)	1485.
Jovan Prvi (brat Đorđa Drugog)	1496.

Vladari Bosne

Prva dinastija: Banat

Boris	1154.
Manojlo	1163.
Aleksije	1180.
Kulin	1181.
Stevan Prvi	1204.
Matija	1232.
Prijezda	1250.
Bela Prvi	1254.
Rastislav Prvi	1270.
Stevan Drugi	1272.
Pavle	1298.
Mladen	1302.
Stevan Treći	1314.
Stevan Četvrti	1353.

Prvo kraljevstvo

Stefan Tvrtko Prvi	1376.
Stefan Dabiša	1391.
Jelena Gruba	1395.
Stefan Ostoja	1398.
Stefan Tvrtko Drugi	1404.
Stefan Ostoja (drugi put)	1408.

Stefan Ostojin	1418.
Stefan Tvrtko Drugi (ponovo)	1421.
Stefan Tomaš	1444.
Stefan Tomašević	1461.
Ujlaki - Mikloš	1467.
Ujlaki Lorenc	1476.

Vladari Hrvatske

Prva dinastija

Klugaš Prvi	640.
Porga Prvi	700.
Ljudevit Prvi	755.
Borna Prvi	818.
Vladislav Prvi	821.
Mojslav	839.
Trpimir	852.
Krešimir Prvi	855.
Miroslav Prvi	857.
Pribina Prvi	861.
Domagoj	863.
Zdeslav	877.
Branimir	879.
Mutimir Prvi	892.
Tomislav Prvi	914.
Godimir Prvi	940.
Krešimir Drugi	968.
Držislav Prvi	994.
Svetoslav Prvi	996.
Krešimir Treći	1018.
Stefan Prvi	1035.
Krešimir Četvrti	1050.
Slaven Prvi	1073.
Dimitrije Zvonimir	1075.
Stefan Drugi	1089.
Vukan	1090.
Bodin Prvi	1102.

Prva banatska dinastija

Ugar Prvi	1105.
Aleksije	1115.
Bela Prvi	1144.
Apa	1158.
Bela Prvi (ponovo)	1163.

Ompud	1164.
Šopan	1175.
Dionizije	1181.
Kalanj	1185.
Dominikanus Prvi	1193.
Andrej	1198.
Mikloš	1199.
Bank	1199.
Martin	1200.
Ipoh	1202.
Merkurije	1205.
Šćepan	1206.
Bank (ponovo izabran)	1208.
Bertold	1209.
Pal	1212.
Bertold (ponovo izabran)	1212.
Mihalj	1212.
Martin (ponovo izabran)	1213.
Đula	1213.
Okus	1214.
Janoš	1215.
Poza	1216.
Bank (ponovo izabran)	1217.
Đula (ponovo izabran)	1219.
Okus (ponovo izabran)	1220.
Solomon	1223.
Martin (ponovo izabran)	1224.
Aladar	1225.
Đula (ponovo izabran)	1228.
Okus (ponovo izabran)	1232.
Opoj	1234.
Mikloš	1240.
Deneš	1241.
Laslo	1245.
Deneš (ponovo izabran)	1246.
Ivan	1248.
Lorandaš	1261.
Henri	1267.
Joakim	1270.
Mojs	1272.
Mato	1273.
Henri (ponovo izabran)	1273.
Deneš (ponovo izabran)	1274.
Janoš (ponovo izabran)	1275.
Mikloš (ponovo izabran)	1276.
Tomaš Prvi	1276.
Joakim (ponovo izabran)	1276.
Janoš (ponovo izabran)	1277.

Mikloš (ponovo izabran)	1278.
Ivan Drugi	1282.
Pavao Šubić	1292.
Petar Prvi	1293.
Henri Prvi (ponovo izabran)	1298.
Rofonije	1299.
Mikloš Prvi (ponovo izabran)	1301.
Laslo Drugi	1304.
Pal Drugi	1307.
Mladen Šubić	1312.
Janoš Drugi	1316.
Mikloš Drugi	1322.
Mikč Prvi	1325.
Mikloš Drugi (ponovo izabran)	1340.
Pal Drugi (ponovo izabran)	1350.
Ivan Drugi (ponovo izabran)	1351.
Janoš Kuc	1356.
Mikloš od Zeka	1358.
Bubek Imre	1368.
Simon od Međija	1369.
Ivan od Lindve	1371.
Karlo Duras	1372.
Mikloš od Zeka (ponovo izabran)	1373.
Bubek Imre (ponovo izabran)	1381.
Ivan od Lošoncija	1383.
Temlinus od Svetog Đorđa	1384.
Đovani Frankopan	1385.
Deneš od Lošoncija	1387.
Đovani Frankopan (ponovo izabran)	1391.
Mikloš od Gare	1395.
Eberhart od Agrama	1402.
Pal od Ezdeđija	1403.
Herman od Kilija	1406.
Karolji	1409.
Petar od Medve	1411.
Albert od Nađmihalja	1419.
Nikola Frankopan	1426.
Stevan Frankopan	1433.
Matko od Taloša	1438.
Perko od Taloša	1444.
Ivan od Asla	1458.
Petar od Zoba	1459.
Imre Šapolaj	1464.
Laslo od Diznoša	1466.
Tuz-Janoš od Laka	1468.
Johanes od Funfkirhena	1469.
Mađar Blazijus	1472.
Horvat Damjan	1473.

Laslo od Egervara	1476.
Gereb Matija	1483.
Laslo od Egervara (ponovo izabran)	1484.
Korvin-Janoš od Hunjadija	1489.
Bot-Endre od Bajine	1505.
Đorđe od Kanjiša	1507.
Perenji - Imre	1511.
Berišlo-Petar od Vesprema	1513.
Barišlo-Peter	1520.
Jovan Karlovi	1521.
Zapolja	1525.
Endre od Knina	1531.
Pakri Lajoš	1532.
Gerendi Mikloš	1535.

Vladari Hercegovine

Prva dinastija: Zahumlje

Miroslav Prvi	1180.
Endre Prvi	1198.
Petar Prvi	1218.
Tolen	1234.
Andrija	1239.
Radoslav	1254.

Obnova države

Sanko Prvi	1348.
Belijak Prvi	1364.
Radič	1367.
Sandalj	1391.
Stefan Prvi	1434.
Vladislav Prvi	1466.
Vlatko	1473.
Stefan Drugi	1478.

Vladari Travunije

Prva dinastija

Vojislav Prvi	1355.
Vratko	1366.
Nikola Prvi	1371.
Tvrtko	1375.

Pavle	1391.
Petar Prvi	1415.
Radoslav Prvi	1420.

Vladari Crne Gore

Prva dinastija: Balšići

Balša Prvi	1357.
Stracimir	1362.
Đurađ ili Đorđe Prvi	1372.
Balša Drugi	1379.
Đorđe Drugi	1385.
Balša Treći	1404.
Stevan Prvi (sin Đorđa Drugog)	1427.
Ivan (sin Stevana Prvog)	1468
Đurađ ili Đorđe Treći (sin Ivana Prvog)	1490.
Vavila	1516.

Vladari Zete

Prva dinastija

Đorđe Prvi	1343.
Balša Prvi	1357.
Stracimir Prvi	1367.
Đorđe Drugi	1372.
Balša Drugi	1379.
Đorđe Treći	1386.
Balša Treći	1407.

Vladari Srbije *(po Grimelu)*

Dinastija Višeslava ili Vojislava
(arhonti)

Višeslav ili Vojislav	poslije 750.
Radoslav	?
Prosigoj	?
Vlastimir	820-22. - 842.
Mutimir	
Strojimir	borbe protiv Bugara 854-860.
Gojnik	

Mutimir (sam vlada)	860. - 891.
Pribislav	891. - 892.
Petar Gojniković	892. - 917.
Pavle Branović	917. - 920.
Zaharije Pribisavljević	920. - 923.
Bugarski vladari	923. - 927.
Časlav Klonimirović	927. - nakon 949.

Tihomirova dinastija
- župani i veliki župani -

Tihomir	poslije 950.
Ljutomir	971.- ?
Ljutomir	998. - 1018.
Petrislav (Dukljanski)	1060. - 1070.
Vukan	1083. - ?
Marko oko	1083. - ?
Vukan	1091. - 1113.

Vukanova dinastija
- Veliki župani -

Uroš Prvi	1113.- 1131. (prekid 1126)
Uroš Drugi	1131. - 1155.
Desa	1155. - ?
Uroš Drugi (drugi put)	1155. - 1160.
Primislav ili Prvoslav	oko 1160.
Beluš	1161.
Desa (drugi put)	1161. - 1165. (prekid 1162)
Tihomir	1165. - 1168.

Dinastija Nemanjića
- Veliki župani -

Stevan Nemanja	1168. - 1195.
Stefan	1195. - 1202-1217.
Vuk ili Vukan	1202. - 1203.

- Kraljevi i carevi -

Stefan Prvovenčani	1217. - 1227.
Stefan Radoslav	1227. - 1234.
Stefan Vladislav	1234. - 1243.
Stefan Uroš Prvi	1243. - 1276.
Stefan Dragutin	1276. - 1282.
Stefan Uroš Drugi Milutin	1282. - 1321.
Stefan Konstantin	1321. (u Zeti)
Vladislav Drugi	1321. - 1324. (pretendent)
Stefan Uroš Treći Dečanski	1321. - 1331.
Stefan Četvrti Dušan	1331. - 1355.
Stefan Uroš	1355. - 1371.

Sjeverna Srbija

- Kneževi i despoti -

Lazar (knez)	1371. - 1389.
Stefan Lazarević (knez)	1389. - 1402.
Stefan Lazarević (despot)	1402. - 1427.

Despoti dinastije Branković

Đurađ	1427. - 1456.
Lazar (sin Đurđev)	1446. - 1456.
Veliki despot	1456. - 1458.

Regenti

Jelena Paleolog, Stefan Branković, Veliki vojvoda i "upravitelj" Mihailo Anđelović	od 3. II do 31. III 1458.
Stefan (despot)	1458. - 1459.
Stefan Tomašević	1459. - 1459.

Kosovo

Vuk Branković	1371. - 1395-96.
Vukovi sinovi	1396. - ?
Grgur	do 1408.
Đurađ	oko 1409.
Lazar	1410. (umro 11. jula)

Zemlje oko Drine

Nikola Altomanović (župan)	1366. - 1373-74.

Zapadna Makedonija

Vukašin (kralj)	1365. - 1371.
Marko (kralj)	1371. - 1395.

Istočna Makedonija

Jovan Dragaš (despot)	1365. - 1378.
Konstantin Dragaš	1378. - 1395.

Ser

Jovan Uglješa (despot)	1365. - 1371.

Tesalija
- carevi -

Simon Uroš Paleolog	1356. - 1370. (?)
Jovan Uroš Paleolog (kao monah Joasaf umro 1422-3)	1370. - 1381.

Zeta

Dinastija Balšića

Balša Prvi	
Braća Balšići	od 1360.
Stracimir (umro kao monah Sava 1371-72.)	
Đurađ Prvi	umro 1378.
Balša Drugi	umro 1385.
Đurađ Drugi Stracimirović	1385. - 1403.
Balša Treći	1403. - 1421.

Dinastija Crnojevića
- Vojvode -

Stefan	1426. - 1465.
Ivan	1465. - 1490.
Đurađ	1490. - 1496.
Stefan	1496. - 1499.

Bosna
- Banovi -

Stefan (knez)	1081. - 1085. (?)
Borić	1154. - 1163.
Kulin	1180. - 1204.
Stevan	prije 1233.
Matija Ninoslav	1233. - 1250.

Dinastija Kotromanića

Prijezda Prvi	1250. - 1287.
Stepan Prvi i	
Prijezda Drugi	oko 1290.

Mladen Prvi Šubić	1301. - 1304.
Mladen Drugi	1304. - 1322.
Stepan Prvi Kotromanić	umro oko 1316.
Stepan Drugi Kotromanić	1332. - 1353.
Tvrtko Prvi (ban)	1353. - 1377.
Tvrtko Prvi (kralj)	1377. - 1391.

- Kraljevi -

Stefan Dabiša	1391. - 1395.
Jelena	1395. - 1398.
Stefan Ostoja	1398. - 1404.
Tvrtko Drugi Tvrtković	1404. - 1409.
Stepan Ostoja (drugi put)	1409. - 1418.
Stefan Ostojić	1418. - 1421.
Tvrtko Drugi (drugi put)	1421. - 1443.
Stefan Toma	1443. - 1461.
Stepan Tomašević	1461. - 1463.
Matija Šabančić	1465. - 1476.
Nikola Iločki	1471. - 1477.

Hum

- Vojvode -

Miroslav	1165. - 1198.
Rastko	oko 1190. (dvije godine)
Petar	1198. - 1227.
Toljen	1227. - 1239.
Andrija	prije 1235. - 1250.

- Župani -

Bogdan	oko 1252.
Radoslav	do 1254.
Stefan	1264.
Vojislav Vojinović (knez)	1358. - 1363.
Sandalj Hranić (vojvoda)	1392. - 1435.

Hercegovina

- Vojvode -

Stepan Vukčić Kosača (vojvoda od Svetog Save)	1435. - 1466.
Vlatko	1466. - 1482.

Dinasti Duklje (Zete)
- Arhonti (kneževi) -

Predimir	969. - 976.
Petar (Petrislav)	976. - 998.
Jovan Vladimir	prije 998. - 1016.
Stefan Vojislav	1036-1040. - 1051.
Mihailo	1051. - kralj od 1077-81.
Konstantin Bodin (kralj)	1081. - 1101.
Dobroslav (kralj)	1101.
Kočopar (kralj)	1102.
Vladimir Drugi (kralj)	1102. - 1114.
Đorđe (kralj)	1114. - 1118.
Grubeša (kralj)	1118. - 1125.
Đorđe (drugi put) (kralj)	1125. - 1131.
Gradihna (kralj)	1131. - 1142.

- Kneževi -

Radoslav	1142. - 1148-49.
Desa	1148-49. - poslije 1151.
Mihailo	prije 1173. - 1189.

Dinasti Travunije
- prvi župan, ostali arhonti -

Bela	početak IX vijeka
Krajina	oko 840.
Hvalimir	druga polovina IX vijeka
Tuđemir ili Kucimir	prva polovina X vijeka
Dragomir	prije 998. - 999-1018.
Desa	1148-49. - poslije 1151.

Zahumlje *(Hum)*
- arhonti, duksevi, kneževi -

Višević	početak X vijeka
Mihailo	prije 913. - poslije 949.
Dragomir	prije 998-99. - 1018.
Ljutovit	oko 1042.
Desa	1148-49. - poslije 1151.

Vladari Srbije[109]
- po njemačkim izvorima -

Vlastimir	836. - 843.
Mutimir	843. - 890.

[109] Karl Krumbacher: "*Geschichte der byzantinischen Litteratur*"

Pribislav	890.
Petar	891. - 917.
Pavle Branković	917. - 920.
Časlav	927. - 949.

Interregnum

Stefan Vojislav	1040. - 1050.
Mihailo	1051. - 1081.
Radoslav	1081. - 1082.
Konstantin Bodin	1082. - 1106.
Dobroslav	1106.
Vladimir	1106. - 1115.
Đurđe	1115. - 1122.

Nemanjići

Vukan	1089. - 1122.
Stefan Uroš Prvi	1122. - 1136.
Tihomir	1136. - 1151.
Stefan Drugi Nemanja	1151. - 1195.
Stefan Prvovjenčani	1195. - 1228.
Radoslav	1228. - 1234.
Vladislav	1234. - 1240.
Stefan Uroš Prvi	1240. - 1272.
Stefan Dragutin	1272. - 1281.
Stefan Uroš Milutin	1281. - 1320.
Stefan Uroš Dečanski	1321. - 1331.
Stefan Uroš Dušan	1331. - 1355.
Stefan Uroš Peti	1355. - 1365.
Simeon	1365. - 1371.
Vukašin	1366. - 1371.

Vladari Lazarevići

Lazar Prvi Hrebeljanović	1372. - 1389.
Stefan Lazarević (Lazar Drugi)	1389. - 1427.

Vladari Brankovići

Vuk Prvi	1389. - 1398. (?)
Đurđe Prvi	1398. - 1456.
Lazar Treći	1456. - 1458.
Stefan	1458. - 1471. (?)
Vuk Drugi	1471. - 1485.
Đurđe Drugi	1485. - 1496.
Jovan	1496. - 1502.

Rečnik termina vizantijske i rimske vojne i civilne uprave

AGENTES – inspektori carske kancelarije koji su nadzirali i provjeravali kako obavlja poslove civilna provincijska administracija.
AGENTES IN REBUS – inspektori i kontrolori carske kancelarije kojima je zapovijedao *magister officiorum*. Oni su nadzirali i kontrolisali čitavu visoku administraciju u prijestonom i gradovima-patrijarhalnim sjedištima i raspoređivali agentes na poslove kontrole lokalnih administracija.
AGRIDION – jedan dio prava na zemljišne posjede koji je propisao imperator Marcijan. U slučaju brojnih porodica, sa mnogo djece, ukoliko ne postoje materijalni uslovi da se prebiva na selu i tamo posjeduje kuća sa okućnicom, dobija se pravo da se ogradi parče državne zemlje kako bi se na njemu uspostavilo domaćinstvo.
AGROS – jezgro kultivisane zemlje, na velikom zemljišnom posjedu, koje je ograđeno palisadom ili iskopanim jarkom. Takođe, označava i prostor zemljišta koje se obrađuje za razliku od onog koje ga, neobrađeno, okružuje. Termin upotrijebljen u propisima imperatora Marcijana.
ADJECTO STERILUM – naziva se još i *epibolos*. Označava dodavanje ili uključivanje u posjed zemljišta lošeg kvaliteta, koje se ne obrađuje, ali i onog koje je nenastanjeno a obradivo je.
ADNOUMION – vršenje smotre vojnih jedinica od strane nižih komandanata kako bi se vidjelo da li je oprema u dobrom stanju.
ALLENGYON – porez koji je nametnuo Vasilije Drugi. Moćni i bogati su bili prinuđeni da plaćaju dugove za porez i porez siromašnih ukoliko su ovi napustili svoju zemlju. Ovaj namet važio je još neko vrijeme nakon smrti Vasilija Drugog. On je trebalo da dopuni zakon koji je svojevremeno (964. godine) donio imperator Nikifor Foka koji je zabranio darovanje zemlje manastirima. Obje zakonske odluke imale su cilj da pomognu poljoprivrednu proizvodnju i spriječe velike posjednike da zauzimaju male napuštene zemljišne posjede.
AMPHILOCHIA (AMFILOCHIA) – spisak rasprava i njihov zbornik iz vremena patrijarha Fotija. To su učene rasprave koje je patrijarh vodio sa svojim učenicima, uglavnom vezane za vjerska i pitanja politike.
ANTHYPATOI – visok čin i titula u imperijalnoj administraciji i na dvoru, odgovara rimskom patriciju. Krajem devetog i tokom desetog vijeka, ova titula, koja se dodjeljivala poveljom ili ediktom imperatora, zamijenjena je novom koja je utemeljena "ceremonijalnom listom" - *magistros*. Za vlade pojedinih imperatora javlja se i kasnije kao oznaka patricijskog dostojanstva, a u vizantijskoj književnosti je oznaka za titularnog visokog funkcionera na dvoru. Odgovara staro-rimskoj tituli "prokonzula". *Anthypatos* - u jednini.
ARCANI – naziv za vrstu profesionalnog špijuna u carskoj administraciji, "onog koji pokazuje" ili "onog koji potkazuje". Oni su, zajedno sa *curiosi*-ma, u službi *agentes in rebus*. Preko njih ovi visoki administrativni činovnici ostvaruju nadzor i kontrolu i nad prestonim i nad provincijskim kancelarijama.
ARCHON – direktan prevod "zaštitnik", "branitelj". U stvarnosti vojni komandant, u doba ratova upravitelj velikih gradova. On se birao na dvije godine i to među gradskim bogatašima i nobilima. Istovremeno je upravljao finansijama gradske kase, predsjedavao parohijskom skupštinom, bio je civilni sudija za sva pitanja koja su se ticala grada. Njega je nadzirao gradski episkop i arhont je morao najvažnije odluke da donosi u saglasnosti sa njim.
ARDALION – sholastik, učen čovjek bez većeg značaja. Često se predstavljao u literaturi kao lakomisleni starac.
ARITHMOS – posljednji od četiri velika korpusa imperijalne vojske. Njega je na oružje dizao drongarije.
ASECRETIS – činovnik, pisar u imperijalnoj kancelariji.
AUGUSTUS – jedna od titula, koju su, po rimskom običaju, nosili vizantijski carevi.
AURI LUSTRALIS COLLATIO – porez utemeljen u vrijeme cara Dioklecijana koji se zadržao i u prvim vjekovima Vizantijske imperije. Građani su bili prinuđeni da plaćaju neku vrstu "nameta

u zlatu" za održavanje državne uprave. U Vizantiji se nazivao "*chrysargyr*" i car Anastazije Prvi ga je ukinuo.

AUTOKRATOR – samodržac, titula vizantijskih careva koju je do savršenstva izvela Justinijanova kancelarija. Justinijan je bio "autokrator, *kaisar augoustous* u ime Gospodara Isusa Hrista našeg Boga". U vizantijskoj pravnoj, istorijskoj i književnoj terminologiji "autokrator" označava ličnu moć pojedinca koji je ovlašćen da "obnavlja državu" i brani je od svih neprijatelja.

AUTOPRAGIA – samostalno, autonomno ubiranje poreza, pravo koje je 409. godine uvedeno u Egiptu. Ono je zahtijevalo provjerene i nepotkupljive ljude, i nikada na pravi način nije zaživjelo u ostalim provincijama carstva. Koristilo se, po svemu sudeći, u onim provincijama koje su bile izložene vojnim napadima, i samo u vrijeme trajanja ratova.

AXIA – dodjela dostojanstva koju vrši car u unutrašnjosti svoje palate, dostojanstveniku koga uzima u svoju službu. označava i samo dostojanstvo dodijeljeno na ovaj način.

BANDAI – jedinica vojske, osnovna vojna formacija u sistemu vizantijske armijske organizacije. "Bandai" broji oko sto ljudi u fazi rane uprave na Apeninskom poluostrvu, kada je osnovna jedinica ekspedicionih korpusa. Nalazi se pod zapovjedništvom *comesa*. Od vremena vlasti Vasilija Drugog, sa reorganizacijom vizantijske vojske tokom desetog i jedanaestog vijeka, "bandai" postaje treća po broju organizaciona cjelina vojske, pod komandom *comesa*. Od tog doba ona broji između dvije i četiri stotine pješaka i pedeset do četiri stotine konjanika. Neki istraživači ovog razdoblja ukazuju da se možda radi o samo konjičkim ili isključivo pješadijskim jedinicama, čiji trupni broj bojovnika nije prelazio četiri stotine. Komandant "bandai" bio je najniži u hijerarhiji viših oficira vizantijske vojske. Veliki broj poslanica u ovom i ostalim tomovima ukazuje da su slovenski, do sada prevođeni kao "knezovi", "*comesi*" bili komandanti "bandai" u određenoj oblasti, ili stalne "pohodne vojske" spremne da se odazovu na poziv viših vojnih činova, poput "*tourmai*", "*drongai*". "Bandai" su se nalazili u četvrtom korpusu imperijalne vojske, ulazili su u njegov sastav - "*arithmosu*".

BASILEUS – grčka-vizantijska titula koja se u razdoblju od 629. godine do kraja Vizantije, sa kratkim prekidima, upotrebljava za oznaku vladara. Rimske titule se brišu (imperator, cezar, avgust) da bi tokom devetog stoljeća car nosio titulu "basileus svih Romeja (Rimljana)". U vrijeme Justinijana "basileus", po riječima Jovana Lavrentija Lida, autora hronike o magistratima rimske (romejske) države, označava pravo vladanja i upravljanja utemeljeno na poštovanju zakona, za razliku od tiranije i titula koju su imali varvarski kraljevi ("*rex*"). "Basileus" označava ličnost koja je "*zakon koji živi*" i u ličnosti imperatora skoncentrisana je predstava svemoći imperije; on mora da je ispunjen ljubavlju prema ljudima, načelima humanosti, mora da ga vodi ono što mu je povjerio Tvorac (da vlada i upravlja) i mora da radi u opštem interesu, u saglasnosti sa "Voljom Božjom". Bog je beskonačan i carska je beskonačna - izvodili su Vizantinci značenja ove titule. Za vrijeme vlade cara Heraklija pređašnje rimske titule se brišu, ali ostaju u neoficijelnoj upotrebi - jedina oficijelna mora da bude "bazileus". Tokom desetog vijeka nastaje nake vrsta konfuzije u titulama - "ako je Bog istovremeno Savaot (svedržitelj) i sudija, imperator zapovijeda vojskom i upravom". U provincijama njega zamjenjuju stratezi, istovremeno sudije, najviši funkcioneri i komandanti vojske (Jovan Vladimir je "*basileus*" *provincije Dalmacije*). U vrijeme Aleksija Komnena ova titula se transformiše: uvodi se zvanje "*novi basileus*", ali se ono brzo gubi iz titularnih lista.

BASILIKOI – korpus pravnih djela i zakona koji su donijeli Vasilije Prvi i Lav Šesti. Ovaj korpus sadrži šezdeset tomova, ali do našeg vremena nijedan od njih nije poznat (sačuvan) u cjelosti. Kao kodeks zakona, zaključuje se po sporadičnim nalazima, nije bio slat u civilnu provincijsku upravu, već samo kao indeks rezimea, na osnovu kojeg su provincijski upravitelji sudili ili tražili tumačenje od imperijalne kancelarije. Indeksi-rezimei ovog korpusa zakona nazivali su se "*tipoukeistos*". Po naumu Lava Šestog trebalo je, po uzoru na Justinijanov kodeks zakona, da kodeks

rimskog prava učini bližim novom dobu. Sa tom namjerom Lav Šesti je, slijedeći Justinijana kao uzor, dopisao neke svoje "*novellae*".

BASTAGARII – dio prihoda od poreza koji nije korišćen u mjestu gdje je porez ubran. "Bastagarii" je raspoređivan od istoimenih činovnika širom zemlje, najviše za potrebe javnih ambara (gdje se držala hrana za vojsku i siromašne) i gradskih kasa.

BOULE – gradska ili lokalna administracija, koja je van kontrole državnih kancelarija. Njen je zadatak, između ostalog, bio da obezbjeđuje nastavnički kadar za potrebe lokalnog školstva, kao i prostorije za obavljanje vaspitno-obrazovnog rada. Nastavnički kadar, po pravilu, biran je iz redova lokalne aristokratije.

CAESAR (**KAISAR** - gr.) – Jedna od titula imperatora kojom se pokazuje ne samo slijeđenje tradicije Rima već i manifestacija njegove moći - to je "*titula apsolutnog*". Titula "*caesar*" postaće treća po vrijednosti u hijerarhijskom imperijalnom rangu, nakon što je Manojlo Prvi 1163. godine uveo kao drugu "*despotes*". Manojlo Prvi je dao ovu titulu rođacima i tako ozvaničio praksu koja je u Vizantiji počela da se javlja u desetom vijeku - titulu "*caesar*" nosili su rođaci izabranici imperatora, ali nijesu bili uključeni u nasljedno pravo na tron. Nijedan od "*caesara*" nikada nije postao "*augustus*".

CAPITA – princip mjere kojom se u Vizantiji označavao broj onih koji rade na zemlji i obrađuju je, po državnim katastarskim listama.

CAPITATIO – isto što i "*capita*".

CAPITATIO JUGATIO – ubiranje poreza. On je funkcionisao po katastarskim listama, koje su obavezivale sve posjednike zemlje da odmah prijave svoje parcele ili posjede, mjerene u "juga" (*jugatio*) sa brojem ljudi koji na zemlji rade (*capita*). Od Dioklecijana do vlade Justinijana Drugog bio je isključivo porez na nepokretnosti.

CHALCOPRATEIA – konstantinopoljski kvart u kome se isključivo lila bronza i izrađivali predmeti od nje.

CHARISTIKE – pravo dato manastirima koje je trajalo od devetog do dvanaestog vijeka, carskim zakonom, da ubiraju plodove i prihod u ime moćnih. "*Charistikarios*" je onaj koji je ubirao porez, to su bili lokalni ili prestoni moćnici, i oni su iz tog prihoda darovali, čak i gradili manastire, poklanjajući im i žene i djecu. Monasi su se ženili, konkubinat je bio praksa u to vrijeme na prostorima Vizantije, a kasnije ova vrsta ubiranja prihoda postala je osnov ogromne ekonomske moći nekih od manastirskih zajednica. Veliki svetogorski manastiri su u jedanaestom vijeku, zahvaljujući umješnim haristikarijima iz imperijalnog dvora i patrijaršijske kancelarije, imali sopstvenu flotu koja je transportovala robu po Egejskom moru. Ovaj porez ukinuo je imperator Jovan Peti (1355-1391) kako bi državi obezbijedio dodatne prihode zbog stalnih sukoba i ratne prijetnje od turske vojne sile.

CHORION – prostor posjeda velikih zemljoposjednika. Na jednom posjedu je, po pravilu, radilo nekoliko hiljada robova, a on je obuhvatao nekoliko hiljada hektara. "*Chorion*" označava istovremeno i vizantijsko selo. Ono se formiralo od zakupaca i kolona, koji su na duži rok unajmljivali manje zemljišne prostore, svaki je imao svoje radnike, na zakupljenom zemljištu gradeći sopstvenu kuću sa okućnicom - skupina ovakvih kuća, koje su objedinjavale zakupce, nazivala se takođe "*chorion*". Ovaj sistem je u Vizantiji nestao u desetom-jedanaestom stoljeću, jer su sve posjede počele da obrađuju, sa darovanom radnom snagom, manastirske zajednice, pretvarajući se tako u velike liferante žitarica, povrća i voća. U nekim se tekstovima "*chorion*" naziva i "*choria*".

CHRESIS – ustupanje prava na korišćenje sopstvene zemlje u korist moćnijih kako bi se stekla njihova zaštita. Zaštita se ili plaćala ili su moćni na takvim imanjima ili u radionicama raspoređivali svoju radnu snagu. Institucija koja se u Vizantiji javila u desetom vijeku.

CHRISOTELEIA – porez u zlatu koji je utemeljio Anastasije Prvi. On je omogućavao da se uspostavi monetarni sistem čija je osnovna vrijednost bio zlatnik.

CHRISTOTOKOS – nestorijanska oznaka za Majku Božju (*Teotokos*). Sreće se često u vizantijskoj literaturi, čak i u zvaničnim poveljama - uprkos osudama Nestorijeve jeresi, uticaj ovog njegovog stava, utemeljio se u patrijarhalnoj kancelariji još od vremena njegovog izbivanja na prvosveštenom tronu u Konstantinopolju. Marija ili Bogorodica je samo "Majka Hristova".
CHRYSARGYRON – porez koji su plaćali samo stanovnici gradova, najviše zanatlije i trgovci. Kao izuzetno težak namet morao je, zbog prijetnji pobunom gradskog stanovništva, da bude ukinut. Ukinuo ga je imperator Anastasije.
CHRYSOBULLE – najsvečaniji akt vizantijske imperijalne kancelarije. Pečatiran po pravilu zlatnim žigom i sa ličnim autografom imperatora.
CODEX – izbor ili zbornik ustavâ i ustavnih zakonâ, koje su donijeli carevi, od vremena Hadrijana do Justinijana. Njegov osnov činili su kodeksi - gregorijanski, hermogenijanski i teodosijanski. Ovaj zbornik sadržavao je dvanaest tomova, smatran je nekom vrstom državne svetinje jer je brojem dvanaest dobio i sakralno značenje - svetih apostolskih tablica. Prvi put se javlja 534. godine i bio je osnov prava Vizantijske imperije.
COEMPTIO – sistem i pravilo rekvizicije, to jest prinudne prodaje hrane uglavnom za potrebe vojske na terenu. Cijenu otkupa propisivala je država i ona je bila mnogo niža od cijene na tržištu. Ovaj sistem obezbjeđivanja namirnica za trupe nazivao se i "*synone*".
COLLATIO GLEBALIS – porez koji su plaćali samo senatori.
COLON – seljak koji nije sopstvenik zemlje. Slobodan je ali nasljedno vezan za zemlju koju obrađuje i kultiviše. Teorijski nije imao pravo da je napušta ali je u praksi bilo drugačije. Koloni su se dijelili na slobodne i "upisane". Po Justinijanovom zakonu (XI, 48, 19) uštеđevina "upisanih kolona" pripada njihovom vlasniku, dok "slobodni", nakon navršene tridesete godine, postaju slobodni i u potpunosti raspolažu sopstvenom imovinom. Oni moraju da plaćaju i porez. S vremenom ovi koloni postaju djelimični vlasnici (suvlasnici) zemlje koju obrađuju i ravnopravno se o njenoj upotrebi dogovaraju sa velikim posjednicima.
COMES – najniži u hijerarhiji viših oficira vizantijske vojske. Označava istovremeno i pratioca imperatorovog, neku vrstu njegovog ađutanta. "*Comesi*" iz imperijalne pratnje imaju i četiri visoka komesa, koji, po hijerarhijskom redu, čine visoke službenike carske palate. To su "comes svete palate" (*quaestor sacri palatii*), "comes državne uprave" (*magister officiorum*) koji ima pod svojom upravom *agentes in rebus*, "comes privatne imovine" (*comes rei privatae*) koji nadzire carska dobra i "comes svetih darova" (*comes sacrorum largitionum*) koji je, u stvari, šef ubirača poreza. Sa reorganizacijom vizantijske vojske "comes" postaje komandant jedinica. Proučavaoci se ne slažu u njihovom formacijskom broju, od pedeset do četiri stotine pješaka i (ili) konjanika. Pogledaj pod "*bandai*".
COMES REI PRIVATAE – treći u hijerarhiji visokih carskih pratilaca, državnih i imperijalnih funkcionera. On nadzire i brine se o administrativnom upravljanju dobrima imperatora, nadzire kako se to vrši. Pogledaj pod "*comes*".
COMES SACRUM LARGITIONUM – najniži u hijerarhiji visokih imperatorovih pratilaca, šef ubirača poreza. Istovremeno, odatle i negova titula, on vodi računa o porezu koji predstavlja izvor carevih prihoda. Porez se sastoji od poklona, kako carskom i patrijarhalnom dvoru tako i manastirskim i crkvenim zajednicama. Pogledaj pod "*comes*".
COMITATUS – imperatorovo savjetodavno tijelo u koje su ulazili, pored četiri najviša "*comesa*" (pogledaj pod "comes"), sekretari i povjerljivi imperijalni funkcioneri, kao i carski evnusi. "*Comitatus*" je imao neku vrstu zakonodavnog karaktera, pošto su mnogi od njegovih članova sjedjeli u konzistoriji. Pošto je u ovaj savjet ulazio i patrijarh sa najbližim saradnicima, smatrao se nekom vrstom "svete konzistorije". "*Comitatus*" se transformisao u šestom stoljeću, u skladu sa centralizacijom uprave i koncentracijom civilne vlasti u carskim kancelarijama, koje su imale svoje građanske upravnike. Četiri "comesa", koja su bila hijerarhizovana kao najbliži carski

saradnici, postaju moćni administrativni upravnici, odgovorni samo imperatoru. "*Comitatus*" postaje imperijalna konzistorija. Careva vojna pratnja ubuduće će biti povjerena najamnicima, i njihovi komandanti preuzeće funkciju i ulogu nekadašnjih "comesa" iz carske pratnje. Pogledaj pod "*comes*" i "*bandai*".

COMITATENSES – od petog vijeka, kada je počela prva velika reorganizacija vizantijske vojske, naziv za korpuse centralne imperijalne armije, brze, pokretne, izuzetno dobro naoružane i obučene, koji su služili kao snage za intervenciju. Stvaranje "*comitatenses*" označilo je početak stupanja varvara u vizantijsku vojsku - varvari, u petom i šestom vijeku poglavito Germani, postaju jedina vojna snaga ovih korpusa, a od kraja petog stoljeća oni se pretvaraju u vojne formacije čija se snaga zasniva na konjici - pješadija je njen pratilac. Tri "*comitatensesa* " koja je imala Vizantija tokom petog i šestog vijeka, bili su Istočni, Trački i Ilirički. Kao što se vidi, dva, više od polovine udarnih jedinica vizantijske vojske, dolazilo je sa prostora Ilirikuma ili na njemu bilo stalno raspoređeno, spremno za intervenciju u svim krajevima imperije.

COMITES – pratioci imperatora, njegova istovremeno i vojna zaštita i članovi njegovog savjeta, od kojih su četvorica titularni službenici u visokoj državnoj upravi. Kasnije, kada su stvorene u sedmom vijeku velike državne kancelarije, oni postaju članovi carske konzistorije (*comites intra consistorium*) ali bez preciznijih titula - bili su birani lično od imperatora i dijelili su se na tri reda, od kojih je najniži imao samo počasni značaj pri svečanostima. "*Comesi*" koji se nijesu odlučili za vojnu službu, koji su postali upravitelji dijeceza, sa ustanovljenjem "bandai" i oficirske hijerarhije, postali su "vikari", i to provincijski (funkcioneri u civilnoj administraciji). Pogledaj pod "*comes*" i "*bandai*".

COMITES JUSTINIANUS – za vrijeme Justinijanove vladavine i u doba njegove reforme Vizantije, najniži u hijerarhiji najviše, carske, vojne i civilne uprave (pretor, prokonzul, harmost i komes).

COMPIDACTOR – nakon velike reorganizacije armije za vrijeme Komnena, naziv podoficira koji je u času proglašavanja cara za "imperatora Rimljana" ovome u ime vojske, kao vrhovnom komandantu, predavao ili stavljao ogrlicu (vojnički ukras).

CONSILIUM PRINCIPIS – do reforme Komnena naziv za Državni Savjet i Dvorski Sud.

CORRECTOR – izborno lice u civilnoj upravi u gradskoj administraciji. Birala ga je kurija i, ukoliko ih je bilo više, zavisno od veličine grada, bili su okupljeni u kuriji. Prava uloga "*correctora*" bila je kontrola gradskog budžeta i određivanje i ubiranje taksa za namirnice. Bio je neka vrsta gradonačelnika. Od četvrtog vijeka bira se između starosjedjelaca, pripadnika sloja gradskog magistrata. To postaje najviša počasna titula u jednom gradu.

CURIA – savjet koji obrazuje gradska aristokratija. Brinuo se ne samo o održavanju javnih zgrada (kupatila, zidine, akvadukti), već je organizovao i nadzirao poslove javne (zajedničke) pomoći. "*Curia*" se takođe brinula i o ubiranju poreza na selu, kao i o visini razrezanog lokalnog proreza. Zbog stalnih ratova, krajem sedmog vijeka počinje da odumire ova institucija, koja je gradove obogaćivala javnim zdanjima, nerijetko pozivajući umjetnike iz carskih ili prestonih radionica da ih ukrašavaju. Kada vlast počne da prelazi u ruke centralne državne administracije, konačno je okončana epoha antike na svim prostorima Vizantije.

CURIALES – članovi kurije koji su gradom upravljali uz izabranog "*correctora*". U "*curiales*" su se ubrajali svi lokalni posjednici i bogataši koji su imali najmanje šest hektara zemlje. U "*curiales*" nijesu mogli da se upišu (postojale su posebne gradske "kurijalne liste") trgovci, funkcioneri državne administracije i vojske, kao i svi koji nijesu pripadali tradicionalnoj lokalnoj aristokratiji.

CURIOSI – vrsta profesionalnog, državnog špijuna i potkazivača. Bili su osnov, zajedno sa *arcanima*, kontrole građanstva u vrijeme ranog Vizantijskog carstva. Vizantijska literatura ih objašnjava pojmovima koji se prevode kao "oni koji tkaju marifetluke".

CURSUS HONORUM – počasno zvanje, funkcija koja se obavlja i u koju se bira onaj ko reprezentuje jedan grad ili oblast.

CURSUS PUBLICUS – centralni organ državne kancelarije koji razašilje i brine se da se upute zapovijesti, naređenja i poruke carskog dvora i da se održavaju veze sa inostranstvom, sa vladarima, nobilima i visokim crkvenim dostojanstvenicima u svijetu. Od četvrtog vijeka pod upravom *magister officioruma*.

DEFENSOR CIVITATIS – nakon reforme koju je sproveo rimski imperator Valentinijan, 364. godine, gradovi su izgubili autonomiju. Oni su postali gradovi-potčinjeni centralnoj imperijalnoj moći, preko institucije i ličnosti *defensor civitatis* (branitelj grada). Valentinijanov ukaz o utemeljenju *defensor civitatisa* bio je usmjeren protiv moćnih veleposjednika i najmoćnije aristokratije, jer je *defensor civitatis* u ime države bio zadužen da štiti sirotinju i ekonomski slabe, garantujući im prava građana predviđena rimskim zakonodavstvom. Pogledaj pod "*defensor plebis*".

DEFENSOR PLEBIS – institucija koju je, nakon ustanovljenja "*defensor civitatis*", uvedena i za područje seoskih naselja u Rimskoj imperiji (368. godine). "*Defensor plebis*" kao i "*defensor civitatis*", birao se na pet godina, među najuticajnijim građanima određenog grada, a za sela koja su pripadala gradskom ataru. Bio je direktno odgovoran, kao i "*defensor civitatis*", prefektu pretorije ili, kada su u pitanju bile strateški značajne oblasti i gradovi, kao što je bio slučaj sa Dukljom i Prevalitanom, direktno caru. Niko nije mogao da bude zatvoren bez saglasnosti i odobrenja "*defensor plebis*" ili "*defensor civitatis*" - to je garantovao i carski edikt. Tu dužnost, kao po pravilu, vršili su gradski episkopi ili mitropoliti, a tek od 425. godine utvrđeno je pravilo da neko od lokalnih aristokrata mora da obavlja tu funkciju. Preko ove funkcije crkva je integrisana u izvršnu vlast države - episkopi će od 425. godine nadzirati rad aristokrata na mjestima "defensora".

DEME – "stranka u cirkusu". Tačnije, cirk ili veliki konstantinopoljski hipodrom bio je poprište kako izvođenja tragedija i komedija, tako i sportskih nadmetanja. On je bio mjesto na kome su se u prisustvu imperatora (poznije i prestonog patrijarha), okupljale sve stranke zastupljene u političkom životu Vizantije. Bilo ih je četiri i bile su označene bojama - bijelom, crvenom, zelenom i plavom. Svaki pripadnik stranke nosio je maramicu ili neku vrstu šala sa bojom svoje političke grupacije. Odlučivale su, kada su u pitanju bili značajni događaji, praktično samo dvije stranke: "zeleni" i "plavi". Zadatak stranaka je inače bio da organizuju i finansiraju igre na hipodromu. Svaka od stranaka bila je određena teritorijom koju je zastupala. Još se ne zna kojoj je od stranaka pripadao Ilirikum, te da li je u najranijem dobu Vizantije bio organizaciono jedinstven, poput prefekture, sa Italikom. Po do sada proučenim izvorima ove četiri stranke igrale su izuzetno značajnu ulogu u političkom životu Vizantije, na osnovu njihovih sučeljavanja odmjeravala se snaga politike imperijalnog dvora i teritorijalne vlasti koju su stranke predstavljale.

DEMOKRATES – zvanje u vizantijskoj imperijalnoj kancelariji uvedeno "ediktskim listama" tokom desetog vijeka. To je bio od cara imenovan funkcioner koji je imao dužnost da zapovijeda strankama u hipodromu ili da pred cara istupa sa zajedničkim stavom koje su one *morale* da postignu (zvao se još - "onaj koji uništava obilježja", što je precizno određivalo njegovu ulogu u dogovoru političkih stranaka). Pogledaj pod "*deme*".

DESPOTES – titula koju je u red imperijalnih znamenja uveo Justinijan, zbog čegu su ga kritikovali savremenici, najviše Prokopije, proslavljeni istoričar i hroničar. Direktan prevod je "gazda", "gospodar". I ovu je titulu Justinijan uveo jer je smatrao da "*bazileus*" nije dovoljna titula za iskazivanje moći. Poznije, u vrijeme početka propasti Vizantije, titula autonomnog gospodara oblasti koji odgovara caru, ali ne i njegovim činovnicima.

DIADOCH – riječ koja se prevodi kao "nasljednik", "sljedbenik". U vizantijskom sistemu školstva upravnik škole. Do Justinijanove reforme, kada je zatvorio najveću neoplatoničku školu u Atini, isključivo u rukama zagovornika Platonovog učenja. Te škole su hrišćanstvo objašnjavale učenjem ovog antičkog filozofa, propovijedajući čak da je Mojsije bio Platonov, ili Platon Mojsijev učenik. Sa zatvaranjem Atinske akademije, 529. godine, ugasila se posljednja paganska školska institucija na grčkoj teritoriji - one su ostale i dalje na teritorijama istočnih patrijarhata, a po

svemu sudeći i na prostorima Ilirikuma, gdje su Duklja i Prevalitana bile po tradiciji jedna od najvećih neoplatoničarskih uporišta. Justinijan je naredio progon svih neoplatoničara, čak je zapovijedio da ih zatvaraju i podvrgavaju mukama da bi se odrekli učenja koje su zagovarali. Justinijanovim ediktom o školama carska kancelarija uzela je svu vlast nad obrazovanjem u svoje ruke, a crkva je dobila zadatak da bdi nad školskim programima i organizuje mrežu obrazovnih institucija. U školama za pravnike studentima nije više nuđeno učenje, napamet, latinskog kodeksa zakonskih tekstova, već su počeli da se obrazuju na izboru koji je preveden na grčki.

DIDASKALEION TON NOMON – univerzitet, visoka škola prava, koja je organizovana u vrijeme Velike šizme u Konstantinopolju i koja se nalazila u manastiru Svetog Đorđa od Mangana. Škola je bila besplatna, ali su studenti bili prinuđeni da rad profesora plaćaju takozvanim "uzdarjima". Završavanjem ove škole pravnici su u vizantijskom društvu dobijali počasti, lakše su dolazili do visokih položaja u carskoj administraciji, ali njihovo obrazovanje nije bilo ni bolje, ni veće od onog koje su davale ostale škole koje su obrazovale samo za učenost ili državnu i crkvenu službu. Prestiž je ovaj univerzitet stekao zahvaljujući upravniku, budućem patrijarhu, carskom povjereniku, Jovanu Ksifilinu.

DIGESTE – na grčkom zvane i "*Pandekte*". Izvodi iz klasičnog prava koji su objedinjavali građansko i takozvano "pretorijansko" (sudsko) pravo. "*Digeste*" su bile završene tokom tri godine, u vrijeme Justinijanove vladavine, a nakon toga je trebalo da protekne čitava decenija dok uđu u državnu praksu. Materijal u ovom zborniku kreće se od epohe Mucija Scevole (kraj drugog vijeka prije nove ere) do Hermogenijana (treći vijek nove ere), ali je najveći dio posvećen Gaju, Pavlu, Papinijanu i naročito Ulpijanu. Ovaj zbornik predstavljao je prvi "trijumf škole nad praksom, koji je inkarnirao ideologiju moći".

DIKAIODOTES – posljednja u hijerarhiji konstantinopoljskih sudskih organizacija čije su kompetencije bile suđenja u civilnoj upravi. Najviša institucija je bila Veliki Drungarije (drongarije) grada sa zadatkom da brine o carskoj i patrijarhalnoj palati i civilnim kompetencijama koje slijede, za njim su dolazili javni poslovi (nadležnost za prestupe i kriminal), *protoasekretis* (nadležnost građanske uprave i poslovi) i *dikaiodotes*.

DIKATIA – počev od dvanaestog stoljeća naziv za porez u Vizantiji, koji je bio posredan i odnosio se na trgovinu. On je dotle nosio naziv "*kommerkion*".

DIKERATON – namet u Vizantiji, počev od vlade Konstantina Petog, koji je bio namijenjen seljacima. Poslužio je da se relativno brzo eliminišu i iz društva nestanu seljaci - sitni posjednici čija se zemlja graničila sa velikim posjedima, onemogućavajući da se ovi prošire. Još nije utvrđeno da li je značio "dvanaestinu svih prihoda" ili "dvanaestinu svih vrijednosti" - po svoj prilici ovo posljednje, kada se vidi brzo nestajanje sitnog posjeda u centralnim žitorodnim krajevima carstva.

DOMESTIKOS – od kraja desetog stoljeća komandant različitih vojno-formacijskih grupa od kojih je stvarana carska garda.

DOMESTIKOS SCHOLIE – glavni zapovjednik "*tagmata*", centralnog vojnog kontigenta, sastavljenog isključivo od dobro plaćenih najamnika. Kao vojni čin javlja se u isto vrijeme kad i vojna formacija "*tagmata*", počev od osmog vijeka.

DOMUS DIVINA (DIVINAE) – lična dobra i svojina imperatora. Od vladavine Justinijana izdvajaju se dobra, nepokretnosti, koja pripadaju isključivo caru i carici, kao njihovo vlasništvo, i predstavljaju simbol imperijalne moći i bogatstva.

DROM – centralna imperijalna pošta - razašilje zapovijesti, propise i naređenja.

DROMON – brod, osnovna jedinica carske ratne flote, sa samo jednim redom veslača. Imperijalna ratna flota utemeljena je 460. godine zbog prijeteće opasnosti od Vandala. "Dromon" kao osnovna jedinica bio je propisan imperatorom Lavom Prvim. U prvo vrijeme, a i kasnije, princip regrutovanja za ratnu flotu zasnivao se na dobrovoljnosti. Proučavaoci istorije vizantijske vojske naglašavaju to kao najvažniji razlog što se vizantijska ratna flota nikada nije razvila u moćnu vojnu silu, dostojnu carstva i kopnene vojske.

DRONGAI – vojna formacija vizantijske vojske koja broji od hiljadu do tri hiljade ljudi. Njima komanduje drungarije (drongarije). Organizacija vizantijske armije (kao korpusa) je sljedeća: "*tourmai*" (tri do devet hiljada bojovnika), "*drongai*", "*bandai*". Tri "tourmai" činili su vojnu snagu jedne *teme*, jedan "tourmai" imao je tri "drongai", jedan "drongai" tri "bandai". Vidi pod "bandai" i "comes".
DRONGARIOS – komandant "drongai".
DRONGARIOS PLOIMON – zapovjednik centralne imperijalne ratne flote koju su sačinjavali, od pada Krita u arapske ruke 827. godine, kada se javila potreba da se vojno na moru odgovori Arabljanima, mornari - Grci ili Vizantinci, kao posada, i dobro plaćeni najamnici koji su platu dobijali direktno iz carske blagajne.
DRUNGARIOS – pogledaj pod "drongarios".
DUNATOS – direktan prevod "moćnik". Oznaka za najbogatije u hijerarhiji dostojanstvenika i državnih funkcionera.
DUX – od Dioklecijanovog vremena naziv za visoke, u nekim epohama čak i najmoćnije vojne komandante. U vrijeme Konstantina komandant trupa na jednom "*limesu*", seriji utvrđenja u jednoj graničnoj oblasti. Od Justinijanovog vremena - vojni upravitelj provincije, najveća moć imperijalne vlasti. U desetom vijeku neke od tema, kao Dalmacija, pretvaraju se u teme u kojima svu vlast ima "*dux*" - sa reorganizacijom vojske i uprave u vrijeme Velike šizme i nakon nje "*duxu*" pripadaju i sva prava civilnog upravljanja koja su dotle pripadala strategu. U to vrijeme strateg prestaje da se bira na četiri godine, i više za njega ne važi zabrana da na prostorima na kojima upravlja ne smije imati nepokretnosti (zemljišne posjede). Kako njegova prava prelaze na "dux-a", valja pretpostaviti koju moć on skoncentriše u svojim rukama. Po svemu sudeći i vrijeme na koje se bira više nije ograničeno. "*Dux*" je do tada i od tada u suštini ostao isti: visoki oficir (nešto slično današnjem generalu) koji je zapovijedao izabranim najamničkim vojnim trupama koje su raspoređene u temi, za njenu odbranu i održavanje imperijalne i crkvene vlasti. U epohi Aleksija Komnena "dux" je postao kako komandant kopnenih trupa tako i sve flote koja mu je na raspolaganju. "Dux" od tog vremena nosi zvanje "zapovjednik i na kopnu i na moru". "Veliki drongarios" ili komandant čitave imperijalne ratne flote je odmah po zvanju nakon "dux-a". Od epohe Manojla Komnena uvodi se titula, da bi se "dux" razlikovao od "velikog drongariosa" koji je bio relativno samostalan, a sa ciljem da se ujedine svi rodovi vojske pod jedinstvenom konandom, "*megadux*" ili "Veliki dux". Treba imati na umu da je u Justinijanovo vrijeme, kada se formiraju "teme", "dux" bio vojni komandant više provincija, na osnovu kojih se poznije formirala "tema" (za istoriju balkanskih Slovena izuzetno važno zvanje zbog teme *Dalmacija*). "Dux" se u desetom i jedanaestom stoljeću nazivao i "*katepano*". U to vrijeme postojali su sljedeći vojno-civilni zapovjednici sa ovom titulom: za Antiohiju, za Mesopotamiju, za Solun, za Adrianopolj, za Italiju, za Dalmaciju... "Dux" je bio neprikosnoveni gospodar graničnog i zagraničnog područja, odgovoran samo i isključivo imperatoru, i na svom području u slučaju rata odluke je donosio samostalno.Vladimir, kralj Dalmacije, je u to doba "dux" te teme, granice prema Panoniji i Italiji.
EIDIKON (IDIKON) – naziv privatne careve riznice, tačnije blagajne. Ona je isplaćivala "*roga*" najamničkoj vojsci koja je bila pod direktnom upravom imperatora. Takođe, preuzimala je dragocjene predmete izrađivane u carskim radionicama.
EKKRITOI – najbolji učenici, koji se biraju da bi im predavao "maistor", profesor u srednjoj školi. Oni, po izboru "maistor-a", poučavaju najmlađe učenike, predajući im, a "maistor" ih kontroliše jednom ili dva puta nedjeljno. Od sredine desetog vijeka srednje škole su privatne, konkurišu jedna drugoj, a obrazovanje se plaća - učenici plaćaju školarinu neposredno profesorima.
EKLOGE – sažetak, u izvodnicima, kodeksa Justinijanovih zakona i akata, pripremljen i u primjeni od vremena isaurijanske dinastije. Iako je Univerzitet u Konstantinopolju nestao u sedmom stoljeću, ova redakcija pravnih spisa iz osmog vijeka, predstavljala je osnov za obrazovanje

učenika koji su se pripremali za proučavanje prava - "ekloge" će postati osnovni udžbenik iz ove oblasti kada se bude obnovio Univerzitet u Konstantinopolju polovinom jedanaestog stoljeća, u vrijeme Mihaila Psela.

EMPHYTEOTES (EMFYTEOTES) – mali, nezavisni seljaci koji su postali naročito brojni tokom šestog vijeka, i protiv kojih je počela da se diže crkva. Oni su najčešće uzimali zemlju u najam, za male iznose, čak i bez ikakve najamnine samo da bi bila obrađivana. Nerijetko, prisvajanjem zemlje da je obrađuju, postajali su i njeni vlasnici, voljom države. Crkva se protiv toga bunila jer su "*emphyteotes*" često uzimali parcele na granicama njenih imanja, oglašavajući ih "onima koji otuđuju božansko vlasništvo".

EPARHOS – grčki prevod za "*praefectus urbi*" (prefekta - sudiju grada), titulu koju je 359. uveo Konstancije Drugi, po uzoru na istovjetnu u starom Rimu. Eparh Konstantinopolja nosio je naziv "eparh Rima" i bio je jedna od najznačajnijih ličnosti carstva. Bio je istovremeno prvi čovjek grada, koji je imao poseban status u imperijalnoj organizaciji države. I po vizantijskom zakonu "eparh Konstantinopolja bio je najveći u gradu nakon basileusa". Zakonska odredba je propisivala: "Sva udruženja, svi građani, čitav narod, neka njima vlada eparh grada". U razdoblju od četvrtog do šestog vijeka eparh se birao na nekoliko godina (dvije do pet) i nakon isteka mandata davano mu je počasno zvanje. U desetom vijeku on se imenuje carskim ediktom i sjeda na tron grada po pravilima koja su predviđala izuzetno svečanu ceremoniju. U devetom i desetom vijeku on obavlja i funkciju prvog sudije u gradu, a ima i sve prerogative šefa policije - nosi naziv "otac Grada". Eparh grada, u carevom odsustvu, zajedno sa "*magister officiorum*" administrativno upravlja imperijom. Njegovi pomoćnici su "*conciliarius*", logotet pretorije, sudije u krajevima gradskog atara, kao i brojna inspektorska služba u kojoj zapaženo mjesto imaju špijuni. Eparh Konstantinopolja je u petom vijeku nosio titulu "*gloriosissimus*", ali u desetom vijeku, kada su utvrđene nove ceremonijalne liste, našao se na osamnaestom mjestu zvaničnika. Od druge polovine dvanaestog vijeka on gubi svoj značaj i za vlade Manojla Komnena dobija nov naziv - "*sevast*".

EPANAGOGE – "uvod", pravni traktat iz vremena Vasilija Prvog, propisan kao uvodno poglavlje u "Basilike". "Epanagoge" je prvi put u istoriji Vizantije propisao da je "eparh Konstantinopolja" treće lice po rangu u hijerarhiji državne uprave. Pogledaj pod "eparhos".

EPIBOLE – vrsta poreza, dodatni namet, po mišljenju nekih od proučavalaca vizantijske ekonomije. On je označavao da država zemlju koja se ne obrađuje ili koju, kao ispošćenu, niko više ne obrađuje, pripisuje određenom licu ili zajednici, naplaćujući određenu taksu koju oni na ime vlasništva ili prava na korišćenje moraju da plaćaju. Svako selo je od šestog vijeka moralo da plaća neku vrstu ovog nameta, uz obrazloženje da se time nadoknađuje novac koji se iz carske blagajne izdvaja za nabavku žita za sirotinju.

EPITELI – taksa koju je plaćao seljak ukoliko je odlučio da napusti svoju zemlju i više je ne obrađuje. Bio je dužan da nađe drugog koji će ga zamijeniti i da plati manji novčani iznos.

EPITON OIKEIAKON – specijalna državna služba koja se brinula da se zemljište za koje je trebalo platiti porez, a koje se nalazilo na nanovo osvojenim područjima (uglavnom u Italiji i krajnjem sjeveru Ilirikuma) ili je bilo konfiskovano odlukom carskih kancelarija od veleposjednika koji nijesu bili u stanju da ga koriste, zakonski uvećava i proširuje u korist novih vlasnika - crkve ili imperijalnih biroa koji su se brinuli o imovini države.

EREMOS – direktan prevod: "pustinja". Monaški ideal o samoći, iskušeništvu i izdvojenosti od ljudi kako bi se postiglo božansko prosvjetljenje.

ERGASTERION – prodavnica ili zanatska radionica umjetničkih predmeta. Počev od desetog vijeka u Vizantiji se razvija prava industrija umjetnosti, pa brojni bogataši zakupljuju ili grade prostore u kojima zapošljavaju umjetnike-zanatlije koji trguju svojim proizvodima.

EXARCHATUS – reorganizacija Vizantijske imperije u vrijeme cara Mavrikija obuhvatila je prostore Italije i Ilirikuma. Da bi stavio pod kontrolu Italiju, Mavrikije je stvorio egzarhat u

Raveni koji je obuhvatao čitavu sjevernu Italiju i pojas zemlje koji je od Perođe, preko Apenina, dopirao do Rima. "*Exarchatus*" je zajednica provincija kojoj je na čelu egzarh u čijim su rukama sva civilna i vojna moć.

EXARCUS – titula koju je uveo Justinijan u želji da pomogne organizaciju crkve i ojača položaj svjetovnog (nemanastirskog) sveštenstva. "*Exarcus*" je u njegovo vrijeme bio zastupnik, jedini ovlašćeni, patrijarha u Konstantinopolju, koji je nadzirao organizaciju crkve, poštovanje patrijarhalnih i odluka carske kancelarije, i kome je povjereno da vrši promjene u organizaciji uprave po sopstvenom nahođenju a u korist dobrobiti carstva i crkve. Kasnije postaje vrhovni vojni i civilni zapovjednik egzarhata.

EXKOUSSEIA – u vrijeme Konstantina Monomaha saglasnost o oslobađanju od poreza i sudskih postupaka manastira Nea Moni na Hiosu kod kupovine i dobavljanja pareka (poluzavisnih seljaka). Ova odredba poznije postaje zakon. To je bio odgovor na žalbu ovog manastira kome je 1044. godine Konstantin Monomah propisao da ne može da kupuje više od 24 pareka za svoja imanja.

EXKOUBITES – naziv za drugi po veličini korpus vizantijske vojske nakon velike reorganizacije u desetom i jedanaestom vijeku. Korpusi su: *skole, ekskubiti, ikanati* i *aritmosi*.

FILIOQUE – kao rezultat stalnih sporenja Rima i Konstantinopolja i njihovih crkava oko vršenja obreda i službe kulta u bogomoljama, u devetom vijeku katolička crkva uvodi u vjeroispovijest da Sveti Duh proizilazi od Oca i Sina (*a Patre Filioque*). Ovaj dodatak, kojim katolički obred i liturgija počinju da se razlikuju od pravoslavlja, učeni vizantijski teolozi oglasili su kao "neznanje", a zvanična Istočna crkva kao "jeres". Temelj vizantijskog dogmata da je Sveti Duh dat Ocem i Sinom, a Sin i Otac Svetim Duhom, te da je svaki član Svetog Trojstva dat ostalim članovima i da svi predstavljaju nerazlučivo jedinstvo, koji se zasnivao na Platonovom i Aristotelovom učenju, preko "*filioque*" bio je razbijen - katolička crkva oglasila ga je kao "neprimjeren vjeri". Na to je zvanični Konstantinopolj počeo da ukazuje koliko je "*Filioque*" blizak sa osuđenim jeretičkim učenjima, najviše monofizitskim i monoenergičarima, što je poslužilo za procvat polemičke književnosti u desetom i jedanaestom vijeku. U praksi, među polupokrštenim varvarima, "*Filioque*" je lakše zaživljavalo od učene vizantijske obredne lirike koja je praktično bila neshvatljiva.

FISCUS – carska blagajna kojom je rukovodio "*comes sacrorum largitionum*" (pogledaj). Svake godine, uoči 21. septembra (početak indikta), prefekt pretorije Istoka slao je u provincije šifru poreza, čije je ubiranje počinjalo četiri mjeseca nakon oglašenja indikta. Porez koji se tada ubirao dijelio se na tri dijela: jedan dio se ostavljao da se troši za javne potrebe tamo gdje je i ubran, drugi dio se usmjeravao kopnom i morem u provincije i gradove, dok se treći dio zapućivao u prijestone blagajne gdje se dijelio za potrebe popunjavanja državnih žitnica i ambara i za potrebe prijestonih administrativnih centara i samog dvora.

FOLEIS (PHOLEIS) – osnovna, najniža moneta u Vizantiji, pravljena od bronze, različite težine od epohe do epohe. 24 "*foleisa*" činila su jedan "*milliaresion*" koji je kovan u srebru.

FOUNDAX – skladište, centralni monopol i njegov magacin u kome su se nalazili pšenica i žitarice namijenjeni prodaji ili za poklone sirotinji. Često pljačkani i rušeni od strane konstantinopoljske sirotinje.

GENIKION (GENIKON) – kancelarija centralnih finansija države. Ova blagajna - kancelarija, nastala u reformi države koja je uslijedila nakon sedmog vijeka, kada su ukinute dotadašnje kancelarije - blagajne prefektura, jedna od četiri koje su tada utemeljene, brinula se o javnim rashodima.

GLORIOSISSIMUS – poglavar carskih kancelarija, lice koje je imenovao, od Justinijanovog vremena, sam car dajući mu titulu "*gloriosissimus*". On je obavljao tri funkcije: ministra unutrašnjih poslova (u savremenom značenju ovog pojma), bio je upravnik carskih pošta i upravitelj carske garde.

HARMOST – naziv visokog funkcionera iz vremena Justinijanove reorganizacije imperije. Guverneri provincija nosili su različita zvanja, među njima je bilo i "*harmost*". On je bio jednak pretoru, prokonzulu i "*comesu justinianusu*".
HRYSOBULLE – pogledaj pod "chrysobulle".
HRYSOBULLE SIGILLION – carski dokument, lično potpisan od imperatora, koji je utemeljen u dvanaestom vijeku i kojim su se dodjeljivale najznačajnije i najveće privilegije.
HYPATOS – vizantijski naziv za nekadašnju titulu rimskog konzula, jedno od najviših zvanja u Istočnoj imperiji. Lista dostojnika najvišeg carskog povjerenja, utemeljena u devetom-desetom vijeku, priznavala je četiri najviša dostojanstvenika u imperiji: "*hypatos*" se nalazio na trećem mjestu u hijerarhiji.
IDIKON – pogledaj pod "*eidikon*".
IKANATES – treći po značaju korpus vojske u vizantijskoj armiji, nakon velike reorganizacije u desetom-jedanaestom vijeku. Ovim korpusom, kao i sa prethodna dva, skolama i ekskoubitusima, komanduju *domestici*.
IMPERATOR – da bi se pokazala apsolutna moć, nosi se ova titula kojoj se pridružuju *cezar, semper avgustus, kirios* i *bazileus*. Ličnost imperatora je sveta, kao i sve što ga okružuje, njemu se posvećuje čitav kult i pravila etikecije - svako ko se pojavljuje pred njim mora da klekne i dodirne usnama (čak i da drži) jedan skut njegove purpurne hlamide, a imperator je dužan (obavezan) da ga nakon toga poljubi u glavu. Za vrijeme Justinijana ova etikecija je postala još snažnija: po Prokopiju, čak i najveći dostojanstvenici morali su da pred carem padaju ničice, da se prostru po podu i poljube mu noge. Onaj ko od cara prima neki dar, insignaciju ili dostojanstvo, bio je dužan da to prima ruku obavijenih skutom svog ogrtača - da ne bi oskrnavio božansku ličnost imperatora. Ovaj obrazac ponašanja postojao je i na dvoru Ahemenida. Inače, od vlade cara Iraklija imperator je bio obavezan da nosi titule *cezar* i *avgust* uz carsku.
INTUITU PERSONAE – titula koja se dopuštala samo ženi u imperijalnoj hijerarhiji. Ona se nazivala "patricija s pojasom", i moglo ih je biti više u isto vrijeme. Prvi put se ova pojava javlja za vlade Teofila, u devetom vijeku, kada njegova tašta ili maćeha Teolatista počinje da nosi ovo zvanje. Docniji imperijalni protokol je hijerarhijski određuje, sa mjestom u imperijalnoj pratnji, između "magistros-a" i kuropalata.
JUGA – način mjerenja zemlje pod kojim se ona upisivala u katastar.
JUGATIO – proces upisivanja zemlje u katastar po načinu mjerenja koji je propisala država. Pogledaj pod "*capitatio jugatio*".
KANISKION – jedno od prava u porezu na trgovinu, "*kommerkion*". On je podrazumijevao "darovanje carinika", u stvari njihovu platu i eventualne poklone.
KANKELLARIOI – vrsta visokih administrativnih činovnika u kancelarijama civilne vlasti. Oni su bili najniži po rangu - nakon sekretara, notara i hartulara.
KAPNIKON – lični porez, koji se plaćao na ognjište (kuću i porodicu), takozvani "porodični porez". U desetom i jedanaestom vijeku, počev od vlade Nikifora Foke, ovaj i još neki posredni i novi porezi imali su cilj da obezbijede radnu snagu za teške javne radove (kuluk) i da objedine zahtjeve za javnim radovima sa prinudnim radom u selima. Ovaj porez je, inače, prvi uveo Justinijan Drugi, i tada su morali da ga plaćaju i građani i seljaci. Sa vladom Nikifora Foke postao je porez koji su isključivo plaćali seljaci. Od kraja jedanaestog stoljeća, po spisima ohridskog arhiepiskopa Teofilakta, ovaj porez se naziva "*zeugarion*" i unekoliko je izmijenjen - prvi put se porez računa po broju članova jednog domaćinstva, "ognjišta".
KASTRON – oznaka za grad u Vizantiji počev od šestog vijeka. To je značilo, nakon vlade Justinijana koji je utvrdio sve veće i značajnije gradove u imperiji, da je grad sa zidinama, sa utvrđenjem, da ima svoju vojnu jedinicu. Ovim nazivom se u izvorima imenuju i manja i strateški neznačajnija mjesta koja su imala samo utvrđeni zid koji je opasivao naseobinu, sa obaveznim

velikim dverima na kojima je bila straža, i to stalna - najamnička ili lokalna - dobrovoljna. Sela nijesu bila utvrđena.

KATEPANOS – od kraja desetog i u jedanaestom vijeku oznaka i titula najmoćnijih vojnih komandanata koji su zapovijedali vojskom na širokim graničnim prostorima. Isto što i "dux". Pogledaj pod "*dux*".

KATHIGITIS – naziv, od vremena Konstantina Porfirogeneta, za profesora, koji upravlja katedrom i kome su podređeni ostali. Raniji njihov naziv bio je "*thronoi didaskalikoi*". Taj su naziv dobili u vrijeme Bardasove reforme vizantijskog školstva. "Kathigitis" za posljednjih godina vlade Konstantina Porfirogeneta postaju direktori škola i imali su pravo da nose zvaničnu odjeću - uniformu koja ih je izdvajala od ostalih građana.

KELLION – od početka četvrtog vijeka, pravilo u sirijskim i palestinskim monaškim kolonijama koje se osnivaju kako bi se izbjegle rasprave i svađe među monasima o načinima isposništva i mogućnostima dodira sa Bogom. Svaki od monaha bio je dužan da tokom pet dana u nedjelji boravi u sopstvenom "*kellionu*", ćeliji.

KERATION – dnevna nadnica najamnih radnika koju je garantovala država. Jedna livra imala je 72 novčića, a ovaj novčić je imao 24 "*kerationa*". Nadnica je mogla biti i niža ukoliko nije bilo posla, a veliki broj radnika je čekao da dobije bilo kakvo zaposlenje. Praktično, radnici su čitav mjesec radili za jedan novčić, srebrnjak. U desetom i jedanaestom vijeku, sa razvojem ekonomske i vojne moći Vizantije, "*keration*" je dobio vrijednost jedne polovine "*milliaresiona*". Tolika je bila plata najamnog radnika, radnika u zanatskim radionicama, čak i kvalifikovanog radnika koji nije bio najbolje vičan svojoj struci. Takvi radnici su, kao i ostali, radili po državnom propisu - 280 dana u godini. Za godinu dana nekvalifikovani i kvalifikovani a nevični svojoj struci nijesu mogli da zarade više od devet nomizmata, ali ne manje od osam. Kvalifikovanim i dobrim radnicima najveća godišnja plata iznosila je 25 nomizmata a najmanja 20. Oni su dobijali jedan "*milliaresion*" dnevno. Svi radnici bili su vezani radnim ugovorom koji je pravljen na osnovu "Knjige eparha" - zakonskog zbornika o radu i najamnini koji je štitio i sprovodio u ime države civilni upravnik grada.

KIRIOS – četvrta u nizu titula koje je morao da nosi vizantijski car: *imperator, cezar, semper avgust, kirios*. Posljednju u nizu, *bazileus*, nijesu koristili mnogi imperatori, jer su je smatrali minornom, umanjivanjem slike carske moći.

KLASMA – počev od druge polovine devetog vijeka (867. godine) jedna od mjera države kako bi se izbjegle gladi i prinudilo stanovništvo da obrađuje zemlju. Označava ukidanje napuštene zemlje iz poreske nadležnosti koja važi za "*chorion*" i njeno direktno zavođenje pod državno vlasništvo. Država "*klasma*" (u direktnom prevodu: "komad") dodjeljuje se novom vlasniku i poreskom obavezniku.

KLASMATA – od 867. godine, kada Vasilije Prvi uzima vlast, počinje velika zemljišna inspekcija carstva: popisivanje sve obradive zemlje, sa uvidom koja je zemlja obrađena a koja ne. Prostranstva "*klasmata*" (dijelovi velikih posjeda ili čak čitavi veliki posjedi koji nijesu obrađivani) su tolika da država odlučuje da se sva prodaju u korist carske blagajne. Njegov sin Lav Šesti nalaže svim državnim funkcionerima da kupuju ovu zemlju, ali da postupaju tako da se sačuvaju sva prava i zemlja onih koji je zaista obrađuju, kako velikih tako i malih posjednika.

KLETOROLOGION – ceremonijalna imperijalna lista, koja ovaj naziv dobija 899. godine, kada je redakcijski pripremio Filotej. Po ovoj redakciji postoje tri najviša imperijalna dostojanstvenika (*cezar, nobilisim, kuropalat*) koji su isključivo članovi carske porodice, nakon kojih slijedi 18 dostojanstvenika svrstanih po titularnim zvanjima - posljednji je *stratilat*. Četrnaest od ovih titularnih zvanja su strogo imperijalna i označavaju da ove ličnosti moraju obavezno da učestvuju u ceremonijama u carskoj palati. Četiri posljednja dobijaju naziv - senatorska zvanja. Oni učestvuju u ceremonijama samo ako car nađe za shodno da ih pozove i na taj način uvaži.

KOINOBIA – označava u manastirskom i crkvenom rječniku "mjesto življenja u zajednici".
KOINOBION – od početka četvrtog vijeka naziv za manastir u kome monasi žive u zajednici.
KOINON – nakon utemeljenja Latinskog carstva i s njegovim padom, uz reformu koju su donijeli zapadnjaci i katolička crkva, prihvata se u Vizantiji razdvajanje vojne od civilne uprave. U Moreji su prvi put nastala dva statuta, pravno zakonodavna akta koja su važila za oblasti ili najveće gradove: onaj koji se odnosio na vojsku (statut arhonta) i građansku zajednicu, "*koinon*", ili "statut ljudi zajednice".
KOME – od četvrtog - petog vijeka oznaka za sela u kojima žive isključivo seljaci - sopstvenici malih zemljišnih posjeda. Svako od tih sela plaćalo je zajednički porez, koji su međusobno seljani dijelili, sakupljali i jedinstveno uplaćivali u državnu kasu. U ranom periodu Vizantije bio je temelj države. Po poreskim listama, carska kancelarija je prostore države dijelila u tri kategorije: grad, selo - "kome" i "prazan prostor" ili "eremos". Posljednji je označavao prostor na kome nema nikakve urbane organizacije.
KOMMERKION – državni porez na svu trgovinu u visini od deset odsto vrijednosti robe sa kojom se trguje. Obuhvatao je uvoz, izvoz, kao i sav promet roba unutar imperije. U periodu od 911. do 944. godine bio je smanjen za polovinu, a u nekim razdobljima obuhvatao je samo trgovinu na veliko i imao utvrđenu paušalnu cijenu koja je plaćana bez obzira na količine robe. U nekim razdobljima desetog vijeka bila je utvrđena fiksna cijena ovog poreza - po vrijednosti roba koje su se prodavale na pijacama. Državi je trgovac porez mogao da plati robljem, koje je dalje država prodavala ili darovala manastirima i crkvama. U slučaju izvozno-uzvoznih poslova plaćao se direktno na granici, carskim carinicima ili od carske kancelarije ovlašćenim licima. U slučaju trgovine robljem "*kommerkion*" se plaćao u Abidosu, to jest na zapadnom ulazu u Dardanele, i u Hieronu, na ulazu u Bosfor. Pojedini strani trgovci dobijali su povlastice - smanjivana im je stopa poreza, naročito kada su u pitanju bile robe ili roblje kojih nije bilo dovoljno na tržištu. Prvu takvu povlasticu dobili su Rusi, a nakon njih, 992. godine, Venecijanci. Da bi se porez što brže i bolje ubirao, počev od sedmog vijeka organizovana je čitava mreža činovnika koji su ga ubirali na licu mjesta. Za trgovinu sa Bugarima ustanovljena je posebna porezna ispostava, 893. godine, u Solunu, sa namjerom da se ograniči slobodna trgovina, nakon čega je počeo rat koji je brzo prekinut jer je sve vraćeno na raniji poredak stvari. Korupcionaške afere sa utajom poreza ili njegovim prisvajanjem, poput afere Nikiforica iz jedanaestog vijeka, kada je miljenik cara Mihaila Sedmog pokušao da zadrži za sebe porez od prometa pšenice, izazivale su po pravilu velike ustanke u gradovima i selima, zahvatajući katkad i čitave oblasti.
KRITES – od osmog do jedanaestog vijeka, kada se obnavlja moć Vizantijske imperije i ponovo zauzimaju nekada izgubljeni prostori, naziv za sudije, koji su bili najvažnije civilne ličnosti u upravi temom (oblašću).
KTESIS – utvrđene kuće veleposjednika koji su izabrali da žive na selu, po pravilu sa okućnicom oko koje se dizala visoka jaka ograda, najčešće zid.
KUROPALATOS – od kraja devetog vijeka po ceremonijalnoj imperijalnoj listi treći u rangu visokih dostojanstvenika, najbližih caru. Odmah iza cezara i nobilisima. Ovo zvanje dodjeljivalo se, kao i prethodna dva, samo članovima carske porodice.
LIBER MANDATORUM PRINCIPIS – ili "Knjiga kneževskih (vladarskih) ovlašćenja". Za vlade Justinijana, spisak izvoda iz njegovih "Novela" koji je bio razaslat svim funkcionerima carstva. Označila je konstituisanje carske vlasti na Istoku, od Bejruta do prostora Egipta i važila je sve do poznog doba Vizantije.
LICENTIA DOCENDI – odobrenje ili povelja kojom se davalo pravo da se vrši predavanje i poučavanje učenika. U rano doba Vizantije, po gradovima, među neoplatoničarima, birao se među aristokratima profesor čija je dužnost bila da poučava i obrazuje mladež. Ko je bio izabran za profesora bio je oslobođen dijela poreza. Ukoliko je bilo neophodno (naročito u većim grado-

vima, sa tradicijom učenih aristokrata) uspostaviti nasljedno pravo predavača - prosvjetitelja (učitelja), morala je da se dobije ova vrsta povelje. Sa Konstantinom Porfirogenetom i njegovom reformom školstva i obrazovanja stupa na snagu propis da se samo najučeniji mogu baviti obrazovanjem. On uspostavlja novo značenje "*licentia docendi*" - najumniji ljudi proglašavaju se za visoke činovnike, oni organizuju škole, i zajedno sa najučenijim od episkopa rade u carskim kancelarijama, katkad zajedno sa carem za radnim stolom. Kasnije je ova povelja dodjeljivana onima koji su poučavali srednjoškolsku i fakultetsku omladinu, mada Vizantija u tome nije pravila neku značajniju razliku. Izuzetak je bio Konstantinopolj gdje se "*licentia docendi*" davala samo onima koji obavljaju srednjoškolsku obuku.

LIMENATIKION – vrsta poreza utemeljena u dvanaestom stoljeću, koja je ulazila u opšti porez na trgovinu "*kommerkion*". Odnosio se na pomorsku trgovinu i svu trgovinu rječnim tokovima i nazivao se "pravo na sidrište (sidrenje)".

LIMES – niz utvrđenja, zajedno sa gradovima i selima, u kojima je bila nevelika vojna posada. To je granica sa pojasom zaljeđa na koma se nalazi prva linija odbrane carstva. U doba Diokleci-jana svu vlast (kontrolisao je vojsku) imao je od cara imenovani vikar. Sa utemeljenjem Vizantije vojna vlast se odvaja od civilne na tom području, a komandant svih trupa na tom području je "*dux*", odgovoran isključivo imperatoru.

LIMITANEI – naziv za graničnu armiju, kojom su komandovali "*duxovi*". Od petog vijeka sačinjavaju je seljačka "milicija" kojoj se dodjeljuje uz platu i zemlja na korišćenje - oni predstavljaju stalnu graničnu posadu. Kasnije, sa sticanjem nasljednog prava na zemlju, čitave porodice su se sa koljena na koljeno bavile isključivo vojnim pozivom, na zemlji stvarajući dobra za potrebe samo sopstvenog domaćinstva, dobijajući stalnu godišnju najamninu "za oružje" od Konstantinopolja. Sa naseljavanjem Slovena na prostore Ilirikuma oni postaju gotovo cjelokupan sastav "*limitanei*".

LIVRI – novac u Vizantiji, od četvrtog - petog vijeka kovan u zlatu. Potekao sa Istoka, iz Mesopotamije i Egipta, a u Konstantinopolju prihvaćen kao mjera bogatstva pojedinca - senatori su po pravilu imali godišnji prihod od svojih imanja najmanje hiljadu livri. Livra je imala sedamdeset dva srebrnjaka, a ovaj 24 "*kerationa*" kovana u bronzi ili bakru.

LOCHAGES – najmanja trupna formacija u vizantijskoj vojsci nakon velike reorganizacije armije u desetom i jedanaestom vijeku. To je i naziv podoficira koji komanduje tom jedinicom koja broji od šesnaest do trideset dva pješaka. Kao trupna jedinica javlja se do početka trinaestog vijeka.

LOGOTHET – naziv za šefove, upravitelje, carskih kancelarija nakon velike reorganizacije civilne uprave u devetom-desetom vijeku. Oni upravljaju "*sekretama*".

MAGISTER CENSUS – pomoćnik ili zamjenik eparha. Upravitelj gradske kancelarije za registraciju (upisivanje u protokol) i razrezivač "*collatio glebalis*" koji plaćaju senatori.

MAGISTER OFFICIORUM – za Konstantinove vlade, velika reforma državne uprave, kada je veliki dio vlasti prešao na prefekta pretorije koji je postao upravitelj provincijske administracije. Tada je ozvaničen i "*magister officiorum*" koji je na čelu carske administrativne kancelarije. On je kontrolisao kako administraciju glavnog grada, tako svu administraciju u provincijama, zahvaljujući mreži inspektora koje su činili "*agentes in rebus*". U petom stoljeću kontrolisao je rad više od hiljadu funkcionera u civilnoj upravi. U to vrijeme, ili nešto kasnije, postaje član carskog savjeta (*comitatus*), u krugu je najbližih carevih saradnika u upravi. Kao član "Svete konzistorije", kako se nazivao ovaj savjet, on je bio drugi u hijerarhiji četiri najviša "*comesa*", odmah nakon kvestora svete palate. Bio je odgovoran za sve poslove vezane za inostranstvo i vrhovni sudija u procesima koji su se ticali optužbi vezanih za službu u carskoj prestonoj kancelariji. On je bio ovlašćen da prima sve poruke pisane caru.

MAGISTER MILITUM – postojala su trojica, za Istok, Trakiju i Ilirikum. To je zapovjednik jednog od tri korpusa centralne armije koja je služila za intervencije širom carstva i na svim njegovim granicama. Pogledaj pod "*comitatenses*".

MAGISTROS – tokom reforme vizantijske države u devetom i desetom vijeku novi naziv za "*magister officioruma*". On je i dalje drugi u hijerarhiji najviših dostojanstvenika, članova carske konzistorije, odmah iza *cezara* a ispred "*anthypatosa*" (prokonzula). U odsustvu on je zamjenjivao *bazileusa*. Na ta mjesta ljudi su počeli da se biraju "po pravu rođenja", iz najmoćnijih patricijskih ili čak carske porodice, a u desetom vijeku ova titula počela je da se dodjeljuje mnogima - u jednom trenutku bila su imenovana čak 24 "*magistrosa*". Sa time je počeo da se primjenjuje i model nasljeđivanja: značajne porodice kraljevske krvi počele su da nasljedno stiču ovu titulu i ostav-ljaju je svojim potomcima.
MAISTOR – jedini nastavnik - profesor u srednjoj školi u Vizantiji. Imao je pomoćnika - *proksimosa*, kontrolora đačkog rada. Sa reformama u desetom vijeku birao je najbolje od svojih učenika koji su obučavali mlađe, a on ih kontrolisao jednom ili dva puta nedjeljno. Učenici su plaćali obrazovanje. Zbog nametanja i nelojalne konkurencije brojnih "*maistora*" krajem desetog vijeka carska kancelarija je obznanila povelju kojom je imperator utemeljio prosvjetnog inspektora koji je trebalo da prati rad škola i njihovih jedinih učitelja. U jedanaestom stoljeću patrijarh i njegova kancelarija imenuju majstore i daju im dozvole za rad, plaćajući izabranima i najamninu (nadoknadu) - crkva tako utemeljuje pravo "obrazovanja za platu".
MANDYLION – jedna od najvažnijih insigniranih relikvija, porijeklom iz Edese, a koju je koristio Jerusalimski patrijarhat. Stvorena polovinom petog vijeka, bila je veoma skupa i mogli su da je sebi priušte samo izuzetno bogati dostojnici. Sastojala se od komada tkanine na kome je bilo Hristovo pismo kralju Agbaru i čudesni portret Hrista koji je bio gotovo utisnut u tekstil.
MEGADUX – "Veliki duks", titula nastala u vrijeme reforme vojske Aleksija Komnena. Komandant armije. Pogledaj pod "*dux*".
MEILIGMATA – po svjedočenju ohridskog arhiepiskopa Teofilakta, sa kraja jedanaestog vijeka, porez koji su zahtijevali bogataši i moćnici u vizantijskoj temi Makedoniji. Odnosio se na "poklone" (to riječ i znači) koje su morali da daju seljaci koji nijesu bili obuhvaćeni vojnom obavezom.
MERAI – u reorganizaciji vizantijske vojske početkom osmog vijeka, vojni korpus jedne teme (*themata*) sačinjavaju tri "*merai*" kojima zapovijedaju "*merarkoi*". Svaka "merai" ima tri "drongai" - ukupno nešto oko tri hiljade vojnika, a u vremenima nanovnih osvajanja nekadašnjih teritorija i do devet hiljada dobro naoružanih plaćenih bojovnika.
METOH – manastir koji zavisi od drugog i materijalno i, čak, religijski.
MILITES – službenici države, vojni ili civilni, koji sačinjavaju "*militia*".
MILITIA – organizacija civilne i vojne kontrole države preko izabranih čuvara. Utemeljena u vrijeme Rima, za vlade Karakale, brojno je narasla u četvrtom stoljeću do korpusa od trideset hiljada ljudi. Na početku, za ovu službu davani su vojnici - robovi ili oslobođenici, da bi ih kasnije zamijenili profesionalni vojnici kojima su komandovali zastupnici imperijalne uprave. Bili su pod vrhovnom komandom upravitelja carskih kancelarija koji su odgovarali "*magister officiorumu*", a ovi su zakonom od 331. godine dobili pravo da njihova djeca nasljeđuju titulu "komandira milicije" u određenoj oblasti. Sa organizovanjem rane vizantijske uprave u miliciju su stupali vojnici koji su bili bez trupnih zaduženja u određenoj oblasti (koji nijesu htjeli da se vezuju za zemlju, a tražili su platu za vojnu službu).
MILLIARESIA – od sedmog ili osmog vijeka, srebrnjak u upotrebi u Vizantijskoj imperiji, koji je po srazmjerama i težini odgovarao *nomizmi*. Jedna nomizma (4,54 grama čistog zlata) imala je dvanaest "*milliaresia*". 72 nomizme činile su jednu livru koja je kao novčana jedinica težila 372 grama čistog zlata. Pogledaj pod "*livri*".
MILLIARESION – novčić od srebra koji je vrijedio 24 "*pholleis*", novčića kovanih od bronze različite težine ali iste vrijednosti.
MOBADHAN – u Persiji, u periodu miješanja hrišćanstva i zoroastrizma, u četvrtom i petom vijeku, sveštenici koji su upravljali crkvenim distriktima. Po svemu sudeći poznavali su dobro načela obje vjere.

MODIOS – mjera za zapreminu i težinu, kojom su se mjerile žitarice. U Egiptu je imala nešto manje od devet litara, a u ostalim krajevima Vizantije bila je dvostruko veća. Sa zemljišnom reformom koja je uslijedila nakon Justinijanove smrti i trajala sve do vlade Lava Trećeg (oko 717. godine), kod upisa u poreske katastarske liste, "*modios*" je označavao desetak hektara zemljišta koje se obrađuje.
MOTRAI – velike vojne jedinice u Vizantiji, nakon reforme vojske u desetom vijeku, kojima su komandovali generali. Drugi naziv za njih je "*tourmai*". Pod zapovjedništvom "*tourmarchos*" brojale su oko devet hiljada ljudi. Po trupnom pravilu imale su tri "drongai".
MUSEUM – do Justinijanove reforme školstva i obrazovanja, u Vizantiji, po helensko-helenističkoj tradiciji, naziv za privatne škole. One nijesu bile vjerske, njima su upravljali i bili predavači platoničari, i, kao po pravilu, bile su organizovane u administrativnim centrima ili episkopskim i mitropolitskim sjedištima. Bile su van kontrole države, a njihov profesorski kadar biran je među učenim aristokratama grada. Bile su oslobođene poreza a gradovi su učestvovali u njihovom finansiranju - to je na određeni način bila i stvar prestiža. Sve odreda, po uzoru na helenističko-helensku tradiciju, nosile su naziv Akademija, a u državnim listama - protokolima nazivaju se "*muzejima*". Justinijan je, obračunavajući se sa nasljeđem paganstva i neoplatonizma, u želji da u potpunosti istakne značaj hrišćanskih škola koje su već postojale u manastirima i da ih predstavi kao institucije od izuzetne važnosti za državu, dekretom ukinuo 529. godine *Muzej* ili *Akademiju* u Atini. Ukidanje najznačajnije laičke škole u Vizantiji nije označilo kraj te vrste obrazovanja - Justinijanov dekret se teško sprovodio u provincijama i episkopskim i mitropolitskim sjedištima u kojima su prvosveštenici bili uglavnom neoplatoničari, a njegovi nasljednici tome nijesu pridavali značajniju pažnju.
MYSTIKOS – titula koja se od devetog vijeka uvodi na imperijalni vizantijski dvor. Označavala je privatnog carevog sekretara, čovjeka od najvećeg povjerenja, s vremena na vrijeme i carskog ispovjednika.
NAVICULARI – način raspodjele poreza. Dostavljanje novca ubranog razrezom, nakon podjele, ostrvima, velikim lukama, svugdje gdje je novac dolazio brodom. Uglavnom se koristio za vojsku, velike javne radove i popunu državnih žitnica.
NOBILISSIMUS – titula koju je Justin Prvi dao svom nećaku Justinijanu kao znak prvjenstva u imperijalnoj hijerarhiji prava na tron. Važila je od 527. godine, ali je Justinijan Prvi, koji je prvi dobio, ukinuo tri dana nakon stupanja na tron, oglašavajući sebe avgustom. Nakon njega koristili su je i nosili ostali vizantijski carevi.
NOMISMA – novčić od zlata koji je kovan prvi put za vlade Lava Šestog, u devetom vijeku. "*Nomisma*" ili "*nomismata*" imala je 4,54 grama čistog zlata, a 72 zlatnika činila su "zlatnu livru" koja je težila 327 grama i bila najveći novčani apoen u Vizantiji i mjera bogatstva patricija. "Nomisma" se još naziva u dokumentima i "*solidus*". Pogledaj pod "livri" i "milliaresion".
NOMISMATA – u poreskim katastarskim listama počev od sedmog vijeka oznaka za razrez koji se mora platiti na određeno prostranstvo zemlje koja se obrađuje.
NOMOPHYLAX – u direktnom prevodu "čuvar zakona". Titula koju je 1045. godine ustanovio Konstantin Monomah. "*Nomophylax*" je upravljao u ime države "Školom prava" (tadašnji fakultet) i pravnom bibliotekom koja je bila u patrijarhalnom i imperijalnom dvoru. Biran je, po pravilu, među najboljim pravnicima države, i to je bila titula koja je najviše uvažavana u imperijalnim institucijama - oni koji su završili pravni fakultet, koji je bio pod njegovom upravom, bili su sa preporukom imperatora raspoređivani na visoka mjesta u civilnoj administraciji širom imperije.
NOVELLAE CONSTITUTIONES – Justinijanova redakcija predašnjih pravnih kodeksa, ne bi li se precizirale neke od zanemarenih osnova vladanja i organizacije imperije i učinile temeljom države. Pripremljene su na grčkom.

NOVUS CODEX JUSTINIANUS – kodeks rimskog prava, koji je po Justinijanovom nalogu pripremio Tribonijan, zajedno sa deset najboljih vizantijskih pravnika, i koji je 529. godine usvojen. On nije sačuvan.
NYKTEPAROHOS – do 535. godine komandant noćne straže, njen upravnik, koji je upravljao ovom službom u svim kvartovima Konstantinopolja, kao u starom Rimu. Od 535. godine nosi naziv "*pretor deme*".
OBSEQUM – naziv za carsku gardu koja je bila u Opsikionu.
OFFIKIA (OFFICIUM) – od petog vijeka naziv za nekadašnje "*sekreta*", kancelarije civilne imperijalne uprave. Bile su pod upravom "*magister officioruma*".
OIKOS – u direktnom prevodu kuća. U poreskim i katastarskim listama oznaka za osnovnu oznaku vlasništva.
PAIDEA – naziv za srednjoškolsko obrazovanje u Vizantiji počev od četvrtog vijeka. Zasnivalo se isključivo na laičkim naukama. Programi su bili isti kao u antička vremena. Crkva nije učestvovala u ovom vidu obrazovanja.
PAIDODIDASKALOI NOMIKOI – u školama (fakultetima) za pravnike, od vremena Lava Šestog Mudrog naziv za profesora. Za razliku od njega "*didaskaloi*" je bio nešto kao "instruktor opšteg znanja".
PANDECTES – izvodi iz klasičnog prava pripremljeni za vlade Justinijana na grčkom. Pogledaj pod "*digeste*".
PANHYPERSEBASTOS – reformom Aleksija Komnena jedno od novih zvanja za dostojanstvenika. Davalo se članovima carske porodice, bilo je nešto kao oznaka o položaju u pravu na krunu (treći po redu, onaj koji je po pravu ženidbe sa vladarevim kćerima polagao pravo na tron).
PAREK – seljak koji nije bio vlasnik svog posjeda. On je polagao pravo na posjed, koji niko nije mogao da uzurpira, ukoliko je redovno plaćao najamninu, koja se nazivala "*pakton*". Mogao je da ustupa svoje pravo na zemlju drugima.
PATRICIUS – oznaka za prve činovnike u imperijalnoj administraciji, sve koji su na čelu velikih upravnih službi i koji odgovaraju lično imperatoru za svoj rad.
PATROCINIUM – uspostavljanje autoriteta nad ljudima i uspostavljanje zakupnine na zemlju. Institucija kojom su visoki funkcioner ili vojnik u oblasti, štiteći zemljoposjednike od poreznika, pribavljali sebi prihode. Najčešće se koristila kod prisvajanja zemlje koja je bila u državnom vlasništvu ili dugo, iz raznoraznih razloga, bila neobrađena. Ova institucija se raširila u četvrtom vijeku da bi kasnije postala model u pograničnim oblastima - nakon Justinijanove reforme isluženi vojnici i milicija koja nije imala posao stavljali su se u službu veleposjednika, bogataša i crkve, nudeći usluge i uspostavljajući legitimitet "*patrociniuma*".
PENETOI – izraz za ljude koji nijesu moćni. Uglavnom su to isluženi vojnici, sitni zemljoposjednici i slobodni seljaci.
PENTEKONTARKES – podoficiri u vizantijskoj vojsci koji su pod zapovjedništvom imali pedeset ljudi.
PERATIKE – reorganizacijom države sa kraja devetog vijeka, u Vizantiji oznaka za selo. Tačnije, to je čitava oblast u kojoj su isključivo sela, bez ijednog grada.
PERIODENTES – još i "*periodeutes*". Izraz za sveštena lica koja su dolazila iz drugih sredina u jednu crkvu ili manastir da pomognu u širenju hrišćanstva, naročito u razdoblju od četvrtog do šestog vijeka. "Posjetioci", što ova riječ znači, uglavnom su dolazili iz Sirije i Palestine.
PLOIMON – oznaka za centralnu imperijalnu flotu.
POLIS – u vizantijskim organizacionim listama države opšta oznaka za grad. "*Kome*" je oznaka za selo, a "*eremos*" za nenastanjene predjele.
POLITIKE – od kraja devetog vijeka, u administrativnim listama carstva, oznaka za grad. Svakim gradom upravljala su dva "*demarchoi*", koji su bili nominalno visoki funkcioneri, a u stvar-

nosti su bili podređeni eparhu. Njihova funkcija svodila se uglavnom da u urbanim cjelinama organizuju igre.

POLITIKOI – naziv za stanovnike Konstantinopolja u pisanim dokumentima, istorijama i književnim djelima, da bi se razlikovali od "provincijalaca".

POLITIKOS GENOS – izraz koji je za siromašno stanovništvo gradova, koje se često bunilo, uveo Mihailo Psel. Ma koliko to čudno izgledalo, ovaj sloj stanovništva uživao je povjerenje careva, predstavljao njihov oslonac u borbi protiv osiljenih moćnika, najviše od dvanaestog vijeka.

POTENS – atribut koji je uvijek išao uz titulu "*defensor*".

POTENTES – "moćnici", aristokratija. U literaturi i istorijskim izvorima oznaka za one koji "poštuju prava države", jer se među njima biraju "*defensori*" i visoki administrativni činovnici u oblasnoj upravi.

PRAEPOSITUS SACRI CUBICULI – najbliži carev saradnik u finansijama. Imao je sobu u dvoru i bio najvažniji svjedok šta se događa u imperijalnim odajama. U slučaju careve bolesti pomagao mu je u upravi.

PRAESIDES – četvrti u takozvanoj "konzulskoj hijerarhiji". Konzuli su bili za Aziju, Ahaju i Afriku, njihovi pomoćnici bili su konzulari, potom ovih "*correctori*", a ovima su desna ruka bili "*praesides*". Postojali su od četvrtog vijeka.

PRAETOR – jedna od titula koje su se davale istovremeno vojnim i civilnim upravnicima provincija. U vrijeme Justinijana postojala su četiri pretora: za Pizidiju, Likaoniju, Paflagoniju i Trakiju.

PRAGMATICA SANCTIO – Justinijanova odluka po kojoj je 554. godine korpus prava, koji je uređen po njegovoj zapovijesti (*Codex, Digeste* i *Institutes*), morao da se primjenjuje u Italiji.

PROASTEION – veliki komad obradivog zemljišta koji pripada zemljoposjedniku koji tu ne prebiva.

PROCHEIRON – pravni udžbenik, namijenjen kao priprema za proučavanje Vasilika.

PROCONSUL – jedna od titula koja se davala istovremeno vojnim i civilnim upravnicima provincija.

PROCURATOR – jedna od titula iz antike koja se zadržala i nakon Justinijanove epohe. Naziv za upravitelja svake od imperijalnih kancelarija. Recimo, prokurator "*ab epistulis*", vodi kancelariju za svu državnu prepisku na latinskom. Imao je sto hiljada sestercija godišnju platu. Njegov kolega, istog zvanja, koji je vodio istu takvu kancelariju, za državnu prepisku na grčkom, imao je 60.000 sestercija, dok je najviše bio plaćen prokurator državne kancelarije za povelje (*a libellis*) koji je godišnje zarađivao tri stotine hiljada sestercija. Postojali su još prokuratori "*a cognitionibus*", "*a rationibus*" i "*a studiis*", ali su oni bili najmanje plaćeni.

PRONOIA – zemlja data na poklon, uglavnom za vojnu službu. Na čelu "*pronojara*", vojnika koji su dobijali zemlju kao nadoknadu da služe imperiji i sa zemlje obezbjeđuju sebi hranu, nalazio se arhont. "*Pronoia*" nije posjed, niti je arhont sopstvenik zemlje - on je zadužen da ubira porez u vrijeme kada nema vojne službe. Ovaj posjed je isključivo privremen i služio je za lakše opskrbljivanje vojske u razdobljima vojni. Od vremena Komnena "pronojari" i njihovi arhonti nijesu mogli da postanu moćna vlastela - od tog vremena "pronoia" se smatra privremenom, istovremeno najmom i davanjem u najam po zakonskim aktima. Krajem jedanaestog vijeka "pronoia" je ugovor: pronojar prihvata poreske obaveze, to ga prinuđuje da ispunjava vojne obaveze. Pronojar potpisnik ugovora (uglavnom arhont) obavezuje se da pod svojom komandom ima onoliko ljudi koliko treba platiti taksi i izvršiti sve zahtjeve koje pred njega i njegovu družinu stavlja država. U brojnim vizantijskim dokumentima zbog toga se pronojari nazivaju "*stratiotima*". Arhonti, odmah, i najčešće, sopstvenu zemlju i što dobijaju od nje zalažu u "pronoia" - dobijaju radnu snagu, zemlja se obrađuje, porez ostaje isti, a zemlja je zaštićena od njihove vojne družine koja radi na njoj.

PROPAIDEA – osnovno obrazovanje u Vizantiji. Obuhvatalo je čitanje i pisanje, prvenstveno svetih tekstova (psalmi, himne). Djeca su kretala u školu u uzrastu između šest i deset godina i ova vrsta obrazovanja bila je osnov za dalje, ili religijsko ili laičko obrazovanje.
PROSTAGMA – jedna od tri takozvana "velika edikta", uz hrisovulju i hrisovulju "*sigillion*". Pisana je na papiru osrednjeg kvaliteta, vrsta je administrativnog akta (zapovijesti, traženja) pisanog krajnje pojednostavljenim stilom.
PROTENON – predsjedavajući ili izabrani predsjednik savjeta mudrih ili staraca, institucije koja se javila u manjim gradskim ili većim seoskim zajednicama, nakon pada Latinskog carstva i obnove Vizantije. Predstavljala je grupu lokalne elite, koja se brinula o poukama istorije, najčešće usmeno pripovijedajući događaje od antičkih vremena. Savjet je upravljao seoskim ili manjim gradskim zajednicama, a njegova se pojava uočava još u devetom vijeku.
PROTOASEKRETIS – upravitelj carske kancelarije koji upravlja "*asekretisima*".
PROTOKOMETES – nešto kao gradonačelnik u selu. Označava "prvog u selu". U organizaciji vizantijske civilne administracije bio je član gradskog savjeta ili vijeća.
PROTOSEBAST – jedna od titula koja se davala članovima carske porodice od vremena Aleksija Komnena. Treća po hijerarhijskoj počasnoj listi, i obavezno je uz sebe imala epitet "*illustrissimus*".
PROTOSPATEROS – od desetog vijeka strateg (vojni komandant) jedne teme nosio je ovu titulu koja je označavala da pripada patricijima. Bila je pretposljednja na listi počasne hijerarhije koju je ediktima lično darovao car.
PROXIMOS – pomoćnik profesora u vizantijskoj srednjoj školi. Pogledaj pod "*maistor*".
QUADRIVIUM – školski i fakultetski program u Vizantiji - aritmetika, geometrija, muzika i astronomija. Na univerzitetu u Konstantinopolju, u jedanaestom stoljeću, on je predstavljao, kao izbor, najmanje moguće obrazovanje - bio je osnov za studije prava i medicine.
QUAESTOR JUSTINIANUS – upravitelj carskih blagajni u Meziji i Skitiji.
QUAESTOR JUSTINIANUS EXERCITUS – titula koja je prvi put dodijeljena 536. godine, civilnom i vojnom upravniku Donje Mezije i Skitije. Ista takva titula data je upravniku "morskih provincija" - Karije, Kipra, Rodosa i Kiklada. Ovaj kvestor nije podlijegao nikakvoj civilnoj vlasti, ni miliciji, komandovao je trupama, sudio po pozivu, jedini je hijerarhijski iznad njega bio "*quaestor sacri palatii*".
QUAESTOR SACRI PALATII – ova titula je često bila najznačajnija u imperiji. Ovaj visoki funkcioner, najbliži carev saradnik, vodio je računa o svim zakonodavnim aktivnostima, redakcijama zakona, kao i radu sudskih institucija. Često se izjednačavao sa "*paepositus sacri cubiculi*" (pogledaj), po potrebi prebivajući u carskoj palati.
QUINQUAGINTA DECISIONES – u namjeri da presiječe rasprave, Justinijan je kao priručnik za praktičare pripremio ovaj zbornik kao kodeks odluka u sporovima koji su vođeni.
RATIONALES – upravnici i kontrolori u ime cara, oblasnih ili imperijalnih kasa u oblastima, provincijama i većim gradovima. Postojali su još u antici, a istovjetne dužnosti pod ovim nazivom obavljaju i u epohi nakon Justinijanove vladavine. Primali su naređenja i radili po ovlašćenjima "*comesa*" i logoteta.
RES PRIVATA – "privatno bogatstvo". Oznaka za dobra i prihode koji pripadaju kruni.
RES PUBLICA – od petog vijeka u Vizantiji administrativne strukture uprave potpuno su isključivale nekadašnje organizovane zajednice u gradovima i selima - seoske zajednice, etničke zajednice, lokalne funkcionere. Proklamovano je načelo "*res publica*", što je značilo da sve mora da se podredi civilnoj i vojnoj imperijalnoj upravi.
RETRACTATIO – od Justinijanove reforme, davanje parničarima mogućnosti da zatraže od prefekta da obnove i ponovo započnu sudski postupak u roku od deset dana.
ROGA – nadoknada funkcioneru, dostojniku i vojniku za službu. "*Roga*" se isplaćivala jednom godišnje i to direktno iz carske kase.

ROMANIA – oznaka i naziv za Rimsku imperiju u vizantijskim spisima, ali i u latinskim u doba jedinstvene crkve i vjere.
SACRA PARALLELA – u vrijeme velikog iseljavanja grčkih monaha i učenih ljudi sa teritorija Vizantije zahvaćenih ikonoklazmom u Italiju, svjedočenje o tom velikom iseljavanju. Ovaj spis Jovana Damaskina prepisivan je u brojnim verzijama da bi postao zbornik poučnih uputstava namijenjenih monasima. Pod ovim nazivom kodifikovan je u Italiji u devetom vijeku i ukrašen (iluminiran) sa 1658 iluminacija.
SACRI CUBICULI – privatna, s vremena na vrijeme i tajna, služba imperijalne kancelarije. Bavila se finansijskim inspekcijama, ali najviše, kao imperijalna agentura, mrežom imenovanih špijuna.
SAKELLARIOS – titula "*comes sacrorum largitionum*" je u vrijeme cara Iraklija zamijenjena sa "*sakellarios*". Kasnije se javlja samo povremeno, od epohe do epohe, od vladara do vladara, uvijek u istom značenju.
SAKELLION – u šestom i sedmom vijeku povlastice koje su pripadale dobrima krune spajaju se sa "*res privata*" i nasljednom imovinom imperatora u "*sakellion*". Direktan prevod označava "carski kovčežić", novac i bogatstvo koji pripadaju isključivo caru.
SCHEDE – posebna nauka u vizantijskoj retorici. Odnosila se na stilske figure koje se upotrebljavaju u dugotrajnim raspravama i polemikama, kada je potrebno dobro poznavanje jezika i značenja riječi, skrivenih i poluskrivenih, da bi se svaka riječ protivnika opovrgla.
SCHEDOS – tablica na kojoj se pisalo za vrijeme učenja "*schedographis*". Učenik je na njoj morao da ispisuje sve moguće varijante i značenja jedne rečenice nekog od poznatih retora.
SCHOLIA – prvi od četiri velika korpusa vizantijske vojske nakon velike reorganizacije u devetom-desetom vijeku. Ostali korpusi: ekskubiti, ikanati i aritmosi.
SCHOLES – naziv "*magister officioruma*", u vrijeme prijema stranih izaslanika u carsku palatu i ceremonija vezanih za presto, kada je nosio naziv "upravitelj garde" - "*scholes*".
SCRINIA – naziv za carske kancelarije od četvrtog vijeka, one koje su vršile administrativne i finansijske poslove.
SEBAST – od reforme Aleksija Komnena titula koja se dodjeljivala nekom iz carske porodice - druga po značenju, odmah ispod "*sebastocrator*". Nosio je drugi brat Aleksija Komnena, Nikifor. Inače, ova titula se već upotrebljavala za carice u prvoj polovini jedanaestog vijeka i za neke od rijetkih članova carske porodice. Od vlade Aleksija Komnena nalazi se na ceremonijalnoj "protokolarnoj listi" zvanja koja se dodjeljuju isključivo carevim srodnicima po krvi.
SEBASTOCRATOR – najviša titula nakon imperatorove, po ceremonijalnoj "protokolarnoj listi" koju je utemeljio Aleksije Komnen. Bila je, ali strogo kao vojna, poznata još u prvoj polovini jedanaestog vijeka. Kao oznaku pripadnosti carskoj porodici i prvenstva legitimiteta na nasljeđe krune prvi je ponio brat Aleksija Komnena - Isak.
SEKRETA – kancelarija centralne državne administracije.
SEKRETIKOI – šefovi službi u jednoj "*sekreta*" ili "*sekreton*". U hijerarhiji dostojanstvenika, koja je brojala sedam redova, nalazili su se nakon stratega, domestika, sudija, a ispred demokrata i stratarha i posljednjeg reda dostojnika koji je predstavljao najniži funkcionerski kadar i nije imao naziv. Na imperijalnim listama vode se kao "svjedoci", "prisutni", "očevici", "oni koji potpisom i imenom potvrđuju da je..."
SILENTIARIOS – pretposljednji u hijerarhiji ukaznih dostojanstvenika. Najviši je "*magistroi*", potom protospater, pa spater, konzul, strator, vestitor, silencijarije iina kraju stratilat. Ova lista utvrđena je u jedanaestom stoljeću.
SOUDA – za vlade Manojla Komnena zbornik nazvan "Kompilacija kompilacijâ", za upotrebu državnim službenicima. U njemu su, po alfabetskom redu, nabrajane potrebne informacije za lijepo pisanje i riječi koje se moraju upotrebljavati u administraciji. Po sudu proučavalaca ovog

korpusa "zbornik nikakvih vrijednosti za kulturu" iako je naum vizantijskih imperatora bio upravo da poboljša kulturu u administraciji.
SPATER – treći u ukaznoj listi dostojanstvenika, iza magistra i protospatera.
STICHOS – način na koji se registrovala zemlja u katastru, označavao je liniju istog poreza za različite posjede, u različitim oblastima.
STRATARKOS – dostojanstvenik po ukazu, pretposljednji u hijerarhijskoj listi od sedam redova, koja je obuhvatala šefove službi u carskim kancelarijama.
STRATEGOS – upravitelj "vojne teme" ili civilni i vojni upravnik teme u vrijeme rata.
STRATEIA – porez za vojsku, koji je na kraju obuhvatao porez namijenjen finansiranju svih javnih službi. U početku je označavao isključivo "vojnu službu u temi", ali se u desetom vijeku pretvara u porez, nakon reforme armije, kada se radikalno smanjuju vojni kontigenti u temama, i kada vojnici-vlasnici zemlje - postaju seljaci ili zemljoposjednici. Od vlade Nikifora Foke naziva se "porez za rat", koji se dodaje na već postojeći porez "*kapnikon*" (pogledaj).
STRATILAT – najniži dostojanstvenik u titularnoj hijerarhiji "ukaznih dostojanstvenika", bliskih imperatoru. Lista je počinjala magistrom a završavala stratilatom. Magistar je zamjenjivao cara u odsustvu. Pogledaj pod "*magistros*".
STRATIOKION – carska kancelarija u prefekturi ili temi koja se brinula da se zadovolje potrebe vojske.
STRATIOTES – seljak-sopstvenik posjeda - koji hrani jednog vojnika u kontigentu teme i za to dobija velike poreske olakšice i zaštitu od države. Od osmog vijeka to su isključivo seljaci-vojnici, pješadija kontigenta jedne teme (*themata*). Od desetog vijeka, i vlade Konstantina Sedmog, seljak posjednik zemlje koji se odaziva na poziv za mobilizaciju i služi u korpusu teme. Zauzvrat oslobođen je gotovo svih poreza i zaštićen od države njenom politikom.
STRATIOTIKOS GENOS – od dvanaestog vijeka oznaka za posebnu klasu vojnika u Vizantiji. Po statusu i uvažavanju nalazili su se odmah ispod stare senatske aristokratije.
STRATORES – dostojanstvenik u titularnoj hijerarhiji "ukaznih dostojanstvenika", bliskih imperatoru. Peti u hijerarhijskom rangu.
SUFFRAGIUM – "car prodaje položaje". "*Suffragium*" je oznaka za preporuku koja je ozvaničena i plaćena. Ovaj postupak je pravno ozvaničen 338. godine i bio je registrovan ugovorom.
SYMPATHEIA – po poreznom zakonu iz desetog vijeka oznaka za oslobođenje od poreza onih koji su finansijski propali ili čiji su posjedi opustošeni i uništeni u ratovima. Porez je bio "suspendovan" na trideset godina, tokom kojih je oporezovani morao da obnovi svoju poresku moć i počinje polako da plaća porez do iznosa koji je uplaćivao prije propadanja.
SYNEDRIA TOI DIDASKALOI – po Bardasovoj reformi obrazovanja u Vizantiji naziv za profesora. Upravitelj univerziteta uvijek je morao da bude profesor filozofije.
SYNKLETOS GENOS – oznaka za staru senatorsku klasu u Vizantiji, od dvanaestog vijeka.
SYNONE – pogledaj pod "*coemptio*".
TAGMATA – krajem sedmog vijeka izvršena je druga velika reorganizacija vizantijske armije, u skladu sa novonastalom situacijom (već su bili stvoreni egzarhati u Raveni i Kartagini - u šestom vijeku - a teme su organizovane u Jermeniji, Opsikionu, Anadoliji - tema Istoka - Trakiji i Heladi). "*Tagmata*" je bila centralni armijski kontigent, lako pokretljiv, izuzetno dobro naoružan, koji su sačinjavali najamnici i koji je brojao u svakoj temi od šest do dvanaest hiljada ljudi. U doba ikonoklazma centralna "tagmata", koja je bila nedaleko od Konstantinopolja, bila je osnov odbrane ikonoklasta. U osmom vijeku stvoreni su jaki vojni kontigenti u temama-najamnički, ali je "tagmata" ostala kao vojna pohodna cjelina vezana isključivo za vlast imperatora i njegovu vrhovnu vojnu komandu. Pogledaj pod "*themata*".
TAKTIKA – specijalni traktati, vezani za predstavljanje dostojnika i njihovih funkcija, koji su se nazivali i "liste prvenstva". Omiljeni u Vizantiji počev od devetog stoljeća.

TELOS – porez na zemljište. Osnovni, koji je morao da se plaća na vlasništvo. Na njega su nadograđivani ostali porezi vezani za zemljišne posjede.
TETARTERON – Za vlade Nikifora Foke i njegovih nasljednika jedna od novih novčanih jedinica. Pravljena je od zlata, daleko manje težine od "nomisma", prema tome i slabija. Smatra se da je težila manje od dvanaestine težine "*nomisma*". Imala je svoju novčanu jedinicu, daleko manju, "*histamenon*", koja nije bila dugo u opticaju.
THALASSOCRATOR – drugi naziv za "velikog drongarija", komandanta ratne flote od kraja desetog vijeka.
THEMATA – korpusi vojske u temama koji su bili pod zapovjedništvom stratega. Bili su sastavljeni od najamnika i seljaka-vojnika sa ciljem da brane svoju oblast dok ne stignu u pomoć centralni korpusi "tagmata". Bili su hijerarhijski čvrsto organizovani, sa jasno odvojenim činovima oficira i podoficira. Jedna "*themata*" imala je tri "*merai*" ili "*tourmai*", kojima su zapovijedali merarsi ili turmarsi (nešto slično najnižem generalskom činu danas). Vojni korpusi neke od tema, naročito onih najznačajnijih, kakva je recimo bila Dalmacija, mogli su da broje i do 25.000 dobro naoružanih vojnika, naročito u vrijeme njihovog ranog organizovanja, početkom osmog vijeka.
THEME – jedna oblast ili provincija u Vizantiji koja je zamijenila nekadašnju rimsku organizaciju države, objedinivši provinciju i dijecezu. Organizacija je utemeljena kada i egzarhati - krajem šestog vijeka. U brojnim dokumentima i spisima ova se riječ upotrebljava i u značenju čitavog vojnog kontigenta jedne teme.
THEOUPOLIS – naziv za Antiohiju i njen patrijarhat - "*Grad Božji*". Naziv je prihvaćen po preporuci Svetog Simeona. On je bio oslonac antiohijskim teolozima u brojnim raspravama i sporovima koje su vodili sa Konstantinopoljem, ali i svojim najvećim suparnikom za prestiž u ljepoti i prvenstvu, Aleksandrijom.
THRONOI DIDASKALIKOI – nakon Bardasove reforme školstva i obrazovanja u Vizantiji, naziv za najviše profesorsko zvanje - nešto kao šef katedre u današnjem značenju te riječi.
TIPOUKEITOS – detaljni indeks i sadržaj "basilikoi". Pogledaj pod "*basilikoi*".
TORQUES – ogrlica koju je kao oznaku vojske stavljao oko vrata imperatora "*compidactor*".
TOURMAI – osnovni vojni korpus jedne teme, i najveći. Drugačije se nazivao i "*merai*". Svaka "*themata*" morala je da ima tri ovakva korpusa, koji su bili sastavljeni od manjih jedinica.
TRIVIUM – program u vizantijskom obrazovanju koji je obuhvatao gramatiku, retoriku i dijalektiku. Osposobljavao je za učeno obraćanje i pisanje, savršenstvo govora, i ukazivao da besjednik izuzetno poznaje djela antičkih retora i filozofa (učila su se napamet). Preko ove vrste obrazovanja održavala se tradicija helenskog nasljeđa, ono je bilo popularno i poštovano i u crkvenim školama sve do pada Vizantije.
TYPIKON – povelja za osnivanje nekog manastira koja je određivala način organizacije monaškog života i prihode na osnovu kojih će se izdržavati.
TYPOS – formula koju je objelodanio Konstant Drugi, 648. godine, kojom se ograničavala zabrana svake rasprave o učenjima monofizita i monotelita. Papa Martin je osudio ovaj carski dokument nakon čega ga je car uhapsio, deportovao u Herson gdje je u tamnici umro. Za vlade Konstantina Četvrtog, koji je ušao u dugi rat sa Arabljanima, vizantijski teolozi i filozofi počeli su ovom formulom islam da oglašavaju za jeres.
VESTITORES – titula koju su dobijali najviši vrhovni imperijalni dostojanstvenici. Nalazila se pri kraju liste, između stratora i silencijarija.
VINDEX – reformom cara Anastasija državni činovnik, takozvani poreski prokurator, koga je morao da ima svaki grad bez obzira na veličinu. On je u ime imperatora preuzeo obaveze u naplati i raspodjeli novca od poreza koji je do tada pripadao kuriji.

ZELOT – oznaka za radikalnog pristalicu nekog učenja ili stvari. U vrijeme ikonoklazma i njegovih sporova nerijetko oznaka za ikonoborce. Vezana je za smjenjivanje patrijarha Ignjatija, koga izvori nazivaju "zelot". Njega je na tronu naslijedio Fotije.
ZEUGARION – oznaka za porez "*kapnikion*" koja se javlja u spisima ohridskog arhiepiskopa Teofilakta u jedanaestom stoljeću. U spisima se upotrebljava i izraz "*zeugologion*" umjesto dotadašnjeg "*jugatio*".
ZEUGOLOGION – porez (nekadašnji "jugatio") koji je u jedanaestom vijeku bio nametnut svakom sopstveniku para volova, a podrazumijevao je "pravo na držanje sitne stoke, ribolov, meljavu" i odnosio se samo na seljake koji nijesu bili obuhvaćeni vojnom službom. Pogledaj pod "*zeugarion*".

REZIME

Résumé

L'epoque des rois

D'après les matériaux documentaires accessibles à l'auteur jusqu'à ce jour, dans ce tome est présentée, par ordre chronologique, l'histoire de l'état et de la couronne sur le territoire représenté par le Monténégro d'aujourd'hui et qui, à l'époque byzantine, était beaucoup plus vaste, englobant d'abord les régions de la Haute Dalmatie et de l'Epire nord, puis toute la province de Dalmatie, ensuite toute l'Illyrie; mais dès la moitié du douzième siècle, cet état commence à se désintégrer. Avec la venue des Nemanjic l'ancienne royauté de la Dalmatie est de nouveau fondée dans laquelle le membre est séparé mais au sein d'un état unique, Docléa; après de constants conflits entre les dynasties et l'affaiblissement puis la décadence de Byzance, cet état va disparaître au début du quatorzième siècle lorsque son territoire tombe entièrement sous le pouvoir de la Serbie.

Ce tome commence avec le premier document connu jusqu'à présent sur l'existence de trois états slaves sur les territoires de l'Illyrie en 743 - les royaumes de Serbie, Zahumlje et Travunija avec les villes côtières maritimes (territoires du Monténégro d'auhourd'hui et de Skadar en Albanie, alors Epire du nord). Avec Jean Vladimir cet état s'unifie pour devenir le grand et puissant royaume de Dalmatie dans lequel le souverain slave est en même temps le duc - commandant byzantin de l'ensemble du corpus d'armée de cette province byzantine. Après sa mort, c'est sa femme Kosara qui prendra le trône et, tout porte à le croire, elle portera cette couronne illégalement ou bien c'est l'archonte de Bar (commandant de l'armée en ville) Vojislav (Predislav d'après les sources byzantines) qui s'en réclame et essaiera de renouveler ou de s'approprier le pouvoir dans cette province de l'Empire romain oriental.

Ses héritiers "Michel et Constantin" (Mihailo et Bodin) ainsi que le fils de Constantin porteront le titre de roi des Slaves, ce qui signifie que toute la population slave d'Illyrie leur était soumise - leur couronne aura la légitimité avec la bénédiction du pape, étant donné que leur état reposera sur l'archevêché de Bar dont le premier homme, Pierre, dans la seconde moitié du onzième siècle portera le titre de "primat de Serbie".

Suivent ensuite les lettres de Vukan, roi de Dalmatie et de Docléa et les lettres qui lui sont adressées, toutes datant de la fin du douzième siècle, puis les missives envoyées par les Nemanjić ou les descendants de Vukan en diverses circonstances ou bien par les reines de Serbie comme Hélène d'Anjou.

Le dernier recuile de lettres de ce tome appartient à la deuxième moitié du quatorzième siècle, aux souverains de la famille Balšić qui ne portent pas la couronne des rois de Dalmatie ou des Slaves, mais le titre de "seigneurs de Zeta" qui, alors, se trouve dans le Royaume de Serbie (d'après certains documents de l'état de Raška). Pendant le quatorzième siècle, à l'époque de l'inexorable décadence de Byzance et lorsque les grandes familles nobles de l'Occident détiennent d'importants fiefs hérités sur ces régions et aussi sur la côte dalmate, le territoire de l'ancien Royaume de Dalmatie (et de Docléa) sera sous le pouvoir titulaire soit des territoires seront vendues aur fur et à mesure par les Nemanjić - la dernière partie, Pelješac et Ston sera vendue par Dušan aux Ragusains (habitants de Dubrovnik), de sorte que du Royaume de Dalmatie et de Docléa il ne restera que la dernière province qui portera le nom modifié de Zeta.

En supplément de ce tome sont présentés deux documents qui ont fatalement influencé la vie du pays sur ces territoires: les décisions du synode sous l'égide du patriarche Michel Keroularios sur le schisme de l'érglise orthodoxe et catholique et du synode du XIIème siècle qui avait pour but d'essayer d'exterminer les bogomiles en Illyrie et en Dalmatie.

En annexe se trouve également la liste des dynasties des Slaves du sud selon les sources étrangères ainsi qu'un lexique des notions sur les organisations civiles et militaires byzantines et romaines.

Summary

The Time of Kings

In chronological order, according to documentary material available so far to the prepares, this volume uncovers the history of states and crowns in the area representing nowadays Montenegro, which, in Byzantium time was much larger - covering at first the areas of Upper Dalmatia and Northern Epirus, than the entire tema Dalmatia, afterwards the entire Illyricum, but by the middle of the twelfth century the stare started to disintegrate. With the appereance of the Nemanjićs the old Kingdom of Dalmatia is being founded again, in scope of which there is a separate member, but in scope of a united state, Doclea, but through permanent dynastic struggles and with weaking and disintegration of Byzantium, this state disappears at the beginning of fourteenth century, when its territory in its totality falls within the rule of Serbia.

The volume starts with so far first known document on existence of three Slavonic states in the expanses of Illyricum in 743 - the kingdoms of Serbia, Zahumlje and Travunia, with coastal cities (territory of present Montenegro and Skadar's Albania, at that time Northern Epirus). With Jovan Vladimir his state unites into a large and powerful Kingdom of Dalmatia in which the Slavonic ruler is at the same time Byzantinian dux - commander to the entire military corps of this Byzantian tema. After his death the throne is occupied by his wife Kosara, and it seems that this crown will be illegally worn or referred to it by archon (commander of the army in city) of Bar, Vojislav (according to Byzantian sources Predislav), who will try to renew takeover the power in this tema of Eastern Roman Empire.

His successors Mihailo and Bodin (Konstantin), as well as Bodin's son, will bear the title of Kings of the Slavs, what means that the entire Slavonic population in Illyricum was subordinated to them - their crown will have the legitimacy of Pope's blessing, as their state will rely on Archbishopric of Bar the first man of which, Petar, will take the title of "Primas of Serbia", in the second half of eleventh century.

Following are the letters by Vukan, King of Dalmatia and Doclea and letters to him, all originating from the end of twelfth century, than missives sent on different occasions by the Nemanjićs or Vuksan's descendants, or queens of Serbia, like Jelena of Anjou.

The last corpus of letters in this volume belongs to the second half of fourteenth century, to the rulers of the Balšić family, who do not bear the crowns of kings of Dalmatia or of the Slavs, but the title of "master of Zeta" which at that time is in the Kingdom of Serbia (Raška, according to some documents). During the fourteenth century, in time when Byzantium inexorably declines and when large noblemen's families from the west hold large inherited *lena* on its territoires, even on Dalmatian coast, the expanse of old Kingdom of Dalmatia (and Doclea) will be in shorter time spans under the titular rule of either Hungarian or Bosnian rulers, and parts of its territory will be slowly sold out by the Nemanjić's - the last part, Pelješac and Ston, will be sold by Dušan, so that out of the Kingdom of Dalmatia and Doclea only the latter one will remain, with a changed name - Zeta.

In this volume, as annex, there are two documents which ominously determined the life of states on these expanses: decisions by Synod under the Patriarch Mihailo Kerulari on separation of Orthodox and Carholic church and Synod from the twelfth century which was directed to the attempt of cleansing the Bogumils on the expanses of Illyricum and Dalmatia.

As annex there are the lists of South Slavonic dynasties according to foreign sources, and dictionary of terms of Byzantian and Roman civil and military organization.

Zusammenfassung

Die Zeit der Könige

Dieser Band bietet - in der chronologischen Reihenfolge nach dem dem Redakteur bis zu diesem Moment verfügbaren Dokumentarstoff - die Geschichte der Staaten und Kronen auf dem Gebiet, das das heutige Montenegro darstellt und das zu der Byzanzzeit viel größer war, umfassend zuerst die Gebiete Oberdalmatiens und Nordepirus, dann die ganze Provinz Dalmatien, ganz Illyrien. Mitte des zwölften Jahrhunderts begann jedoch der Zerfall dieses Staates. Mit Erscheinen der Nemanjićs wird das alte Reich Dalmatiens neu errichtet, wo Doclea ein separates Mitglied, zum einheitlichen Staat jedoch gehörend, war. Durch ständige dynastische Auseinandersetzungen und mit der Schwächung und dem Zerfall Byzanz' geht dieser Staat Anfang des vierzehnten Jahrhudenrtt verloren und sein Territorium geht völlig unter die Herrschaft Serbiens über.

Der Band beginnt mit dem bisher ersten bekannten Dokument, das vom Existieren dreier slawischer Staaten im Raum Illyriens 743 zeugt: Königreiche Serbien, Zahumlje und Travunien mit Küstenstädten (das Territorium heutigen Montenegros und Skutarialbaniens - damals Nordepirus). Mit Johannes Vladimir vereinigt sich dieser Staat zu einem großen und starken Kö nigreich Dalmatiens, in dem der slawische Herrscher zugleich byzantinischer Dux - Kommandant des gesamten Militärkorps dieser byzantinischen Provinz - ist. Nach seinem Tod wird der Thorn von seiner Frau Kosara bestiegen. Allem Anschein nach wird diese Krone der Archont (Kommandant des Heeres in der Stadt) von Bar Vojislau (nach byzantinischen Quellen Predislau) illegal tragen oder sich auf sie berufen, der versuchen wird, diese Provinz des römischen Ostreiches zu erneuern oder die Herrschaft darin zu übernehmen.

Siene Nachkommen, Michael und Bodin (Konstantin) sowie der Sohn von Bodin werden den Titel der Könige der Slawen tragen, was bedeutet, dass ihnen die gesamte slawische Bevö lkerung in Illyrien untergeben war - ihre Krone wird die Legitimität des Papstsegens haben, weil ihr Staat sich auf das Erzbistum von Bar, dessen erster Mann, Petrus, in der zweiten Hälfte des elften Jahrhunderts den Titel "Primas Serbiens" bekommt, stützen wird.

Es folgen Briefe von und an Vukan, dem König Dalmatiens und Docleas - alle vom Ende des zwölften Jahrhunderts -, dann Sendschreiben, die aus verschiedenen Anlässen von Nemanjić' oder Vukans' Nachkommen oder Königinnen Serbiens, wie Helene von Anjou, gesandt wurden.

Das letzte Korpus der Briefe in diesem Band datiert aus der zweiten Hälfte des vierzehnten Jahrhunderts und sie sind an die Herrscher aus der Familie Balšić gerichtet, die keine Krone der Könige Dalmatiens oder der Slawen, sondern den Titel "Herren von Zeta", damals im Königreich Serbien (nach manchen Dokumenten Raška), tragen. Der Raum des Königreichs Dalmatiens (und Docleas) wird im Laufe des vierzehnten Jahrhunderts, zu der Zeit, als Byzanz unabwendbar verfällft und große Adelsfamilien vom Westen große Erblehen auf dessen Territorien, auch an der dalmatinischen Küste, haben, über kürzere Zeiträume unter der Titularherrschaft von entweder ungarischen oder bosnischen Herrschern stehen und Teile des Territoriums werden die Nemanjić' allmählich verkaufen - den letzten Teil, Pelješac und Ston, wird von Dušan an Dubrovniker verkauft, so dass vom Königreich Dalmataien und Doclea nur diese letzte mit dem veränderten Namen - Zeta - verbleiben wird.

In diesem Band werden als Zusatz zwei Dokumente, die das Leben des staates in diesem Raum schicksalhaft bestimmt haben, geboten: Enscheidungen des Synodes unter dem Patriarchen Michael Karulari über die Trennung der orthodoxen und katholischen Kirche und des Synodes aus dem zwölften Jahrhundert, die auf den Versuch, die Bogomilen vom Raum Illyriens und Dalmatiens auszurotten, gerichtet war.

Als Anhang werden Listen der südslawischen Dynastien aus fremden Quellen und ein Glossar der Begriffe der byzantinischen und römischen Zivil - und Militärorganisation gegeben.

Резюме

Время королей

В этом томе с хронологической последовательностью, на основании документального материала, доступного составителю до настоящего времени, дана история государств и корон на территории сегоняшней Черногории, которая во время Византии была гораздо больших размеров, обхватывала пространства Верхней Далмации и Северного Эпира, затем целую тему Далмацию, потом целый Илирикум, а в середине двенадцатого века начался распад этого государства.

С появлением Неманича снова утверждается старое королевство Далмации, в котором Дукля является особленным членом, но в составе единственного государства. В постоянных столкновениях династий, с ослаблением и распадом Византии это государство исчезло в начале четырнадцатого века полностью оказалась под властью Сербии.

Том начинается первым до сих пор известным документом о существовании трех словянских государств на территориях Илирикума в 743. году-королевства Сербии, Захумля и Травунии с приморскими городами (территория сегодняшней Черногории и скадарской Албании, в то времй Эпир).

С приходом Йована Владимира это государство объединяется в большое и сильное Королевство Далмации в котором слвоянский правитель в то же время и византийский дух-комендант всеобщего военного корпуса этой византийской темы.

После его смерти престол захватывает его жена и, судя по всему, эту корону она будет нелегально носить или ссылаться на нее. Комендант войск в городе, Бара Войислав, (по византийским источникам Предислав), который попытается возобновить или захватить власть в этой теме Восточного римского царства.

Его наследники Михаило и Бодин (Константин), будут носить титул короли Словян, что значит что им было подчинено все словянское жительство на Илиркуме-их корона будет иметь законное право папского благословления, так как их государство будет ослоняться на архиепископство барское, чей главный представитель Петр, во второй половине одинадцатого столетия получит название "примас Сербии".

Затем идут письма Вукана, короля Далмации и Дукли, и письма ему, все с конца двенадцатого века, и послания которые по различным поводам посылали Неманичи или потомки Вукана или королевы Сербии, как Елена Анжуйская.

Послений корпус писем в этом томе относится ко второй половине четырнадцатого столетия, правителям из семьи Балшича, которые не имели корону королевства Далмации или Словян, а титул владетеля Зеты, которая тогда входила в Королевство Сербии (по некоторым документам Рашка). Территория старого Королевства Далмации (и Дукли) в течение четырнадцатого столетия, в то время когда Византия неумолимо пропадает и когда большие аристократические семьи Запада владеют большими землями на ее территориях и на Далматинском берегу, в небольшом временском периоде будет под титулярной властью или венгерских или босанских правителей, а часть его территории постепенно будут продавать Неманичи - последняя часть, Пелешац и Стон, будет продана Дубровчанам Душаном, так что от Королевства Далмации и Дукли останется только последняя, с измененным названием - Зета.

В этом томе как дополнение приводятся два документа, которые судьбеносно определили жизнь государств на этих территориях: решение синода под патриархом Михаилом Керуларием о разделении католической церквы и синода из двенадцатого века, который был направлен на попытку искоренения богомилов на территориях Илирикума и Далмации.

Как приложение даны списки южнословянских династий по зарубежным источникам и словарь терминов византийской и римской гражданской и военной организаций.

SADRŽAJ

Od priređivača

VRIJEME KRALJEVA: PAGANI I POLUHRIŠĆANI 9
Najamnici, posjednici ali ne i crkveni dostojnici 10
Epoha ikonoklazma i Velika šizma 17
Jovan Vladimir i Kraljevstvo Slovena 21
Kraljevstvo Slovena u epohi Velike šizme 25
Obnova Kraljevstva Dalmacije i Duklje i država Nemanjića 32
Poslanice kao slika epohe 37

Doba tri kraljevine
(Zahumlje, Srbija i Travunija) - 743-960.
743. maj 16. 42
219. - ***Komiti Sedesklavu*** (U godini 879) 46
218. - ***Savjetnicima Mihajla, kralja Bugara*** (U godini 879) 46

Kraljevstvo Dalmacije
960 - oko 1040.
Regensburg 1002. Novembar 16. 50
Memoriae Slavicae
S. Vladimir - Kralj Dalmacije i mučenik 52
Benedikta VIII poslanica Vitalu 58
(Benediktinci osnivaju manastir na Lokrumu) 60

Kraljevstvo Slovena
oko 1040. do 11...
(Benediktinci na Mljetu) 64
(Župani i plemići Zahumlja) 64
(Papa Gregorije Petru, arhiepiskopu barskom) 66
Pismo pontifika Gregorija kralju Mihajlu 66
(Petru, arhiepiskopu Dukljanske stolice)
(1089) 8. januara u Rimu, u crkvi s. Petra. 68
(Testament kralja Bodina) 68
(Naređenje kralja Mihaila, sina Bodinovog) 70
(Kralj Đorđe, sin kralja Bodina)
Odluka sudije Gerdona 72
(Kralj Đorđe potvrđuje odluku svojih prethodnika) 74
(Papa Kalikst Ragužanima) 76
(Papa Kalikst episkopima Gornje Dalmacije ili Duklje) 78
(Poklon manastiru Kasina) 80
(Papa Inokentije arhiepiskopu ragužanskom Andriji) 80

Kraljevstvo Dalmacije i Duklje i država Nemanjića

1199-1370.

(Papa Aleksandar humskom komesu Miroslavu)
Br. 431 - 1181. Juli 7. Viterbo 84
(Stefan Nemanja manastiru Hilandaru)
113 - (1198) 84
(Legatima Apostolske stolice)
J. ***kapelanu i S. subđakonu, našim legatima Apostolske stolice.*** 86
Pontifikat u godini I, Hristovoj 1198.
526 - ***Slavnom Vukanu kralju Dalmacije i Duklje*** *88*
527 88
528 88
(Papa Inokentije kralju Vukanu)
CCLXXXV 1199. 90
Vukanu, slavnom kralju Dalmacije i Duklje 92
(Kralj Vukan papi Inokentiju)
CCLXXXVI 1199. 94
(Pismo kralja Vukana papi Inokentiju) 96
Pismo Vukana kralja Duklje i Dalmacije papi Inokentiju 98
Dodatak prethodnim knjigama regesta - ***(Iz regestara pape Inokentija III, knj. III - 1199. god.)***
37 - ***Isto Barskom arhiepiskopu*** 100
Pismo Stefana Velikog Župana cijele Srbije papi Inokentiju 102
(Iz regesta pape Inokentija, knj. VI)
24 - ***Slavnome mužu V. Velikom Županu Srbije*** 104
Iz regesta pape Inokentija III, knj. VI - XXV
Kolocenskom arhiepiskopu - O istom argumentu (U Lateranu, XI kalenda aprila). 106
Broj 37a
13.1208. - Kralj Đorđe, Vukanov sin, obećava prijateljstvo i vjernost Mlecima 108
Pismo Stefana papi Honoriju III 110
(Stefan Vladislav, kralj Srbije, manastiru u Vranjini)
172. - ***(1241, 1. septembra - 1242, 31. avgusta) 6750*** 110
(Jovan, arhiepiskop dubrovački) 112
(Stefan Radoslav, kralj Srbije i Primorja) 114
(Marija, kraljica Zete) 116
(Papa Nikola Urošu, kralju Slovena) 118
Pismo pape Nikolaja kraljici Jeleni 120
Formula, kako da se ispovijeda Vjera.
Obično se propisuje onima koji su se iz jeresii grčke šizme vratili u crkveno okrilje. 122
(Jelena, kraljica Srbije sa sestrom predaje manastire u Skadru i Ulcinju)
509. - 1288. 126
(Darovnica Jelene, kraljice Srbije)
511. - (1288?) 126
(Kralj Raške Uroš podiže crkvu u skadarskoj dijecezi) 128
Slijedi povelja koja daje, zaista, velika ovlašćenja inkvizitorima. 130
(Iz starih hronika) 136
(Papa Nikolaj kralju Srbije Stefanu) 138
Prvo pismo pape Nikolaja Jeleni 138

(Papa Nikolaj Stefanu, kralju Srbije) 140
(Drugo pismo pape Nikolaja Jeleni) 142
(Papa Benedikt kralju Srbije) 144
(Kralj Stefan Uroš potvrđuje darovnicu svoje majke kraljice Jelene)
547. - *(1303) 15. marta (u utvrđenju Rodim).* 146
(Papa Klemens Urošu, kralju Srbije)
CLXXVI 148
(Kralj Stefan Uroš i Karlo od Valoa)
588. - (1307. u Ulcinju) 150
(Papa Klemens Urošu, kralju Raške)
587. - (1307) 24. decembra. U Piktaviji. 150
(Papa Klemens Urošu, kralju Raške) 152
(Privilegija Stefana Uroša, kralja Srbije i Primorja) 156
(Privilegija kralja Stefana Uroša Milutina) 158
(Oltarska ploča Uroša, kralja Raške, Duklje, Albanije, Bugarske i cijelog Primorja) 160
(Vladislav Gonoma, komes Duklje i Primorske Albanije)
650. - *(1319) 17. juna. U Avinjonu.* 160
(Papa Jovan komesima Albanije)
649. - (1319) 17. juna. U Avinjonu. 162
(Papa Jovan komesima Albanije) 164
(Papa Jovan kralju Srbije Stefanu Urošu) 166
(Papa Jovan Urošu, kralju Raške)
CCXXXIX 170
(Papa Klemens kralju Raške Stefanu)
CCLXXX **172**
(Papa Klemens kralju Raške Stefanu)
CCLXXII 174
Pismo Klementa VI kralju Stefanu 176
(Car Romanije, Sklavinije i Albanije Stefan Ragužanima) 178
(Car Srbije i Grčke Stefan Kotoranima) 180
(Car Stefan Uroš predaje Mljet) 184
(Papa Inokentije kralju Raške) 186
(Papa Klemens VI patrijarhu Srbije Joanikiju) 192
(Godine 1355. za vrijeme kralja Stefana) **194**
(Balšići prihvataju katoličku vjeru)
CCCLXII 198
(Papska poslanica Đorđu Stratimiru Balšiću) 202
(Papa Urban episkopu Travunije) 204
(Kralj Ugarske, Poljske i Dalmacije Kotoranima) 206
Povelja Ragužanima Marije kraljice Ugarske, Dalmacije, Hrvatske 208
(Papa Urban Jovanu, episkopu Stona i Korčule) 210
(Povelja franciskanskom monaškom redu) 212
Dekret o prefektu Mazarahiju 214

Dodatak

Dva vaseljenska sabora koja su odredila sudbinu južnoslovenskih država u epohi Vizantije
- Sinod Velike šizme (1054)
- Sinod protiv Bogumila (1143)
Pseudo sinod u Konstantinopolju pod Mihailom Kerularijem
na kome je na poslanike Apostolske stolice bačena anatema 218
Sabor u Konstantinopolju 228

Liste

Južnoslovenske dinastije u epohi Istočnog rimskog carstva (po stranim izvorima):
Vladari Srbije
Vladari Bosne
Vladari Hrvatske
Vladari Hercegovine
Vladari Travunije
Vladari Crne Gore
Vladari Zete
Vladari Srbije
Prva dinastija 237
Druga dinastija: Nemanjići 237
Treća dinastija: Hrebeljanovići 238
Četvrta dinastija: Brankovići 238
Vladari Bosne
Prva dinastija: Banat 238
Prvo kraljevstvo 238
Vladari Hrvatske
Prva dinastija 239
Prva banatska dinastija 239
Vladari Hercegovine
Prva dinastija: Zahumlje 242
Obnova države 242
Vladari Travunije
Prva dinastija 242
Vladari Crne Gore
Prva dinastija: Balšići 243
Vladari Zete
Prva dinastija 243
Vladari Srbije *(po Grimelu)*
Dinastija Višeslava ili Vojislava (arhonti) 243
Tihomirova dinastija - župani i veliki župani 244
Vukanova dinastija - Veliki župani 244
Dinastija Nemanjića - Veliki župani 244
- Kraljevi i carevi 244
Sjeverna Srbija - *Kneževi i despoti* 245
Despoti dinastije Branković 245
Regenti 245
Kosovo 245

Zemlje oko Drine ... 245
Zapadna Makedonija ... 245
Istočna Makedonija ... 245
Ser ... 246
Tesalija - *carevi* ... 246
Zeta
Dinastija Balšića ... 246
Dinastija Crnojevića - Vojvode ... 246
Bosna - *Banovi* ... 246
- *Dinastija Kotromanića* ... 246
- *Kraljevi* ... 246
Hum - *Vojvode* ... 247
- *Župani* ... 247
Hercegovina - *Vojvode* ... 247
- *Dinasti Duklje (Zete) - Arhonti (kneževi)* ... 248
- *Kneževi* ... 248
- *Dinasti Travunije - prvi župan, ostali arhonti* ... 248
Zahumlje ***(Hum)*** - *arhonti, duksevi, kneževi* ... 248
Vladari Srbije - *po njemačkim izvorima* ... 248
Interregnum ... 249
Nemanjići ... 249
Vladari Lazarevići ... 249
Vladari Brankovići ... 249

Rečnik termina vizantijske i rimske vojne i civilne uprave ... 253

REZIME
Résumé - *L'epoque des rois* ... 279
Summary - *The Time of Kings* ... 280
Zusammenfassung - *Die Zeit der Könige* ... 281
RezÓme - *VremÔ koroley* ... 282

SADRŽAJ ... 283

Monumenta Montenegrina
knjiga III
tom 1

Vrijeme kraljeva

Priredio, predgovor i rječnik napisao
Vojislav D. Nikčević

Preveli
Mile Bogeski
Ana Klikovac
Vesna Hrvatin

Izdavač
Istorijski institut Crne Gore

Za izdavača
Prof. dr Branislav Kovačević

Lektura i korektura
Marijan Miljić

Tehnička i kompjuterska obrada
Stevan Ljumović, dipl. ing.

Tiraž
500 primjeraka

Štampa
Štamparija Obod dd Cetinje

ISBN 86 - 305 -0330 - 0

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Републике
Црне Горе "Ђурђе Црнојевић", Цетиње

949.716"07/13"(093.2)

MONUMENTA Montenegrina Knj.2 t. 1, Vrijeme kraljeva / priredio, predgovor i riječnik napisao Vojislav D. Nikčević; preveli Mile Bogeski, Ana Klikovac, Vesna Hrvatin - Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2001 (Cetinje: Obod). - 287 str.; 29 cm - (Iz prošlosti Crne Gore. Posebna izdanja)

Na spor. nasl.str.: Monumenta Montenegrina. Vol. 3, livr. 1, L'epoque des rois = Monumenta Montenegrina T, 3, кн. 1. Время королей. - Tekst na srp. i lat. jeziku. - Tiraž 500. - Vrijeme kraljeva : pagani i poluhrišćani : str. 9-40. - Bilješke uz tekst. - Rečnik termina Vizantijske i rimske vojne i civilne uprave : str. 253-275. - Rezimei na više stranih jezika.

ISBN 86 - 305 -0330 - 0

1. Никчевић, Војислав Д.
2. Богески, Миле

949.71 6(=81)(093.2)

П.к.а) Владари - Црна Гора - 8 - 14 в. Историјска грађа
б) Словени - Црна Гора - Историјска грађа

Национална библиотека Црне Горе
Б
III 33912/3/1
100104092
COBISS ©